

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

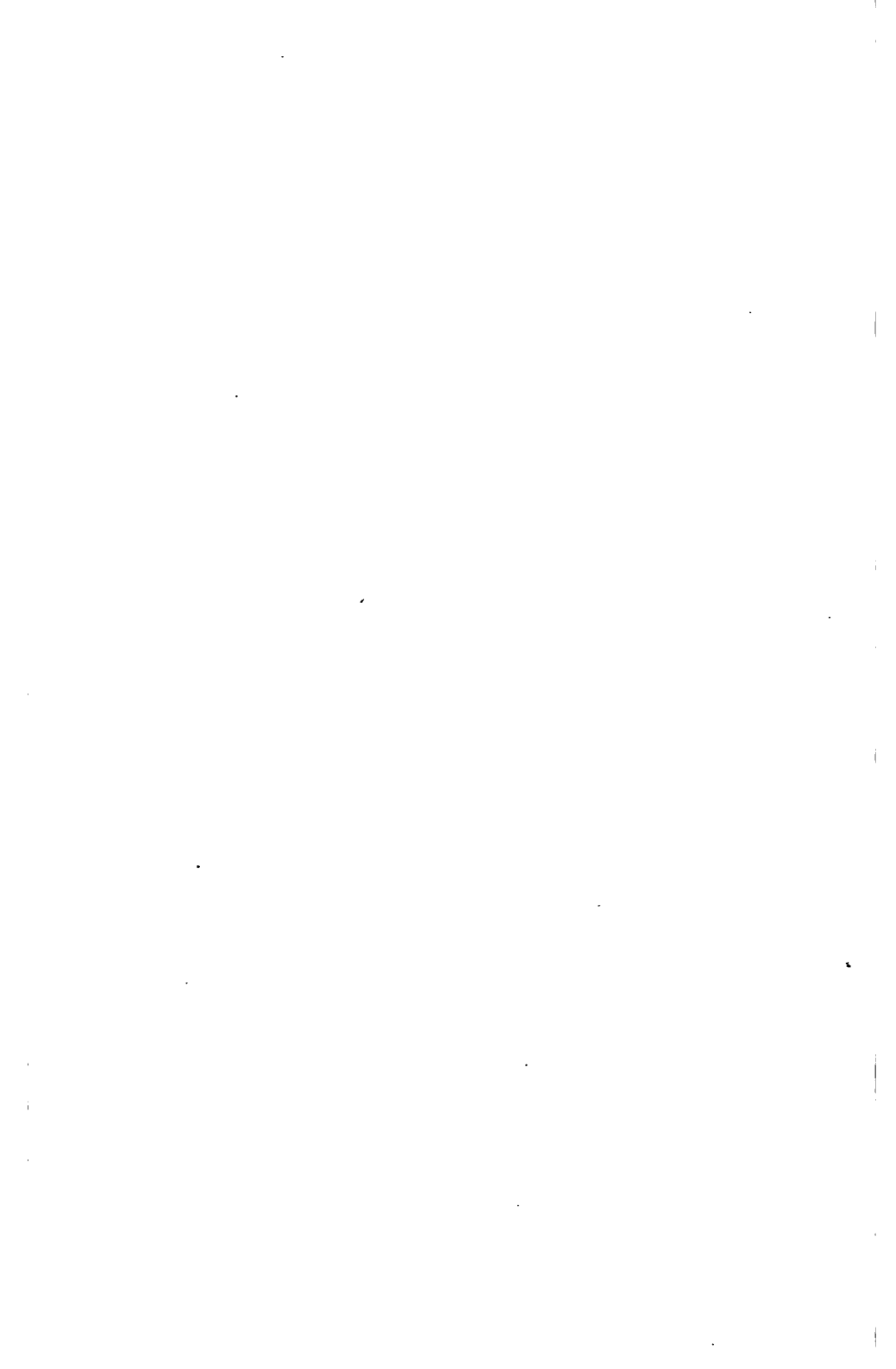
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

8

600092294W

ΣΙΩΝΙΤΗΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ.

ΥΠΟΙ,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΟΣΟΥΑΤΜΩΝ ΒΙΒΛΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ

ΑΥΤΩ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

Μετὰ Σημειώσεων, καὶ Παραρτημάτων ἢ προστεθεινῶν ἐκεί
τῃ μέχρι τῶν ἀνέκδοτων.

ΚΑΤΑ ΑΥΤΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ ΠΑΧΟΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΣΣΟΥ.

ΠΩ

τοῦ Προβλήτου καὶ Οἰκονομοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριάρχου Ἑβέρου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΑΘΗΝΑΙ,

ΕΤΙΜΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΑΝΙΔΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρά τῃ 1850. Βιβλιοθ.)

1850.

Page 100

ΣΙΩΝΙΤΗΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ.

ΗΤΟΙ,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΔΙΑΔΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ

ΔΥΩ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

Μετὰ Σημειώσεων, καὶ Παραρτήματος ᾧ προστέθη καὶ
τὸ μέχρι νῦν ἀνέκδοτον

ΚΑΤΑ ΑΓΙΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ, ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΣΣΑΝΟΥ.

ΥΠΟ

τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριάρχικου Θρόνου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΑΘΗΝΗΣ,

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρὰ τῇ ἰδῇ Βύσσῃ).

1850.

110. n. 79.

Ἡτοιθοῦσιν (οἱ αἵρετικοὶ) φιλοπόνως, οὐχ ὅπως ἐρμηνεύσουσιν τι τῶν νοη-
θέντων, ἀλλ' ὅπως κατὰ τῶν λήξεων ἐπισύρωνται κατηναγκασμένα νοή-
ματα, περισυλλέγοντες τὰς εὐηχοτέρας φωνάς ἐκ
συγγραμμάτων τινῶν.

Γρηγ. Νύσσης κατὰ Εὐνομίου λόγ. ιβ. σελ. 753. Τόμ. 6.

Τ Ω Ι

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩΙ, ΘΕΙΩΤΑΤΩΙ, ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΩΙ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΙ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ,

ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ,

ΚΥΡΙΩΙ ΚΥΡΙΩΙ

ΚΥΡΙΛΛΩΙ

ΚΑΙ ΤΗΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΝ ΙΕΡΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΟΤΑΦΙΤΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΙ,

**Τὸν Σιωνίτην προσκυνητὴν
εὐλαβῶς ἀνέθηκεν**

Ο ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ.

«Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ»
(Ψαλμ.).

«Χαῖρε Σιών ἁγία, Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, Θεοῦ κατοικητήριον. Σὺ γὰρ εἶδες πρώτη ἄρσιν ἁμαρτιῶν διὰ τῆς Ἀναστάσεως».

(Δαμασκην. Ὁκτώχ. ἦχ. πλ. δ).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

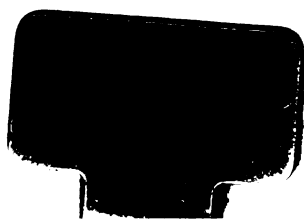
§. α. Τὰς τοῦ θείου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης δύο ἐπιστολάς, ἐν αἷς περὶ τῶν ἱεροσολύμων γίνεται λόγος, τύποις ἐκδιδόντες, προτάσσομεν ὀλίγα τινὰ εἰσαγωγικὰ περὶ ἑκατέρας, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν.

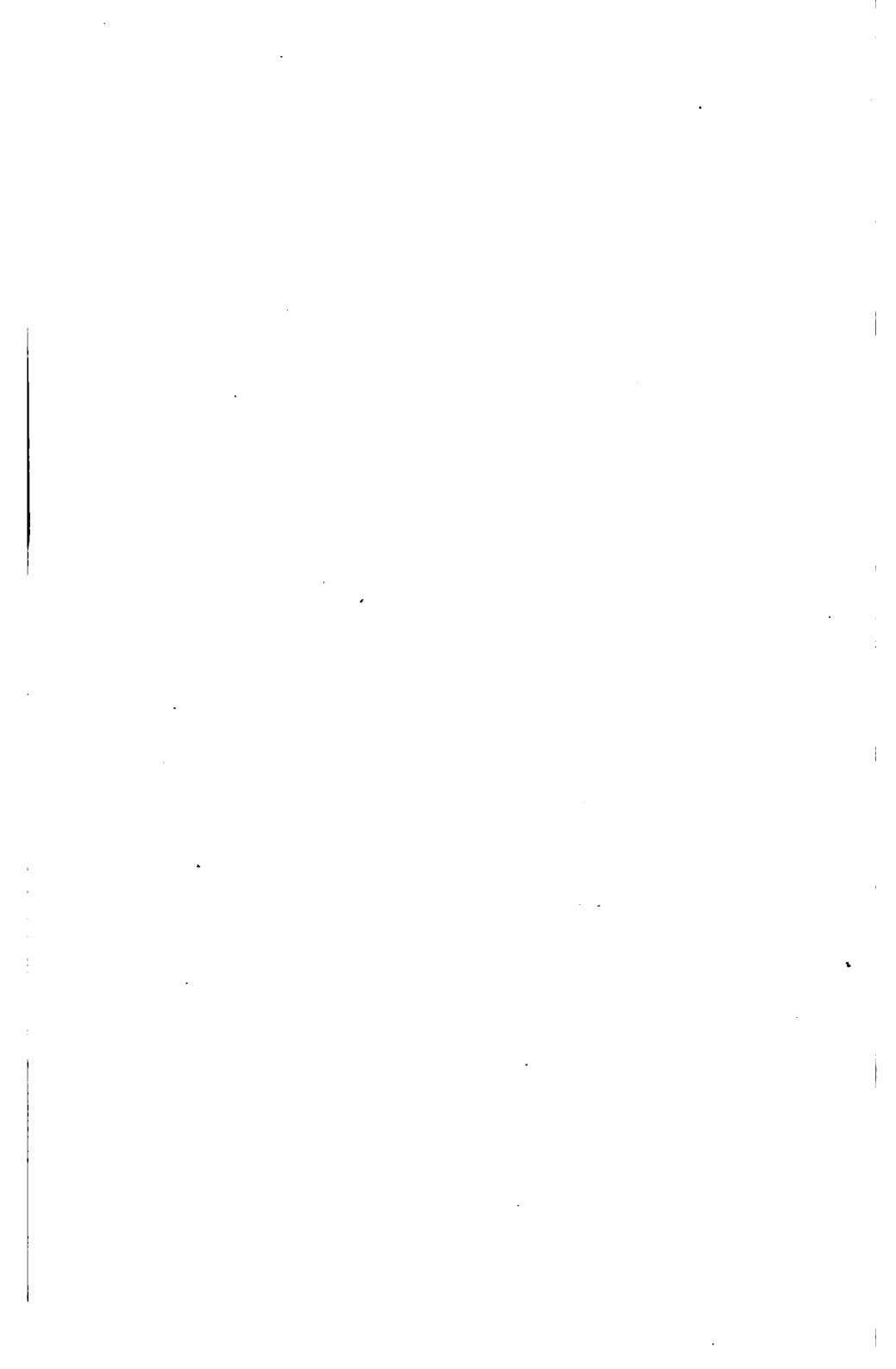
§. β. Ἡ πρώτη τοίνυν ἐπιστολὴ ἐπιγράφεται *Ἀπὸ τῶν ἀπώντων εἰς Ἱεροσόλυμα*. Ταύτην δὲ τινες τῶν νεωτέρων νόθον ὑπέλαβον, καὶ ψευδῶς ἐπιγεγραμμένην εἰς τὸν τῆς Νύσσης καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρα Γρηγόριον. Οὕτως ἔκρινε πρῶτος ὁ Βελλαρμῖνος, καὶ μετ' αὐτὸν Ῥιχώμης ὁ Ἰησουΐτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν Δυτικῶν. Ἀλλ' ὅμως οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων κριτικῶν (ἵνα μὴ λέγω πάντες), καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ τῶν Δυτικῶν, οἶον ὁ Δουτῖνος, καὶ ἄλλοι καθ' ἡμᾶς, γνήσιον τοῦ Νυσσαίου Πατρὸς γόνον κεκρίκασι τὴν ἐπιστολὴν· μαρτυρεῖ δὲ πρῶτιστα καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, ὁ αὐτὸς εἶναι δοκῶν καὶ ὁ τῷ θείῳ Γρηγορίῳ φίλος καὶ οἰκεῖος, ὃ κέχρηται συνήθως ἐν τε τοῖς ἀνωμολογημένοις αὐτοῦ λόγοις, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, πλὴν τινων ἐκφράσεων καὶ νοημάτων ἰδίως ἐν ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ ἐπιστολῇ φαινομένων, α καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς νοθείας ἐκίνησαν (ὅθεν καὶ Χρύσανθος ὁ αἰοιδίμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀμφίβολον αὐτὴν ὑπέλαβεν) (α). Ἔνεστι δὲ που καὶ τις ἀσάφεια, οἷα καὶ ἡ κατ' ἀρχᾶς τοῦ προοιμίου, περὶ ἧς ἐν ταῖς εἰς αὐτὴν σημειώσεις διελάβομεν (σελ. 12). Ὅτι δὲ καὶ τὴν *περὶ τῶν ἀπώντων εἰς Ἱεροσόλυμα* ἐπιγραφὴν οὐκ αὐτὸς ἐπέγραψεν ὁ πατὴρ τῆς ἐπιστολῆς, ἄλλος δὲ τις πάντως τῶν νεωτέρων, ἄλλις, οἶμαι, δεδεικται ἐν ταῖς σημειώσεις (σελ. 11). Ἀλλ' ὅμως αἱ τοιαῦται παρατηρή-

(α) Βλ. Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ. μδ-γγ.

600092294W

ΣΙΜΩΝΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ

ΥΠΟ,

ΤΟΥ ΕΞ ΑΓΙΟΥ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΒΕΒΕ

ΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΑΔΑΡΚΑΝΟΥΣ

ΔΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ

Προς Συνοδικήν καὶ Παροικιακήν ἡ κληρικὴν καὶ
λαϊκὴν τὴν ἐκείνην

ΚΑΤΑ ΑΓΙΟΘΕΩΡΗΤΕΩΣ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΕΥΔΕΚΟΥ

ΤΟΥ

καὶ Πρεσβυτέρου καὶ Διακόνου καὶ Διακονισσῆς
Πατριάρχου ἁγίου

ΒΗΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΔΟΗΝΗΣ,

ΤΥΠΟΓΡ. ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΑΤ.

1954

ΣΙΩΝΙΤΗΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ.

ΗΤΟΙ,

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΔΙΑΛΑΜΒΑΝΟΥΣΑΙ

ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

Μετὰ Σημειώσεων, καὶ Παραρτήματος ᾧ προστέθη καὶ
τὸ μέχρι νῦν ἀνέκδοτον

ΚΑΤΑ ΑΓΙΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ, ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΣΑΝΟΥ.

ΥΠΟ

τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριαρχικοῦ Θρόνου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

ΑΘΗΝΗΣ,

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(Παρά τῇ ἑδρᾷ Βύσσης).

1850.

110. n. 79.

Ἡγοῦσιν (οἱ αἱρετικοὶ) φιλοπόνως, οὐχ ὅπως ἐρμηνεύσουσί τι τῶν νοη-
θέντων, ἀλλ' ὅπως κατὰ τῶν λήξεων ἐπισύρωνται κατηναγκασμένα νοή-
ματα, περισυλλέγοντες τὰς εὐηχοτέρας φωνὰς ἐκ
συγγραμμάτων τινῶν.

Γρηγ. Νύσσης κατὰ Εὐνομίου λόγ. ιβ. σελ. 753. Τόμ. β.

ΤΩΙ

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩΙ, ΘΕΙΩΤΑΤΩΙ, ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΩΙ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΙ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ,

ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ,

ΚΥΡΙΩΙ ΚΥΡΙΩΙ

ΚΥΡΙΛΛΩΙ

ΚΑΙ ΤΗΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ ΙΕΡΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΟΤΑΦΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΙ,

Τὸν Σιωνίτην προσκυνητὴν
εὐλαδῶς ἀνέθηκεν

Ο ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ.

«Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ»
(Ψαλμ.).

«Χαῖρε Σιών ἁγία, Μῆτερ τῶν Ἐκκλησιῶν, Θεοῦ κα-
τοικητήριον. Σὺ γὰρ εἶδες πρώτη ἄφαισιν ἁμαρτιῶν διὰ τῆς
Ἀναστάσεως ».

(Δαμασκην. Ὁκτωήχ. ἡ χ. πλ. δ).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

§. α. Τὰς τοῦ θεοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης δύο ἐπιστολάς, ἐν αἷς περὶ τῶν ἱεροσολύμων γίνεται λόγος, τύποις ἐκδιδόντες, προτάσσομεν ὀλίγα τινὰ εἰσαγωγικὰ περὶ ἑκατέρας, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν.

§. β. Ἡ πρώτη τοίνυν ἐπιστολὴ ἐπιγέγραπται *Ἀπὸ τῶν ἀπὸντων εἰς Ἱεροσόλυμα*. Ταύτην δὲ τινες τῶν νεωτέρων νόθον ὑπέλαβον, καὶ ψευδῶς ἐπιγεγραμμένην εἰς τὸν τῆς Νύσσης καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρα Γρηγόριον. Οὕτως ἔκρινε πρῶτος ὁ Βελλαρμῖνος, καὶ μετ' αὐτὸν Ῥιχώμης ὁ Ἰησουΐτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν Δυτικῶν. Ἀλλ' ὅμως οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων κριτικῶν (ἵνα μὴ λέγω πάντες), καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ τῶν Δυτικῶν, οἶον ὁ Δουπῆνος, καὶ ἄλλοι καθ' ἡμᾶς, γνήσιον τοῦ Νυσσαίου Πατρὸς γόνον κεκρίκασιν τὴν ἐπιστολὴν· μαρτυρεῖ δὲ πρῶτιστα καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου χαρακτήρ, ὁ αὐτὸς εἶναι δοκῶν καὶ ὁ τῷ θεῷ Γρηγορίῳ φίλος καὶ οἰκεῖος, ὃ κέχρηται συνήθως ἐν τε τοῖς ἀνωμολογημένοις αὐτοῦ λόγοις, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, πλὴν τινων ἐκφράσεων καὶ νοημάτων ἰδίως ἐν ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ ἐπιστολῇ φαινομένων, ἃ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς νοθείας ἐκίνησαν (ὅθεν καὶ Χρύσανθος ὁ αἰοιδίμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀμφίβολον αὐτὴν ὑπέλαβεν) (α). Ἔνεστι δὲ που καὶ τις ἀσάφεια, οἷα καὶ ἡ κατ' ἀρχὰς τοῦ προοιμίου, περὶ ἧς ἐν ταῖς εἰς αὐτὴν σημειώσεις διελάβομεν (σελ. 12). Ὅτι δὲ καὶ τὴν *περὶ τῶν ἀπὸντων εἰς Ἱεροσόλυμα* ἐπιγραφὴν οὐκ αὐτὸς ἐπέγραψεν ὁ πατὴρ τῆς ἐπιστολῆς, ἄλλος δὲ τις πάντως τῶν νεωτέρων, ἄλλις, οἶμαι, δέδεικται ἐν ταῖς σημειώσεις (σελ. 11). Ἀλλ' ὅμως αἱ τοιαῦται παρατηρή-

(α) Βλ. Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ. μδ-γγ.

σεις ὀλίγαι τινές αὖσαι καὶ ἐπὶ μικροῖς, οὐκ ἰσχύουσιν ἐναργῶς ἀποδείξαι τὴν νοθεΐαν τοῦ γράμματος· καὶ κείσθω λοιπὸν (ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ κριτικοὶ) γνησίᾳ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἡ ἐπιστολή.

§. γ. Ἐκεῖνο δὲ μόνον σημειωτέον, καὶ ῥητέον ἐκ προοιμίων· ὅτι λίαν ἡδίκησαν τὸν σοφώτατον καὶ ἀγιώτατον τοῦτον Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας ὅσοι τῶν νεωτέρων σοφῶν, καὶ μάλιστα τῶν περὶ Λούθηρον καὶ Καλβίνον, παρερμηνεύοντες τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστολῆς, ἀπεφάνθησαν οὐχ ἥττον ψευδῶς, ἢ παρατόλμως, ὅτι ἄρα δι' αὐτῆς ὁ θεὸς Πατὴρ οὐ μόνον ἀπαγορεύει πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς καθόλου, μηδένας εἰς ἱεροσόλυμα ἀπέναι, τῶν ἀγίων καὶ σεβασμίων τόπων ἐσόμενους προσκυνητάς, ἀλλὰ καὶ δεινῶς τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἐκφαυλίζει, καὶ ὡς λίαν τοῖς πᾶσιν ἐπιδραβὴ καὶ ψυχῶλεθρον στιγματίζει. Νοσοῦντες γὰρ αὐτοὶ πικράν ἀπέχθειαν πρὸς πάντα τὰ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν ἱερὰ καὶ ἅγια χωρία κενοσπούδως (ἢ φρασί) καὶ δεισιδάμνῳς ἐκπαλαι νενομισμένα· ἄλλοι δὲ τινες καὶ μισοχρίστου μανίας οἰστρῶ βεβαλχευμένοι, διὸ καὶ φρίσσοντες τὰ ζῶντα Μαρτύρια τῆς θείας Οἰκονομίας, καὶ ταῦτα εἶπερ ἔνῃν, αἵστα παντάπασι καὶ ἀνήκουστα καὶ ἀθέατα δύναται κατὰ γῆς ἐπιποθοῦντες, ἔπειτα φέρουσι τῆς πονηρᾶς αὐτῶν διδασκαλίας ἀξιοπίστον μάρτυρα, καὶ οἷον σημειοφόρον, τὸν θεῖον Γρηγόριον (συμπαρέλκοντες καὶ τὸν μακάριον Ἰερώνυμον). Ἀλλ' ὅτι μὲν οἱ ἄνδρες πλανῶνται πορρωτάτῳ τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ τοῦ Νύσσης φωστῆρος ἐπιστολὴ μόνους τοὺς μοναχοὺς καὶ μοναχὰς ἀφορᾷ (καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς, πρὸς οὓς ἐπεστάλη), δείκνυσι λαμπρῶς αὕτη καὶ μόνη ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς, τοῖς μετ' ἐπιστάσις διεξιῶσι· προσεθήκαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὰς ἀναγκαίας διασαφήσεις ἐν ταῖς εἰς αὐτὴν σημειώσεσιν.

§. δ. Ἡ δὲ δευτέρα τοῦ Πατρὸς ἐπιστολὴ γνησίᾳ παρὰ πάντων ἀνωμολόγηται· καὶ πραγματεύεται μὲν περὶ θεολογικῶν τινῶν ζητημάτων, ἐφ' οἷς τινες τῶν ἐν ἱεροσολύμοις ἤριζον ἀτόπως, σχίσματα ποιοῦντες· διαλαμβάνει δὲ ὁμοῦ καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ Πόλει πανσεβάστων χωρίων, ἃ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς Πατὴρ

μάλιστα τιμῶν, ἠϋξάτο τε κατιδεῖν, καὶ κατιδῶν, ἀμέτρου χα-
 ρᾶς ἐνεφορήθη. Καὶ παρέστι λοιπὸν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Γρηγόριος
 σαφηνίζων, καὶ δεικνύων ἐναργῶς, ὅτι ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ἐπι-
 στολῇ παρῆναι τὰ πρόσφορα τοῖς μονάζουσι, πρὸς τὰς φιλερήμους
 αὐτῶν ἕξεις ἐφαρμόζων τὴν νοθεσίαν, καὶ πανταχόθεν τὴν εἰς ἀπο-
 δημίαν ὁρμὴν αὐτῶν ἀναστέλλων ὡς ὑποκίνδυνον, οὐ τὴν ἀγιότη-
 τα τῶν παναχράντων τόπων ἐκφαυλίζων, ἣν ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύ-
 τη ἐπιστολῇ χαλκοφώνου σάλπιγγος γεγωνάτερον ἀνακηρύττει.
 Διὸ καὶ ταύτην ἐξεδώκαμεν παράλληλον τῇ πρώτῃ. Καὶ τοι τῶν
 τινες ἀποστυγούντων τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἱερὰν ἀποδημίαν σοφῶν,
 ταύτην ἐθέλουσι προτέραν γεγράφθαι, μετέπειτα δὲ τὴν πρώτην
 παρ' ἡμῖν τεταγμένην· ὁ δὲ σκοπὸς αὐτῶν ἀποβλέπει κυρίως, ὅπως
 ἐκ τῆς κατ' αὐτοὺς διατάξεως συμπεράνωσιν, ὅτι θῆθεν ὁ Γρη-
 γόριος ὅσα πρότερον ἀγαπητὰ καὶ τίμια ἐδόκει φρονῶν, ἔπειτα
 ταῦτα, πρὸς τοὺς μοναχοὺς παρῆρσιαιστικώτερον ἐπιτελλῶν, ἐξε-
 φώρασεν ὡς φαῦλα καὶ βλαβερά καὶ φευκτέα. Ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῖς
 ἀρέσκουσιν περὶ τὰς ἐπιστολάς χρονολογίαν δῶμεν (τί δ' οὐχί),
 οὐ δώσομεν ὅμως καὶ τὴν πανάθεσμον τόλμην, μεθ' ἧς βούλονται
 τὸν θεῖον Γρηγόριον παριστᾶν ὡς ἓνα τῶν ταῦτ' αἰνούντων καὶ
 καὶ ψεγόντων· καὶ νῦν μὲν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ὁμολογοῦντα, καὶ
 αὐτὸν προσκυνοῦντα τὰ σωτήρια γνωρίσματα τῆς θείας ἐπιφανείας,
 νῦν δὲ πάλιν ὡς ἀπὸ βεβήλων τούτων (ἀπαγε) καὶ ψυχοβλαβῶν
 ἀπείργοντα τοὺς μοναχοὺς· Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· οὐ γάρ
 πρὸς ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ ἀντιφάσκων ἄλλοις ἄλλα παρῆναι, τῇ μὲν
 φέρων πῦρ, τῇ δὲ τὸ ὕδωρ· πρὸς δὲ τὰς περιστάσεις ἑταττεν
 ἕκαστον, ὡς αὐτοῖς συνέφερε πρὸς σωτηρίαν. Οὕτω καὶ στρατηγὸς
 ἀγαθὸς ἄλλους τῶν στρατιωτῶν ἐν ἄλλοις ἔταξε τόποις, παν-
 ταχοῦ τὰ καίρια ἐκλεγόμενος καὶ μάλιστα πρόσφορα πρὸς τὰς
 ἕξεις καὶ τὰς ἐμπειρίας ἐκάστων, ὡς τῶν αὐτῶν χωρίων (καὶ
 κράτιστά ἢ καθ' ἑαυτά), οὐ καῖσιν ὁμοίως πρὸς εὐδοκίμησιν συμ-
 βαλλόντων, ἀλλὰ τούτοις μὲν ὀνησιμωτάτων ἀποβαινόντων, ἐκεί-
 νοις δ' ἐπιβλαβῶν. Τοσαῦτα καὶ περὶ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς.

§. ε. Τὸ δὲ κείμενον ἐκατέρων ἐξεδώκαμεν, τὸ μὲν τῆς Α. κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μολινέου, τὸ δὲ τῆς Β ἐκ τῆς τοῦ Κασωβώνος (α), συμπαραξέτασαντες πρὸς ἐκατέρας καὶ τὸ κείμενον τῶν εἰς τὰ Ἄπαντα τοῦ Πατρὸς Συγγράμματα ἐκδεδομένων ἐν Παρίσις (1638).

§. ς. Προσεθήκαμεν δὲ καὶ σημειώσεις εἰς ἐκατέρας τὰς ἐπιστολάς, τὰ ἐν αὐταῖς ἀσαφέστερα δοκοῦντα διαλευκαίνοντες, ἀπαντῶντες δὲ καὶ πρὸς τὰς ὑπὸ τινων παρεξηγήσεις καὶ διαστροφάς τῶν ἐννοιῶν. Καὶ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις, ἢ παραλλαγάς, τὰς γε κυριωτέρας ἐπισυνήψαμεν ὡσαύτως καὶ τινὰς κριτικὰς τοῦ κειμένου διορθώσεις, ὅσας ἄλλοι τε προβάλλουσι, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἰδίως κεκριμένας.

§. ζ. Καὶ Παράρτημα δὲ, τέλος, ἐπισυνείρομεν, ἐν ᾧ καὶ διὰ παραδειγμάτων ἱστορικῶν, καὶ δι' ἄλλων λόγων, ἀποδείκνυται τὸ ἀπίναί εἰς ἱεροσόλυμα πρὸς ἱστορίαν καὶ προσκύνησιν τῶν θεοβαδίστων τόπων ὡς ἔργον πίστεως θερμῆς, καὶ ἔθιμον τῆς εὐσεβείας ἱερὸν καὶ ψυχωφελές, καὶ ἀνέκαθεν νενομισμένον καὶ κεκρατηκὸς ἐν πάσαις ταῖς ἀγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις.

§. η. Ὡς δὲ κορωνίδα τοῦ τε Παραρτήματος καὶ τοῦ ὅλου συγγράμματος ἐξεδώκαμεν τὸ κατὰ Ἀγιοκατηγόρων μέχρι τοῦ νῦν ἀνέκδοτον πονημάτιον τοῦ μακαρίτου Παχωμίου Μοναχοῦ (τοῦ

(α) Τὴν περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς ἱεροσόλυμα πρῶτος ἐξέδωκεν ἰδίως ὁ Μορέλλος (Παρίσ. 1551)· εἶτα δὲ Πίερος ὁ Μολινέος (Παρίσ. 1605 καὶ Ἀνοβία, 1607). καὶ Ἰω. Ἑρβέτιος ὁ Ἐδιεγγῆρος (Τιγουρίφ 1670). Τὴν δὲ πρὸς Εὐσταθίαν καὶ Ἀμβροσίαν καὶ Βασίλισσαν ἐξέδωκε μετὰ σημειώσεων πολυμαθὴς ὁ Κασωβὼν (Παρίσ. 1606 καὶ Ἀνοβ. 1607, βλ. Fabr. Bibl. Gr. vol. IX. p. 120 Harl.). Νεώτατος δὲ τὴν περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς ἱεροσόλ. ἐπιστολὴν ἐξέδωκεν ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀττικῶν. Τόμ. Γ. σελ. 419—424. Παρίσις, 1830. Πάντες δὲ οἱ ταύτην ἐκδόντες οὐκ εἶδον, ὥς δοκεῖ, τὸν ἐν τῇ Καισαρικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης ἀρχαῖον κώδικα τῆς ἐπιστολῆς. ἐξ οὗ μετέγραψεν ὁ Λαμβέκιος (Comment. de Aug. Bibliothec. Caes. Vindobon. L. V. p. 174—181. ed. Kollar.) ἰδίαν τινὰς παραλλαγάς, ἢ διαφόρους ἀναγνώσεις, ἃν καὶ ἡμεῖς τὰς κυριωτέρας κατεχωρίσαμεν ἐν ταῖς Σημείωσιν ὅπου τὰ στοιχεῖα Κ Β.

ρουςάνου), ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἀντιγραφέν (α).

§. θ. Ταῦτα εἰχομεν εἰπεῖν περὶ τοῦ ἡμετέρου Σιωνίτου Προσκυνητοῦ. Τοῦτου δὲ τὴν ἐκδοσιν ἐξεπονήσαμεν, οὐχ, ὡς ἂν τις εἴποι, χάριν φέροντες τῇ ἀγίᾳ Πόλει τῶν Ἱεροσολύμων· ἀπαγε! Ποῖαν γὰρ ἔχει χρεῖαν ἐγκωμίων ὅλως ἀνθρωπικῶν (καὶ μάλιστα παρὰ τῆς ἡμῶν ἀσθενείας) ἡ πόλις τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου, ἥς τὴν θεόδοτον καὶ ἀγήραντον δόξαν αἱ Θεῖαι κηρύττουσι Γραφαί, καὶ ὁ τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱερώτατος θίασος, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὡς ἀρχέγονον μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν γεραίρει καὶ ἐξυμνεῖ; Εἰ δέ τινες κατ' αὐτῆς ἀθυρόστομον ἐκίνησαν γλῶσσαν, καὶ γραφίδα τομὸν, ὡς ἠκονημένον ξυρὸν, ἀγαπήσαντες κακίαν ὑπὲρ ἀγαθοσύνην, ἐλεεῖ μὲν αὐτοὺς ἡ ἀγία Σιών· τῶν δὲ ψόγων, οὓς ἐκτοξεύουσι, καὶ λοιδοριῶν οὐδὲν ἐπισρέφεται, οὐδ' ἐπωσιῶν. Εἶπε γὰρ ἑκπαλαὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ζῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, « καὶ κατοικῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών η. Μὴ φοβηθῇς ἀπὸ τῶν δαλῶν τῶν καπιτρίομένων τούτων (Ἠσ. ζ, 4). Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός; » (Ζαχαρ. γ, 2).

Μόνης οὖν χάριν τῆς ἀληθείας τὸ πονημάτιον συνετάξαμεν, καὶ τοῦτο διχῶς. Πρῶτον μὲν, ὅπως ἀποδείξωμεν τὸν ἱεράρχην τῆς Νύσσης Γρηγόριον ἀγνότατον καὶ καθαρεύοντα τοῦ μώμου, τοῦ μάτῃν μὲν κατ' αὐτοῦ καὶ διακενῆς, ἀλλ' ὅμως ἐπιφερομένου παρὰ πολλῶν, καὶ τῶν δοκούντων σοφῶν· ὅτι ἄρα κωλύει καθόλου τοὺς εὐσεβεῖς ἀπὸ τῆς ἱερᾶς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίας, ὡς μεταιοπονίας οὐ μόνον ἐπιπόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχολαβοῦς. Δις γὰρ, εἴτις ἀνέχοιτο καθορᾶν τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ Πατρὸς οὕτως ὑπὸ τῶν δωρεὰν μισούντων τὴν Ἱερουσαλὴμ διαστρεβλουμένων, ὥστε διὰ τούτων πειρᾶσθαι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπίνοιαν ἐπικυροῦν καὶ καταγαῖζειν, ὡς γνώμην τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς Ἐκκλη-

(α) Τοῦτου τὴν ἀκριβεστάτην ἀντιγραφὴν ὀφείλομεν τῇ μουσσοτεφῇ καὶ φιλογενιστάτῃ φιλόλογῳ Ἰωάννῃ τῷ Βιλλοῦδῳ.

αίας. Καί τοι μηδ' αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀκόλουθον καὶ συμφέρον πρᾶγμα ποιῶσι. Καυχώμενοι γὰρ ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι Χριστῷ, ἔπειτα περιφρονοῦσι τὰ κατὰ τὴν θεοβάδιστον χώραν ἀειθαλῆ τῆς βίαις ἐπιφανείας ὑπομνήματα καὶ γνωρίσματα, μηδ' αὐτὴν γοῦν αἰδούμενοι τὴν πολιὰν εὐσέβειαν τῶν εἰς τούτων ἱστορίαν καὶ προσκύησιν πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἀφικνουμένων λαῶν. Καὶ ταῦτα, πολλοὶ τινες τούτων τῶν σοφῶν μνημονεύοντες μετ' ἐπαύων Ἑλένην ἐκείνην τὴν Ἀδιαβηνῶν βασιλίσσαν, ἥτις ἐξ ἔθνικῆς Ἑβραία προσήλυτος γενομένη, ἦλθεν ἱστορήσουσα τὸν νομικὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ (ἐνθα καὶ κατεβίωσε καὶ τὸ Μάκσωλεον αὐτῆς ἐδείκνυντο καὶ ἐπὶ Παυσανίου) (α). Ναι, φασίν· ἀλλ' ὁ νομικὸς ναὸς εἰς καὶ μόνος ὑπᾶρχεν ἐν Ἱεροσολύμοις· ὅθεν καὶ εἰς τοῦτον πανταχόθεν γῆς συνέτρεχον οἱ Ἰουδαῖοι· ἥδη δὲ πλήρης ἡ Οἰκουμένη ναῶν καὶ θυσιαστηρίων ἀγίων, ἐν οἷς οὐχ ἦττον, ἢ ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸ ὄνομα Κυρίου δοξάζεται. — Ναι δὴ πάντως (ἀπαντᾷμεν) οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γε σὺν πᾶσι τούτοις εἰς καὶ νῦν καὶ μόνος, μονώτατος ἕστηκεν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ὁ τὸν θεοδέξιμονα Τάφον αὐτὸν, καὶ αὐτὸν τὸν Γολγοθᾶν αὐτόχρημα καὶ πραγματικῶς περιέχων Ναός, καὶ ἐν τῷ τῆς Θεογονίας αὐτότατον Σπήλαιον. Τούτων δὲ πάντων ἱερώτατα ἔκτυπα καὶ ἀπεικονίσματα πάντες οἱ ὑπ' οὐρανὸν θεοὶ καὶ. Εἰ δὲ πανσέβαστα τὰ ἀντίτυπα, πολλὰ δὲ μᾶλλον τὰ πρωτοῦρριζα καὶ ἀρχέτυπα· ἀλλὰ περὶ τούτων λέγομεν πλατύτερον ἐν τε ταῖς σημειώσεσι καὶ τῷ Παραρτήματι.

Ἄλλος δὲ τῆς ἐκδόσεως σκοπὸς, ἡ ἀπὸ τῆς τοιαύτης περὶ τοὺς ἁγίους τόπους κακόφρονος ἀνευλαβείας προφυλακῆ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀπεραιωτέρων ψυχῶν. Καθότι τὴν αὐτὴν ὀλιγωρίαν καὶ περιφρόνησιν περὶ τὰ σωτήρια τῆς ἐπὶ γῆς ἐναάρχου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοφανείας ὑπομνήματα σπουδάζουσιν διμαρτυρεῖν καὶ αὐτοὶ οἱ δεύριοι μισέχριστοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Σταυροῦ, ἀπο-

(α) Παυσαν. βιβλ. Ζ. κεφ. ιη. πρὸ βλ. Ἰώσηφ. Ἀρχαίολ. Κ. 6. Ζωνάρων Χρον. 5, §. ιγ. Σφύζονται δὲ καὶ μέχρι σήμερον λείψανά τινα τοῦ τάφου τούτου τῆς βλήνης. Βλ. Krafft Die Topograph. Jerusalem p. 212.

ρῶντες πρὸς παντελὴ κατάργησιν καὶ ἀφανισμόν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ· φρίσσουνι γάρ αὐτὰ (καθὰ προεῖρηται) καὶ ἀποστογῶσιν, ὡς ἐναργέστατα καὶ ἀνεμφισβήτητα μαρτύρια καὶ γνωρίσματα τῆς θείας ἐπιφανείας, κηρύσσοντα στεντορεῶς καὶ βεβαιοῦντα τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου. Χωροῦσι δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν ὑπούλως πάνυ καὶ δολερῶς. Αὐτοὺς μὲν γὰρ τοὺς ἁγίους τόπους οὐτ' ἐπαινοῦσιν, οὔτε λοιδοροῦσιν ἀνέδην (εἰ μὴ που τυχόν, ἡπίως καὶ ἀστυκώτερον χαριεντιζόμενοι)· φιλανθρώπου δὲ φιλογενείας καὶ χριστιανικῆς φιλαληθείας προσωπεῖον ἀναλκιδάροντες, ἀπείργουσι μὲν τοὺς Χριστιανούς τῆς εἰς Ἱεροσολήμ. ἀποδημίας, τὴν τοῦ θεοῦ Νύσσης ἐπιστολὴν καὶ αὐτοὶ περικροτοῦντες, τὰ δὲ πρὸς τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἀπολλύμενα χρήματα παραινοῦντες εἰς σύστασιν καταβάλλειν διδασκαλείων παντοίων, πρὸς τὸν τοῦ γένους φωτισμόν (οἷον αὐτοὶ δηλονότι θέλουσι). Καταβοῶσι δὲ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς δῆθεν ἀγυρτικαῖς τισι τέχναις καὶ γοητεῖαις, ἥκιστα τῇ τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἀληθείᾳ πρεπούσαις, δελεαζούσης τοὺς εὐπίστους προσκυνητάς, καὶ γριπιζούσης ἐξ αὐτῶν ἀμυθήτων χρημάτων σωρόν. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα σκώμμασιν ἀρτύουσι παντοίοις, καὶ σοφίσμασι κομψοῖς, ἔργον ποιοῦντες *λογομαχείων* μᾶλλον καὶ γελοιασιῶν, ἢ σοφῶν τῆς ἀληθείας ἐραστῶν. Τοιοῦτος τῶν νῦν *Κυμμερίων* διδασκάλων τοῦ σκότους ὁ δόλος ὁ ψυχαπάτας. «Ὡςπερ (φησὶν αὐτὸς πάλιν ὁ θεὸς Νύσσης Γρηγόριος) «Ὡςπερ τὸ δηλητήριον ὁ φαρμακεὺς εὐπαράδεκτον ποιεῖ τῷ ἐπιβουλευομένῳ, μέλιτι καταγλυκάνας τὸν ὄλεθρον, οὕτως (οἱ αἰρετικοὶ) ταῖς κομψείαις τῶν σοφισμάτων τὸ φθοροποιὸν δόγμα οἰοεῖ τιμι μέλιτι καταχρώσαντες, ἐγγέουσι τὴν ἀπάτην τῇ ψυχῇ» (κατὰ Εὐνομ. λόγ. ιβ. σελ. 737).

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τευχιδίου τούτου. Εἰ δέ τι περιέχει καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν χρήσιμον, κρινέτωσαν οἱ ἀναγνώσται, παρ' ὧν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἐξαϊτούμεθα συγγνώμην, εἴτι που πεπόνθαμεν ἀνθρώπινον.

Ἐγραφον Ἀθήνῃσι, αὐγῶν, μηνὶ Ἰουλίῳ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΑΠΙΟΝΤΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ.

Επειδή περ ήρώτησας, ὦ φίλε, διὰ τοῦ γράμματος, πρέπειν φήθην περὶ πάντων σοι καθεξῆς ἀποκρίνασθαι. Ἐγὼ τοὺς ἀπαξ ἀνατεθεικότας ἑαυτοὺς τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ, καλῶς ἔχειν φημι πρὸς τὰς τοῦ Εὐαγγελίου διὰ παντὸς ἀποδύειν φωνάς· καὶ ὥσπερ οἱ τῷ κανόνι τὸ ὑποκείμενον ἀπευθύνοντες, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ κανόνος εὐθεῖαν τὰ σχολιὰ τὰ ἐν χερσίν εἰς εὐθύτητα μεταβάλλουσιν, οὕτως προσήκειν ἡγοῦμαι, οἷόν τινα κανόνα ὀρθὸν καὶ ἀδιάστροφον, τὴν εὐαγγελικὴν λέγω δὴ πολιτείαν, τούτοις ἐπιβάλλοντας, κατ' ἐκείνην πρὸς τὸν Θεὸν ἀπευθύνεσθαι. Ἐπεὶ τοίνυν εἰσὶ τινες τῶν τὸν μονήρην καὶ ἰδιάζοντα βίον ἐπανηρημένων, οἷς ἐν μέρει εὐσεβείας νενόμισται τὸ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις τόπους ἰδεῖν, ἐν οἷς τὰ σύμβολα τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου ὁρᾶται, καλῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὸν κανόνα βλέπειν· καὶ εἰ ταῦτα βούλεται ἢ παρὰ τῶν ἐντολῶν χειραγωγία, ποιεῖν τὸ ἔργον, ὡς πράσταγμα Κυρίου· εἰ δὲ ἔξω ἐστὶ τῶν ἐνταλῶν τοῦ Δεσπότη, οὐκ οἶδα τί ἐστὶ τὸ μὴ διατεταγμένον τι θέλειν ποιεῖν, αὐτὸν ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ νόμου γινόμενον. Ὅπου προσκαλεῖται πρὸς τὴν κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ὁ Κύριος τοὺς εὐλογημένους, τὸ ἀπαιθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐν τοῖς κατορθώμασιν οὐκ ἀπρηθίμηνεν. Ὅπου τὸν μακαρισμὸν διαγγέλλει, τὴν τοιαύτην σπουδὴν οὐ περιέλαβεν. Ὅ δὲ μήτε μακάριον ποιεῖ, μήτε πρὸς τὴν βασιλείαν εὐθετον, ἀντί τίνος σπουδάζεται, ὁ νοῦν ἔχων ἐπισκεψάσθω. Καὶ εἰ μὲν ἐκω-

φελές ἦν τὸ γινόμενον, οὐκ ἦν οὐδὲ οὕτως καλὸν παρὰ τῶν τελείων σπουδάζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ καταμνησθέντες δι' ἀκριβείας τὸ γινόμενον, καὶ ψυχικὴν προστριβέται βλάβην τοῖς τὸν ἀκριβοῦς βίον ἐνστησασμένοις, οὐκ ἔστι τῆς μακρᾶς σπουδῆς ἀξίον, ἀλλὰ τῆς μεγίστης φυλακῆς, ὥς μηδενὶ τῶν καταζλαπτόντων ὁ κατὰ θεὸν προηρημένος ζῆν περιπείροιο. Τί οὖν ἐστὶν ἐν τούτοις τὸ βλάπτειν; Ἡ σεμνὴ πολιτεία πᾶσι πρόκειται, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν ἴδιον δὲ τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν βίου, ἡ εὐσχημοσύνη· αὕτη δὲ ἐν τῷ ἀμίκτω καὶ ἰδιάζοντι βίῳ τῆς ζωῆς κατορθοῦται, ὥς ἀνεπίμικτον καὶ ἀσύγχυτον εἶναι τὴν φύσιν, μήτε τῶν γυναικῶν ἐν ἀνδράσι, μήτε τῶν ἀνδρῶν ἐν γυναῖξιν πρὸς τὰ παρατετηρημένα τῆς εὐτχημοσύνης ὁρμώντων. Ἀλλ' ἡ τῆς ὁδοιπορίας ἀνάγκη λύει τὴν ἐν τούτοις ἀκριβειαν, καὶ πρὸς ἀδιαφορίαν τῶν παρατετηρημένων ἄγει· ἀμήχανον γὰρ γυναικὶ τοσαύτην ὁδὸν διαδραμεῖν, εἰμὴ τὸν διασφύζοντα ἔχοι, καὶ διὰ τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν ἀναγομένη ἐπὶ τὸ ὑποζύγιον, κακείθεν καταγομένη, καὶ ἐν ταῖς δυσχωρίαις παρακρατιομένη. Ὀπότερον δ' ἂν ὑποθώμεθα, εἴτε γνῶριμον ἔχει τὸν τὴν θεραπείαν ἀποπληροῦντα, εἴτε μισθωτὸν τὸν τὴν διακονίαν παρεχόμενον, καθ' ἑκάτερον μέρος οὐ διαφεύγει τὴν μέμψιν τὸ γινόμενον· οὔτε γὰρ τῷ ξένῳ ἑαυτὴν προσαναπαύουσα, οὔτε τῷ ἰδίῳ, τὸν τῆς σωφροσύνης φυλάττει νόμον. Τῶν δὲ κατὰ τοὺς ἀνατολικοὺς τόπους πανδοχείων καὶ καταλυμάτων καὶ πόλεων πολλὴν τὴν ἄδειαν καὶ πρὸς τὸ κακὸν τὴν ἀδιαφορίαν ἐχόντων, πῶς ἔσται δυνατόν τὸν διὰ καπνοῦ παρίοντα μὴ δριμυχθῆναι τὰς ὄψεις; ὅπου μολύνεται μὲν ἀκοή, μολύνεται δὲ ὀφθαλμός, μολύνεται δὲ καρδία, δι' ὀφθαλμῶν καὶ ἀκοῆς δεχομένη τὰ ἄτοπα, πῶς ἔσται δυνατόν ἀπαθῶς παρελθεῖν τοὺς ἐμπαθεῖς τόπους; Τί δὲ καὶ πλέον ἔξει ὁ ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις γινόμενος; ὥς μέχρι τοῦ νῦν σωματικῶς τοῦ Κυρίου ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις διάγοντος, ἡμῶν δὲ ἀποφοιτῶντος; ἢ ὥς τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρὰ τοῖς ἱεροσολυμίταις πλεονάζοντος, πρὸς δὲ ἡμᾶς διαβῆναι ἀδυνατοῦντος; Καὶ μὴν, εἰ ἔστιν ἐκ τῶν φαινομένων Θεοῦ παρουσίαν τεκμήρα-

σθαι, μάλλον ἢ τις ἐν τῷ ἔθνει τῶν Καππαδοκῶν τὸν Θεὸν δια-
 τᾶσθαι νομίσαιεν, ἢ περ ἐν τοῖς ἔξω τόποις· ὅσα γὰρ ἐστὶν ἐν
 τούτοις θυσιαστήρια, δι' ὧν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου δοξάζεται, οὐκ
 ἂν τις τοσαύτε [διὰ] πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐξαριθμῆσαιτο
 θυσιαστήρια. Ἐπειτα, εἰ ἦν πλείων ἡ χάρις ἐν τοῖς κατὰ Ἱεροσόλυ-
 μα τόποις, οὐκ ἂν ἐπεχωρίζε τοῖς ἐκεῖ ζῶσιν ἡ ἁμαρτία. Νῦν
 μέντοι οὐκ ἔστιν ἀκαθαρσίας εἶδος, ὃ μὴ τολμᾶται παρ' αὐτοῖς,
 καὶ πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ κλοπαί, καὶ εἰδωλολατρεῖαι, καὶ
 φαρμακεῖαι, καὶ φθόνοι, καὶ φόνοι· καὶ μάλιστα γε τὸ τοιοῦτον
 ἐπιχωριάζει κακὸν, ὥστε μηδαμῷ τοιαύτην ἐτοιμότητα εἶναι πρὸς
 τὸ φονεύειν, ὅσον ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, θηρίων δίκην τῷ αἵματι
 τῶν ὁμοφύλων ἐπιτρεχόντων ἀλλήλων, ψυχροῦ κέρδους χάριν.
 Ὅπου τοίνυν ταῦτα γίνεται, ποῖαν ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ πλείονα
 χάριν εἶναι ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις; Ἀλλ' οἶδα τὸ ἀντιλεγόμενον
 ὑπὸ τῶν πολλῶν πρὸς τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα· λέγουσι γάρ,
 διὰ τί ταῦτα καὶ ἐπὶ σὲ αὐτὸν οὐκ ἐνομοθέτησας; εἰ γὰρ μηδὲν
 ἦν κέρδος τῷ κατὰ Θεὸν ἐκδημήσαντι, ἀντὶ τοῦ γενέσθαι ἐκεῖ,
 ὑπὲρ τίνος μάτην ὑπέστης τὴν τοσαύτην ὁδόν; Ἀκουσάτωσαν οὖν
 τῆς ὑπὲρ τούτων παρ' ἐμοῦ ἀπολογίας. Ἐμοί, διὰ τὴν ἀνάγκην
 ταύτην ἐν ἣ ζῆν ἐτάχθην παρὰ τοῦ οἰκονομοῦντος ἡμῶν τὴν ζωὴν,
 ἐγένετο, τῆς ἀγίας συνόδου ὁρισάσης, διορθώσεως ἕνεκεν τῆς κατὰ
 τὴν Ἀραβίαν ἐκκλησίας, μέχρι τῶν τόπων γενέσθαι· καὶ ἐπειδὴ
 ὁμορὸς ἐστὶν ἡ Ἀραβία τοῖς κατὰ Ἱεροσόλυμα τόποις, ὑποσχομέ-
 νος καὶ συσχεψόμενος τοῖς προεστῶσι τοῖς τῶν ἁγίων Ἱεροσολυ-
 μιτῶν ἐκκλησιῶν, διὰ τὸ εἶναι αὐτῶν ἐν ταραχῇ τὰ πράγματα,
 καὶ χρῆζειν τοῦ μεσιτεύοντος. Ἐπειτα δὲ, καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου
 βασιλέως παρασχομένου τὴν εὐκολίαν τῆς ὁδοῦ διὰ δημοσίου ὀχή-
 ματος, οὐδεμία ἡμῖν ἀνάγκη ἐγένετο ταῦτα πάσχειν, ἀ καὶ ἐπὶ
 τῶν ἄλλων κατενοήσαμεν. τὸ γὰρ ὄχημα ἡμῖν ἀντὶ ἐκκλησίας
 καὶ μοναστηρίου ἦν, διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ συμπυκνόντων πάντων
 καὶ συννηστεύοντων τῷ Κυρίῳ. Τὸ οὖν ἡμέτερον μηδένα σκανδα-
 λίζετω· μάλλον δὲ πιθανῇ γενέσθω ἡ συμβουλία ἡμῶν, ὅτι περὶ

ὧν τῷ ὀφθαλμῷ ὑπεβάλομεν, περὶ τούτων καὶ συμβουλευόμεν. Ἡμεῖς γὰρ τὸν ἐπιφανέντα Χριστὸν εἶναι Θεὸν ἀληθινὸν ὡμολογήσαμεν καὶ πρὶν ἐπὶ τοῦ τόπου γενέσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα, οὔτε τῆς πίστεως ἐλαττουμένης, οὔτε μετὰ ταῦτα προσευχθείσας· καὶ τὴν διὰ τῆς Παρθένου ἐνανθρώπησιν καὶ πρὸ τῆς Βηθλεὲμ ἡπιστάμεθα· καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν καὶ πρὸ τοῦ Μνήματος ἐπιστεύσαμεν· καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦ· ἀνάβασιν, καὶ δίχα τοῦ τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν ἰδεῖν, ἀληθῆ εἶναι ὡμολογήσαμεν. Τοσοῦτον δὲ μόνον ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὠφελήθημεν, ὅσον ἐν συγκρίσει γινῶναι, ὅτι τὰ ἡμέτερα τῶν ἐξω πολὺ ἀγιώτερά ἐστιν. Ὅθεν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἐν οἷς ἐστὲ τόποις αἰνέσατε αὐτόν. Θεοῦ γὰρ προσεγγισμὸν τοπικὴ μετάστασις οὐ κατεργάζεται· ἀλλ' ὅπου πρὸ αὐτοῦ, πρὸς σὲ ἔξει ὁ Θεός, ἐάν γε τὸ τῆς ψυχῆς σου καταγώνιον τοιοῦτον εὐρεθῇ, ὥστε ἐνοικῆσαι τὸν Κύριον ἐν σοὶ, καὶ ἐμπεριπατῆσαι. Εἰ δὲ πλήρη ἔχεις τὸν ἕσω ἄνθρωπον λογισμῶν πονηρῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἦς, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, καὶ ἐπὶ τὸ Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως, τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ τὸν Χριστὸν δέξασθαι ἐν ἑαυτῷ, ὅσον οἱ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ὡμολογήσαντες. Συμβούλευσον οὖν, ἀγαπητὲ, τοῖς ἀδελφοῖς ἐκδημεῖν ἀπὸ τοῦ σώματος πρὸς τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Παλαιστίνην. Εἰ δέ τις τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν προβάλοιτο, τὴν παραγγελίαν τοῖς μαθηταῖς μὴ χωρίζεσθαι ἀπὸ ἱεροσολύμων, νοησάτω τὸ εἰρημένον· ἐπειδὴ περ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις καὶ διανομὴ οὕτω ἐπεφοίτησε τοῖς Ἀποστόλοις, προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Κύριος ἐπὶ τὸ αὐτὸ μένειν, ἕως ἂν ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους. Εἰ μὲν οὖν ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἐγένετο μέχρι τοῦ νῦν, τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἰδὲ πυρὸς τῶν χαρισμάτων οἰκονομοῦντος ἕκαστον, ἔδει πάντας εἶναι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἡ διανομὴ τοῦ χαρίσματος ἐκίνετο· εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ οἱ ἐνταῦθα πιστεύσαντες μέτοχοι γίνονται τοῦ χαρίσματος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὐ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τὴν ἐν ἱεροσολύμοις.

ΤΑΙΣ ΚΟΣΜΙΩΤΑΤΑΙΣ ΑΛΗΘΩΣ ΚΑΙ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΑΙΣ

ΑΔΕΛΦΑΙΣ,

ΕΥΣΤΑΘΙΑ ΚΑΙ ΑΜΒΡΟΣΙΑ,

ΚΑΙ ΤΗ ΚΟΣΜΙΩΤΑΤΗ ΚΑΙ ΣΕΜΝΟΤΑΤΗ ΘΙΓΑΤΡΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗ,

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

Η μὲν τῶν ἀγαθῶν καὶ καταθυμίων συντυχία, καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς μεγάλης τοῦ Δεσπότης ὑπὲρ ἡμῶν φιλανθρωπίας, τὰ ἐν τοῖς τόποις δεικνύμενα, τῆς μεγίστης ἐγένετό μοι χαρὰς τε καὶ εὐφροσύνης ὑπόθεσις· δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἐδηλώθη μοι ἡ κατὰ Θεὸν ἐορτὴ, διὰ τε τοῦ ἰδεῖν τὰ σωτήρια σύμβολα τοῦ ζωοποιήσαντος ἡμᾶς Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ ψυχαῖς συντυχεῖν, ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος σημεῖα πνευματικῶς θεωρεῖται· ὥστε πιστεύειν, ὅτι ἀληθῶς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐστὶ τοῦ τὸν Θεὸν ἔχοντος ἡ Βηθλεὲμ, ἡ Γολγοθᾶς, ὁ Ἑλαιὸν, ἡ Ἀνάστασις. Ὅτε γὰρ διὰ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ὁ Χριστὸς ἐμορφώθη, καὶ ὁ καθηλώσας τῷ θεῷ φόβῳ τὰς σάρκας αὐτοῦ, καὶ συσταυρωθεὶς τῷ Χριστῷ, καὶ ἀποκυλίσας ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν βαρὺν τῆς βιωτικῆς ἀπάτης λίθον, καὶ ἐξελθὼν τοῦ σωματικοῦ μνημείου, ὡς ἐν καινότητι ζωῆς περιεπάτησε, καὶ* ὁ* καταλιπὼν τὴν κοίλην καὶ χαμαῖζήλον τῶν ἀνθρώπων ζῶην, ἀναβὰς δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς ἐπιθουρίας εἰς τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν, καὶ τὰ ἄνω φρονῶν, οὐ ὁ Χριστὸς, καὶ μὴ βαρυνόμενος τῷ ἄχθει τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐξελαφρύνας διὰ καθαρωτέρας ζωῆς, ὥστε αὐτῷ νεφέλης δίκην συμμιτεωροπορεῖν ἐπὶ τὰ ἄνω τὴν σάρκα· οὗτος, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἐκείνων ἐστὶ τῶν κατωνομασμένων, ἐν οἷς τὰ ὑπομνήματα τῆς τοῦ Δεσπότης ὑπὲρ ἡμῶν φιλανθρωπίας ὁράται. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶδον μὲν καὶ αἰσθητῶς τοὺς ἀγίους τέλους, εἶδον δὲ καὶ ἐν ὑμῖν

τῶν τοιούτων τόπων ἐναργῆ τὰ σημεῖα, τοσαύτης ἐπληρώθη χαρᾶς, ὥστε ὑπὲρ λόγον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ τὴν διήγησιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔοικεν ἀνθρώπων ὄντα, δύσκολον εἶναι, ἵνα μὴ εἴπω ὅτι ἀδύνατον, ἀμυγῆς τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καρποῦσθαι, διὰ τοῦτο μοι τῇ γεύσει τῶν γλυκέων συγκατεμίχθη τι καὶ τῶν πικραίνοντων τὴν αἴσθησιν· ἐφ' οἷς μετὰ τὴν ἀγαθὴν τῶν εὐφραινόντων ἀπόλαυσιν, πάλιν ἐπὶ τὴν πατρίδα σκυθρωπάζων ἐπορευόμην, λογιζόμενος, ὅτι ἀληθὴς ὁ τοῦ Κυρίου λόγος, ὁ εἰπὼν, ὅλον τὸν κόσμον ἐν τῷ πονηρῷ κεῖσθαι· ὡς μὴδὲν τῆς οἰκουμένης μέρος ἐλεύθερον εἶναι τῆς μοίρας τοῦ χείρονος· εἰ γὰρ ὁ τὸ ἄγιον τῆς ὄντως ζωῆς ἔχνος ὑποδεξάμενος τόπος τῆς πονηρᾶς ἀκάνθης αὐτὸν καθαρεύει, τί χρὴ περὶ τῶν λοιπῶν ἐννοεῖν τόπων, [ἐν] οἷς ἡ τοῦ ἀγαθοῦ μετουσία κατεσπάρη διὰ ψιλῆς ἀκοῆς καὶ κηρύγματος; ταῦτα δὲ πρὸς ὅ,τι βλέπων φημί, πάντως οὐδὲν χρὴ γυναιότερον διὰ τῶν λόγων ἐκτίθεσθαι, αὐτῶν τῶν πραγμάτων πάσης φωνῆς γνωρίμου γαγωνότερον διαδοῶντων τὰ λυπηρά. Μίαν ἔχθραν ἐνομοθέτησεν ἡμῖν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν νομοθέτης, τὴν πρὸς τὸν ὄφιν λέγω, πρὸς οὐδὲν ἄλλο τὴν τοῦ μισεῖν δύναμιν ἐνεργεῖσθαι προσταξάς, εἰ μὴ πρὸς τὴν ἀποστροφὴν τῆς κακίας· «Ἐχθραν γὰρ θήσω, φροσίν, ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον ἐκείνου»· ἐπειδὴ [γὰρ] ποικίλη τις καὶ πολυειδὴς ἐστὶν ἡ κακία, διὰ τοῦ ὅπως ὁ λόγος ταύτην αἰνιττεται, τῇ πυκνῇ τῶν φοβιδῶν θέσει τὸ πολύτροπον τῆς κακίας χαρὰ κτηρίζων. Ἡμεῖς δὲ πρὸς μὲν τὸν ὄφιν ἐνσπονδοὶ διὰ τοῦ τὰ θελήματα τοῦ ἀντικειμένου ποιεῖν ἐγενόμεθα, τὸ δὲ μῖσος κατ' ἀλλήλων ἐτρέψαμεν· τάχα δὲ οὐδὲ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τοῦ τὴν ἐντολὴν δεδωκότος· ὁ μὲν γὰρ φησιν, «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου», τὸν τῆς φύσεως ἡμῶν πολέμιον μόνον ἐχθρόν ἡγεῖσθαι προσταξάς, πάντα δὲ τὸν κοινωνοῦντα τῆς φύσεως, πλησίον ἐκάστου εἶναι εἰπών· ἡ δὲ βαρυκαρδὺς ἡμῶν γενεὰ τοῦ πλησίον ἡμᾶς διαστήσασα, θάλλειν τὸν ὄφιν ἐποίησε, καὶ τοῖς τῶν φοβιδῶν αὐτοῦ στίγμασιν ἐπιτέρπυσθαι· Ἐγὼ γὰρ τὰ μὲν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μισεῖν ἐννομον εἶναι φημί, καὶ ἀρέ-

σκειν τῷ Δεσπότη τὸ τοιοῦτον μῖσος· ἐχθροὺς δὲ λέγω τοὺς κατὰ πάντα τρόπον τὴν τοῦ Δεσπότης δόξαν ἀπαρναυμένους, εἴτε τοὺς Ἰουδαίους, εἴτε τοὺς φανερώς εἰδωλολατροῦντας, εἴτε τοὺς διὰ τῶν Ἀρείων δογμάτων εἰδωλοποιοῦντας τὴν κτίσιν, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν πλάνην ἀναλαμβάνοντας· εἰ δὲ Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα εὐσεβῶς δοξάζεται, καὶ προσκυνεῖτο παρὰ τῶν πιστευόντων ἐν ἀσυγχύτῳ καὶ διακεκριμένῃ τῇ ἁγίᾳ Τριάδι μίαν εἶναι καὶ φύσιν, καὶ δόξαν, καὶ βασιλείαν, καὶ δύναμιν, καὶ τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν, ἐνταῦθα ὁ πόλεμος τίνα εὐλογον αἰτίαν ἔχει; Ὅτε ἐπεκράτει τὰ τῆς αἵρέσεως δόγματα, καὶ τὰ παρακινδυνεύσαι πρὸς τὰς ἐξουσίας, δι' ὧν ἐδόκει τὸ τῶν ἀντικειμένων δόγμα κρατύνεσθαι, καλῶς εἶχεν· ὥς ἂν μὴ καταδυναστεύοιτο ταῖς ἀνθρωπίναις δυναστείαις ὁ σωτήριος λόγος. Νυνὶ δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἕως τοῦ ἄκρου αὐτοῦ, ἴσως κηρυττομένης ἐν φανερῷ τῆς εὐσεβείας, ὁ τοῖς κηρύσσουσι τὴν εὐσεβειαν πολέμων, οὐκ ἐκείνοις μάχεται, ἀλλὰ τῷ παρ' αὐτῶν εὐσεβῶς κηρυττομένῳ· τίς γὰρ εἶναι σκοπὸς ἄλλος ὀφείλει τῷ τὸν θεῖον ἔχοντι ζῆλον, εἰ μὴ τὸ παντὶ τρόπῳ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεσθαι; Ἔως γὰρ ἂν ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ διανοίας προσκυνῇται ὁ μονογενὴς Θεός, ἐκεῖνα εἶναι πεπιστευμένους ἐν πᾶσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοτίμῳ προσκυνῇται δοξάζεται, οἱ τὰ περισσὰ σοφίζόμενοι ποίαν τοῦ πολέμου εὐπρόσωπον ἔχουσιν ἀφορμήν; σχίζοντες τὸν χιτῶνα τὸν ἀρρήκτον, καὶ πρὸς Παῦλον καὶ Κηφᾶν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καταμερίζοντες, καὶ τὸν προσεγγισμὸν τῶν τὸν Χριστὸν προσκυνούντων, βδελυκτὸν ἀποφαίνοντες· μονοῦ φανερώς ἐκεῖνο βοῶντες τοῖς ῥήμασι αὐτόρω ἀπ' ἐμοῦ. Μὴ ἐγγίσῃς μοι, ὅτι καθαρὸς εἰμι». Δεδόσθω δὲ καὶ πλέον τι αὐτοῖς κατὰ τὴν γνῶσιν, ἣν περ αὐτοὶ οἶονται κατεληφέναι, προσεῖναι· μὴ πλέον τοῦ πιστεύειν ἀληθινὸν εἶναι Θεὸν τὸν τοῦ Θεοῦ ἀληθινὸν Υἱὸν ἔχουσι· τῇ γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμολογίᾳ πάντα συμπεριλαμβάνονται τὰ εὐσεβῆ καὶ σώζοντα ἡμᾶς νοήματα· ὅτι ἁγαθός,

ὅτι δίκαιος, ὅτι δυνατός, ἀτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ αἰεὶ ὁ αὐτός, οὔτε πρὸς τὸ χεῖρον, οὔτε πρὸς τὸ βέλτιον τραπήναι δυνάμενος· τὸ μὲν γὰρ οὐ πέφυκε, τὸ δὲ οὐκ ἔχει· τί γὰρ ὑψίστου ὑψηλότερον; τί τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθώτερον; ὥστε ἐν πάσῃ τοῦ ἀγαθοῦ τελειότητι θεωρούμενος, κατὰ πᾶν εἶδος τροπῆς τὸ ἀναλλοίωτον ἔχει· οὐ κατὰ καιρούς τινας τὸ τοιοῦτον ἐν αὐτῷ δεικνύς, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ πρὸ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας, καὶ ἐν ἐκείνῳ, καὶ μετὰ τοῦτο· οὐδὲν τῆς ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοίωτου φύσεως ἐν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεργείαις πρὸς τὸ ἀπεμφαῖνον μεθαρμυζόμενος· τὸ γὰρ φύσει ἀφθαρτον καὶ ἀναλλοίωτον αἰεὶ τοιοῦτόν ἐστιν, οὐ συναλλοιούμενον τῇ ταπεινῇ φύσει, ὅταν ἐν ἐκείνῃ κατ' οἰκονομίαν γίνηται, κατὰ τὸ τοῦ ἡλίου ὑπόδειγμα, ὃς ἐπιβαλὼν τὴν ἀκτῖνα τῷ ζόρῳ, τὸ φῶς τῆς ἀκτίνος οὐκ ἡμαύρωσεν, ἀλλὰ τὸ σκότος διὰ τῆς ἀκτίνος εἰς φῶς μετεποίησεν· οὕτως καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἡμῶν λάμψαν, οὐκ αὐτὸ ὑπὸ τοῦ σκότους κατεσκιώσθη, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ τὸν ζόρον ἐφώτισεν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν σκότει τὸ ἀνθρώπινον ἦν, καθὼς γέγραπται, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται· ὁ ἐλάμψας τῇ ἐσκοτισμένῃ φύσει, διὰ παντός τοῦ συγκρήματος ἡμῶν τῆς θεότητος τὴν ἀκτίνα διαγαγὼν, διὰ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, ὅλον τὸ ἀνθρώπινον τῷ ἰδίῳ φωτὶ προσφωκείωσε, τῇ πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσει, ὅπερ ἐστὶν αὐτός, κακείνῳ ἀπεργασάμενος· καὶ ὡς οὐκ ἐφθάρη ἡ θεότης ἐν τῷ φθαρτῷ σώματι γενομένη, οὕτως οὐδὲ εἰς τροπὴν ἡλλοιώθη, τὸ τρεπτόν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἱεσαμένη· [καθὰ] καὶ ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς τέχνης ὁ θεραπεύων τὰ σώματα, ἐπειδὴν ἄφηται τοῦ πεπονθότος, οἷα αὐτὸς ἐμπαθὲς γίνεται, ἀλλὰ τὸ νοσοῦν ἐξίασατο. Μηδεὶς δὲ διὰ τοῦτο, τὸ τοῦ Ἐυαγγελίου μὴ δεόντως ἐκλαμβάνων, ἡγείσθω κατὰ προκοπὴν τινὰ καὶ ἀκολουθίαν κατ' ὀλίγον πρὸς τὸ θεϊότερον μεταπεποιήσθαι τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ· τὸ γὰρ ἀπροκόπτειν ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι· εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς ἐν τῷ ἡμετέρῳ φυχράματι γεγενῆσθαι τὸν Κύριον παρὰ τῆς Γραφῆς ἰστέρεται· ὡς

ἂν μὴ τινα χώραν ἔχοι τὸ τῶν ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς θεοφανείας δό-
 κησιν τινα γεγενῆσθαι δογματιζόντων, ἐν σωματικῇ μορφῇ κα-
 τεσχηματισμένη· διὰ τοῦτο ὅσα τῆς φύσεως ἡμῶν ἴδια, ἀνεπαί-
 σχύντως καὶ περὶ αὐτὸν ἱστορεῖ ἡ Γραφή, τὴν βρώσιν, τὴν πόσιν,
 τὸν ὕπνον, τὸν κόπον, τὴν τροφήν, τὴν προκοπὴν τῆς σωματικῆς
 ἡλικίας τὴν αὐξήσιν, πάντα δι' ὧν ἡ ἡμετέρα χαρακτηρίζεται
 φύσις, πλὴν τῆς καθ' ἁμαρτίαν ὁμῆς· ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀπότευγμα
 φύσεώς ἐστιν, οὐκ ἰδίωμα· ὡς καὶ ἡ νόσος, καὶ ἡ πῆρωσις οὐκ
 ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν συμπερύκειν, ἀλλὰ παρὰ φύσιν συμβαίνει· οὕτως
 καὶ ἡ κατὰ κακίαν ἐνέργεια καθάπερ τις πῆρωσις τοῦ ἐμπε-
 φυκότος ἡμῖν ἀγαθοῦ νοεῖται, οὐκ ἐν τῷ αὐτῇ ὑφιστάναι κα-
 ταλαμβανομένη, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπουσίᾳ θεωρουμένη. Ὁ
 οὖν τὴν φύσιν ἡμῶν πρὸς τὴν θείαν δύναμιν μεταστοιχειώσας,
 ἄπληρον αὐτὴν καὶ ἄνοσον ἐν ἑαυτῷ διεσώσατο, τὴν ἐξ ἁμαρτίας
 γινομένην τῇ προαιρέσει πῆρωσιν οὐ προσδεξάμενος· Ἐμαρτίαν
 γὰρ φησιν, οὐκ ἐποίησεν· οὐδὲ εὗρεθῆ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ-
 τοῦ. Τοῦτο δὲ οὐ μετὰ τι χρονικὸν διάστημα περὶ αὐτὸν θεω-
 ροῦμεν· ἀλλ' εὐθὺς ὁ ἐν Μαρίας ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ὠκοδόμησεν ἡ
 σοφία τὸν ἴδιον οἶκον, τῇ μὲν ἑαυτοῦ φύσει ἐκ τοῦ ἐμπαθοῦς
 πυρξμάτος ἦν ὁμοῦ δὲ τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ
 τῇ ἐπισκηνώσει τῆς τοῦ Ἰψίστου δυνάμεως, ὅπερ τὸ ἐπισκηνῶσαν
 ἦν φύσει τῇ ἰδίᾳ, εὐθὺς ἀκχεῖνο ἐγένετο· «Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντι-
 λογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται». Ἐπεὶ οὖν ἄπει-
 ρόν τι ἐστὶ καὶ ἀμέτρητον ἡ τῆς θεότητος δύναμις, βραχὺ δὲ καὶ
 οὐτιδανὸν τὸ ἀνθρώπινον, ἅμα* τε* ἐπῆλθε τὸ Πνεῦμα τῇ Παρθένῳ,
 καὶ ἡ τοῦ Ἰψίστου ἐπεσκέασε δύναμις, τὸ διὰ τῆς τοιαύτης ἀφορ-
 μῆς πηγνύμενον σκῆνωμα οὐδὲν τῆς ἀνθρωπίνης σαπρίας συνεπε-
 σσάσατο· ἀλλ' ὅπερ ἦν ἐν-τῷ συστήματι, εἰ καὶ ἄνθρωπος ἦν, πλὴν
 ἀλλὰ καὶ πνεῦμα καὶ χάρις καὶ δύναμις ἦν, ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς
 θείας δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν ἰδιότητος ἐκλαμπούσης.
 Καὶ ἐπειδὴ δύο πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ ζωῆς, ὅθεν ἀρχόμεθα
 καὶ εἰς θ' καταλήγομεν, ἀναγκαίως ὁ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζῶν θερα-

πεύων, διὰ τῶν δύο ἄκρων ἡμᾶς περιπτύσσεται, καὶ τῆς ἀρχῆς ἡμῶν καὶ τοῦ τέλους περιδρασίμενος, ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων ὑψώσῃ τὸν κείμενον. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ τέλος μέρους καταλαμβάνομεν, τοῦτο καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς λογιζόμεθα· ὥς γὰρ ἐκεῖ, τὸ μὲν σῶμα τῆς ψυχῆς διαζευχθῆναι κατ' οἰκονομίαν ἐποίησεν, ἡ δὲ ἀμέριστος θεότης ἅπαξ ἀνακραθεῖσα τῷ ὑποκειμένῳ, οὔτε τοῦ σώματος οὔτε τῆς ψυχῆς ἀπεσπάσθη· ἀλλὰ μετὰ μὲν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ γίνεται, ὁδοποιούσα διὰ τοῦ ληστοῦ τοῖς ἀνθρώποις τὴν εἴσοδον, διὰ δὲ τοῦ σώματος ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, ἀναιρουῦσα τὸν τὸ κρᾶτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ σῶμα ΚΥΡΙΟΣ λέγεται, διὰ τὴν ἐγκειμένην θεότητα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς λογιζόμεθα, ὅτι ὅλη τῇ φύσει ἡμῶν ἡ τοῦ ἱψίστου δύναμις διὰ τῆς ἱπελεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγκραθεῖσα, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν γίνεται, καθὼς εἰκὸς ἐν ψυχῇ γενέσθαι, καὶ τῷ σώματι καταμίνυται· ὥς ἂν διὰ πάντων ὁλοτελής ἡ σωτηρία γένηται, φυλασσομένης τῇ θεότητι καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τέλει, τῆς θεοπροποῦς τε καὶ ὑψηλῆς ἀπαθείας· οὔτε γὰρ ἡ ἀρχὴ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀρχὴν, οὔτε τὸ τέλος κατὰ τὸ ἡμέτερον τέλος· ἀλλ' ἐδειξε καὶ ἐκεῖ καὶ ὧδε τὴν θεϊκὴν ἐξουσίαν, μήτε τῆς ἀρχῆς ἐν ἡδονῇ μολυνθείσης, μήτε τοῦ τέλους εἰς φθορὰν καταλήξαντος. Εἰ οὖν ταῦτα βωῶμεν, καὶ διαμαρτυρόμεθα, ὅτι «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», αἰεὶ ἄτρεπτος, αἰεὶ ἀφθαρτος, καὶ ἐν τῷ τρεπτῷ καὶ φθαρτῷ γένηται, οὐκ αὐτὸς μολυνόμενος, ἀλλὰ τὸ μολυνθὲν καθαρίζων· τί ἀδικοῦμεν; καὶ ὑπὲρ τίνος μισούμεθα; καὶ τί βούλεται ἡ τῶν καινῶν θυσιαστηρίων ἀντεξαγωγή; Μὴ ἄλλον ἰησοῦν καταγγέλλομεν; μὴ ἕτερον ὑποδεικνύομεν; μὴ ἄλλας Γραφὰς ἐκτιθέμεθα; μὴ τὴν ἁγίαν Παρθένον, τὴν Θεοτόκον, ἐτόλμησέ τις ἡμῶν καὶ ἀνθρωποτόκον εἰπεῖν, ὅπερ ἀκούομέν τινες ἐξ αὐτῶν ἀφειδῶς λέγειν; μὴ τρεῖς ἀναστάσεις μυθοποιούμεν; μὴ χιλίων ἐτῶν γαστριμαργίας ἐπαγγελλόμεθα; μὴ τὴν ἰουδαϊκὴν ζωοθυσίαν πάλιν ἐπαναληφθῆσθαι λέγομεν; μὴ περὶ τὴν κάτω ἱερουσαλὴμ τὰς ἐλπίδας τῶν

ἀνθρώπων κλίνομεν, ἀνοικισμὸν αὐτῆς διὰ τῆς ἐπιφανεστέρας τῶν λίθων ὕλης ἀναπλάσσοντες; τί τοιοῦτον ἔχοντες ἐγκαλεῖσθαι φευκτοὶ ἐνομήσθημεν, καὶ ἄλλο παρὰ τινων ἀντεγείρεται ἡμῖν θυσιαστήριον, ὡς ἡμῶν βεβηλούντων τὰ ἅγια; Ἰπὲρ τούτων ἐν φλεγμονῇ καὶ λύπῃ τὴν καρδίαν ἔχων, ὁμοῦ τῷ ἐπιβῆναι τῆς μητροπόλεως, ἀποκενῶται τῆς ψυχῆς τὴν πικρίαν διὰ τοῦ γράψαι πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν προεθυμήθην. Ἰμεῖς δὲ, ἐφ' ὅπερ ἂν ὑμᾶς χειραγωγήσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ἐκείνῳ εἴητε, ὅπισω τοῦ Θεοῦ πορευόμεναι, σαρκὶ δὲ καὶ αἵματι μὴ προτανέχουσαι, μηδὲ ἀφορμὴν παρασκευάζουσά τισι καυχήματος, ἵνα μὴ ἐν ὑμῖν καυχῶνται, διὰ τοῦ ὑμετέρου βίου τῆς φιλοδοξίας αὐτῶν ἐπαυξανομένης. Ἀναμνησθητε τῶν ἁγίων Πατέρων, οἷς παρὰ τοῦ μακαρίου πατρὸς ὑμῶν ἐνεχειρίσθητε· ὧν καὶ ἡμεῖς κατὰ Θεοῦ χάριν τὴν διαδοχὴν ἔχειν κατηξιώθημεν· καὶ μὴ μεταίρετε ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες ἡμῶν, μηδὲ ἀτιμάζετε τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦ ἀπλουστεροῦ κηρύγματος, μηδὲ ποικίλαις διδαχαῖς τὸ πλεον νέμετε· ἀλλὰ στοιχεῖτε τῷ ἀρχαίῳ κανόνι τῆς πίστεως· καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ἡμῶν, ἐρρωμένων ψυχῇ καὶ σώματι. Ὁ Κύριος φυλάσσοι ὑμᾶς ἐν ἀφραδία, καθὼς εὐχόμεθα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Α΄ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Σελ. 1. στίχ. 2. «Γρηγορίου... εἰς Ἱερσόλυμα». Ἀνεπίγραφος εὑρίσκεται ἡ ἐπιστολὴ, χωρὶς τῆς κυριωνυμίας τοῦ πρὸς ὃν ἐπίστευεν ὁ Πατήρ. Ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐπιστέλλοντος Γρηγορίου τὸ ὄνομα ἐπιγράφεται, ὡς εἰδικται (τὸ πλείστον) ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς παρὰ τα τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσι, καὶ τοῖς ἱεροῖς Πατέρεσιν (οἷον, Βασίλειος Γρηγορίῳ, κτλ.) ἴδε καὶ τὴν ἐκείνης τοῦ Νύσσης ἐπιστολὴν. Ὅτι δὲ καὶ ὑπέγραφε πολλάκις τὸ ἴδιον ὄνομα ὁ ἐπιστέλλων, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ τίλους τῆς τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς Β'. ἐπιστολῆς, ὅπου καὶ ὁ Χρυσόστομος «Καθάπερ, φησί, καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἔστιν· ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπογραφῆς δῆλον γίνεται τὰ γράμματα τῶν πεμπόντων». Καὶ οἱ Βυζαντινοὶ, δὲ αὐτοκράτορες ὑπέγραφον τοὺς Χρυσοδούλλους λόγους· καὶ ταῦτα μὲν κατὰ πρόβρον). Ἡ δ' ἐπὶ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς κατὰ γενικὴν προσθήκην τοῦ ὀνόματος, Γρηγορίου Ἐπισκόπου Νύσσης, ἐπεγράφη παρὰ τῶν ἐκδοτῶν (οἷον

τοῦ Μολίνιου, καὶ ἄλλων), ὅσοι ταύτην ἰδίως ἐξέωσαν. (Ὁ δὲ Μοσχέμιος λ. 4 γον αὐτὴν ὀνομάζει, μνημονεύων ἐν Dissert. ad Hist. Eccl. T. 2. p. 236). Ἐν δὲ ταῖς τῶν Ἀπάντων τοῦ θείου Πατρὸς συγγραμμάτων ἐκδόσεσιν εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ αὕτη οὕτω αὐτοῦ περὶ τῶν ἀπειόντων εἰς Ἱεροσόλυμα. Ὅστε μόνην τὴν τῆς ὑποθέσεως ἐπιγραφὴν περιεῖχεν (ὡς δοκεῖ) τὸ ἀντίγραφον, ὅθεν ἐξέτυπώθη· καὶ ταύτην δὲ πάντως οὐχ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐπιγεγραμμένην, ἀλλ' ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων βιβλιογράφων (ὃ καὶ ἐν ἄλλοις ἄλλων συγγράμμασι παρατηρήσεται, οἷον ἐν ταῖς τοῦ Μ. Βασιλείου ἐπιστολαῖς. ἴδε τὰς ἀπὸ σιζ, ἔως σμβ). Μαρτυρεῖ δὲ τὴν ὑπὸ ξένης χειρὸς ἐπιγραφὴν τῆς ὑποθέσεως· καὶ ὃ ἐν τῇ Καισαρικῇ τῆς Βιδίνης Βιβλιοθήκῃ τηρούμενος κώδων (περὶ οὗ πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ Προλόγῳ); φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ὑλῆξιμένην οὕτως. «Περὶ τῶν ἀπειόντων εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς ἄλλους τινὰς τόπους». Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ κατὰ τὰς ἐκδόσεις ἐπιτομωτέρα τῆς ὑποθέσεως ἐπιγραφὴ πλεονέστερον τοῦ δέοντος, καὶ οὐκ ἀκριβῶς ἐπιγράφεται. Οὐ γὰρ ἐν γένει, «Περὶ τῶν ἀπειόντων εἰς Ἱεροσόλυμα (πάντων) διαλαμβάνει τὸ γράμμα, περὶ μόνως δὲ τῶν μοναχῶν, καὶ τούτων ὀρισμένως, ὡς φανήσεται ἐν τοῖς ἐξῆς. Οὐδὲν δὲ ξέρον, εἴπερ ἡ τοιαύτη τῆς ἐπιγραφῆς ἀοριστία ἐξηπάτησεν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς τοὺς ἐκλαδόντας τὴν ἐπιστολὴν, ὡς ἀφορῶσαν πάντας καθόλου τοὺς ἀπιδόντας εἰς Ἱεροσόλυμα. — Στίχ. 5. «Ἐπειδὴ παρ' ἡρώτητας, ὦ φίλε». Ἀτελὲς ὁ λόγος· καὶ παρῆται ὑπονοεῖν μήπως ἐξερρήν τοῦ πρωτοτύπου τὸ πρῶγμα, περὶ οὗ ἡρώτησεν ὁ φίλος· δηλοῖ δὲ πως καὶ τὸ ἐπόμενον ἀποκρίνασθαι περὶ πάντων (ὧν ἡρώτησας δηλαδὴ). Πλὴν εἰ μή που τὸ ἡρώτησας ἀναγκαστικώτερον ἐκληφθεῖν, κατ' ἀπολυτον σχημασίαν, ἀντὶ τοῦ ἐρωτήματός τινα ἐποιήσω. — Αὐτόθι, «πρέπει» ὁ KB. πρέπειν. — Στίχ. 6. ὁ KB. ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι ἔχει διηγήσασθαι. — Αὐτόθι. «Τὸς ἄπαξ. . . τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ». Ἱψηλὴν πολιτείαν λέγει τὴν τῶν μοναχῶν (ἀναμφιβόλως). Μάτεν οἱ περὶ τὸν Μολίνιον ἐπειράθησαν ἐξηγήσαι τὴν φράσιν τοῦ Πατρὸς ὡς ἐπὶ πάντων καθόλου τῶν χριστιανῶν λαγομένην. Ἡ μὲν πάντες οἱ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐνδυσάμενοι, τὴν κατὰ Χριστὸν ἐν σαρκὶ πολιτείαν ὀφείλουσι μιμεῖσθαι· καὶ «ὁ ὑψηλὸν ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ», ὡς ἂν αὐτὸς Πατὴρ ἀποφαινέται ἐν τῷ Περὶ τελείωτος λόγῳ. Ἀλλ' ὁ Μολίνιος οὐκ ἐπέσθλη τὰς δόξεις καὶ εἰς τὸν ἀμείσως ἐπόμενον τοῦ Γρηγορίου λόγον (Περὶ τοῦ κατὰ θεὸν σκοποῦ, καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἀσκήσεως— πρὸς τοὺς ἀπειρήσαντας ἀσκητὰς. . . ὑποτύπως), ἐπου διαστέλλονται τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τῆς τελείωτος τοῦ θείου τῶν μοναχῶν. Οὐδὲ καὶ τὸν Περὶ παρθενίας λόγον τοῦ Νύσσης ἐνεθυμῆθη ὁ Μολίνιος, ἐν ᾧ τοὺς μοναχοὺς ὁ Πατὴρ διαγράφει· «ὡς ἀποταξάμενους τῷ ταραχῶδι βίῳ, καὶ ταῖς ὑψηλοτέραις ἀσχολίαις παρεδρίοντας, ... καὶ θειοτέρας ζῶν προσφιλοσφυσύντας» (σολ. 111 τόμ. γ'). Οὕτω καὶ ὁ τοῦ Νέσσης ἀδελφεός, ὁ Μ. Βασίλειος προσεῖπτε τοὺς μοναχοὺς «χωρισθέντας τοῦ κοινοῦ βίου, κατὰ πρὸς τὴν θειοτέραν ζῶν ἐαυτοὺς ἀσκοῦντας» (Λοκπτ. α') καὶ ἀλλοχρῶς δὲ

πολλαχού, καὶ ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς, καὶ ἐν ταῖς Ὅροις, καὶ τῇ Περι
ἀληθοῦς παρθένιας, καὶ ἐν ἐπιστολαῖς τὴν τῶν μοναχῶν τελειό-
τητα ὁ τῆς μοναστικῆς πολιτείας οὐρανοφάτωρ νομοθέτης ἐναργῶς παυλογραφῇ.
Ἰσοσώτως καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τὸ «Ὅτι πάντες χωροῦσι τὸν λό-
γον τοῦτον» ἐξηγῶν, «ὁρᾷς (φησι) τοῦ πράγματος» (τῆς παρθένιας καὶ
μοναδικῆς πολιτείας) «τὸ ὑψηλόν· μικροῦ καὶ ἀχώρητος εὐρίσκεται... Πῶς
γὰρ οὐκ ἀγγελικὸν σαρκὶ συνδεδεμένην (τὴν παρθένον καὶ τὴν μοναχὴν)
μὴ κατὰ σάρκα ζῆν, ἀλλ' εἶναι τῆς φύσεως ὑψηλοτέραν; Ὁλὴ τέτατο πρὸς
τὸν Θεόν, ὧ παρθένη, τῇ ψυχῇ· τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνδράσι (τοῖς μοναχοῖς)
νομοθετῶ — Ὅσον ἄζυγον, καὶ ἐλεύθερον, θεῷ καθιερωμένον» (λόγ. λα. καὶ θ'. καὶ
(λόγ. λα. σελ. 502) «Ἀγγέλων ἤρησαι πολιτεία· μετὰ ἀζύγων ἐτάχθης»
(ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Πατράσι συνήθως ἀγγελικὴ πολιτεία, καὶ
σχημα ἀγγελικὸν τὸ τῶν Μοναχῶν). Καὶ ἀλλαχού δι τῶν λόγων, (καὶ ἐν
τοῖς στιχοῖς) ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὡσαύτως καὶ Χρυσόστομος, καὶ ἄλλοι τῶν
Πατέρων παραγγέλλουσι περὶ τῆς εὐαγγελικῆς τελειότητος, τῆς ἰδίας καὶ ἑκα-
τέρω· ἀνακομῆς εἰς τὸν βίον μάλιστα τὸν μοναχικόν. (Ὅθεν καὶ εὐαγγελικὴν
πολιτεία· τὴν μοναστικὴν ὅτε Μ. Βασίλειος (ἐπιστ. 306), καὶ αὐ-
τὸς ὁ Νέσσης Γρηγόριος ἀποκαλεῖ (κατὰ τὸ, Ματθ. ιδ, 10—12), ὡς καὶ ἡ
ἐπαγγελία ἀποταξαμένων τῷ κόσμῳ τῶν μοναχῶν, καὶ ὅλως καθιερωμέ-
νων εἰς τὴν ἐντελεστικὴν ἐκπλήρωσιν τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. — Στίχ. 8.
ΚΒ. ἀποδίδωμι. — Στίχ. 9. ὁ ΚΒ. ἀντὶ τοῦ ἀπευθύνοντες ἔχει ἀπαγορεύοντες. —
Στίχ. 10. ΚΒ. τοῦ ἐν χειρὶν. — Στίχ. 11. «οἶον.». ὁ ΚΒ. οἶοναι. — Στίχ. 12.
«Ἐπεὶ τοίνυν... ἰδεῖν». Ἐκ τούτων πᾶς τις βλέπει, α) ὅτι καὶ ἀνα-
τίρω τὴν ὑψηλὴν πολιτεία· εἰπὼν ὁ Πατὴρ, ἐννοεῖ τὴν μοναχί-
κην, ἣν καὶ διαρρήθην μονήρην καὶ ἰδιάζοντα βίον ἀποκαλεῖ (ὅς καὶ
ὁ 7, Οἰκουμένην Σύνδοκος, καν. μ). β) ὅτι καὶ τῶν μοναχῶν, περὶ ὧν εἴρηκε τὴν
ἐπιστολὴν (ἦσαν δὲ οὗτοι ἔν τινι τῆς Κασπαδοκίας μοναστηρίου, ὡς ὅλην ἐκ τῶν
ἐφεξῆς τῆς ἐπιστολῆς) τιλεῖ μόνον (οὐ πάντες) ἐπιθυμοῦν ἰδεῖν τοὺς ἐν Ἱεροσολύ-
μοις ἄγιους τόπους. γ) ὅτι οἱ τούτων ἐπιθυμῶντες, μὲν μέρει εὐσεβεῖς καὶ
ἐνδόμζον τὸ πρᾶγμα, ἄρθρον δ' ὅλον οὐ καὶ μέρος πίστεως (ὡς εἶπεν ὁ μακά-
ριος Ἱερώνυμος)· καὶ τοῦτο δι πάλιν οὐκ ἀπλῶς, ὡς εὐσεβοῦς προαίρε-
σις οἶον ἐντολὴν εὐαγγελικὴν. Οὕτως ὁρισμένως καὶ πεφυλαγμένως ὁ θεὸς Γρηγό-
ριος ἀποτρέπει τοὺς τοιοῦτους τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημίας. Οὕτω καὶ ὁ τοῦ
ἀρχαιότερος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος νοθετῶν τὰς παρθένας (μετ' ὧν καὶ τῶν
μοναχῶν συμπεριλαμβάνεται) μὴ ἐξίνα· τοῦ μοναστηρίου εἰς προσκύνησιν πῶν ἱερῶν
τόπων, μετὰ τινος καὶ οὕτως περιουσιῶν ἐκφέρει τὴν νοθεσίαν, τὸ πολυάριθ-
μον καὶ τὸ τῇ δ' ἐκαστῷ καὶ τὸ μακρὰν, καὶ σὺν ἀδελφοῖς νεωτέροις
περιτρέχειν ἀπαγορεύειν. Ἄκουε.

«Μὰ δὲ μὲν εὐσεβεῖ οὐσα περὶ δρομας ἐνθα καὶ λυθα

Πολλάκις εὐκατὰ κόσμον, ἔ' ἀνδράσι κυρωτέροις (γρ. καυροτέροις)

Σὺν πόδεσσι δινεύειν, ἱερὸς σπείδοντ' ἐπὶ χόρου,
 Καί περ τηλόθ' ἰόντας. Ἐφίστιός ἐστιν ἅπασι
 Χριστὸς ἀναξ, παλῶν, καὶ ἐν κραδίῳ φιλοντος».

(Ἰσοθ. παρθέν. στίχ. 340-345. τόμ. 6. σελ. 61). Ταῦτα ὁ τοῦ Θεολόγου Πατὴρ καὶ ὁμῶφυχος καὶ ὁμῶνυμος φίλος, ὁ θεὸς Νύσσης ἐξέφρασεν ἀνωτέρω, μόνον τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναχὰς ἀποτρέπων (καὶ τοῦτο διωρισμένως) τοῦ ἀπίσταναι εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἀλλ' οἱ Μολινοὶ καὶ ταῦτα τοῦ Θεολόγου ἢ οὐκ εἶδον ὅλως, ἢ γοῦν παρεῖδον (ὡς εἴκοι), καὶ τοὺς λόγους τοῦ Νύσσης ἐστρίβλωσαν, ἐκλαβόντες ὡς ἀποτρέποντας τῶν Ἱεροσολύμων οὐ μόνον πάντας ἐν γένει τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ πάντας καθόλου τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας. — Στίχ. 15. ΚΒ. ἐνομήσθη. — στίχ. 16. «Τὰ σύμβολα . . . ὁρᾶται». Σύμβολα, καὶ σωτήρια Σύμβολο, καὶ σημεῖα, καὶ ὑπομνηματα καὶ γνωρίσματα τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν μεγάλης αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἁγίων ἔχουσιν ὁντως ζωῆς, ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀποκαλεῖ τὰ σωζόμενα σωτήρια χωρία τῆς ἀγίας γῆς (οἶον τὴν Βηθλέημ, τὸν θεοδόχμονα Τάφον, τὸν Γολγοθᾶν, κτλ.). Βλ. τὴν ἐφεξῆς ἐπιστολήν. — Στίχ. 20. «Τὸ μὴ διατεταγμένον». Ἐν τισιν ἐκδόσεσι καὶ τῷ ΚΒ. λαίπει τὸ μ. ὅτι δ' ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῆς ἐνοίας, πρόδηλον. Ὁ δὲ Λαμβάνειος μάτην φέγει τὸν Μολινὸν προσθίοντα τὸ ἀρνητικόν. — Αὐτὸς. «Αὐτὸν ἐαυτοῦ τοῦ καλοῦ νόμου». Πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις ἔχουσιν ἐαυτοῦ τοῦτο δ' ἔκριναν τριπτόν εἰς δοτικὴν. Ἔστι γὰρ ἡ φράσις προδήλως γραφικὴ ἐκ τοῦ ἐαυτοῦ εἰς νόμον (Ῥωμ. 6, 14). — Στίχ. 21. «Ὁ ποὺ προσκαλεῖται . . . τοὺς ἐύλογημένους (Ματθ. κε, 34). — Στίχ. 23. «Ὁ ποὺ τὸν μακαρίσμον διαγγέλλει» (Ματθ. ε, 1-12). Σημειωτέον δ' ἐν ταύτοις, ὅπως ὁ Πατὴρ ὑποθετικῶς τὰ ὕστερα ἐκ τῶν προτέρων συνάγει, ὑποθετὶς, ὅτι, εἴπερ ἦν ἀναγκαῖον πρὸς σωτηρίαν τοῖς μοναχοῖς ἢ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ἀποδημία, διέταξεν ἂν αὐτὴν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, προλαβὼν τὸ μέλλον, οἷα Θεός, τῇ προγνώσει. (οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ Κυρίου, μετέπειτα δὲ πάντως ἤρξαντο οἱ χριστιανοὶ πανταχόθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀφικνεῖσθαι εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων ὑπομνημάτων τῆς ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρουσίας). Ὁ δὲ Μ. Βασίλειος καὶ ὡς ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας διδάσκει τοὺς εἰς τὰς ἐκτοὺς πανηγύρεις τῶν κατὰ τόπους καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων συνερχομένους Χριστιανούς (ἐν οἷς ἦσαν καὶ μοναχοὶ) «μιμεῖσθαι τὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐξορῶμα ἐν αἰς συνόδους» (τὰς ἐν τῷ ναφὶ συνάξεις· ἀνέβαινον δὲ τότε καὶ ἐξῶθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, προσκυνήσαντες κατὰ νόμον ἐν ταῖς ἐορταῖς, ὡς Λουκ. 6, 41· Ἰωάν. 6, 29· Πράξ. 6, 5, 9, 42· η, 27 κτλ.) «καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἁγίων, προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ μετὰ πλειόνων προσκυνεῖν τῷ Θεῷ, καὶ οἰκοδομεῖν ἀλλήλους» (Θλ. ὅρου κατὰ πλάτ. Ἑρρωτ. β, καὶ 18). Καὶ ὁ θεὸς ἐκεῖνος καὶ ἐρημικώτατος Ἑρραῖμ ἀπῆλθεν εἰς ἔδρας τὰ ἐκείσε περικτυζόμενος ἁγία, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐγκωμίῳ καθιστορεῖ (τόμ. γ. σελ. 604). Σελ. 2. στίχ. 2. «Παρά τῶν τελείων». Τέλειον καλοῦμεν τὸν μετὰ πίστους

ἐχοντα βίον ὀρθίν» (Χρυσός. Ὁμιλ. α. εἰς τὴν πρ. Ἐβρ.)· καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου τῆς ἐπιστολῆς (Φιλιπ. γ, 15: Α Κορινθ, β, 6) εἰς πάντας ἀναφέρεται τοὺς πιστοὺς, «Ὅτι τὰ ἀνθρώπινα εἰδότες ὅτι σφόδρα ἀσθενῶ, ὑπερεῖδον αὐτῶν, ὅτι μηδὲν αὐτοῖς συμβάλλεται, παπεισμένοι» κτλ. (Χρυσός. αὐτόθι). Ἐξαιρέτως δὲ τοιοῦτοι οἱ μοναχοὶ, καὶ τούτους ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ θεὸς Πατὴρ, ὅς καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι οἱ προσεστώτες (ἐν τοῖς μοναστηρίοις) τοὺς ἀδελφοὺς προάγουσιν ἐπὶ τὸ τίλειον (τοῦ μοναχικοῦ βίου τὴν ἀκρίθειαν), καὶ ῥητῶς μνημονεύει τῆς τῶν μοναχῶν τελειότητος (τόμ. γ, σελ. 305, 306.), ὡς καὶ ὁ Μ. Βασίλειος (ἐπιστ. 411). Στίχ. 3. «τὸ γινόμενον» ἴσ. περιτεύει. — Αὐτόθι. «τὸν ἀκριβῆ βίον». Τὸν μοναχικὸν δηλονότι, καθ' ὃν ἐκ τοῦ κατὰ συνήθειαν βίου ἀνακαλοῦνται πρὸς τὴν ἀκρίθειαν τοῦ Εὐαγγελίου (Μ. Βασίλ. ἐν Ὅροις κατὰ πλτ. προείμ.). ὅς καὶ «ὁ τῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων κατεilahσμένων μοναχῶν» (Χρυσός. τ. ε. σελ. 897). — Στίχ. 5. ΚΒ. βλαπτόντων. — Στίχ. 6. «Τί οὖν ἐν τούτοις τὸ βλάπτον;» Οὕτως ἔκρινε διορθωτὴς τὸ ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσιν, «Ἐν τούτοις βλαπτόν». Μαρτυρεῖ δὲ τῇ διορθώσει καὶ ΚΒ. καὶ τὸ προηγούμενον τῶν κατὰ βλαπτόντων, εἰς δὲ καὶ τὸ ἐν τούτοις (τοῖς καταβλάπτουσιν) ἀναφέρει τὴν ἐννοίαν ἡ λέξις, (τὸ βλάπτω δηλαδὴ τὸν κατὰ Θεὸν ζῆν προηρημένον). Τὸ δὲ βλαπτόν οὐτε τοῖς συγγραφεῦσιν ἦκεν εἰς χρῆσιν, καὶ τοὺς τοῦτο γράψαντας ἐνταῦθα παρεξέτρεψε τὸ ἐπόμενον, ἡ σεμνή πολιτεία, ὅπερ ἐναργῶς ἀποδίδεται πρὸς τὸ πρόκειτα· ὅτι διὰ σεμνὴν πολιτείαν ἐξαιρέτως ἐνομάζει τὴν τῶν μοναχῶν ὁ Πατὴρ, δὴλον ἐκ τῶν ἐπομένων, (ἐν οἷς καὶ τὸ ἀναπίμπλεκτον τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναικας, τὸν ἀμικτον καὶ ἰδιζόντα βίον τῶν μοναχῶν παρίστησι πρὸ ὀφθαλμῶν). Ὅθεν καὶ Σεμνεῖον τὸ μοναστήριον, καὶ ὁ εὐκτῆριος οἶκος (Φίλων σελ. 889. βλ. καὶ Εὐσέβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Β, ζ). — Στίχ. 8. «τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν βίου». Ὁ δὲ ΚΒ. (διορθοῦντος τοῦ Ἀκμδεκ.) τῆς κατὰ Θεοῦ φιλοσοφίας τοῦ βίου εὐσχ.». Φιλοσοφίαν δὲ λέγει τὴν μοναχικὴν πολιτείαν. «ἔστι (φησὶν ὁ Χρυσόστομος) καὶ πόλιν οἰκοῦντα τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν ζηλωσάν» (εἰς Ματθ. Ὁμιλ. νε, καὶ εἰς τὴν Ἐβρ. Ὁμιλ. κα)· καὶ ὁ Θεοδώρητος ἱστορῆσι «τοὺς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας τὰς μαρμαρυγὰς ἀφίντας» (Ἐκ. Ἱς. Δ. κε). «ἐπιφαιμώτατον γὰρ χρεῖμα, εἰς ἀνθρώπους ἐλθοῦσα παρὰ Θεοῦ, ἡ τοιαύτη φιλοσοφία» (Σωζόμεν. Ἐκκλ. Ἱς. Ε. ζ). Οὕτω καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (λογ. θ. σελ. 159), καὶ πολλῶν πρότερον ὁ Ἀριστοφάνης Διονύσιος (π. Ἐκκλ. Ἱεραρχ. κεφ. ζ. σελ. 207). Καὶ ἀνακληρούσθω ἐνταῦθα παρομοία φράσις τοῦ θεοῦ Νύσσης, ἡλαιοπῶς ἐκ χειρογράφων ὑπὸ χρόνον διασφαρμμένων ἐκδεδομένη. «Τοῦτό ἐστι κατόρθωμα μέγα φιλοσοφίας, τὸ μέγαν ὄντα * * τοῖς γὰρ * * σθαι τῇ καρδίᾳ» (π. τοῦ κατὰ θεὸν σκοποῦ. τόμ. 3. σελ. 305). Οὗ τὸ βλόκληρον (οἶμαι), «τὸ μέγαν ὄντα τοῖς κατορθώμασι ταπεινοῦσθαι τῇ καρδίᾳ». Καὶ τὸ ἐφεξῆς (αὐτόθι) * μὴ εἶναι, γραπτὸν ΚΑΙ μὴ εἶναι (ἢ μὴ εἶναι). — Στίχ. 11. «τῆς εὐσχημοσύνης» ὁ ΚΒ. τῆς αἰσχρότης. Ἄλλ' ἴσως τὸ πρὸς τὰ παρὰ τὴν τῆς εὐσχημοσύνης (εἴπερ ἔρρωται ἡ ἀνάνησις)

βούλεται σημαίνει τὸ ἐναντίον τῶν καθ' ἑκόντων τῆς εὐσχ. — Στίχ. 12. « Λύσεις ». Οὕτω γνησίως παρὰ τῷ πρὸ ἡμῶν ἐκδότῃ διώρθωται τὸ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσιν ἡμαρτημένον εἰς ὅπερ οὐ συνιδὼν ὁ κλεινὸς Κασσιανὸς (ἐν ταῖς εἰς τὴν 6'. τοῦ Γρηγορίου ἐπιστολῇ μακραις σημειώσεσι), καθρῶν δὲ καὶ τὴν ἑλλειψιν τοῦ ἀναγκαίου βήματος, δίδον διερθεύκτο εἰς, ὃ δὲ πρὸ τούτου προσετίθει καὶ τὸ ἀναίρεϊ. — Στίχ. 13. ΚΒ. ἀδιαφ. τῶν διατετηρημένων. — Στίχ. 15. « Ἐπὶ τὸ ὑποζύγιον ». Ὁρθῶς ὁ πρὸ ἡμῶν, καὶ ὁ ΚΒ. ἀντὶ τῆς ἡμαρτημένης ὑπὸ, ἣν τινες ἀκρίτως ἐτρέπον εἰς τὴν ὑπέρ. — Αὐτόθ. « Ἀναγομένη . . . καταγομένη ». Τουτέστιν ἀναβιβαζομένη, καὶ καταβιβαζομένη ἀπὸ τοῦ ὑποζυγίου· πρὸς ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα διπνῶσιν οἱ ἀναβολαῖς, εἴτε θεράποντες οἰκεῖοι τινες ὄντες, εἴτε καὶ μισθωτοὶ (καὶ αὐτοὶ δὲ παρ' ἡμῶν οἱ ἀγωγιάται, οἱ τὸ ὑποζύγιον ἐκμισθοῦντες, καὶ πρὸς τὴν ἀναβολὴν πολλὰς ὑπηρετῶσι ταῖς ἀδυνατοῖς). Ἐπίμαμπτον δὲ τὸ τοιοῦτα φησὶν ὁ Πάππας, μάλιστα πρὸς τὰς περὶ ὧν διαλέγεται παρβίλους μοναχὰς, αἰδοῦς θρόμβματα καὶ σωφροσύνης, αἵτινες ὀφείλουσι φυλάττεσθαι πάσης ὑπονοίας ἀφορμῆν καὶ λαβὴν. — Στίχ. 16 « Ἐν ταῖς δυσχωρίαις » Ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ παρ' ἅπασιν τοῖς ἄλλοις δυσχερείαις. Μαρτυρεῖ δὲ τρανῶς τῇ διορθώσει καὶ τὸ πρῶτον κρατουμένη. Κατὰ γὰρ τὰς δυσχωρίας μάλιστα συμπαραθεδίζοντες παῖδες ἐκ πλαγίων, κρατοῦσι τοὺς ἀσθενεστέρους ἐπόχους (οἷα καὶ αἱ γυναῖκες), ὥς ἀβιβάζω καὶ εὐπεριτρίπτως ἐποχουμένους, μήποτε καταπίσωσι, προσπαΐσαντος τοῦ ὑποζυγίου. — Στίχ. 17. « Ὁ πότερον ». Οὕτω, μηδὲν ἐνδοιάσας, διωρθωσάμεν τὸ ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσιν ὅπερ. — Στίχ. 22. « Καὶ πόλεων ». Ἰσχυρὸς ἡ λέξις καὶ ξένη μοι δοκεῖ, ἐξ ἀδελφείας τῶν ἀντιγραφίων παραπλασθεῖσα ἐκ τῆς ἐφεξῆς ὁμοιογραμμάτου (πολλήν)· δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ἐφεξῆς ἐχόντων, ὅπερ πρὸς τὸ δηλῶν πόλεων οὐκ ἐβέλει συμφωνεῖν. — Στίχ. 23. « Πολλήν ». Ἐξ ἐτέρων εἰκασίας, καὶ ὁ ΚΒ, ἀντὶ τοῦ πολλὰ (ὥς ἔχουσι πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις) καὶ τοῦτο γὰρ (τὸ πολλὰ) πρὸς τὸ ἐχόντων ἀντιπρωτικῶς καὶ ἀσυμφώνως ἔχει· καὶ πρὸς τὸ καταλυμάτων συνταχθῆ, σὺλοικον τὸν λόγον ποιήσει. — Αὐτόθ. « Καὶ πρὸς τὸ κακ. τὴν ἀδικφορίαν ». Ἰσως γρ. καὶ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἀδιφορίαν. — Στίχ. 27. « ἀπαρελθεῖν » ἄλλοι, περιελθεῖν (ἡμαρτημένως). — Στίχ. 28. Ἰσ. γρ. γενόμενος.

Σελ. 3. στίχ. 1. « Ἐν τῷ ἔθνει τῶν Καππαδοκῶν . . . τόποις ». Τὸ θεοφιλέες ἔθνος τῶν Καππαδοκῶν ἐπαινῶν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, « ὧν (φρῶν) αὐτὸν εὐτως ἴδιον, ὥς τὸ τῆς πίστεως ἀρραγέως κτλ. (λόγ. κ. σελ. 339). Ὅτι δὲ καὶ τὸν ἐπαινον τῶν Καππαδοκῶν, καὶ τὰ σφάλματα τῶν κατὰ Ἱεροσολύμην τόπων, δεδεκτόν ἐκ τῶν κατὰ μέρος καὶ μὴ καθολικῶς λεγομένων, αὐτὰς πάλιν ὁ θεὸς Πίστης ἡμᾶς διδάσκει· λέγων « Μηδὲν τῆς οἰκουμένης μέρους ἐλμύθηρον εἶναι πᾶσι μοίρας τοῦ χείρους· εἰ γὰρ ὁ τὸ ἅγιον τῆς ζωῆς ἔχων ὑποδιεξιμένος τόπος (τῶν Ἱεροσολύμων) τῆς πονηρᾶς ἀκάνθης οὐ καθαρύει, εἰ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐννοεῖν ὁρῶμεν » κτλ. (βλ. τὴν ἐφεξῆς Β, ἐπιστολὴν σελ. 6). — Στίχ. 4. « Ἰσοστάθεως ». Ἰσως προσθετὸν τὴν διὰ (διὰ πάσης), ῥαδίως ἐκ-

παρουσῶν ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ προηγουμένου ληπτικοῦ δ. ε. — Στίχ. 5. εἰ ἦν. Κ. Β. εἰ καὶ ἦν. — Αὐτοῦ. « Π λ εῖ ο ν » Ἐξ ἐτέρων διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἡμαρτημένους π λ εῖ ο ν μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐφεξῆς π λ εῖ ο ν α χ ά ρ ι ν. Ποίαν δὲ λέγει χ ά ρ ι ν, βλέπει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. — Αὐτοῦ. « Ἐ π εῖ τ α εἰ ». Ἐξ ἄλλων εἰκασίας, ἀντὶ τοῦ ἡμαρτη. Ἐ π εῖ τ α εἰ. — Αὐτοῦ. « Ἐ ν τ οῖ ς κ α τ ᾽ ᾱ ἱ ε ρ ο σ. τ ό π ο ι ς ». Οὐκ ἄρα κατὰ μόνην τὴν πόλιν τῶν Ἱεροσολύμων [ὡς ὑπέλαθεν ὁ Κασσώδων, συμπαρασύρας ὡς ἐνοχον πασῶν τῶν ἐφεξῆς ἀριθμουμένων ἠθικῶν κακιῶν (ἐν αἷς ἦσαν καὶ εἰδωλοκρατεῖαι) ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων δεινῇ γε ταύτῃ παροινίᾳ ὁ σοφώτατος ἀνὴρ πεπαρηκνῶς (ἐν σημ. εἰς τὴν Β, ἐπιστολῇ)] ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ Παλαιστίνην ἐπιχωριαζούσας (ἄλλας ἀλλαχού) τὰς ἐφεξῆς ἀριθμουμένας κακίας φησὶν ὁ Πατὴρ (οἷα πάσας τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τοὺς περὶ τὰς πόλεις καταβόσκονται, ὡς ὁ τῶ Νύσσης σύγχρονος Ἱερώνυμος μαρτυρεῖ ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς ἐφεξῆς ἐπιστολῆς). Καὶ ἔξενον οὐδ' ἐν, εἰ γε μετὰ τὸν ὁλοκρῆτον μάλιστα Ἰουλιανὸν, καὶ τὸν τούτου ἀπηνέστερον Οὐάλεντα, εἰσεβρύχη καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην ὁ θλώδης συρφετὸς τῆς τῶν ἡθῶν δισφορᾶς, καὶ ἰδίως ὁ φόνος (ἐκ τῆς γειτονίας· μάλιστα τῶν ἑκαταμ. δι' αἰσχροκέρδειαν φονῶντων Ἀράβων). Συνέβαλε δὲ πρὸς τὴν διασφορὰν μετὰ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως καὶ ὁ Ἀρειανισμὸς, ὅπ' αὐτῆς πάλιν τῆς ἐξουσίας διὰ πολλοῦ προστατευόμενος. ὅθεν καὶ κατ' αὐτὰ τὰ Ἱεροσολύμα, ὡς καὶ ἀλλαχού πολλαχού, Ἀρειανοὶ καὶ Ἡμιαρειανοὶ ψευδεπίσκοποι κατωρχήσαντο, διωχθέντος τοῦ ἁγίου παιμένος τῶν Ἱεροσολύμων Κυρίλλου· ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων διηγεῖται ἡ ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἐκεῖνο δ' ἡμῖν προσθετέον, ὅτι μετὰ τῶν τοσούτων τῆς χώρας κακῶν διέπρεπον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἀστέρες φαινοί, πολλοὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάται, καὶ χοροὶ μοναχῶν καὶ παρθένων ἱερῶν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῇ πρὸς Μαρκελλαν ἐπιστολῇ οὐ μᾶλλον τῆς Παύλας καὶ Εὐστοχίας, μαθητριῶν τοῦ Ἱερώνυμου (εἰς ἃς ἐπιγέγραπται), ἢ αὐτοῦ τούτου τοῦ Πατρός. Βλ. Ἱερων. ἐπισ. ιζ. Τ. α. σ. 155. κτλ. — Στίχ. 10. « Μ η δ α μ ο ῦ τ ο ι α ὕ τ η ν ». ἄλλοι διορθοῦσι τοσαύτην. — Στίχ. 21. « Σ υ ν ό δ ο υ ». Τῆς Β, Οἰκουμένης, ἐπὶ Θεοδοσίῳ (τῷ 381), ὡς ἔδοξε τῷ Κασσώδωνι· ἢ κατ' ἄλλους, τῆς ὀλίγῃ πρότερον (τῷ 379) ἐπὶ Γρατιανοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ, Μελετίου προεδρεύοντος, συνελθούσης κατὰ Μαρκελλίου καὶ Φωτειανοῦ καὶ Ἀπολλιναρίου κτλ. (βλ. Συνόδ. Συλλογ. τόμ. α, σελ. 274, καὶ Θεωτόκ. προλόγ. εἰς τὴν Ὀκτάτευχ.). Τοῦτο δὲ πως πιθανολογεῖται καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ Νύσσης γράφει λόγ. εἰς θ' ἰόν Μ α κ ρ ί ν η ς (ἢ ἐπισ. πρὸς Ὀλύμπιον), λέγων « Ἐν αὐτῷ οὗτος μετὰ τὸ πάθος τοῦτο μὲν » (μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μακρίνης), « ἢ μικρὸν ὑπάρ τοῦτο, καὶ Σύνοδος ἐπισκόπων κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἡθροΐζετο, ἧς καὶ ἡμεῖς μετέσχον ». Ἀλλὰ καὶ πρὸ ταύτης τῆς Συνόδου καὶ τῆς εἰς Ἀραβίαν, καὶ τῆς ἐφεξῆς εἰς Ἱεροσολύμα ἀποστολῆς, καὶ ἄλλας ἀλλαχού τοιαύτας ἀποστολὰς τοῦ Γρηγορίου ἡγνίστατο ἡ τοῦτου ἀδελφὴ ἁγία Μακρίνη, ἐν οἷς ἐλεγεν ἐπαινοῦσα τὸν ἀδελφόν « Σὺ δὲ πόλεις καὶ δήμους καὶ ἐνοσίαι ὀνομαστός εἶ. καὶ σε πρὸς συμμαχίαν καὶ διορθωσιν αἱ ἐκκλησίαι πέμπουσιν » (αὐτοῦ).

— Στίχ. 23. Ἰπποσχομένος . . . ἐκκλησιῶν. Τὴν τεταραγμένην ταύτην φράσιν ὁ μὲν Κασσωδών (καὶ λίαν ἀκαταλλήλως) διορθοῖ εἰς τὸ Ἰπποσχομένον . . . καὶ συσχεψόμενον (προλόγ. εἰς τὴν Β, ἐπιστολ.). ἄλλοι δὲ, ἐῖπεσχόμενῃ καὶ συσχεψέσθαι π' ὃ, Ἰπποσχομένην ὡς καὶ συσχεψόμενος. Ἡμῖν δὲ πιθανώτερον ἔδοξεν, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἔγραψεν ὡδί. «Ἰπποσχομένην, ὡς συσχεψόμεαι καὶ τοῖς προεστώσι τῶν ἱεροσολυμιτῶν [περὶ] τῶν ἀγίων Ἐκκλησιῶν». Οὕτω γὰρ ὅτε λόγος κατὰ σύνταξιν ὀρθοῦται, καὶ λύεται τὸ πρὸς τὸ ἐκκλησιῶν ἀσυμφωνότατον τῆς ἀρσενικῆς γενικῆς, τῆς ἱεροσολυμιτῶν (ἐκ τοῦ ἱεροσολυμίτης, ὃ· πλὴν εἰ μὴ τις ἀναγινώσκῃ μᾶλλον ἱεροσολυμικῶν, ὃ παντάπασιν ἀσυνήθης). Τῆς δὲ τοιαύτης δι' ἀβελπίαν ἀντιγραφείων μετατοπίσεως τῶν φωνῶν ἄλλα τε μυρία παραδείγματα, καὶ τὸ μῆπω σημειωθὲν ἐν τῷ εἰς τὸν ἅγιον Ἐφραίμ ἐγκωμίῳ τοῦ αὐτοῦ Νυσσαίου Πατρός. Ἐχει δὲ οὕτω. «Μελλούσης ἀνταποδόσεως λίθον ἐψέεις». Ἀλλ' αἱ γενικαὶ παρεξοπίσθησαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω· «Ὁλίγων ἀκούσας [τῶν] ἐκείνου βημάτων περὶ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως» κτλ. (τόμ. γ, σελ. 603). Τὸ δὲ «ἀβελπίαις» (γρ. τὸ λιβ. ἑ.) ἐτέρου παραγράφου ἀρχή.— Στίχ. 26. «Τοῦ Εὐσεβεστάτου Βασιλέως» τοῦ Γρατιανοῦ δηλονότι, ὃς μετὰ τὸν μιαιφάντατον Οὐλέντα καὶ τῆς ἐσπερίας βασιλείας καὶ τῆς ἰφῆς, μετεκάλισε καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ἐκ τῆς ἑξορίας (τῷ 378), καὶ πρῶτα τὸν Ἀντωχίας Μελίτην. «Ὅτε (φῃσιν αὐτὸς ὁ Γρηγόριος ἐπ' αὐτὸν πρὸς Ὀλόμπ.) εἰς τὴν αὐτοῦ (ἐπισκοπὴν) ἑκαστος ἀπελύθη». Εἶχε δὲ καὶ τοῦτον ἑξορίας ὁ Οὐάλης (αὐτόθ'). Ἄλλοι δὲ τὸ Εὐσεβ. βασιλεὺς ἀναφέρουσιν εἰς τὸν Θεοδοσίον.— Στίχ. 27. «Διὰ θεμοσίον οὐχ ἡματό». Οἷα ἦσαν κατὰ πόλεις βασιλικά ὀχήματα τρυφρομήκ. βλ. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ι. 5· Σωκρ. Ἐκκλ. Α. 25.— Στίχ. 28. ὁ ΚΒ. ταῦτα πᾶντα παῖς.— Στίχ. 29. Ἀντὶ Ἐκκλησίας καὶ Μοναστηρίου. — τὸ Κ υ ρ ῖ ω ν. Σημειῶσαι καὶ ὧδε, ὅπως ἡ ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς καὶ μοναχίας ἀποβλέπει, οἷς γε μάλιστα, καὶ ὅταν ὁδοιποροῦσι, χρέος ἀπαραίτητον, τὸ τὴν ὠρισμένην ἀκολουθίαν τῶν προσευχῶν καθ' ἑκάστην ἐπιτελεῖν, καὶ τὰς τεταγμένας νηστείας νηστεύειν. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τοὺς ἀποδημοῦντας μοναχοὺς μετὰ ψαλμῶν καὶ προσευχῶν τὴν ὁδὸν διέρχουσαι παραγγέλλει (Ὅρ. κ. πλάτ. Ἐρωτ. λθ') — στίχ. 32. «Γενέσθω». Περιττῶς τοῦτο τρέπουσι τινες εἰς τὸ γινέσθω.

Σελ. 4. στίχ. 4. «Ἐλαττομένης». Μηδὲ τοῦτο κινητέον (κατὰ χρόνον παρατακτὸν ὀρθῶς ἔχον), μηδὲ τρεπτέον εἰς τὸ (κατὰ παρακείμενον) ἡλαττωμένης (ὅς τιςιν οὐ κατ' ἀκρίβειαν ἔδοξεν). Οὕτε γὰρ (φῃσι) πρότερον ἢ πίστις ἡμῶν ἡλαττοῦτο (ἐλάττων ὑπῆρχεν), οὔτε μετὰ ταῦτα νηξήθη. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐφεξῆς ἐπιστολῇ (σελ. 7) ἐξηλέγχων τοὺς περισσὰ σοφισμένους, λέγει· «Μὴ πλέον τοῦ πιστεύειν ἀληθινὸν εἶναι Θεὸν τὸν τοῦ Θεοῦ ἀληθινὸν Υἱὸν ἔχουσι;». (Τουτέστι μὴ τι κατὰ τοῦτο πλεονεκτοῦσιν ἡμῶν; Τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐχ ἤγορον πιστεύομεν). Στίχ. 5. «Πρὸ τῆς Βηθλεέμ». Τουτ. πρὶν ἢ ἐλθωμεν εἰς τὴν Βηθλεέμ.— Στίχ. 10. «Ἀγίως τὰ ἱερά ἐστι». Τὰ ἡμέτερά (φῃσιν) ἦθη (τὰ τῶν Καππαδοκῶν) καὶ τὰ κατ' εὐσέβειαν πολιτεύματα πολλὰ ἁγιώτερα καὶ καθαρώτερα ἴσθι τῶν ἐν τοῖς

ἔξω τόποις. ἀντιδιεταλμένως δηλονότι πρὸς ἃς προεῖπεν ἐν τοῖς κατὰ τὰ ἱεροσόλυμα τόποις, καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ὁδοιπορίαν πλειοναχούσας κακίας (οὐ γὰρ δῆπου συγκρίνει τὴν ἀγιότητα τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ θύσας σπηρίων, ὡς ὑπερέχουσιν τάχα τῆς ἀγιότητος τῶν ἐκτὸς τῆς Καππαδοκίας, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν δεικνυμένων ἐν ἱεροσολύμοις γνωρισμάτων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας).—Στίχ. 11. «Ἐν οἷς ἐστὶ τὸ ποιεῖν». Ἐν τοῖς κατὰ τόπους δηλαδὴ μοναστηρίοις καὶ κοινοβίοις, ἐν οἷς ἱμόνασαν, μὴ ἐξιόντες αὐτῶν τόπων ἐν οἷς ἀπετέλειαντο, εἰ μὴ διὰ χρεῖαν ἀνγκησίαν (Δ, Οἰκουμ. Συνόδ. καν. δ. ἴδε καὶ τὴν ἐπὶ τέλους σημείωσιν).—Στίχ. 15. «Εἰ δὲ πλήρη ἔχεις... ὁμολογήσαντες». Ἀληθῆς καὶ φοβερὰ τοῦ θεοῦ Πατρὸς ἡ ἀπόφασις. Κἄν, φησιν, ἐν τοῖς ἀγνωτάτοις καὶ παναγίοις τόποις (κἄν ὑπ' αὐτὸ τὸ ζωοδόχον μνῆμα τῆς ἀναστάσεως) κατοικῇς, ἐὰν ἔχῃς τὴν ψυχὴν ἀναγνον καὶ πλήρη κηλίδων, τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ γενέσθαι Χριστοῦ κατοικητήριον, ὅσον καὶ οἱ μὴδ' ἐξ ἀρχῆς μηδ' ὅλως ὁμολογήσαντες τὸν Χριστόν! Σημειώσαι δὲ καὶ ὧδε τῇ εἰς τοὺς πανοσέπτους τόπους τῶν ἱεροσολύμων θαθεῖαν εὐλάβειαν τοῦ Πατρὸς, ἣν καὶ τρανώτερον ἐξέφρασεν ἐν τῷ προομίῳ τῆς Β, ἐπιστολῆς.—Στίχ. 16. «κἄν ὑπὲρ». ὁ ΚΒ. ἐπὶ.—Στίχ. 17. «Τὸν Χριστόν». ὁ ΚΒ. τὸν Θεόν.—Στίχ. 18. «Συμβούλευσον... ἐκ Καππαδοκίας εἰς Παλαίρινον». Ἐκ τούτου καὶ τυφλῷ, φασί, δῆλον (πλὴν εἰμή τις ἰκὼν, ὡς οἱ Μολινοί, καμμοῖσι τοὺς ὀφθαλμοὺς), ὅτι ὁ Γρηγόριος περὶ τῶν ἐν τισι μοναστηρίοις τῆς Καππαδοκίας ἀσκησάντων μοναχῶν ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀποκαλεῖται φίλον (ἡγούμενον Ἰσῶς τοῦ μοναστηρίου, ὃς εἶχε τὴν κηδεμονίαν καὶ μοναστηρίων παρόντων, ἰδίως ἐν σεμνείοις μοναζουσῶν). Ἔσκει δὲ τὸ μοναστήριον, ἢ καὶ τὰ μοναστήρια ταῦτα, ἐκτὸς εἶναι τῆς περιουχίας τῆς κατ' οὐτὴν Ἐπισκοπῆς. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐν ἡ προῆδρευεν ἐπαρχία τῆς καὶ ταύτης ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεως Νύσσης, αὐτὸς ἂν ἔγραφεν ἅπ' εὐθείας, καὶ οὐκ ἰδίᾳ πρὸς φίλον, ποιμαντορικῶς τοὺς ὑπ' αὐτῷ μοναχοὺς νοουθετῶν.—Στίχ. 21. «Προβάλλοιτο» ὁ ΚΒ. οἱ δὲ λοιποὶ προβάλοι.—Στίχ. 24. «Ἐπεφοίτησα» ἀντὶ τοῦ ἐπεφοιτήκαί.—Στίχ. 25. «δύναμιν ἐξ ὕψους». Πράξ. α, 4.—Αὐτόθι. «Εἰ μὲν εὖν» ὁ ΚΒ. παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις λείπει ὁ ἀναγκαῖος οὖν.—Στίχ. 29. «Καὶ οἱ ἐν τῷ ὄρει» (ἐν Καππαδοκίᾳ δηλονότι) πιστεύσαντες... ἱεροσόλομοις. Μετέχουσί (φησι) τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος ἀναλόγως πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως, εὐ πρὸς τὸ μέτρον τῆς εἰς ἱεροσολῶν ἀποδημίας. Παριμφορές ἐσσι καὶ πρὸς τέλος τῆς εἰς θίον Μακρ. πρὸς Ὀλύμπιον ἐπιστολῆς τοῦ Πατρὸς «Οὐκ ἴσασι (φησιν), ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων διανομὴ παραγίνεται, μικρὰ μὲν τοῖς ὀλιγπίστοις, μεγάλη δὲ τοῖς πολλῶν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν εὐρυχωρίαν τῆς πίστεως; κατλ. (σελ 204). Ἐὰν δὲ πρὸς τῇ τῆς πίστεως εὐρυχωρίᾳ προστεθῇ καὶ ἡ εἰς ἱεροσόλυμα ἀποδημία, ὡς πίστεως καὶ αὕτη καρποφορία, πρόδηλον, ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν προστεθῆσεται τῷ πιστεύοντι καὶ ἡ ἐκ τῶν σημείων τοῦ Κυρίου χάρις (βλ. προοίμ. τῆς Β, ἐπιστολῆς), αὐτῶν δηλαδὴ τῶν παναγίων τόπων πηγάζουσα τοῦ Πνεύματος χάρις, κἄν τε κοσμικὸς, κἄν τε μοναχὸς ὁ πιστεύων ὑπάρχῃ. Καὶ γὰρ (ὅ καὶ μάλιστα σημειώσις ἀξίων) τοὺς μοναχοὺς ἡ ἐπιστολὴ ἀποτρέπει τῆς εἰς ἱεροσόλυμα ἀποδη-

μίας, οὐχὶ δι' αὐτὰ τὰ σωτήρια ἔχνη τῆς θείας Οἰκονομίας (ὡς ἂν, ἄπαγε, μηκέτι μηδενὸς ἄξια λόγου), ἀλλὰ δι' οὓς ἀπρίθμησε κατὰ τὴν ὁδοποιαν, καὶ κατὰ τὰς ἑκατὶ χώρας ἐπικρεμαμένους τότε κινδύνους τῆς μοναστικῆς τελειότητος. Ὅταν δ' ἀπὸ τούτων ὁ μοναχὸς ἑαυτὸν ἀσφαλίσῃται, τὸν Χριστὸν ἐν καρδίᾳ μεμorfωμένον ἔχων, τότε καὶ ἀποδημήσει εἰς Ἱερουσαλὴμ (ἂν ὁ θεὸς ἔρωσιν αὐτὸν ἀναφύγῃ), καὶ πάλιν ἀφίξεται εἰς τὴν ἰδίαν μονὴν ἀβλαβής, καὶ φέρων ἅμα τρανώτερον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐντατυπωμένα, ἅπαρ εἶδεν αἰσθητῶς ὁ πορμὴ ματα τῆς μεγάλῃς τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίας. Οὕτως ἔφερα ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Γρηγόριος (ὡς αὐτὸς ἡμῖν ἱερῶς), ἀσφαλὴς ἀπελθὼν καὶ ἐπανελθὼν. Καὶ αὐτὸς, ἴσως, ὁ μοναχὸς Ὀλύμπιος, ὃς ἐνέτυχεν αὐτῷ τῷ Νύσσης Γρηγορίῳ κατ' Ἀντιόχειαν. ἀπὸντι εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐπὶ τὸ τοὺς ἁγίους τόπους ἰδεῖν (ὡς αὐτὸς φησὶν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ εἰς Εἰδὸν Μακ. πρὸς Ὀλύμπιον ἐπιστολῇ). Καὶ ὁ μέγας δὲ Βασιλεὺς συγχωρεῖ τοῖς μοναχοῖς ἀπείναν εἰς τὰς χριστιανικὰς συνάξεις, τὰς ἐν τοῖς μαρτυρίοις (τοῖς ναοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων) ἐτησίως τελουμένας (βλ. ἀνωτέρω σελ. 14). Καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς μοναστικῆς ζωῆς νομοθέτης ἀπεδήμησεν ἐκ Καππαδοκίας εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἄλλοι τῶν ἁγίων ἀσκητῶν καὶ ἱεραρχῶν πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν, ὡς ὁφείματα ἐν τῷ παρρηματι. «Ἢ γὰρ τοῦ Χριστοῦ δύναμις ἔλκει τοὺς ἀπὸ περάτων γῆς (εἰς Ἱεροσόλυμα), ὥστε ἰδεῖν, ποῦ μὲν ἐτέχθη, ποῦ δὲ ἐτάφη, ποῦ δὲ ἐσταυρώθη» (Χρυσόστομ. Ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. μθ). — Στίχ. 31. «Οὐ» ὁ δὲ ΚΒ. καὶ νῦ. Αὐτοῦ. «ἐπίδημιαν» ὁ ΚΒ. (ὀρθότερον)· οἱ ἄλλοι ἀποδημίαν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Β. ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Σελ. 5. στίχ. 1. «Τὰς κοσμοῦ ἀδελφὰς». Μοναχὶ πάντως ἦσαν αἱ τρεῖς αὐταί, πρὸς ὧς ἐπέτελλεν ὁ Πατὴρ, ἐπίσημοι τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσεβίαν καὶ τὴν ἱερὰν παιδείαν (ὡς αὐτὴ τε ἡ ἐπιστολὴ, καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς μαρτυρεῖ), ποιοῦμεναι τὴν ἀσκησιν ἐν τινι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Σημενίων, ἢ Παρθενόνων. Καὶ ἡ μὲν Εὐσταθία καὶ Ἀμβροσία γεραίτεραι· διὸ καὶ ταύτας ἀδελφὰς ἀποστολικῶς ὁ Πατὴρ ἐπωνομάζει· (συνήθης δὲ καὶ ἄλλως τοῖς ἐν Μοναστηρίοις συνασκουμένοις μοναχοῖς καὶ μοναχαῖς ἡ προσηγορία τῆς ἀδελφότητος). Νεωτέρα δὲ ἡ Βασίλισσα (κύριον ὄνομα, πολλῶν ἔδε Γρηγορ. τοῦ Θεολόγ. ἐπιγρ. 150· (ἐν Anthol. Graec. T. 2. p. 37. Lips). καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ἐν τοῖς Μηναίοις (Μαρτ. 23· Ἀπριλ. 16· κτλ). Τοιοῦτο καὶ τὸ Βάσιλλα, καὶ Βασιλώ· ἐν Καλλιμάχ. ἐπιγρ.), ἢ ὁ Πατὴρ, ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας ἐπωνόμασε θυγατέρα (ἔδε καὶ ἐξῆς ἐν τῷ τέλει τῶν σημειωμάτων). ἡ δὲ κοσμιωτάτη προσφώνησις φαίνεται καὶ ὡς τίτλος ταῖς μοναχαῖς μέλιστα διδόμενος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (οὕτως ὁ Μ. Βασίλειος ἡ κοσμιότης σου λέγει πρὸς Θεοδώραν κανονικὴν. Ἐπιστολ. τβ). διὸ καὶ τὸ ὡς ἀληθῶς προστεθὲν, τουτέστιν οὐχ ἀπλῶς, καὶ λόγῳ μόνον (ὡς ἡ τετραμμένη συνήθεια τοῦτο λέγει χάριν εὐστόμου προσηγορίας), ἀλλὰ τῷ ὄντι καὶ πραγματικῶς. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Βασίλειος ἐπέγραψε «τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλοτάτοις καὶ προφεινοτάτοις ἀδελφοῖς» (ἐπιστολ. ο). Δυσσαρστεῖται ὁ σοφὸς Κασσιανὸς (σημ. εἰς

τὴν ἀνὰ χεῖρας ἐπιστολὴν σελ. 59) ἐπὶ τῇ χρήσει τῶν τοιούτων ἐπιθέτων, ὡς ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα. Καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν τὸ λιτὸν καὶ χάριν καὶ ἀγαπητὸν τῆς περὶ τὰς προσηγορίας ἀπεριέργου τῶν παλαιῶν ἀφελείας (καὶ τοὶ παρὰ ταῖς ἀρχαιότητις Ἕλλησιν, οἷον παρ' Ὀμήρῳ, οὐκ ἦν ἀσυνήθης ἡ χρῆσις τῶν τιμητικῶν ἐπωνυμιῶν)· ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν τὸν σοφόν, ὅπως ἤθελε μόνῃν αὐτὴν ἀμετάβλητον. ὑπὸ χρόνου, καὶ τῆς συνθεσίας, καὶ τῶν τοῦ βίου περιστατικῶν. Ἔστι μὲν γὰρ κατὰ δῆλον, ὅτι τὸ κύριον ὄνομα μόνον ἐπέγραφον ταῖς ἐπιστολαῖς· οἷον Βασιλείου Γρηγορίου κτλ. ἢ καὶ μετὰ τοῦ βαθμοῦ (ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου, δικαίνου, ἄρχοντι, κτλ.). Ἔστι δ' ὅτε προσετίθουν καὶ τὸ ἀγαπητῶ, ἢ ἀδελφῶ, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἔθος· οἷον τοῖς ἀγίοις (χριστιανοῖς) ἀγαπητοῖς, ἐκλεκτοῖς· καὶ, τῇ ἐκλεκτῇ κυρίᾳ (Β. Ἰωάν. 1. πρὸς Πέτρ. α, 1. Ῥώμ. α, 7 κτλ.), Εὐρίσκοτον δὲ ὅμως, εἰ καὶ σπασιώτερον, παρ' αὐτοῖς πάλιν τοῖς ἱεροῖς Πατράσι καὶ ἐπιθέτα μεγαλοπρεπέστερα (εἴτε ἐξ ἀγάπης καὶ τιμῆς ἰδίᾳ προσωπικῆς, εἴτε καὶ ἄλλως εἰς ὠρσμένην διάκρισιν περιφανοῦς ἐπαγγέλματος, εἴτε καὶ δι' ἔξοχον καὶ ἀρίγνωτον ἀρετὴν), δι' ὧν τιμῶσι τοὺς πρὸς οὓς ἐπιστέλλουσιν ἐν ταῖς τῶν γραμμάτων ἐπιφανίῳ, καὶ παρ' ἄλλοις Πατράσι, κἀν τοῖς τῶν Συνόδων Πρακτικοῖς. Αὐτὸς ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ἐπὶ τῆς Β. Οἰκουμένης Συνόδου προβληθεὶς τὸν εἰς τὸν μέγαν Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπιστάφιον λόγον εἰπεῖν, πατέρα τοῦτων τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ Πατριάρχων ἐπωνόμασεν. Αὐτὸν δὲ πάλιν τὸν Γρηγόριον (διὰ τὸ κύριος τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ διδασκαλίας) ὁ Ζ. Οἰκουμένης ἁγία Σύνοδος (Πράξ. 5') ἀπεκάλεσε Πατέρα πατέρων παρὰ πάντων ὀνομαζόμενον (τὸ δὲ παρὰ πάντων ἀντὶ τοῦ παρὰ πολλῶν καὶ παντοίων, κατὰ τὴν συνήθη παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ καὶ παρ' ἄλλοις καταχρηστικῇ τοῦ πάντες ἐκδοχῇ, οἷον καὶ τὸ τοῦ Εὐνοφῶντος «φωνὴ πᾶσα» τουτ. παντοῖον ἰδῶν ποικίλη διάλεκτος). Τοῦτο μάλιστα τὸν σοφώτατον ἰκανοδόξου Κασσιανῶνα (ἐφ' ᾧ καὶ δηκτικώτερον ὑπερβαυμάζει τὴν Σύνοδον). Ἀλλὰ (φρσιν) ὁ Σιναΐτης Ἀναστάσιος τοῦτον ὀνομάζει «γλυκύτατον τῶν Νυσσαίων Γρηγόριον» (ἰσ. γρ. ΤΟΝ Νυσσ., ἀρχιερέα δηλαδὴ). Καὶ ὅμως δδ' αὐτὸς πάλιν ὁ ἱεράτατος Ἀναστάσιος Κλήμεντα τὸν Ῥώμης Πατέρα πατέρων ἀποκαλεῖ (ἱρωτ. υς. σελ. 526), τὸν δ' Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, σφραγίδα τῶν Πατέρων (ὀδῃ. κφ. ζ). Ὁ δὲ Μ. Ἀθανάσιος τὸν Ὅσιον, Κοδρουέτης ἐπίσκοπον, Πατέρα τῶν Ἐπισκόπων (Ἀπολογ. β)· καὶ ἐν ταῖς εἰς τὸν μάρτυρα Ἰουστίνον ἐπιγεγραμμέναις Ἀποκρίσεσι πρὸς τοὺς ὀρθόδοξους, ὁ ἀπόστολος Παῦλος Πατὴρ πατέρων προσαγορεύεται. Οὕτω καὶ τὸν μέγαν Ἀντώνιον προσεῖπεν ὁ ἱερογράφος, καὶ Αὐτοῦ τὸν ἐπίσκοπον ὁ Σιδωνίος (Ἐπιστ. Α, 5), καὶ αὐτὴ πάλιν ὁ Ζ. Σύνοδος Πατέρα πατέρων καὶ τὸν θεῖον Χρυσόστομον ἀπεκάλεσε (Πράξ. Δ)· ἄλλους περὶ λαλοῦμεν. Λίγεται δὲ τοῦτο κατὰ σημασίαν οὐ σχετικὴν (ὡς ὑπάλθεος ἱσως ὁ Κασσιανός), οἷον ἐν πνεύματι πατὴρ καὶ γεννήτωρ πάντων τῶν ἁγίων Πατέρων, ἢ ὅτι ὁπερθετικῶς, ἀντὶ τοῦ ἐν Πατράσι μεγίστου, ἔξοχου, ὡς καὶ τὸ φιλόσοφ

φορτῶν φιλοσόφων, ὡς ὠνόμασε τὸν Ἀλεξανδρέα Κλήμεντα ὁ ἄγιος Μάξιμος (Διαλ. σὺν Πύρρῳ), καὶ τὸ πόλις πόλεων (ἡ Κωνσταντινούπολις), καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. ἔστι δὲ ἡ φράσις Γραφικὴ (ὡς τὸ ἄγιο ἀγίων, ἑορτὴ ἑορτῶν, κτλ.). Ἄλλας τιμητικὰς τῶν Πατέρων ἐπωνυμίας συνήγαγεν εἰς πληθὺς ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (Δωδεκαβ. Βιβ. Ι. σελ. 954—959)—Στίχ. 5. «Χαίρειν ἐν Κυρίῳ». Ἀρχαῖον καὶ τὸ χαίρειν ἐν τε προσαγορεύσει, καὶ ὡς πρόσρημα προτάσσόμενον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ σύνθεσις οὐ μόνον παρ' Ἑλλήσι (βλ. Σουθ. λ. χαίρειν), ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ (Πράξ. ιε, 23. κγ, 26. Ἰακώβ. α, 1. πρβλ. Ἑσδρ. Α, η, 9· Β. Μακκ. θ, 9). Οἱ δὲ μακάριοι Πατέρες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προτέγραφον καὶ τὸ ἐν Κυρίῳ καὶ τοῦτο ἀποστολικόν (Φιλιπ. δ, 4). «Βούλει τι φθίγγασθαις τοῦτο (τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ) πρότασε· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τῶν ἐπιστολῶν προτάσσομεν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου» (Χρυσός. εἰς Κολασ. γ, 17). Ταύτην τὴν χρυσὴν ῥῆσιν καὶ ὁ κλεινὸς ἐμνημόνευσε Κασσιανὸς καὶ τὸν Μ. Βασίλειον ὡσαύτως νομίζει γράφοντα τὸ χαίρειν (καὶ τοῖς ἐκείνῳ ἐπισημασμένοι ἐν ταῖς τοῦ Πατρὸς ἐπιστολαῖς) συμπαραίνει διὰ τοῦτο ἐκ τῆς Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα ἐπιστολῆς, ἀρχομένης οὕτω, «Χαίρειν μὲν οὐ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν* ἐν* τοῖς ἁσθεσίῃ» (τόμ. β. σελ. 744). Μίτην γάρ (φησι) ζητήσεις τὸν λόγον, δι' ὃν ἀπέκλιψε τὸ χαίρειν πρὸς τὸν μοναχὸν ὁ Πατήρ, εἰμὴ τούτῳ συνήθως ἐχρήτο, πρὸς ἄλλους ἐπιστάλλων, κτλ. Ἀλλ' εἰ μὲν ὁ Πατήρ ἐχρήτο τῷ προσρήματι, πιθανὸν μὲν, ἄδηλον δέ· καὶ δοθῇ, σπανίως γοῦν φαίνεται κεκρημένος, καὶ οὐ πρὸς πάντας (οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ, οὕτω ῥαδίως ἐξέπιπτεν ἡ λέξις ἐκ πασῶν τῶν σφωμένων ἐπιστολῶν). Αὐτὸ δὲ τὸ «χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγεται» (Β. Ἰωάν. 10, 11). καὶ τὸ «Οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἁσθεσίῃ» ἐκ τοῦ Ἰσαῖου (μη, 22, καὶ νζ, 21, ὅπου τὸ ἰδρ. ἔχει Σαλῆμ, τουτ. εἰρήνη, ὃ παρ' Ἑβραίοις καὶ ἄλλοις Ἀσιανοῖς ἐπὶ προσαγορεύσεως εἴθισται. Οἱ δὲ Ο, ἑλληνικώτερον ἡρμήνευσαν χαίρειν. Οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς ἐπιγραμματοποιός· «Ἄλλ' εἰ μὲν Σύρος ἰσοί, Σαλάμ· εἰ δ' Ἕλλην, χαῖρε». Ἐπιγραμ. Βιβλ. Γ, σελ. 405). — Στίχ. 6. «Καταθυμίαν». Συνήθως ἡ λέξις παρὰ τῷ Νυσαίῳ Πατρὶ Πατέρων ἐπὶ τε πραγμάτων καὶ ἐπὶ προσώπων ἀγαπητῶν (ὡς καὶ ἐνταῦθα)· οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ (Ἐξηγ. εἰς Ἀσμ. Ἀσμ.) «Παραγίνεται καὶ ὁ νυμφίος, φίλων αὐτῷ τινων καὶ κατὰ θυμὸν ἢ ἐν χορὸν ἐπαγόμενος». (τόμ. α. σελ. 479)· Συνηχίαν δὲ λέγει τὴν ἐπιταύξιν, ἣ συνένταυξιν. ἐρεῖ δὲ καὶ μετὰ μικρὸν «Ψυχὰς συνταύξιν» (ἀντὶ τοῦ ἐνταύξιν). — Στίχ. 9. Ἐδὴ λώθη μοι... ἑορτή· τουτέστι δῆλη μοι, σαφὴς καὶ καταφανὴς ἐγένετο· ὀφθαλμοφανὴς ἐπεγνώσθη (ὡς τὸ «ἡ ἡμέρα δὴ λώσε» (Α. Κορ. γ, 13) φανερώσει, εἰς φῶς ἔξει). Ἐορτὴν δὲ λέγει κατὰ Θεόν, τὴν ἐνθάδε, θεαρέτως καὶ πνευματικῶς ἑορταζομένην. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ πραγματικῶς κατὰ τινὰ μεγάλην ἑορτὴν παρῇν ὁ Πατήρ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἴσως τὸ Πάσχα, ὁπότε καὶ τότε συνέτρεχεν ἑξωθεν πληθὺς χριστιανῶν, προσκυνήσαντες καὶ σωματικῶς εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Χριστοῦ, καὶ πρὸς

αὐτῷ τῷ τῆς Ἀναστάσεως μνήματι Χριστῷ συναντήσοντας, ὡς νυμφίῳ προΐοντι.—
 Στίχ. 10. «Σωτήρια (σύμβολα)». Τουτέστι τοῦ Σωτήρος, ἐξηγεῖ ὁ
 Κασσώδων, σπουδάζων ἀφελεῖν τὸ σωτήρια ἀπὸ τῶν συμβόλων, ὡς ἐκφραζέων
 καὶ αὐτὸς (καθὰ καὶ Μολιῆος) τὸ πρὸς τὰ Σύμβολα σίβας· (ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ
 λαμπρότατος τῆς πολυμαθείας ἀστήρ, Καλδῆος τὸ φρόνημα, κατὰ δυστυχίαν)
 οὐχὶ δὲ (φnoi) σωτηρίας ποιητικὰ, ἄπαγε! Οὕτω (φnoi) καὶ Βασιλεῖος ὁ
 Σελευκείας εἶπεν· «Ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἡ σωτήριος γέννησις» (τουτ. ἡ τοῦ
 Σωτήρος). Ἀλλ' ἐν ἀμφοτέροις τούτοις ὁ Κασσώδων ἐσφάλη, ἐκλαβὼν ὡς κυ-
 ριωνυμικὸν ἐπίθετον τὸ σωτήριον, ἀντὶ τοῦ Σωτήρος· (καὶ ἴσως μεταξὺ ἀνα-
 γινώσκων ταύτας τῶν Πατέρων τὰς χρήσεις ὁ ἑλληνικώτατος ἀνὴρ, ἐναντάσθη τὰ
 ὁμηρικὰ ἐκεῖνα, «Ἐκτόρεον χιτῶνα», καὶ Νεστορή παρὰ νῆϊ
 Πυλῆγενέος βασιλῆος»!). Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ συνῆδεν ἐν τῇ ἀνω-
 τέρῳ φράσει τοῦ Γρηγορίου παρακολουθοῦσαν ἀντικρυς τὴν κτητικὴν γενικὴν
 («τοῦ ζωοποιήσαντος ἡμᾶς Θεοῦ»), ἥτις ἀναργῶς ἀποκλαίει τὸ σωτήρια
 πρὸς τὸ σύνεγγυς οὐσιαστικὸν συναπτόμενον, καὶ διορίζον τὴν ἰδιότητα,
 ἀλλ' οὐχὶ τὸν κτήτορα τῶν συμβόλων (ὡς κἀν τῷ, «Ἡ χάρις τοῦ
 Θεοῦ ἡ σωτήριος» [Τιτ. β, 11], τὸ ἐπίθετον τὴν χάριν χαρακτηρίζει).
 Καὶ κατὰ τοῦτο λοιπὸν περιττῶς καὶ μάτην ἐπέφερεν ὡς ὁμοίαν τὴν, ἀφ' ἧς
 ἔπεισεν ὅλος ἡ κτητικὴ γενικὴ, ῥῆσιν τοῦ Σελευκείας. Ἐπειτα οὐδὲ ταύτην
 ἐνόησεν, ὅτι εἰληπταὶ ἐξ ἐκείνης τῆς εὐαγγελικῆς· «(Βίβλος) γενέσεως Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ». Τοῦτο συντομώτερον ἐκφράζων ὁ ἱερός
 Σελευκείας, ἔγραψεν «ἐκ τοῦ Δαυὶδ ἡ σωτήριος γένεσις» (δπου
 πάντως ὑπακούεται ἡ παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ γενικὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ).
 Τὸ δὲ σωτήριος σημαίνει τὴν τῆς παγκοσμίου σωτηρίας ποιη-
 τικὴν γέννησιν τοῦ ἐκ τοῦ Δαυὶδ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὡς καὶ τὸ (παρ' αὐτῷ τῷ
 Νύσσης), τὸ Πάσχα τὸ σωτήριον ἐμφαίνει τὴν σωσικισμὸν καὶ ζωο-
 ποιὸν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω λέγεται καὶ σωτήριος ἐποχὴ, καὶ
 σωτήριον ἔτος, οὐκ αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος, ἀλλὰ τῆς ἀπὸ τῶν κατὰ σάρκα
 γεγεθλῶν αὐτοῦ χρονολογουμένης σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Καταλ-
 ληλότερον δὲ παράδειγμα τῆς κυριωνυμικῆς τοῦ σωτῆρος σημασίας εἶχεν ἄν,
 εἴπερ ἤθελεν, ὁ πολὺς Κασσώδων ἐκ τοῦ Ἀφρικανοῦ, «τὸ σωτήριον γένος»
 (τουτ. τοὺς ὡς ἐκ τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ καλουμένους συγγενεῖς τοῦ Σω-
 τῆρος, οὗς καὶ Δασποσύνοους προσηγόρευον· παρ' Εὐσεβ. ἔκ. Ιστ. Α, 7)
 ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο οὐδ' ἄλλο τοιοῦτο οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀνωτέρω
 φράσιν τοῦ θείου Νύσσης, ἥ παρὰ καὶ ἡλίῳ φανωτέρα ἡ κτητικὴ γενικὴ. Καὶ
 τοίνυν ὁ Πατὴρ ὠνόμασε τὰ σύμβολα σωτήρια, εἰ καὶ μὴ ὡς αἷτια
 κυρίως καὶ ἀμέσως ποιητικὰ σωτηρίας, ἀλλ' ὡς μέσα σωτηριώδη (ὅσα καὶ φάρ-
 μακον, καὶ τέχνη, καὶ ὄργανον, καὶ χωρίον εὐάερον, ἐστὶ τε καὶ λέγεται σωτήριον),
 καὶ τοῦτ' αὐτὸ παρὰ τίς ψυχικῆς σωτηρίας τῶν μετὰ πίστει καὶ φόβου
 θεοῦ προσώτων, οἵτινες ἐκ τῆς αἰσθητῆς αὐτῶν θεωρίας εἰς μετάνοιαν καὶ
 γλυκύδακρυον κατάνυξιν διαγείρονται (καὶ μάρτυς ἡ δοῖα Μαρίας, καὶ παντοίων

ἄλλων παραδείγματα), καὶ βίου διόρθωσιν, καὶ θερμότεραν ἀγάπην καὶ χαριστήριον αἰνεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν (εἰρεῖ δὲ παραυτίκα καὶ αὐτὸς ὁ Νύσσης, οἷα καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἄλλους ἐπενήργησεν ἡ πλήρης εὐλαθείας θέα τῶν σωτηρίων συμβόλων). — Στίχ. 11. *Ψυχὰς συντυχεῖν ἐν αἷς* κτλ. τουτ. ἀνθρώποις, ὧν ἐν ταῖς ψυχαῖς τὰ τοιαῦτα θεωρεῖται· (ἡ φράσις Γραφικῇ, ὡς τὸ ἀγίνετο πάση ψυχῇ φόβος». Πράξ. 6, 43. τουτ. ἐν τῇ ψυχῇ παντὸς ἀνθρώπου). — Στίχ. 13. *Ἐν τῇ καρδίᾳ... ἔχοντος*». Συνέστραπται πρὸς τὸ συντομώτερον ἡ φράσις· τὸ δὲ πλῆρες οὕτως· *Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔχοντος (ἐν αὐτῇ) τὸν Θεόν, ἔνεστι καὶ ἡ Βηθλέεμ καὶ τὰ λοιπά. Το δὲ Ἀναστάσις ἀντὶ τοῦ ζωοδόχου μνημάτος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ καὶ μνηματῆς Ἀναστάσεως ῥητῶς ἀπεκάλεισεν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ· ἀμφοτέρω γὰρ ὁ θεοδόγμῳ Τάφος παρίσταισι. Τοῦτον καὶ Εὐσέβιος εἶπε «τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως μακαριστότατον τόπον» (καὶ θεσπίσειον μνηματῆς ἀθανασίας, καὶ θεῖον, καὶ σωτήριον, καὶ ἄγιον τῶν ἀγίων ἀντρον). ὅθεν καὶ ὁ ναὸς τῆς ἀναστάσεως λέγεται· (Εὐσέβ. ἐν βίῳ Κωνσταντίν. Γ. κς. — μ. Σωζόμ. 6, 25). — Στίχ. 15. *Ἐμφορῶθη* οὕτως· ἔκρινε γραπτόν τε παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔμμορφωθῆ, ὥπερ οὔτε πρὸς τὴν σύνταξιν, οὔτε πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου συμφωνεῖ. Ἔστι δὲ ἐκ τοῦ «ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν» (Γαλ. 2, 19). — Αὐτόθ. *Ὁ καθ' ἑαυτὸν ὁ αὐτὸς*.. αὐτόθ. Τοῦτο οὐ (καθὼς ὑπέλαβεν ὁ Κασσιανὸς) ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ, «Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν» (Γαλ. 2, 24)· ἀλλ' ἔστιν αὐτὴ κατὰ λέξιν ἡ φράσις τοῦ ψαλμφοῦ· «Καθ' ἑαυτὸν ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου» (Ψαλμ. 120). Ἰσως δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοῦτ' ἀφορῶν, ἀντὶ τοῦ καθήλωσαν ἔταξε κυρίως καὶ προσφόρως τὸ ἐσταύρωσαν, ὡς ἐκ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς εἶπε καὶ «Χριστὸς συνεσταύρωμα» (Γαλ. 2, 19), ὅθεν καὶ τὸ ἀνωτέρω συσταυρωθεὶς τῷ Χριστῷ. — Στίχ. 17. *Καὶ ἀποκυλίσας τὸν θάρον... λίθον*». (Ὡς γέγονεν ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως. Μάρκ. 15, 4· Ματθ. 27, 2). Οὕτως ὁ Πατὴρ ἀπὸ τῶν σωτηρίων συμβόλων καὶ σημείων ὁρμώμενος (τοῦ Γολγοθᾶ, τοῦ Τάφου, τοῦ Ἑλαιῶνος), ἀνάγει τὸν λόγον εἰς αὐτὰ τὰ σημαίνόμενα, τροπολογικῶς τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἐκφράζων, καὶ ἀλληγορῶν, (ὡς εἶθε πολλάκις), πῶς ὁ πιστὸς, μιμούμενος (κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων) τὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα Χριστὴν, ἔχει τοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μιμορφούμενος, συνάμα δὲ καὶ τὰ τῆς θείας αὐτοῦ Οἰκονομίας σωτήρια σύμβολα, πνευματικῶς ἐντετυπωμένα. — Στίχ. 19. *Καὶ ὁ καταλειπών*». Περιττεύειν τὸ ἀρβρον δοκεῖ. — Στίχ. 21. *Καὶ ἄνω φρονεῖν... σάρκα*» Ἐκ τοῦ «Εἰ συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, τὰ ἄνω φρονεῖτε» (Κολοσ. 3, 3). Αἰνίττεται δὲ ὁ Πατὴρ τὰ τῆς Ἀναλήψεως, ὡς δηλοῖ τὸ ὅρος, καὶ τὸ νεφέλης δίκην, κατὰ τὸ «Νεφέλῃ ὑπέλαβεν αὐτὸν (Πράξ. 9, 9). — Στίχ. 25. *Τῶν κατωνομασμένων*». Τόπων δηλαδὴ,*

τῶν ἁγίων ὀνομαστῶν καὶ περιωνύμων, τῆς Βηθλεὲμ, τοῦ Γολγοθᾶ κτλ. τοῦτοσε φέρει καὶ οὗτος ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν σημασίαν. — Στήλ. 26. « Ἐπειδὴ ἡ . . . τὴν διήγησιν ». Πῶς ἠδύνατο λαμπρότερον ὁ Πατὴρ ἑρμηνεύσαι τὸν πρὸς τὰ ὁρατὰ τῆς θείας χάριτος ὑπομνήματα καθὼν αὐτοῦ σεβασμένῳ, ἀνεκδιήγητον καὶ ἀνέκφραστον λέγει τοῦτο τὸ ἀγαθόν· καὶ τοῦτο διχῶς. α) ὅτι εἶδεν, ἀσπαζόμενος πανευλαβῶς, τὰ ἅγια ἰχνη τῆς ὀντως ζωῆς, ὡς αὐτὸς εὐθὺς ὀνομάσει τοὺς τόπους τοὺς ἁγίους. β) ὅτι τούτων πάλιν τῶν ἁγίων τόπων τὰ σημεῖα καὶ ἐν αἷς συνέτυχε ψυχαῖς εἶδεν ἐναργῆ· (ἰμελλόν δὲ πάντως τοιαῦτα φανῆναι, καὶ μάλιστα παρ' ἀνδράσι χριστομιμήτοις, εἴτινες ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς ἡγιασμένους τόπους· καθ' ἐκαστὴν ἰδιώρουν). Διὰ ταῦτα καὶ χαρᾶς ἀμυθῆτος πληροθεῖς, ἐώρτασε τὴν κατὰ Θεὸν ἰορτὴν μετ' εὐφροσύνης, θύσας τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως (τί δ' οὐχὶ καὶ τὴν ἀνάμικτον θυσίαν ἱερουργήσας), ψάλλον ἰσως καὶ αὐτὸς καὶ τότε καὶ μετὰπειτα τὰ τοῦ Δαυὶδ, « Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου περυσσόμεθα. Ἐστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ἱερουσαλήμ » (Ψαλμ. ρκα). Ὁ δὲ κλεινὸς Κασσῶν, « τοῦτο (φησὶν) ὁ Γρηγόριος ἐθέλει νοεῖν· ὅτι τοὺς ἐπ' εὐσεβεῖα διασέμους ἄνδρας οὐχ ἦτον ἐπισκεπτέον, ἢ τοὺς τόπους, οὗς λέγουσιν ἁγίους »! Ἄλλ' εἰ μὲν τοῦτο θεύλται ὁ Πατὴρ, βλέπει παντὸς ἀναγνώστου νοῦς ἀδόλωτος καὶ καθαρὸς. ἡ δὲ Κελδίνειος ἱσαμέτης καὶ αὐτὸ τὸ ἅγιος ἐπίδατον τῶν ἁγίων τόπων ὡς λεγόμενον μόνον (ἀλλ' οὐχ ὑπάρχον) ἀποφαίνουσα διαρρήδην, εἴτε ἐστὶ προσηλαὶ τὸ ὡς λέγουσι καὶ εἰς τὸ « Γ' ἡ ἀγία ἐστὶν (ἡ τοῦ Σιναίου. Ἐξόδ. γ. 5· Πράξ. γ, 33), καὶ εἰς τὸ « Ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ » (δηλονότι τῷ Θαβώρ. 6. Πέτρ. α, 18), καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἡ πόλις ἡ ἀγία (ἡ ἱερουσαλήμ Ματθ. δ. 5, Ἀποκ. αλ, 2 κτλ.).

Σελ. 6. στήλ. 3. « Δύσκολον εἶναι . . . ἀμιγῆς τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καρποῦσθαι ». Ἰσως κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο γινωμικόν « Οὐδὲν ἀγαθὸν κακότητος ἅμικτον » (Ὅρα καὶ Γρηγ. Ναζ. ἐν στήλ. Ἐπει α)· ὃ συνῆδει καὶ τὸ « Ἐν εὐφροσύναις οὐ » (παρ' ἄλλοις λείπει τὸ οὐ) « προσμίνυται λύπη· τελευταῖα δὲ χαρᾶς εἰς πέρας ἔρχεται » (Παροιμ. ιδ, 13). Ὁ δὲ Κασσῶν παραβάλλει πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Πατρὸς τὴν πλατωνικὴν ἐκείνην δοξαν· ὅτι « Τοῦτο, δὲ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἰδὲ, ὡς θαυμασιῶς πέφυκε πρὸς τὸ δοκοῦν ἐναντίον εἶναι, τὸ λυπηρόν· τῷ ἅμῃ μὲν αὐτῷ μὴ θέλει παραγίνεσθαι τῷ ἀνθρώπῳ· ἐὰν δὲ τις διώκῃ τὸ ἔτερον καὶ λαμβάνῃ, σιγῶν τι ἀναγκάζεσθαι αἰεὶ λαμβάνειν καὶ τὸ ἔτερον, ὥσπερ ἐκ μιᾶς κορυφῆς ἡμῖνες, δὴ ὄντες » (Πλάτ. Φαίδων. σελ. 136. Bp.). Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν ὀμαι κατὰ νοῦν ἐπιλθεῖν τῷ θείῳ Γρηγορίῳ, γράφοντι τὰ ἀνωτέρω (καὶ τοὶ ἄλλως ἐνίοτε ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ πλατωνίζειν, ἀπτότως ὅμως αἰείποτε καὶ ἀνεπιλήπτως). Ὁ δὲ πολυμαθὴς Κασσῶν ὥσπερ ἑρμηνεύει τοῦτο χρησάμενος, ἐξῆλθε πρὸς καταδρομὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, διαβάλλων αὐτοὺς ἀντικρὺς, ὅτι ἄρα οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τινὰ γνώμην ἀρχαίων σοφῶν δυσσεβῆ κατασπάσαντο! « Ἐδόξαζέ (φησὶν) ἡ ματαίω-

φρων ἀρχαίτης, ὅτι ἐκ τοῦ φθόνου τῶν θεῶν ἐπέρχονται τὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων ἀφανίζοντα κακὰ. Ὅθεν ἐλεγον « φ θ ό ν ο ς δ' ἀ π έ σ τ ω καὶ ν έ μ ε σ ι ς » (Ἡρόδ.) καὶ ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπνύχοντο, « φ θ ό ν ο ς δ' ἀ π έ σ τ ω καὶ ν έ μ ε σ ι ς ». Ταύτας δὲ (φησι) τῆς ἀσεβειότητος γνώμης ἔχνη καὶ τοῖς εὐσεβεστάτοις Πατράσι καὶ συγγραφεῦσιν οὐ χωρὶς θαύματος εὔρον. Καὶ θαυμαστὸν μὲν οὐδὲν, ὅταν τὰς ἐκ τῆς κακῆς προκρίσεως συμφορὰς ἀναφέρωσιν εἰς τὸν φθόνον, ὡς διὰ τοῦ φθόνου νοοῦντες τὸν ἀρχέκακον τοῦ φθόνου πατέρα, καὶ πάσης κακίας αἰτίαν (τὸν διάβολον), οἷον ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος· « Οὐκ ἐμίλλα ταῦτα οἶσιν ὁ φ θ ό ν ο ς, οὐδὲ τὴν Ἐκκλησίαν ὁρῶν ἀνέξεσθαι πάλιν ἐπὶ τῆς αὐ τ ῆ ς δ ό ξ η ς » (λόγ. κα). [Πρόσθετος ἀναγνώστα καὶ ἄλλο παρόμοιον καὶ πολλὸ παλαιότερον παράδειγμα τῆς φράσεως, ὃ παρτιϋν ὁ Κασσιανός, ἐκ τοῦ Εὐσεβίου. « Αὐ θ ί ς ὁ τ ῆ ς κ α λ ο ῖ ς (τῆς Ἐκκλησίας) ἐπεδρεῦον φθόνος ἐπικλείετο » Εὐσεβ. ἐν βίῳ Κωνσ. γ, 59]. « Περὶ τοῦ φθόνου τούτου (προστίθηναι ὁ Κασσιανός) λέγει ὁ αὐτὸς (Ναζιανζ.) Γρηγόριος (ἐν τῷ εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν) « Φ θ ό ν ο ς τοῦ π ο ν η ρ οῦ θ ά ν α τ ο ς εἰς τὸν κό σ μ ο ν εἰ σ ῆ λ θ ε » (Ἀέθος τούτου τοῦ Κασσιανῶνος μνημονικόν! ἔστι γὰρ ἡ ῥῆσις κατὰ λέξιν ἐκ τῆς Σοφίας τοῦ Σολομώντος). Καὶ τούτο μὲν, φησιν, ἀπέρλαμπρον· ἀλλ' ἐκείνῳ (φησιν) οὐ δύναμει πέσαι. Ὅτι καὶ τοῖς ἀναγκασίαις κακοῖς, καὶ τοῖς θανάτοις τῶν οἰκείων, τῇ αὐτῇ φράσει χρῶνται οἱ ἀγιώτατοι Πατέρες· οἷον· « Ξυνωρίς (ἀδελφῶν) ἡ νῦν κακῶς ὑπὸ τοῦ φθόνου διαλυθεῖσα » (Γρηγ. Ναζ. ἐν τῷ ἐπιταφίῳ εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κασσιανό.). Καί, « Ἡρπασεν ἡμῶν ὁ φθόνος τὴν συνουσίαν, λυπηρῶς διαθείς τὰ ἡμέτερα » (θανόντος τοῦ Κασσιανίου. Ἐπιστ. πρὸς Εὐδόξ. Ἰδε καὶ ἐπιτάφιον εἰς τὸν Μ. Βασίλ.). Τοιαῦτα καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (ἐν τοῖς εἰς Πλακίλλαν, καὶ εἰς Πουλχερίαν, καὶ εἰς τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον ἐπιταφίαις). « Ὁ φθόνος κατὰ τῆς βασιλείας ἐκώμασεν » (ὁ τῆς Πουλχερίας θάνατος)· καί, « Ἀθρόως αὐτὴν (τὴν Πλακίλλαν) ὁ φθόνος τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀφῆρπασεν ». Οὕτως οὖν καὶ τὸν θάνατον, καὶ πάσας τὰς ὁμοίας συμφορὰς τῷ φ θ ό ν ο ς, ἢ (κατὰ τὸν Συνέσιον) τῷ φ θ ό ν ο ς τοῦ θ α ί μ ο ν ο ς ἀπονέμουσι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ μάχεται ἀντικρως, ἀναγκαζόμεθα λοιπὸν ὁμολογήσαι τοὺς ἀγίους τούτους ἄνδρας θακίμως μὲν φροναῖντας, ἀδοκίμῳ δὲ καχρημένους φράσαι, καταβάσῃ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν ἰδνικῶν συνθηαίας. (τούτῃσι μὲν ἐφρόνουν, δυσσεβῶς δ' ἐξεφράζοντο, μὴ εἰ δό τ ε ς ἔ λ έ γ ο υ σ ι ν). Ἀλλ' ὅτι μὲν ὁ κλεινὸς ἡμῖν Κασσιανός, πράγμα βέβαιον ποιεῖ, ὅθεν μὲν ὁμολογῶν τοὺς Πατέρας τὸν φθόνον εἶναι τοῦ θ α ί μ ο ν ο ς καὶ λέγοντας καὶ νοοῦντας, ἐτέρωθεν δὲ τούτους διαβάλλων ὡς ταυτίζοντας τὴν φράσιν πρὸς τὴν τῆς πολυθείου πλάνης, ἥτις ἐφρόνει καὶ ἔλεγεν οὐ τὸν δ ι ε β ο λ ο ν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ θ ε ῖ ο ν φ θ ο ν ο ρ ὀ ν, καὶ φθόνον θ ε ῖ ο ν » (Εὐριπ. ἄλλ. 1138), τοῦτο μὲν αὐτὸθεν δῆλον· χάριν δ' εἶναι τῆς, ἣν ἐνόησι, δυσπιστίας περὶ τὴν φράσιν τῶν Πατέρων, ἡδυνάτα, νομίζομεν, καὶ ταύτην καταπέψαι, φάρμακον εὐσημαχον λαδῶν ἐξ αὐτῆς τῆς Σοφίας τοῦ Σολομώντος (ἥπερ καὶ αὐτὸς θαυμαστῶ· ἠρέσθη ἀνωτέρω, παρὰ τῷ Γρηγορίῳ, ὡς ἔδοξεν, εὐρὼν ἐν μέρει), τὸ θεσπίενυστον ἐκείνῳ ῥητὸν « Ὅ τ ι ὁ θ ε ο ς θ ά ν α τ ο ν οὐ κ ἐ π ο ῖ η σ ε (α, 13) ». Ὁ θ ε ο ς

ἵκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφ' ὧν φθόρος δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον (β', 24). Καὶ γὰρ, «Ἐκείνος ἄνθρωπος ὁ ὢν ἄρχῃς» (Ἰωάν. η', 44). Ἐκ τούτου καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος κατὰ μετωνυμίαν, καὶ πως κατ' εὐφημισμὸν (ἐν λόγοις μάλιστα ἡ παιδαγωγικῶς) φθόρος ἦκουσεν, ὡς τοῦ φθορεῖν δαίμονος κατάρθωμα, «Τοῦ τὸ κράτος ἔχοντος τοῦ θανάτου» (Ἑβρ. β', 14), καὶ τοῦ τε φθόρου καὶ τῆς ἁμαρτίας (ἧς ὁ θάνατος ὁ ψώνιον) ἀρχαίου πατρὸς καὶ δημιουργοῦ. (Κατὰ τοιαύτην μετωνυμίαν καὶ πᾶσα συμφορὰ αἰτίας ἀνθρωπίνης κακοβουλίας φθόρος ὠνομάσθη, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Κασσῶν ἀπεδείχθη ἐν ταῖς ἀνωτέρω). Ἦ οὐκ ἂν εἶπεν ἀκινδύνως καὶ αὐτὸς (ἐξ ὑποθέσεως) ὁ περικλητὴς ἀνὴρ, ὅτι ἀφθόρος κατέχουσε τοὺς παῖδας τοῦ Ἰωβ, καὶ τὰς πολυθανάτους ἐπήνεγκεν αὐτῷ συμφορὰς, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος; Τελευταῖον ἔλεγον οἱ ἰθὺς καὶ βασιλεύουσιν (ὡς καὶ φθονοῦσιν) οἱ Θεοὶ, καὶ τὸ ἔχον πονηρὰν καὶ βέλτερον ἔλεγον μὴ τοι καὶ ὁ θεὸς Παῦλος ὡς ἰθὺς ἐξέφρασθη, γράψας πρὸς τοὺς Γαλάτας, «Τίς ὁ μὲν ἐβέλτερον;» (γ', 1). — Στίχ. 7. Σκυθρωπάζων ἐπορεύομεν» (ἐκ τοῦ λγ'. Γαλμοῦ). — Στίχ. 8. «Ὁλον... κεῖσθαι». Ἐκ τῆς Α, Ἰωάν. ε', 19. Τοῦ Κυρίου δὲ φωνὴν τὴν Ἀποστολικὴν ῥῆσιν ὡς θεοπνευστον καλεῖ. Χριστὸς γὰρ καὶ ἐν ταῖς Ἀποστόλοις ἐλάλει (Β. Κορινθ. ιγ', 3). Στίχ. 10. Τὸ ἄγιον ἔχον». Οὕτω καὶ ἡριγένης ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ κτλ. (ἴδε ἐν τῷ παραρτήματι). — Στίχ. 11. Πονηρὰς ἀκάνθης» (μιταφορ. τῆς ἁμαρτίας· ἔννοια δὲ μάλιστα καὶ τὰ σχίσματα, περὶ ὧν ἐρεῖ Ἰφεῖς). ἔστι δὲ ἡ λείρις οὐκ ἀπὸ τοῦ Ματθ. ιγ', 7, ὅπου αἱ ἀκανθαὶ ἀπέπνιξαν παντάπασιν τὸ σπορὸν (ὡς ἄγαν ἀρίστης τῷ Κασσῶνι), ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ (Γεν. γ' 18) ἀκάθαρτα· ἀνατελεῖ σοι ἡ γῆ» (ἀκολουθῶς, τῷ ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται). — Στίχ. 12. «Τίς ἔχον... κηρύγματος;». Εἰ (φησὶ) καὶ αὐτὸς ὁ Θεοβάνδιστος τόπος, ὅπου τὸ πρῶτον μὲν ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, πρώτη δὲ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία συνέστη, καὶ ὅπου σφύζονται καὶ νῦν τὰ ἔχνη τοῦ ζωοδότου Χριστοῦ, πρὸς τὴν τοῦτου μέμνησιν ἐκρηγίστερον ἀνέγοντα τοὺς ὄρωντας (εἴ γε καὶ ἐν ταῖς κοσμοποιῖς, ἀφ' ὧν οἱ ὠτίων πιστότεροι)· εἰ τοῖνυν καὶ οὗτος ὁ ἡγιασμένος τόπος πονηρὰς ἀκάθης οὐ καθαρύει, τί λοιπὸν (πόσην βλάβην ἀκανθῶν) χρὴ συμπεραίνειν ἐπὶ τῶν ἄλλων τόπων τῆς Οἰκουμένης, ὅπου διὰ λόγου μόνον καὶ κηρύγματος ψιλοὶ (χωρὶς δηλαδὴ τῶν μακρὰν ἐν Ἱεροσολύμοις κειμένων σωτηρίων συμβόλων) κατασπάρη, καὶ ἐκαρποφόρησε τὸ πρῶτον ἡ τοῦ ἀγαθοῦ (τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας) μέθεις καὶ ἀπόλαυσις; Καὶ ἔστι μὲν πάντως ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, καὶ «Μεκάριοι, οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ψυχρὰ τοῦ Θωμᾶ ἀπιστία μᾶλλον ἐξηρανώθη, καὶ ἐθεοδώσε τὴν πίστιν διὰ τῆς αὐτοψίας. Ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντες, ἔχον τὴν πίστιν ἐξ ἀκοῆς τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ὅλυν. Οὗτοι δὲ καὶ τὰ σύμβολα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ καθορώμεντες, μᾶλλον ἀνεφλέγοντο πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ· καὶ τοῦτο νοεῖ ὁ θε-

σπίσιος τῆς Νύσσης ποιμήν. Καὶ πολὺ δὲ πρὸ τούτου διεκέρυξεν ὁ Εὐσέβιος, ὅτι τὸ ζῶνδ' ἔχον μὲντα ἀπὸς τοῖς ἐπὶ θάνατον ἀφικνουμένοις, ἐναργῆ παρέρχεν ὁρᾶν τῶν αὐτῶν πεπραγμένων θαυμάτων τὴν ἱστορίαν, ἔργοις ἀπάσης γεγωνότερος (γρ. γεγωνότεροις), φωνῆς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν μαρτυροῦμενον» (Βίβλ. Καν. Γ. κη). Ἄλλ' ἐν τοῖτοις φαίνεται πως πρὸς ἑαυτὸν ὁ Νύσσης ἀνιερᾶσκων, εἰ τὰ ταῦτα παραβάλλοι πρὸς τὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς. Δύεται δὲ ἡ ἐναντιοφάνεια, ὅταν θεωρῶμεν τὴν σκοπὴν ἐκατέρας τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τὰ πρόσωπα πρὸς οὓς ἔγραψεν ὁ Πατήρ. Τὴν προκηγηθεῖσαν ἐπίστευσε πρὸς τοὺς ἐν Καππαδοκίᾳ μοναχοὺς καὶ τὰς μοναχάς, δι' ἧς ἀνίσταλλε τὴν τούτων εἰς ἐκδημίαν ὁρμὴν, ἀφορῶν πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς μοναστικῆς αὐτῶν τελειότητος καὶ εὐσχημοσύνης, ἥτις ἐν τῷ ἀμίκτω καὶ ἰδιόχοντι βίῳ τῶν τῷ κόσμῳ ἀποταξάμενων κατορθοῦται. Ὅθεν διέγραψε τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίαν ὡς ἐπιβλαστὴν (καὶ μάλιστα πρὸς ἀσκητὰς καὶ ἡσυχαστὰς ἀπλήκτους, καὶ πάντῃ ξένους καὶ ἀσυνήθεις τῆς ἀπατηλῆς ματαιότητος καὶ κακίας τοῦ κόσμου). Θεωρεῖ δὲ τὴν ἐλάττω διχῶς, ἀπὸ τε τῶν ἐν ὁδοπορίᾳ μακρῇ κακοθύμων πανθοργίων καὶ συνανακραφῶν, καὶ ἀπὸ τῆς τότε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Παλαιστίνην ἐπιπολαζούσης κακίας. Ὅθεν β) εἴπερ ἐξιστὶ (φησιν) ἐκ τῶν φαινόμενων τεκμήρασθαι Θεοῦ παρουσίαν, καὶ χάριν συνεργεῖσαν πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον ἀγιώτερα καὶ καθαρώτερα εἰσι τὰ ἦδη τῶν Καππαδοκῶν, ὡς πρὸς τὰ τῶν ἐξω τῆς Καππαδοκίας. Εἰ δέ (φησιν) ἐν Ἱεροσολύμοις ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὑπῆρχε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ πλείων (οὐ γὰρ ἀφαίρει παντελῶς τὴν θείαν χάριν ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ), οὐκ ἂν ἐπιχωροῖζεν ἁμαρτία κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους. Ὥστε δύνανται οἱ μοναχοὶ καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐργάζεσθαι διὰ τῆς θείας χάριτος. γ) Ἀποδιδοὺς τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτὸς, ὁ τοὺς ἄλλους κωλύων, ἀπέβηκεν εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγει, ὅτι καὶ τὴν ὁδὸν διῴλθε πεφυλαγμένος ἐφ' ἀμάξης βασιλικῆς (ἥς ἐπιτυχεῖν οὐ τοῦ παντός), καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἦλθε συγκεκοτημένος τῇ ὁρῇ καὶ ἐγκαρδίῳ πίστει, ἣν ἀμώμητον εἶχε καὶ διενέθει, καὶ πρὶν ἰδῆν, καὶ ἀφ' οὗ εἶδεν ἦδη τὰ σωτήρια σύμβολα καὶ ἔχνη τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιφανείας (μετὰ πόσης δὲ χαρῆς καὶ εὐφροσύνης ἐώρτασε τὴν κατὰ Θεὸν ἐστίην, ἰδὼν καὶ αἰσθητῶς αὐτὰ τὰ σύμβολα, καὶ τοὺς ταῦτα φέροντας ἐν ψυχῇ τετυπωμένους χριστομιμήτους ἄνδρας, τοῦτο παρέλιπον, ὡς μὴ ἀναγκαῖον εἰς τὴν προκειμένην πρὸς τοὺς μοναχοὺς νοουσίαν. δ) Συμπεραίνων, τέλος, τὴν ἐπιστολήν, λέγει· «Θεοῦ προσεγγιστὸν τοπικὴν μετάρσιας οὐ προσεργάζεται, ἀλλ' ὅπου περ ᾔν ᾔς, πρὸς οὓς ἔξει ὁ Θεός, ὅταν ἔλθῃ πίστιν καὶ συνειδήσιν ἁμαρτημάτων καθαρὰν καὶ τὰ λοιπὰ, πάντα λέγων ἀληθῆ, καὶ τῷ μοναστικῷ βίῳ κατὰλληλα, καὶ μάλιστα συμφέροντα πρὸς τὴν ἀπερίσπαστον διαγωγήν τῶν πρὸς οὓς ἔγραφε μοναχῶν, οἵτινες (ὡς εἶδομεν) ὑπελάμβανον τὴν εὐλαδίαν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκειψιν ὡς μέγας εὐσεβείας ἀναγκαῖον πρὸς σωτηρίαν καὶ ταῦτα μὲν ἐκεί. Ἐν δὲ τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ γράφει πρὸς ἐνάρετα πρόσωπα, μὲν ὧν ἐν Ἱεροσολύμοις συναναστράφη, καὶ συνεώρτασε, καὶ συνκυφράσθη· ἐπλήρωσε δὲ τῷ κυρίῳ καὶ τὴν εὐχὴν, ἣν (καὶ πρὶν ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποσταλῆ) εὐξάμενος εἶχε, ὡς ἐπισκιάσεται τὴν ἁγίαν πόλιν· λέγει δὲ τὴν εὐχὴν ταύτην ῥητῶς αὐτὸς ὁ Γρηγό-

ριος ἐν προοίμῳ τῆς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης περιχούσης πρὸς Ὀλόμπιον ἐπιστολῆς· « Πάντως δὲ οὐκ ἀμνημονεῖς τῆς συντυχίης, ὅτε κατ' ἐὺχὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτᾷν μέλλων, ἐφ' ᾧ τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας ἐν τοῖς τόποις ἰδεῖν, συνειδραμόν σοι κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν » (τόμ. β. σελ. 177) Ἦν δὲ πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ὡς ἐπιχωρίων ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, ἡθικῶν κακῶν ἐπεμνήσθη, εὐδεμίαν ἐνταῦθα κατέλειπεν, ὡς μηδενὸς ἐκ τούτων ἐπιχειρημαίνοντι κινδύνου ταῖς δοίαις, πρὸς αἷς ἔγραφε, Μοναχάις, καὶ τοσοῦτοις ἄλλοις τότε πολυαρίθμοις ἀσκηταῖς τῆς ἀρετῆς, μίαν δὲ μόνον ἐνταῦθα λυπηρῶς διαγρᾶφει, τὴν διχγοροσύνην τῶν ἑαυτοὺς ἀποσχίζόντων, ὡς δῆλον εὐσεβοτέρους τῶν ἄλλων. Τοιαύτας μετὰ τῶν μοναχῶν διαστάσεις βλέπομεν τότε συμβάσας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Καππαδοκίᾳ (Γρηγ. Ναζ. λόγ. ιβ'), καὶ πανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης, διὰ τὸν τάρραχιν τῶν ἐπαράτων αἰρέσεων, ἐξ ὧν μάλιστα καὶ ἡ τῶν ἡθῶν ἐπιλειπνοσ διαφθορά. Διὸ καὶ προεῖπεν ὁ Πατὴρ « ὅλον τὸν κόσμον ἐν τῷ πονηρῷ κεῖσθαι » (μέρος δὲ δέηπου τοῦ κόσμου καὶ ἡ Καππαδοκία). Ὡστε καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ τὰ ὄντα καὶ τὰ κρήγυα λέγει, τίν τε τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς θείων ἀγαθῶν τὴν ἀξίαν ἐξυμνήσας, καὶ τὴν τῆς πονηρᾶς ἀκάνθης ἐρπηδύνα σκλητιεύσας ὀρθῶ τῷ στόματι. Καὶ λίαν ἄρα τῆς ἀληθείας ἀπεπλανήθησαν οἱ τὸν ἱερὸν Γρηγόριον ὡς ἀντιφάσκοντα πρὸς ἑαυτὸν ἐν τῇ συζυγίᾳ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὑπολαβόντες, διατεινόμενοι (κατὰ τὰ αὐτοῖς ἀρέσκοντα), ὅτι ἄρα ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ τὰ ὄντα καὶ ἀληθῆ καὶ (κατὰ τὸν Κασσωθῶνα) διδακτικῶς καὶ ἐξ ἐπαγγελίματος πρὸς τοὺς μοναχοὺς διασάφηνει ὁ Πατὴρ· ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τὰς τρεῖς εὐσεβοστάτας μοναχὰς παλιμδύλως, καὶ ὑπτιῶς πως, ἢ συγκαταβατικῶς, καὶ (κατὰ τὸν Κασσωθῶνα) οἰκονομικῶς διελήθη (ὡς ἂν εἴπερ ἡδύνατο τὰ πράγματα διαστρέφειν, πρὸς αὐτίπτας αὐτόπτης διαλεγόμενος). Ἄλλ' ἐξελέγει τούτων τὴν αὐτάρεσκον φαντασίαν ὁ τῷ Γρηγορίῳ σύγχρονος καὶ σύμφωνος ἱερώνυμος, ὅστις καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ Νύσσης, τὸ πρέπον καὶ κατάλληλον πρὸς οὓς ἐπέστελλε μετὰ τῆς ἀληθείας διατηρῶν, τὸν μὲν νέον τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀπὸ γερουσιαστοῦ μοναχὸν Παυλῖνον ἀπέτρεπε τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπιδηρίας, λέγων· « Μητι τῆς πίστεώς σου νερίτης ἐλλείπουν, ὅτι τὰ Ἱεροσόλυμα οὐκ εἶδες· μηδ' ἡμᾶς διὰ τοῦτο κρείττους εἶναι ὑπολάβῃς, ὅτι τῆς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ κατοικίης ἀπολαύομεν ». (Ἐπιστ. ιγ, πρὸς Παυλῖνον περὶ εἰσαγωγῆς· καὶ δὲ διδασκαλίας Μοναχοῦ, ἐν ἣ γράφει καὶ ταῦτα)· « Εἴπερ ὁ τῆς Σταυρώσεως καὶ ὁ τῆς Ἀναστάσεως τόπος οὐκ ἦσαν ἔδον πολέως περικλειστέης, ἐν ἣ αὐλῇ (πραιτώριον), ἐν ἣ βουλευτήριον, ἐν ἣ πόρνας, μύρον, βομολόγος, καὶ πάντα ὅσα καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι εἰδῶσιν εἶναι· ἢ γοῦν εἴπερ μόνον στίφη μοναχῶν ἐβάμζον εἰς αὐτήν, τοιαύτη κατοικία πᾶσι δέηπου μοναχῶς ἦν ἂν ποθητή. Νῦν δὲ μωρίας ἐστὶν ἰσχάτης ἀποτάξασθαι μὲν τῷ κόσμῳ, μοναχῶς ἐπαγγεῖλαμενον βίον, ζῆν δὲ μετὰ πολλῶν ἰθῶν ἐπισφαλίστερον, ἢ ὅσον ἐν τῇ πατρίδι. Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐνταῦθα συντρέχουσι. Πλήρης ἐστὶν ἡ πόλις παντὸς γένους ἀνθρώπων » κτλ. Καὶ μετ' ὀλίγα· « Εἰ θέλεις ἀξίωμα προσδοτέρου ἄρχαν, εἰ ἐπισκοπῆς σε τὸ ἔργον, ἢ καὶ ἡ τιμὴ (ἱσως) εὐφραίνει, ζῆθι ἐν πόλεσιν, ἐν

φρουρίαις, καὶ περιποιεῖ τῇ ψυχῇ σου κέρδος τὴν ἐτέρων σωτηρίαν. Εἰ δ' ἐπιθυμεῖς λόγους εἶναι, μοναχὸς, τουτέστι μόνος, τί ποιεῖς ἐν πόλεσιν, αἵ γι' πάντως οὐ μόνων, ἀλλὰ πολλῶν εἰσι κατοικίαι· κτλ. (Tom. 1 p. 120-121) Τὸν δὲ πάλιν Δισιδέριον προδτρειπν εὐλόγως· ὁ ἱερώνυμος ἀπελθεῖν, καὶ προσκυνῶσαι εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου (Ἐπιστ. ρνγ), καὶ ἄλλους ὁμοίως, ὡς ὑπόμειθε ἐν τῷ παραρτήματι. — Αὐτόθι. « ἐν οἷς » ἐξ ἡμῖν. διορθώσεως. — Στίχ. 22. « γὰρ » ἐξ ἡμῖν. διορθώσεως. — Στίχ. 27. « Τὸν ἐχθρόν σου ». Μεταφορικῶς τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐντολῆς ἐξέλαθεν ὁ Γρηγόριος (ὡς καὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων ἠθολογοῦντες), ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ κυρίως ἐχθροῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τοῦ διαβόλου (βλ. Ματθ. ιγ, 39), τοῦ νοητοῦ ὄφως, καθὰ προεῖπεν ἀνωτέρω· « ἔχθραν θῆσιν » κτλ. (Γεν. γ, 15). Ὅτι δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἰθνηκοῖς ἐχθρὰς καὶ μίσους σύμβολον ᾗν ὁ ὄφις, ἐσημείωσαν ἄλλοι τε τῶν νεωτέρων, καὶ πρὸ τούτων ὁ Κασσιανὸς ἐκ τοῦ Ὀνειροκρίτου Ἀρτεμιδώρου, « Ὅφις ἔχθραν ἐπάγει » κτλ. (Ὁνειροκρ. β, 13) καὶ τὸ δόλιον δὲ καὶ πανουργον ἡλληγόρου διὰ τοῦ ὄφως « Ὅφις ἔλλην δὲ ποικίλος » (ἤλεγεν ὁ Πέρτης περὶ Θεμιστοκλέους. Ἐλ. Πλούταρχ. Θέμιστ. §. κθ). Παράβαλε τὸ αὐτὸ δὲ ὄφις· ἦν φρονιμώτερος πάντων τῶν θηρίων » (Γεν. γ, 1), τουτ. πανουργότερος. — Στίχ. 29. « βαρυκαρδίας » ἐκ τοῦ δ, Φαλμοῦ, ὅπου τὸ νῦν ἰδραϊκὸν ἄλλην ἀνάγνωσιν ἔχει, ἦν καὶ Κασσιανὸς παραδόξως ἠγάπησεν. (βλ. τὸ ἡμιτέρον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. τόμ. Β. σελ. 778). — Στίχ. 32. « τὸ μὲν τοῦ ἐχθροῦς... μῖσος ». Ἐκ τοῦ Φαλμοῦ· « οὐχὶ τοῦς μισοῦντάς σε Κύριε ἐμίσητα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῦς σου ἐξετηκόμην » κτλ. (Φαλμ. 9. λη, 21).

Σελ. 7. στίχ. 5. « Εἰ δὲ Πατήρ » κτλ. Ἐνεῦθεν ἀρχεται τῆς ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων ἀπολογίας, ἀφ' ὧν ἄλλοι τινὲς τῶν αὐτόθι μοναχῶν ἀπεσχίζοντο. Ὁρθόδοξοι μὲν καὶ οὗτοι, ἄλλως δ' ὑπερφρονῶντες διὰ τύφου ὑπερβολῆν, ὡς δῖθεν ὑψηλότερ' ἄττα καὶ τελειότερα δοξάζοντες (ἢ μᾶλλον παραδοξάζοντες) περὶ τινὰς θεωρίας τῆς εὐσεβείας. (Οὐ λέγει δὲ ὁ Πατὴρ τὰς κατ' αὐτοὺς διαφοράς). Οὗτοι δὲ οἱ περισσώσοφοι οὐδὲ τῷ θεῷ Γρηγορίῳ ἰκοινώνησαν, ὡς αὐτὸς ἐρεῖ παρακασιῶν· ὅσον δ' εἴστιν εἰκάσαι, διεφέροντο μάλιστα περὶ τινὰ θεωρήματα τῆς ἐνσάρκου Οἰκονομίας (περὶ ταύτης γὰρ κυρίως ὁ πατὴρ θεολογεῖ· καταστρέφον τὰς παραινείας τῶν κατ' αὐτὸν αἰρετικῶν· τῶν δ' ἄλλων αἰρέσεων ἐφεξῆς ὡς ἐν παρῶν καθάπτειται). — Στίχ. 9. « ὅτε ἐπεκράτει » κτλ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κυρφόνου Κωνσταντίνου, καὶ μάλιστα τοῦ τελχῆρος Οὐάλεντος, ὁπότε μετὰ τῶν Ἀριαιῶν καὶ Εὐνόμοι καὶ Πνευματομάχοι κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐμαίνοντο (βλ. τοὺς Ἐκκλησιαστικὰς ἱστορικοὺς, καὶ Μ. Βασίλ. κ. Εὐνόμ. λόγ. α, κτλ.). — Στίχ. 11. « ἔδοξε... κρατύνεσθαι ». Ἐλληνισμοῦ περιφρασῆς, ἀντὶ ἐκρατύνετο (ὡς ὁ Κασσιανὸς ἐσημείωσεν). Οὐ δὲ γὰρ δοκῇσι καὶ ὑπονοίᾳ, ἀλλὰ καὶ διατάγμασι, καὶ ποιναῖς, καὶ ἀτιμώσεσι, καὶ φυγαῖς κατέτρεχεν ἡ ἐξουσία τοὺς ὀρθοδόξους (οἷς Ὁμοουσιανοὺς ἀπεκάλουν) ἐπὶ τῶν ἐρημνέων Αὐτοκρατορῶν, καὶ τοὺς μὲν δούλους ἀρχιερεῖς καὶ διδασκάλους τῆς εὐσεβείας ἐξήλασεν. Τὸ δὲ δόγμα τῆς δυσσεβείας ἐκράνυτο, καὶ τοῖς τούτου προμάχοις βραβεῖα προετίγοντο· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἐπισκοπαὶ ἄλλα ἡσαν ἄσβεστῆς (ὡς φησὶν ὁ Μ.

Βραίλειος).—Στίχ. 13. «Νυνὶ δὲ κτλ. ἐπὶ Γρατιανοῦ, ἢ ἐπὶ Θεοδοσίου, ὅτε ἔγραψε τὰς ἐπιστολάς (βλ. ὁπισθ. σελ. 17). Τούτων γὰρ βασιλευσάντων ἀπεσκόπη, μὲν ὁ Ἀρειανισμὸς, ἀνέλαμψε δὲ τὸ τῆς ὀρθοδοξίας (βλ. Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱς. Ε. 6 καὶ θ). — Στίχ. 14. «Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕκ τοῦ Ψαλμοῦ «Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ» (τοῦ ἡλίου) κτλ. Ψαλμ. ιη. 6. Ἐχρήσατο δὲ τῇ ῥήσει ὁ Πατὴρ ἡλίου παρεικάζων τὸ φῶς τῆς ὀρθοδοξίας, ὡς εἶπε καὶ ῥητῶς ἀλλαχοῦ περὶ τῆς ἐκκλησίας· «Ἐμελλεν ἄπ' ἄκρων τῆς γῆς εἰς ἅκρα πληρῶσειν πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην» (λόγ. εἰς τὸ Βίπτειμ. σελ. 367). — Στίχ. 19. «Τὸ παντὶ τῷ ῥόφῳ... κατὰ γὰρ ἐλθεσθαι». Ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ «Πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται» κτλ. (Φίλιπ. 2, 18) — Στίχ. 20. Ἔως... ἄν. Ἐξ ἡμετ. διορθ. ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν. Ἔως... οὖν. — Στίχ. 21. «Ἐκεῖνο εἶναι πεπιστευμένος ἐν πᾶσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ». Τουτέστι Θεός, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, καὶ πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. — Στίχ. 22. «Οἱ τὰ περισσὰ σοφίζόμενοι». Οἱ τὴν ἀπλότητα τοῦ θείου δόγματος ποικίλαις διδασκαίαις καὶ σοφιστικαῖς εὐρεσιλογίαις ἀναμιγνύντες, καὶ περὶ τῶν θεολογικῶν ἰννοῶν διαλεκτικῶς, ἢ λογικῶς, ἀλλ' οὐ θεολογικῶς διαλεγόμενοι, οἷς καὶ ὁ Μ. Βραίλειος καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (λόγ. λγ καὶ λδ) θαρίως ἐπέπληξαν. Οὐχ ὅτι καθὼν ἡ λογικὴ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὅτι ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς λογικῆς οἱ πλεῖστοι σοφιστικῇ καταχρῶνται κακοτεχνίᾳ (βλ. καὶ Κασσιδίων ὁμολογεῖ), καὶ πολλάκις (ὡς πάντες οἱ αἵρετικοί) διὰ συλλογισμῶν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς θείους λόγους, ἀντιστρατεύονται. «ἢ νοοῦντες μήτε ἀλέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαίουνται αἱ». (Ἰδοὺ τὸν αὐτὸν Πατέρα τὸν Νύσσης ἐν τῷ περὶ ψυχῆς διαλόγῳ καὶ ἐν τῷ τίλει τῆς παρούσης ἐπιστολῆς). — Στίχ. 23. «Σχιζόντες τὸν χιτῶνα» κτλ. (Ἰωάν. ιθ, 24). Τοῦτο καίτοι καὶ παρ' ἄλλοις Πατράσιν, ὡς σύμβολον τῆς ἐνόητος καὶ ὀρθοδόξιας τῆς μιᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Οὕτω καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζ. «Ἄτμητον καὶ ἀμέριστον καὶ [ἐκ τῶν ἄνωθεν] ὁφαντὸν διόλου χιτῶνα» τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ (λόγ. ιβ σελ. 190). — Στίχ. 24. «Πρὸς Παῦλον καὶ Κηφᾶν» κτλ. ἐκ τοῦ Ἀποστολικοῦ (Α. Κορ. α, 12). Ἐννοεῖ καὶ ὧδε ὁ Πατὴρ τοὺς περισσὰ σοφιστομένους ἀποσχίστας, οἵτινες ἐπωνομάζοντο καὶ ὡς ἐκ τῶν καθηγμένων τῶν κατ' αὐτοὺς παραδοξασμάτων· κατὰ τῶν τοιούτων καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος· «Πέτρον τιμῶ, ἀλλ' οὐκ ἀκούω Πετρινός· καὶ Παῦλον, Παυλιανός δὲ οὐκ ἤκουσα. Οὐ δέχομαι παρὰ ἀνθρώπων ὀνομάζεσθαι, παρὰ Θεοῦ γεγενῆς» (λόγ. λα. σελ. 506). — Στίχ. 27. «Πρόβρον... εἰμὶ» ἐκ τοῦ Ησαΐου (ἔσ, 5).

Σελ. 8. στίχ. 3. Τὸ μὲν γάρ... τὸ δ' οὐκ ἔχει. Τουτέστι τὸ μὲν πρὸς τὸ χεῖρον γρίπτεσθαι ἀντίκειται τῇ παναγᾷ καὶ ἀτρέπτῳ τοῦ Θεοῦ φύσει, ἐπάρ' ᾧ οὐκ ἐνὶ παραλλαγῇ, ἢ τροπῇ ἀποσκίασμα (Ἰακ. α, 17). Τὸ δὲ πρὸς τὸ βέλτιον, οὐκ ἂν γένοιτο· αὐτὸς γὰρ ἐστιν ἡ ὑπερτέλειος αὐτοπαθὴς — Στίχ. 6. «Ἐν ἐκείνῳ», τουτέστι τῷ χρόνῳ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ (ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς Λόγος μετὰ σαρκὸς ἐπὶ γῆς τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη). Ἀλλ' ὅτι, ὅτι οἰκονομίαν ἐξαίρετως οἱ θεοὶ Πατέρες ἀποκαλοῦσι τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ Θεοῦ

Λόγου φανέρωσιν, καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἀπολύτρωσιν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, «τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον» (Α. Τιμ. γ, 16). Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν ἐξυμνῶται· οἷον, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνεια· ἡ σωματικὴ (τοῦ Σωτῆρος) ἐπιφάνεια, ἡ διεποτικὴ ἐπιδημία, ἡ τοῦ Λόγου ἐνσάρκωσις (καὶ σάρκασις), ἡ τοῦ Λόγου (καὶ τοῦ Μονογενοῦς) ἐνανθρωπήσις, ἡ διὰ σαρκὸς ἡμεῖς, ἡ δι' ἀνθρωπότητος φανέρωσις, κένωσις, συγκατάθεσις κτλ. «τὴν ἐνανθρωπήσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομῶν καλοῦμεν» (Θεοδώρ. ἐν Ἀνυγχύτῃ)· καὶ, «ὁ μελογοῦμεν τὸν Υἱὸν (τοῦ Θεοῦ) πεπληρωμένον πάσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, τὴν ἐν γενέσει, καὶ πάθει, καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανὸς ἀναβάσει» (αὐτ. ἐιδλ. δ). Καί, «ἐκὶ δέ τι πῦρ τῶν ἐξ οἰκονομίας ἐκμάτω· κατείδωσι (οἱ αἱρετικοί), ἅπир αἰτίαν ἔχει τὴν συγκατάθεσιν, ἀσεβεῖας συνήγηρον εὐθὺς τῇ οἰκονομίᾳ ἀρπάζουσι» (Βασίλ. Σελιουκ. λόγ. εἰς Ματθ. κς, 39). — Στίχ. 8 «Ὁ ὁ δὲ ν . . μεθαρμολόμεις»· τουτ. κατ' οὐδέν. Ὁ δὲ Κασωδὼν ἀντὶ τοῦ μεθαρμολογέμενος γησιωτέραν ἀνάγνωσιν τὸ μεθαρμολογέμενης οὐ παντάπασιν ἀπιθάνως ὑπέλαβε. — Στίχ. 13. «ὅς ἐπιβάλλει γὰρ, καὶ προσβάλλει (οὗχ ὑποβάλλει) τὰς ἀκτίνας ἀνωθεν ὁ ἥλιος. — Στίχ. 15. «τὸ ἀληθινὸν φῶς κτλ. ἐκ τοῦ Ἰωάν. α, 5, 9. — Στίχ. 18. «Ὁ ὁκῆ γινώσκων — διαπορεύονται. — ἐκ τοῦ πα, Ψαλμοῦ. — Στίχ. 23 «Καὶ ὡς οὐκ ἐφθάρη». Ἐν τισιν ἐκδόσεσι, λείπει τὸ ὡς, ἀναγκαῖον ὂν. Τὸ δ' ἐφεξῆς γενομένη ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ ἡμαρτημένου γινόμενη ὁσαύτως καὶ τὸ ἐπόμενον οὐ δέ, ἀντὶ τοῦ οὕτε — Στίχ. 25. «Καθὰ καὶ ἐπὶ» κτλ. Ἀναγκαῖον ἔδοξεν ἡμῖν προσθεῖναι τὸ καθὰ, ὅπρ' ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσι λείπει· καὶ τὸν λόγον καθίστησι χωλόν. — Στίχ. 17. «τὸ τοῦ Εὐαγγελίου» (Δουκ. 6, 52) «Καὶ ἰησοῦς πρίεσθε σοφίαν καὶ ἡλικίαν» κτλ. — Στίχ. 28. «Κατὰ προκοπήν τινα, . . κατ' ὅλγον». Τουτέστι κατὰ πρόδον, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ πρῶτα προήγουσαν καὶ χωροῦσαν. Ταύτην δὲ καὶ προσαγωγήν εἶπεν ὁ Πατὴρ εὐφραδέστερον (λόγ. εἰς τὸ Βάπτισμα). Ὡς καὶ Ἀριστοτέλης «ὅτ' αὖτε ἐκ προσαγωγῆς καὶ κατὰ μικρὸν γινομένης τῆς μεταβολῆς», (Πολιτ. ε). — Στίχ. 29. «Μεταπειροῦσθε»· εἰς τοῦτο τρεπτέον ἔκρινε τὸ μετὰ ποιεῖσθαι, ὃ καὶ Κασωδὼν ἐν ταῖς σημειώσεσι προέκρινεν ὁρθῶς· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐφεξῆς γεγενῆσθαι.

Σελ. 9. στίχ. 1. «Ἀντί τῆς ἀληθοῦς Θεοφανείας». Οὐχί, τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐπιφανείας (ὡς ἀνέλυσεν ὁ Κασωδὼν), ἀλλ' αὐτῆς τῆς πραγματικῆς καὶ κατ' οὐσίαν ἀληθοῦς ἐνανθρωπήσεως τοῦ ἐπιφανέντος Θεοῦ Λόγου. Ἐννηθρώπησε γὰρ οὐ σίγῃ, οὐ φαντασίᾳ (κατὰ τοὺς Φαντασιοδικήτας αἱρετικούς) Θεοφάνεια δὲ (ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνεια, ἡ φανέρωσις), καὶ (ἐπὶ τῆς ἱερῆς, πληθ.) τὰ Θεοφάνεια (κατὰ τὸν τύπον τῶν ἱερτῶν δηλούντων ὀνομάτων) λέγεται καὶ ἐπὶ τῆς γενήσεως τοῦ Χριστοῦ «Θεοφάνεια, εἰτ' οὖν γενέθλια» (Γρηγόρ. Ναζ. Μ. Βασίλ. κτλ.) ἢ δ' αὐτὴ καὶ Ἐπιφάνεια, ἡ (καὶ τὰ ἐπιφάνεια) ἐκ τῆς ἀνθρώπου ἐνσάρκος ἐπιφάνεια (Εἰσεβ.). Ἀμφότερα δὲ πάλιν (καὶ συνηθέστερον) λέγονται καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίσεως τοῦ Κυρίου· «Ἢ ἐν

Ἰορδάνῃ ἐπιφάνεια» (Χρυσός. τ. α. σελ. 970. πρβλ. Ἀποκ. Διαταγ. Ε, 16. Η, λγ)· παρὰ δὲ τῷ θείῳ Παύλῳ Ἐπιφάνεια καὶ ἡ πρώτη καθόλου τοῦ Σωτήρος ἐπισημία, ἡ ἐνανθρωπήσις (Β, Τιμοθ. α, 10); καὶ ἡ δευτέρα αὐτοῦ παρουσία, ἡ μετὰ τὴν καὶ ἐπιφάνειαν (Α. Τιμοθ. ζ, 14 κτλ.).—Στίχ. 15. «Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν» κτλ. ἐκ τοῦ Ἠσαίου νγ, 9. καὶ Α Πέτρ. β, 22.—Στίχ. 17. «Οὐ μετὰ τι» ἄλλοι δ' (οὐκ ὁρθῶς) κατὰ τι.—Στίχ. 18. «Ἀλλ' ἐβύθως ἐν Μαρίας ἄνθρωπος ... οἶκον». Τούτεστι τὸ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ παρθενικῶν αἱμάτων τῆς Θεοτόκου Μαρίας συμπαγίν ἀνθρώπινον σῶμα, ψυχῇ νοεῖρ καὶ λογικῇ ἐψυχωμένον, ἐν ᾧ ἡ Σοφία (ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς) «τὸν ἐαυτῆς ψυχοδόμησεν οἶκον» (Παροιμ. θ, 1). «Τοῦτο τὸ σῶμα ὁ Σολομών λέγει τὴν Σοφίαν ὠκοδομηκέναι» (Μ. Ἀθανάσιος). Ἐπειδὴ δὲ κοιναὶ αἱ τῆς παναγίας Τριάδος ἐνέργειαι, καὶ ἡ δημιουργικὴ δύναμις, ὑποσυνάπτει ὁ Πατὴρ καὶ τὰ ἱεῖς «Τὸν γὰρ ναὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκτίσεν—Εὐδρίθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου (Μ. Ἀθαν. π. τῆς ἀγ. Τριάδος Διαλ. γ. σελ. 198. Τόμ. β. πρβλ. Μ. Βασίλ. κατὰ Εὐνομ. Λόγ. ε: Δαμασκην. Λόγ. κ. Μονοφυσιστῶν). Ὅθεν πάλιν ὁ θεοπέσιος Νύσσης Γρηγόριος «Οὔτε τί ἐργάζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶδεν ὁ Υἱός, πῶς ἐαυτῷ κατασκευάζει τὸ πνευματικὸν οἰκητήριον αὐτοῦ, ὡς θεοοῦλεται, περιβάλλεται τὴν τοῦ δούλου μορφὴν εἶδεν ὁ Πατὴρ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρωπήσιν. Ὅπου γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὅπου ὁ Υἱός, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατὴρ· ἀχώριστος ἡ Τριάς, ἀμέριστος ἡ Τριάς, ἀδιαίρετος ἡ Τριάς. Ὡς γὰρ ἐν ἀρχῇ πλάττων τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, προέτρεψε τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, εἰπὼν «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» οὕτω καὶ νῦν, τῆς ἀναπαλάσεως γενομένης, πάρεστι πάλιν ὁρῶντος ἡ ἀγία Τριάς» κτλ. Διὰ ταῦτα καὶ τὴν ἀειπάρθενον Θεοτόκον Μαρίαν, ἐξ ἧς ὁ Θεός· Λόγος ὑποστατικῶς ἐσαρκώθη, καὶ ἐνανθρωπήσεν, ἄλλοι τε τῶν Πατέρων, καὶ ὁ ἅγιος Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ὀρθοδόξως γεραίρων, ἀποκαλεῖ «Τῆς ἀγίας Τριάδος τὸ κατὰ λυμα» (Λόγ. γ. σελ. 228). Καὶ ὁ ἱμνωδός· «Μαρία καθαρῶτατον, χρυσοῦν θυμιατήριον, τῆς ἀχωρήτου Τριάδος δοχεῖον γεγεννημένη, ἐν ᾧ Πατὴρ νηδύκησεν, ὁ δὲ Υἱός ἐσκήνωσε, καὶ Πνεῦμα τὸ πανάγιον ἐπισκιάσας σοὶ Κόρη, ἀνέδειξε Θεοτόκον» (Θεοτοκ. Ἐξαπос. τῇ ε, τῆς ἐβδόμης). Τοὺς δὲ τὴν ἐν τῷ σαρκωθέντι Θεῷ Λόγῳ θεότητα (ἐν ᾧ κατὰ τοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς) ἀπὸ τῆς ἀδικιῆς Θεότητος τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Πνεύματος διακροῦντας θυσεσεῖς ἀναθεματίζει ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. «Εἰ τις εἴπῃ, ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἦν ἐν τῇ γῇ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ οὐν τῷ Πατρὶ οὐκ ἦν, ἀνάθεμα ἔστω» (Δάμασκος ὁμολογ. τῆς καθολικῆς πίστεως, παρὰ Θεοδώρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε, ια).—Στίχ. 25. «Ἄμα τε». Ὁ α τε» ἴσως περιττεύει.—Στίχ. 28. «Ἀλλ' ὅπερ». Οὕτως, οἶμαι, γραπτέον ἀντὶ τοῦ ἡμαρτημένου, ὥσπερ μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἀνωτέρω «Ὅπερ τὸ ἐπισχηνωσάν ἦν.—Αὐτόθ. «Κἀκεῖνο». Οὕτω (δοκῶ μοι) γραπτέον, ἀντὶ τοῦ παρ' ἄποκριν ἐκεῖνο· μαρτυρεῖ δὲ καὶ

τὸ ἀνωτέρω (σελ. 8)· «Ὁ περ ἔστιν αὐτὸς, καὶ κεῖνο ἐπεγασάμενος. — Αὐτὸς. «Ἐν τῷ συστατήματι» τοῦτ'. ἐν τῷ Θεανδρικῷ σώματι, ὅπερ ἔσχε τὴν σύστασιν ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τῆς κεχαριτωμένης Μαρίας, ἐπιελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, «Ἐπὶ τὸ τὸν καὶ νὺν ἄνθρωπον ἐν αὐτῇ συσταῖναι» (ὡς εἶπεν ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ ὁ αὐτὸς Πατὴρ· καὶ τοῦτο, λέγει σύστημα καὶ ὧδε). «Τοῦτο (ᾧσιν ὁ Πατὴρ) εἰ καὶ ἄνθρωπος ἦν, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα (ἔτι «Πνεῦμα ὁ Θεός». Ἰωάν.,) καὶ χάρις (ἔτι «πλήρης χάριτος». Ἰωάν. σ, 14), καὶ δύναμις (δύσαστου) ἦν» — «Ἄμα γὰρ σὸρξ ἔμψυχος καὶ λογικὴ, ἅμα Θεοῦ Λόγου σάρξ. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ τὴν ὑπόστασιν (τὸ εἶναι), οὐ πρὸ αὐτοῦ τὴν σύστασιν ἔσχηκε» (Σωφρόν. Ἱεροσλ. Λόγ. εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν. προβλ. Διμασκην. Θεολογ. Γ. μθ). Ὁ δὲ Κασσιανὸς μάτην ὑπόρρησε περὶ τῆς ἐνταῦθα σχημασίας τοῦ συστατήματος.

Σελ. 10. στίχ. 7. «ἀπεσπάσθη». Τοῦτό μοι δοκεῖ προτιμότερον τοῦ παρ' ἅπασιν τοῖς ἄλλοις ἀνεσπάσθη. Τοῦτο δ' ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Πατὴρ, ἀνεχώρησε. — Στίχ. 8. «ἀνθρώποις». Ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως, ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἄλλοις, ἀνθρώποις. — Στίχ. 9. «Ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς» (ἐκ τοῦ Ματθ. ιβ, 40)· τουτέστιν ἐν τε τῇ τάφῳ (σωματικῶς), καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ (μετὰ ψυχῆς. Πρξ. β, 31), εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς» (Ἐφ. σ, 9)· καὶ γὰρ «Καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεῖς ἐκήρυξεν» (Α. Πέτρ. γ, 19). Ἐν τοῖς ὑποχθονίοις, καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Νύσσης προσηρμηνεύει τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς (Αλόγ. εἰς τὸ Πάσχα). Περὶ τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἦν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δογματίζει καὶ ἔξουναί, βλ. Ἰουστίν. Διὰ. πρὸς Τρύφωνά· Εὐσεβ. Εὐαγ. ἀποδ. Α. ιβ· Η. 235· Γρηγ. Ναζ. Αλόγ. εἰς τὸ Πάσχα· Κύριλλ. Ἀλεξανδρ. εἰς Ζαχαρ. Τομ. γ· Διμασκηνόν, καὶ πάντας τοὺς λογάδας τῶν θείων Πατέρων, ἐν οἷς καὶ τὸν Κανόνα τοῦ μεγάλου Σαββάτου. Ἄγαν εὐμελὺς καὶ περιληπτικῶς ἐμειψθῆς καὶ αὐτὸς ὁ ἱερὸς ἱμνωδός· «Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾄδῳ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός, ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ ληθοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ μετὰ Πατρός καὶ Πνεύματος, πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος. — Στίχ. 10. Τὸν τὸ κράτος... τοῦ θανάτου»· ἐκ τοῦ Ἑβρ. β, 14. — Στίχ. 11. «Καὶ τὸ σῶμα Κυρίου... θεότητα». Κύριος ἐν τε τῇ Καινῇ καὶ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πολλαχοῦ λέγεται ὁ Θεός· Κύριος δὲ καὶ ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, εὐ Χριστός, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός» (Ῥωμ. θ, 5). «Ὁς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος» (Λουκ. β, 11), καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς Εὐαγγελισταῖς, καὶ ταῖς Ἀποστολικαῖς ἐπιστολαῖς. Ὅθεν καὶ ὁ Θεωμᾶς αὐτὸν ἠμολόγησεν «ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου» (Ἰωάν. κατὰ τό· «Ἐγώ εἰμι Κύριός σου. Ἐξδδ. κ. 2). Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπισφράγισεν τὴν εἰς αὐτὸν προφητικὴν Θεολογίαν ἐκ τοῦ, «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου» (Μάρκ. ιβ, 36), καὶ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους εἶπεν· «Ἔμεις φωνεῖτέ με τὸ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος· καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ» (Ἰωάν. ιγ, 13). Οὕτω καὶ ἡ προφητὴς Ἐλισάβετ τὴν Θεοτόκον «Μητέρα τοῦ Κυρίου» προσεῖπε (Λουκ. α, 43). Ὅθεν καὶ ἡ κυριώως Θεοτόκος· παρὰ τισὶ τῶν Πατέρων καὶ Κυριοτόκος ἤκουσε· «Κυριοτόκος Δείποινα»

(Ἰμνήδ.), ὁς μήτηρ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ (βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τόμ. Α. σελ. 65-69). — Στίχ. 12. «Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς». Οὕτω διορθῶ ἀντὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμαρτημένου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω ἰδεώρησε τὰ κατὰ τὸ τέλος, ἔπαιτα πάντως ἦδη τὰ τῆς ἀρχῆς. Τοῦτο καὶ ὁ λατίνος ἀναγνούς ἡμαρτήνυσεν ὀρθῶς. — Στίχ. 23. «Λεὶ ἄφρατος», ἀντὶ τοῦ παρ' ἄλλοις ἀφρατος· μαρτυρεῖ δὲ τῇ διορθώσει καὶ τὰ ἱερῆς, «κὲν ἐν τῷ φθαρτῷ». — Στίχ. 25. «Ἡ τῶν καὶ νῶν θυσίαν ἀντεξαγωγὴν». (Ἐκ τοῦ ἀντεξάγειν στρατὸν κατὰ τῶν πολεμίων) μεταφορικῶς· οἷον ἰχθυρικὴ ἀντιπαράταξις, ἀντεξάγεισις (ἱερῇ δὲ παρακατιῶν καὶ θυσιαστικῶν ἀντεγείρεται). Ἐπὶ τῶν ἀποσχιζόντων ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου (μὴδὲν ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ καταγινώσκων αὐτοῦ ἔχοντων), καὶ ἰδίως ποιούντων παρασυναγωγὰς· οὐ· καὶ οἱ θεοὶ κανόνις καθαιρούσι (ἁπορ. Καν. λα. καὶ ἀλλαχῇ, καὶ τῆς Α καὶ Β, καν. ιγ, ιδ, τε). Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἐκείνοι οἱ ἐν ἱεροσολύμοις δόκησισοφοὶ καὶ καθαροὶ ἀπέσχοντο καὶ τῆς μετὰ τοῦ Πατρὸς κοινωνίας. (βλ. καὶ ἱερων. Ἐπισ. 61). — Στίχ. 27. «Μὴ ἄλλα ἐγραφέας» κτλ. ὥς οἱ Μανιχαῖοι, ἀθετοῦντες τὴν Παλαιάν, καὶ ἄλλοι ἄλλα· τῶν παραδιδωμένων ἡμῖν θεοπνευστῶν Γραφῶν. Ἰσως ὑπαινίττεται καὶ τὴν τότε συγχρότως (τῷ 380) ὑπὸ ἱερωνύμου (ἐν Βηλσιέμ μονάζοντος) νέαν ἐκ τοῦ ἱεραϊκοῦ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ἑρμηνείαν (παροραθέντων τῶν Ο)· ἦν καὶ Θεόδωρος ὁ Μιψυσιστίας κατέκρινε (βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τ. Α. σελ. 575, 579). — Στίχ. 28. «Μὴ τὴν ἀγίαν Παρθένον τὴν Θεοτόκον», κτλ. ὥς οἱ τὴν Θεότητα τοῦ Σωτῆρος ἀρνούμενοι (τούτων διάδοχοι γεγόνασι μετ' ὀλίγων καὶ οἱ περὶ τὸν μακρὸν Νιστόριον). Κατὰ δὲ τῶν τοιούτων ἀπάντων ὁ Θεολόγος Γρηγόριος μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐβρόντησεν. «Εἴ τις οὐ Θεοτόκον τὴν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρὶς ἰστί τῆς Θεότητος». Καὶ λόγῳ δὲ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου ὁ θεσπέσιος Νύσσης εἶπε αττὸ θεοτόκον σῶμα τῆς Παρθένου» (Περὶ τοῦ θεοχρήστου ὀνόματος τῆς Θεοτόκου βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τ. Α. σελ. 491 καὶ 692). — Στίχ. 29. «Μὴ τρεῖς ἀναστάσεις» κτλ. Αἱρετικοὶ τινες καὶ οὗτοι, περὶ ὧν ἰδίως οἱ περὶ αἱρέσεων συγγράψαντες Πατέρες (Ἐπιφάνιος, Θεοδόρητος, Αὐγουστίνος, Φιλᾶστριος, κτλ.) οὐδὲν ἐμνημόνευσαν. Ὅσον δ' ἐκ τοῦ εἶδους τῆς κακοδοξίας, φαίνονται καὶ αὐτοὶ σαφῆς τις παραφυσία τῶν ἄλλων τῶν περὶ Ἀναστάσεως μυρία ληληρηκότων, καὶ ἰδίως τῶν ἱερῆς σαρκικῶν Χιλιαστῶν· Ἰσως δὲ καὶ τὰς τρεῖς αὐτῶν ἀναστάσεις, ἐπλαστούρησαν λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῆς παρεξηγουμένης θείας ἐκείνης βήσεως «Αὕτη ἡ Ἀνάστασις ἡ πρώτη» (Ἀποκαλ. κ. 5). — Στίχ. 30. «Μὴ χιλίων ἐτῶν» κτλ. Ὡς οἱ Χιλιασταὶ κληθέντες, Ἰουδαῖοι τινες ψευδοχριστιανοί, δογματίσαντες χιλιετὴ βασιλείαν τοῦ Μεσσία, πλήρη τρυφῆς καὶ ἀπολαύσεως σαρκικῆς, ἧς ἐμελλον καὶ αὐτοὶ ἀπολαύειν, γαστριζόμενοι καὶ ζῶντες δι' ὕλης τῆς χιλιετίας· πρὸς τοῦτο διέφθεiron τὰ θεῖα ἐκεῖνα ῥήματα τῆς Ἀποκαλύψεως· «Καὶ ἔζησαν, καὶ ἔβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη» (Ἀποκαλ. κ. 4). Εἰς ταύτην τὴν πλάνην περιέπεσαν καὶ τινες τῶν ἀρχαίων εὐσεβεστάτων χριστιανῶν, καὶ τοι οὗτοι πνευματικὴν ὄλως καὶ ἀγίαν καὶ θεοπρεπὴ τὴν Χριστοῦ

Βασιλείαν δοξάζοντας. — Στίχ. 31. «Μή τὴν ἰουδαϊκὴν ζωοθυσίαν» κτλ. Μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ὀνειροπολοῦσιν οἱ Ῥαββίνοι περὶ τῆς βασιλείας τοῦ εἰσέτι περιμενομένου παρ' αὐτοῖς Μεσσίας, ἀριθμοῦσι καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ Σολομωνίου ναοῦ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ζωοθυσίας. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ (ὡς λέγει Ἰφριξὸς ὁ Πατὴρ) ἀνοικισθασμένην ὕλην ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων. Ταῦτα τὰ ὄνειρα καὶ ὁ μακάριος Ἱερώνυμος μνημονεύει (εἰς Ἰεζκ. λα).

Σελ. 11. στίχ. 1. «Ἐπιφανέστερα». Τοῦτο προτιμήσαμεν τοῦ προφανῶς ἡμαρτημένου ἐπιφανέστερα (συγχυθείσης τῆς ἐπὶ, πρὸς τὸ ἐϋ). — Στίχ. 5. «Τῆς μητροπόλεως». Δικαίως ἠπόρησεν ὁ σοφὸς Κασσιδῶν, διὰ τὶ ὁ Πατὴρ ὠνόμασε Μητρόπολιν τὴν προκαθήμενὴν τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς πόλιν Νύσσαν, ἣτις ἦν ἐπισκοπὴ (πρωτεύουσα τῇ τάξει τῶν ἄλλων ἐπισκοπῶν) τῆς ἐν πάσῃ τῇ Καππαδοκίᾳ προκαθήμενης μητροπόλεως Καισαρείας. Μάτην δ' ὑπενόησε, μήπως καὶ ἡ Νύσσα ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Μητρόπολις ἐκαλεῖτο (πῶς γὰρ ἂν ὑπῆρξεν ἡ αὕτη Νύσσα καὶ μητρόπολις τὸ ὄνομα, καὶ ἅμα τῇ Μητροπόλει τῆς Καισαρείας ὑποκειμένη ἐπισκοπῇ). Καὶ εὐρίσκονται μὲν παραδείγματα ἐπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις τιμημένων, ἀλλ' αὗται τιμηθεῖσαι, οὐκέτι ὑπέκειντο τῇ πρώτῃ μητροπόλει ὡς ἐπισκοπαί· φαίνεται λοιπὸν πολλὸ πιθανώτερον, ὅτι Μητρόπολιν ὁ Γρηγόριος αὐτὴν τὴν Καισαρείαν ἐνόησεν, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ πρῶτον εὐθὺς ἐπιστρέψας ἐξ Ἱερουσαλὴμ (χρεῖας τινὸς ἰσως ἰδίᾳς καταπειγούσης), κακῶϊεν ἐπανῆλθεν εἰς Νύσσαν. Ἐκ τῆς Καισαρείας λοιπὸν ἔγραψε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ὁ Νύσσης πρὸς τὰς τρεῖς Μοναχάς. Ἀδελφον δὲ, εἰ ἐξ αὐτῆς συγχρόνως, ἢ καὶ ὕστερον ἐκ Νύσσης ἐπέστειλε τὴν προηγηθεῖσαν πρὸς τὸν φίλον, εἰς καταστολὴν τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσωρημένων μοναχῶν. — Στίχ. 8. «Ἐν ἐκείνῳ ἔτη». Ἰσως περιττὸς ὁ πολλὸς Κασσιδῶν ἔκρινε τρεπτόν τὸ εἶπε εἰς τὸ σῆκετε. Τὸ γὰρ ἐν τούτῳ (γνώμῃ) εἶναι σύνθεσις παρ' Ἑλλήσι. — Στίχ. 9. «Προσανέχευσαι». Ἐκ τοῦ Ἀποστολικῷ. «Οὐ προσανέθεμεν σαρκὶ καὶ αἵματι» (Γαλάτ. α' 16) ὁ δὲ Πατὴρ ἀντίθετε τὸ προσανέχειν, ὡς σαφέστερον ἰσως τοῦ προσαναθέσθαι, ἢ καὶ τῆς μνήμης αὐτῷ θάτερον ἀντὶ θατέρου ὡς συνώνυμον ὑποβαλοῦσης. Οὐδ' ἔστιν (οἷμαι) ἀναγκαῖον διαφορὰν ἀντιγράφων ὑπονοεῖν περὶ τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀποστόλου, ὅπερ ἔδοξε τῷ Κασσιδῶνι. — Στίχ. 12. «Πατρὸς ἡμῶν». Πότερον, τὸν φυσικὸν τούτων τῶν τριῶν μοναστριῶν πατέρα νοεῖ ὁ Γρηγόριος, καὶ ἦσαν ἄρα πᾶσαι καὶ ἐξ αἵματος αὐτάδελφαι; Ἄλλ' ἀντίκειται ἡ ἐπιγραφὴ τὰς δύο μόνον ἐπιγράφοῦσας ἀδελφάς, τὴν δὲ Βασίλισσαν θυγατέρα (ὅθεν καὶ ὁ πρὸς ταύτην, τὴν γνώμην ἀποκλίνων Κασσιδῶν ἠναγκάσθη τὴν Βασίλισσαν θυγατέρα τῆς ἑτέρας τῶν ἄλλων δύο νομίσαι· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πάλιν ἀντιβαίνει τὸ ἀντιθέμεν «τοῦ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν» ἐπὶ κοινοῦ καὶ πρὸς τὰς τρεῖς γεγραμμένου). Ἡ μήπως αὗται μὲν ἦσαν ἀδελφαὶ κατὰ πνεῦμα (βλ. ὁπισθεν σελ. 20) κατὰ πνεῦμα δὲ καὶ ἐν ὁ θεὸς Νύσσης ὡς μακάριον αὐτῶν πατέρα καλεῖ, νοῶν ἰσως τὸν ἐπιστάτην τινὸς παρθενῶος, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον αὗται καθιερώθησαν, ἐκείνος δὲ βουληθεὶς αὐτάς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπελθεῖν παραλαβὼν, ἐνεχείρισε τὴν τούτων ἐπιστολὴν ἄλλοις ἀγίοις Πατράσι (ἐπισκόποις ἰσως καὶ διδασκάλοις) εἰς ἀσκησιν

τῆς μοναστικῆς τελειότητος; Ἡ μήπως, τέλος, ἁγίους Πατέρας ἔννοεῖ τὰ συγ-
γράμματα τῶν ἁγίων Πατέρων, οἷς ἐνεργείσιν αὐτάς ὁ κατὰ πνεῦμα Πατήρ,
ὡς ζῶσι καὶ λαλοῦσιν ἀπὸ τῶν βιβλίων, πρὸς τὴν ἀκριβῆ διδασκαλίαν τῆς εὐσε-
βείας; «Τούτων φησὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἀναμνήσθητε, ὧν τὰς βίβλους ἐν χει-
ρὶν ἔχετε παραδοθείσας ὑπὸ τοῦ ἐν μακαρίοις πνευματικοῦ πατρὸς ἡμῶν». — Στίχ.
13. «Ὡν καὶ ἡμεῖς» κτλ. Τούτων λέγει τῶν Πατέρων (τῶν ἁγίων ἐπισκό-
πων καὶ διδασκάλων), καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὴν διαδοχὴν, ὡς ἀρχιερωσύνης καὶ τῆς
εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀξιοθέντες. — Στίχ. 14. «Μὴ μεταίρετε» — ἐκ τοῦ
Παροιμ., κβ', 27. Σημειωτέον δὲ καὶ ὧδε, πῶς οἱ Πατέρες ἡμῶν λέγων, τοὺς
ἁγίους Πατέρας ἔννοεῖ, τοὺς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν
ἀκραιφνῆ θεολογίαν κατὰ τὰς θείας Γραφὰς παραδεδωκότας. — Στίχ. 15, «Τὸ ν
ἰδιωτισμὸν» τὸ ἀπλοῦκόν καὶ ἀκατάσκευον ἰδίωμα τοῦ τῆς πίστεως κη-
ρύγματος (κατὰ τὸ ἀποστολικόν, αἰδιώτης τῷ λόγῳ». Β. Κορινθ. ια', 6).
Ἀποβλέπει δὲ πρὸς οὓς εἶπεν ἀνωτέρω τὰ περισσὰ σοφισμῶνους
(σελ. 7). «Ἢ γὰρ τῆς ἀπλότητος πίστις θελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργείας πιθανολο-
γίας» (Μ. Ἀθαν. λόγ. κ. Ἀρειαν.). — Στίχ. 16. «Ποικίλαις διδασκαίς
τὸ πλεόν νέμετε». Ἐξ ἡμετέρας διορθώσεως ἀντὶ τοῦ παρ' ἄλλοις νεί-
ματα, καὶ διδασκαίς. Ἔστι γὰρ προφανῶς ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ «Διδ-
σκαίς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε» (Ἑβρ. ιγ', 9). Ὅπερ,
ἄπορον, ὅπως ἔλαβε τὸν μίγαν Κασσιῶνα, πράγματα πολλὰ μάτην ὑποστάντα
πρὸς τὸ ἐξευρεῖν ποίας ὁ Πατήρ ἔννοεῖ ποικίλας διδασκάς. Καὶ ἐν τοῖς
ἑξῆς δὲ ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀποστολικοῖς ῥητοῖς ἐπισφραγίζει τὴν ἐπιστολὴν ὡς τὸ
«Ἀλλὰ στοιχεῖτε κτλ. ἐκ τοῦ «Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοι-
χήσουσι (Γαλάτ. γ', 16) καὶ, «Ὁ Κύριος φυλάσσοι» κτλ. ἐκ τοῦ, «Ἡ χάρις
μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ» (ἐν
τῷ τέλει τῆς πρὸς Ἐφραίμους ἐπιστολῆς).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΕΙΝ ΑΠΙΕΝΑΙ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ.

§. α. **Π**ατρίς μὲν καὶ κοινομήτωρ πάντων τῶν σωζομένων ἡ ἐπουράνιος ἐστὶν Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀνώλεθρος πόλις θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡ τοὺς αἰωνίους ἔχουσα θεμελίους, «ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός» (Ἑβρ. ια, 10). «Ἡ γὰρ ἄνω (φυσὶν) Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν» (Γαλάτ. δ, 27)· καὶ πάλιν· «Ἀλλὰ προσελήλυθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ», ἐν ἣ πανήγυρις καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων, ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, σὺν μυριάσιν ἀγγέλων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων (Ἑβρ. ιβ, 22). Ἱερουσαλήμ δὲ καλεῖται καὶ ἡ ἐπὶ γῆς στρατευομένη καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων, ἡ μία καὶ ἁγία καὶ ἀποστολική, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ὡς ἁγίων καλλιπόλις, καὶ μήτηρ τῶν ἐχόντων τὸ πολίτευμα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅθεν καὶ Κλήμης ὁ ἱερώτατος ἀναγωγικῶς ἐθεολόγει φιλολογῶν· «Ὁ μὲν οὖν Εὐριπίδης φησὶ, «Χρῦσαι δὴ μοι πτέρυγες περὶ νώτῳ, καὶ τὰ Σειρήνων ἐρόεντα πέδιλα ἀρμόζεται· βᾶσομαι τ' ἐς αἰθέρα πολλὴν Ἀερθεῖς, Ζηνὶ προσμύξων». Ἐγὼ δ' ἂν εὐξαίμην τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πτερῶσαι με εἰς τὴν (ἄνω) Ἱερουσαλήμ τὴν ἐμήν. Λέγουσι γὰρ καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸν οὐρανὸν κυρίως πόλιν. — Καθάπερ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπολιόρκητος, ἀτυράννητος πόλις ἐπὶ γῆς. Βικῶν δὲ τῆς οὐρανίου Ἐκκλησίας ἡ ἐπίγειος» (Στρωμ. δ. §. 68, 174). Ὅτι δὲ ἀμφοτέραι αἱ Ἐκκλησίαι, ἥτε ἄνω καὶ ἡ κάτω, τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπωνυμίαν μετέλαβον ἀπὸ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ χειροκμήτου πόλεως Ἱερουσαλήμ, φανερόν. Καὶ τοῦτο κείσθω πρῶτον ὡς περιληπτικώτατος ἐπαιγος τῆς ἁγίας πόλεως τοῦ Δαυὶδ· «Ὅτι τὸ ὄρο-

μία αὐτῆς ἐγγράφῃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Λουκ. ι, 20)· ἥτις καὶ ἰεδοῦς, καὶ Σαλήμ καλουμένη· τὸ πάλαι, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀρχαίαν καὶ κυριωτάτην ταύτην κεκληρώται τὴν ὀνομασίαν, τὴν καὶ εἰς τὰς οὐρανίους πτυχάς, καὶ εἰς τὴν ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν θεῷ Πνεύματι κεχαρτγμένην, τὴν ἐμφαντικωτάτην καὶ μεγαλύνουσαν (α).

(α) Τὴν τριωνυμίαν ταύτην εἰς Ἱερουσαλήμ ὁ μακάριος Ἰερώνυμος ὡς μυστηριώδη τύπον τῆς εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα πίστεως ὑπέλαθεν (βλ. ἐφεξῆς §. λη). Ἐξέλληνίζονται δὲ τὰ ὀνόματα, τὸ μὲν Ἰεδοῦς Πιεπατημένη (κατὰ τὸν ὠριγίνην), τὸ δὲ Σαλήμ Εἰρήνη, τὸ δὲ Ἱερουσαλήμ Ὁρασις εἰρήνης. Καὶ τὰ μὲν Σαλήμ ἀπαντᾷ πρῶτον ἐν τῇ Γενέσει (ιδ, 18) «Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλήμ». Ἀμφοτέρω δὲ τὰ ὀνόματα ὁ β. ὡς Παῦλος ἡρμήνευσεν· «Μελχισεδὲκ ἱερμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης» ἔπειτα καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης» (Ἑβρ. ζ, 2)· καὶ κτίσμα τοῦ Μελχισεδὲκ τὴν Σαλήμ φησὶν ὁ Ἰωσήπος (Ἰουδ. Πολέμ. σ, 10). Ἡ δ' αὕτη πόλις, ὡς εἴπομεν, καὶ Ἰεβοὺς ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς Χαναταίοις (ὡς τῶν Ἰεβουσαίων (Γεν. Ι, 16) φύλου Χαναταίου κατοικητήριον). Ἀπαντᾷ δὲ πρῶτον τὸ Ἰεβοῦς ἐν Ἰησοῦ (ιε, 8· ιη, 28)· καὶ τούτου πάλιν εἰ καὶ μὴ σύγχρονον, μικρὸν δ' οὖν μεταγενέστερον φαίνεται τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ. Αὐτίκα ἐν αὐτῷ τῷ ῥηθέντι τόπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ἐν τε τῷ Ἑβραϊκῷ καὶ παρὰ τοῖς Ο, ἐπισημαίνεται τὸ Ἰεδοῦς διὰ τοῦ Ἱερουσαλήμ· «κατὰ νῦτον Ἰεδοῦς — αὕτη ἐστὶν Ἱερουσαλήμ» (ιε, 8· καὶ ιη, 28. ὡσαύτως καὶ Κριτ. ιθ, 10). «Εἴωθε δὲ πολλάκις ἡ θεία Γραφή τὰ τῶν τόπων ὀνόματα πρὸς τὸ σαφέστερον διορίζειν, προστιθεῖσα μετὰ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τὴν νεωτέραν, ἥ καὶ ἄλλως γνωριμωτέραν ὀνομασίαν. Τοῦτο δὲ τοῦ Ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου τὸ ἰδίωμα καὶ οἱ Ο (ὡς καὶ ἀλλαχοῦ προείπομεν) φαίνονται τετηρηκότες, ὅτε μὲν ἐκφέροντες αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκόν, ἄλλοτε δὲ πάλιν τὴν Ἑλληνικὴν σημασίαν, ἥ τὴν νεωτέραν μετονομασίαν, σαφηνεῖας ἔνεκα· πολλάκις δ' ἐκ παραλλήλου καὶ ἀμφοτέρω τιθέντες πρὸς ἐπεξηγήσιν, ὅσον αὕτη. Ὡν (ἥ ἐστὶν Ἡλιούπολις) ἔξοδ. α)· καὶ, «Καριάθ σιφὴρ, πόλις γραμμάτων» (Κριτ. α, 11· Ἰσο. ιε, 15) «ὡς καὶ, Ἰεβοῦς, αὕτη ἐστὶν Ἱερουσαλήμ» (δηλαδὴ ὡς καὶ ἐν τῷ Ἑβρ. τὸ Ἱερουσαλήμ παράκειται εἰς ἐπεξηγήσιν τοῦ Ἰεδοῦς. βλ. τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτ. Τόμ. β, σελ. 662 καὶ 947). Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Τῶν δὲ τινες νεωτέρων σοφῶν (βλ. Schleusn. Lex. N. Test. v. Ἱερουσαλήμ) ὑπέλαθον, ὅτι τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ θηλυκῶς ἐκφέρεται ἡ Ἱεροσόλυμα, ὁρμηθέντες ἐκ τοῦ «Πᾶσα Ἱεροσόλυμα» (Ματθ. β, 3)· ἀλλ' ἠπατήθησαν. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ πᾶσα ἀναφέρεται πρὸς τὸ νοούμενον (ἡ πόλις)· οὕτω καὶ Ἰωσήπος εἶπε «Τὴν μὲν τοι (τουτ. πόλιν, τὰ) Ἑσόλυμα ὅσπερ ἐν ἐκλεουσιν Ἱεροσόλυμα, (Ἀρχ. Α. α. §. 2)· δηλοῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἑβραϊσμός, ὅστις (στίχ. 3) πρὸ τινων ὀλίγων λέξεν οὐδετέρως ἄγρην καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα» (τὰ οὐχ Ἱεροσόλυμα αὖ οὕτω καὶ γ, 5) «Ἐξή-

§. β. Φανερός δὲ καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν καὶ ἡ ἀόρατος καὶ ἡ ὄρα-
τὴ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία μετωνόμασται ἐκ τῆς πόλεως Ἱερου-
σαλήμ. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πρώτη θεούπολις ἐπὶ γῆς, οὐ μόνον
καθὸ μῆτρη ἀπασῶν τῶν ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς

πορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα» (τὰ, τουτ. ἡ πόλις, κοί Ἱε ρ ο σ ο λ υ μ ῖ τ α ι»
ὡς εἶπεν ὁ Μάρκ. α, 5)· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πολλοχοῦ ὁ θεὸς Ματθαῖος (ὡς καὶ οἱ
λοιποὶ τῶν Εὐαγγελιστῶν) οὐδετέρως αἰσιποτεῖ ἐκφέρει τὰ Ἱεροσόλυμα (βλ. ις, 21·
κα, 1 κτλ.). Φέρουσιν εἰς μαρτυρίαν καὶ τὸν παρὰ Λατίνους (Κικέρωνι, Τακίτῳ
κτλ.) θηλυκὸν τύπον Hierosolyma, ἀλλ' ὁ Γρότιος (εἰς Ματθ. β, 3) ἐσφαλμένων
χειρογράφων νομίζει ταύτην τὴν γραφὴν. Δοκεῖ δέ μοι μᾶλλον ἄζηλος μετά-
πτωσις τῆς λατινίδος φωνῆς, ἐκλαβοῦσης τὸ ἑλληνικὸν οὐδέτερον Ἱεροσόλυμα (τὰ) ὡς
ἐνικὸν θηλυκὸν (κατὰ τὰ, ἡ Τ ῑ γ ε α, ἡ Ἱ ε ρ ἄ π υ τ ν α κτλ. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Γό-
μορρά εὐρίσκεται καὶ θηλυκῶς «λαὸς Γομόρρας». Ἡσαΐ. α, 10 καὶ Β. Πέτρ. β, 6. τὰ δὲ
Σόδομα αἰσιποτεῖ οὐδ' αὐτέρως)· παρὰ δὲ τῷ Ἱερωνύμῳ συχνάκις θηλυκῶς Sodomam,
Gomorram. Οὕτως ἔχει καὶ Solymam, (τὰ Σόλυμα) καὶ Hierosolymam San-
ctam (βλ. Epist. 17 ad Marcell.). Κἀκεῖνο δὲ σημειωτέον· ὅτι καὶ Σιών ἡ Ἱερου-
σαλήμ, ἐν τῇ θεῇ καλεῖται Γραφῇ (Ψαλ. πς: Ἡ σ. β. Ματθ. κα, 5. Ἰωάν. ιβ, 15)· ἀλλὰ
τοῦτο μετωνυμικώτερον. Σιών γὰρ ἐκαλεῖτο κυρίως εἰς τῶν τριῶν ἀρχαίων λόφων
τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ ὑψηλότερος (ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἄνω λεγομένη π ὁ λ ι ς ψκοδόμητο,
ἦτις καὶ πόλις Δαυὶδ ἰδίως ἐκαλεῖτο. βλ. Α. Παρκλ. ια, 5, 7). Ἐκ τούτου δὲ τοῦ
λόφου καὶ πᾶσα ἡ πόλις καταχρηστικώτερον μετωνόμασται Σιών, (καὶ ὁρος Σιών).
Ὅθεν καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἱερουσαλήμ, Σιών ὁ θεὸς Παῦλος εἶπεν ἀλληγορικώτερον
ἀνωτέρω (Ἐβρ. ζ, 22), καὶ ὁ Ἰωάννης, τὴν ἐκκλησίαν. Ἀποκαλ. ιδ, 1). Τελευταῖον·
καὶ Αἰλίαν μετωνόμασεν ὁ Αὐτοκράτωρ Αἴλιος Ἀδριανὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε ταύτην
ἐκ τῆς ἐπὶ Τίτῳ καταστροφῆς ἀνικοδόμησεν (τῷ 133, ἢ 137). ἀλλ' ἀπέσθη τέλος
μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ὀνομασία, πρὸς καιρὸν πολιτικώτερον διαρκέ-
σασα· καὶ τοι γὰρ κἀν τούτῳ τῷ μεταξὺ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, οὐκ Αἰ λ ῖ α, ἀλλὰ
τῷ πρῶτον καὶ διηνεκίς καὶ θεοδόξαστον ὄνομα Ἱερουσαλήμ ἐκαλεῖτο (ὡς ἐροῦμεν
εὐθύς). Καὶ πάρεστιν ἀπορεῖν, πῶς ὁ κλεινότερος Ῥελάνδος ἀπεφάνητο (Palae-
stina. σελ. 835), ὅτι τάχα τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τὸ, Ἱερουσαλήμ, οὕτως ἐ ξ η λ ε ῖ φ θ η
ὑπὸ τοῦ νεωτέρου, τ ο ῦ Α ἰ λ ῖ α, ὥστε καὶ εἰς παντελῇ παραδόξῃ λήθην· καὶ μάρ-
τυς (φησὶν) ὁ Εὐσέβιος, ἱστορῶν ὅτι Φιρμιλιανὸς, Ῥωμαῖος δικαστὴς (κατὰ τὸν ὑπὸ
Διοκλετιανοῦ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν) ἐρωτήσας τινὰ τῶν μαρτύρων, «ἦτις αὐ-
τοῦ πατὴρ γένοιτο», κἀκείνου εἰπόντος, «Ἱερουσαλήμ εἶναι τὴν ἐαυτοῦ πατρίδα»·
ὁ δ' ἀπορήσας, ὁ δικαστὴς, «ἦτις αὕτη εἶη, καὶ ποῦ γῆς καίμένη, ἀκριβῶς ἐπολυ-
πραγμόνεις» (Εὐσεβ. π. τ. ἐν Παλαιστί. μαρτυρησ. κεφ. ια). Καὶ ὅμως αὕτη
αὐτὰ ἡ θείκησις κηρύττει, ὅτι καὶ τότε τ' ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ οὐκ ἦν ἐπιτε-
λισμένον. Πῶς γὰρ ἂν ἀπήγγελλε τοῦτο ὁ μάρτυς πρὸς τὸν θάρσαρον Ῥωμαῖον,

μητρόπολις τῆς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ τυπωσάσης νομικῆς Ἐκκλησίας ἀνέχασεν θεόθεν προωρισμένη. Ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ὅλος ὁ πλήρης δόξης Κυρίου Ναός, καὶ ἡ Κιβωτός, καὶ αἱ πλάκες τῆς Διαθήκης, καὶ αἱ σκυοδεῖς ἱεροτελεστίας,

ὅστις οὐδὲν ἕτερον ἡπίστατο, εἰμὴ τὸ πολιτικῶς εἰθισμένον Αἰλία 3). Ἄλλος δὲ σφόδρ ἀνὴρ, ὁ Οὐαλίσιος (Σημ. εἰς Εὐσέβ. Εκ. ἱς. Α. 5) καὶ πολλὸ πορρωτέρω προΐβη, διατετινόμενος, ἔτι τὴν πόλιν, ἣν Ἀδριανὸς ἔκτισεν, οὐχ ὡς Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ χάριν τῶν Ἰουδαίων ἔκτισεν, ἀλλ' ὡς κολωνίαν (ἀπικιάν), Ῥωμαίων, ὅθεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἐπωνόμασε· καὶ οὕτω κοινῶς ὠνομάζετο. Ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τ' ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ οἶον ἐκ τῆς ἐξορίας ἀναπόμπιμον ἐπανελήφθη, πράγματι δι' ὅμως ἡ πόλις Αἰλία ὑπῆρχεν, οὐχ' Ἱερουσαλήμ· Αἰλίαν αὐτὴν καὶ ὁ Ζ, Κανὼν τῆς Α, Συνόδου καλεῖ. Μετὰ δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἡ φιλοδοξία τῶν ἐπισκόπων ἐξενίκησεν Ἱερουσαλήμ αὐτὴν ὀνομάζειν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. Καί τοιγε καὶ οὕτως ὁ Μ. Ἀθην. καὶ Ἰλᾶριος τὴν Ἱερουσαλήμ μὲν ἐστάναι λέγουσι· καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζηνὸς ἐκτ' ἰδαφος τῆς Ἱερουσαλήμ « μολίς γινώσκόμενον » εἶπε (λόγ. 16) Αἰλίαν δὲ ταύτην καὶ Χρυσόστομος ἐμ' ἑχρί· καὶ τὸ τοῦ νῦν φησιν ὀνομάζεσθαι » (κ. Ἰουδ. λόγ. α.). Καὶ δὴ, σφοδρᾶτε Οὐαλίσιος, Αἰλία ὑπὸ τε τῶν ἔθνικῶν καὶ πολιτικῶς ἡ πόλις ὠνομάζετο. κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἀυτοκράτορος (ἴδε καὶ Ἀντωνίνου Λατιν. Ὀδοιπορικόν. σελ. 200)· καὶ οἱ Πατέρες μὲν ἐστάναι τὴν Ἰουδαίαν Ἱερουσαλήμ εἶπον, κατὰ τὸ « Οὐ μὴ ἀφ' ἐθ' ὧδε λίθος ἐπὶ λίθων » (ἀπὸ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν μεγάλων οἰκοδομῶν κτλ. Ματθ. κδ. 2: Μάρκ. ιγ, 1· Λουκ. κα. 5), ἐλέγχοντες τὴν Ἰουδαίων ἀπιστίαν. Τὸ δὲ σύνολον παρὰ τοῖς Χριστιανῶς ἡ Χριστιανὴ Ἱερουσαλήμ ἀπαρραλλάκτως ὠνομάζετο, καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ μικρῶ μετ' αὐτὸν τὸν Ἀδριανόν. Ὁ μολίς 12 ἐνιαυτοῖς μετὰ τὸν Ἀδριανὸν συγγράφων Παλαιστίνος Ἰουστίνος ὁ μάρτυς ἀείπτως Ἱερουσαλήμ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀποκαλεῖ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρὸς τοὺς Ἀυτοκράτορας Ἀπολογία (α §. 45, 49). ὡσαύτως καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχείας, Εἰρηναῖος, Κλήμης, Τερτυλλιανὸς, Γρηγόριος, Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ πάντες μονοῦ οἱ μετὰ τὸν Ἀδριανὸν ἐπὶ τοῦ β, καὶ γ, αἰῶνος Πατέρες τὴν Ἱερουσαλήμ γινώσκουσι, τὴν δ' Αἰλίαν ἀγνοοῦσιν. ὥστε λίαν μὲν ἀπηνῶς ὁ Οὐαλίσιος ἐξώρισε τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ, λίαν δὲ θραδύς ἀπέλυσεν τοῦτο, μολίς ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀναπόμπιμον ἐπανελθόν (postliminio), καὶ τότε δειλόν, καὶ οἶον σφαλλομένῳ πεδὶ (καταχρηστικῶς) ὑπερῶν τὸν οὐδὲν τῆς ἁγίας γῆς. Ἄλλ' ἡ Α, φησὶν, Οἰκουμ. Σύνοδος Αἰλίαν ὠνόμασε τὴν πόλιν. Καί, καὶ οὕτως ὤφειλεν, ὡς πρώτη κανονίζουσα τὴν προεδρίαν τῆς ἀρχαίας τῆς μὲν τῶν Ἱεροσολύμων, πρὸς διαστολὴν τῆς πολιτικῆς τότε τεταγμένης ἐν Παλαιστίνῃ Μητροπόλεως Καισαρείας. Ὅθεν καὶ Αἰλίαν εἶπε τὴν πόλιν κατὰ τὴν πολιτικὴν διάταξιν. Ἄλλ' ἐπειτα ἡ Β, Οἰκουμ. Σύνοδος (ἔπις· πρὸς Δάμασον), καὶ ἡ

καὶ αἱ αἰνιγματώδεις ἀποκαλύψεις, καὶ αἱ θεόπνευστοι προφητεῖαι, καὶ τὸ ἅγιον τῆς θείας λατρείας σέβας, καὶ πάντες οἱ νομικοὶ καὶ ἡκιδεῖς τύποι τῆς χάριτος ὑπῆρχον τεθησαυρισμένοι μετ' εὐκλείας ἀεμνήστου. Ὅθεν ἐμελῶδει καὶ ὁ προφητάνᾳς «Δε-

ς, Οἰκοῦμεν. (Κανόν. 1ς) Ἱερουσαλὴμ ὀνομάζουσιν. Ξί δὲ καὶ ἐπὶ Χρυσοστόμου Αἰλίᾳ πολιτικῶς ἐκαλεῖτο, καὶ μέχρι δὲ (κατὰ τινες) καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (βλ. *Bevereg. pol.* εἰς τὴν Ζ. τῆς Α, Συνόδου), ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν πάντες οἱ Πατέρες τοῦ δ, αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, Εὐσέβιος, (καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν Ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοί) αὐτὸς ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ Μ. Βασίλειος, Ἐπιφάνιος, οἱ Γρηγόριοι, αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος, οἱ Κύριλλοι, ὁ Ἰερώνυμος, ὁ Αὐγουστίνος, καὶ πᾶς ὁμοφώνως τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ θίασος, μόνον τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐξυμνοῦσιν· εἰ δὲ τινες (ὡς ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ 'Ονομαστ. καὶ Ἐπιφάν. περὶ μέτρων) ἀναφέρουσι καὶ τὸ πολιτικὴν Αἰλίᾳ, μόνον ἱστορικῶς μνημονεύουσι. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀρχαιότατον (τῷ 333. μ. Χ). Ἱεροσολυμικὸν λατινικὸν Ὀδοπορικὸν, Ἱερουσαλὴμ τὴν πόλιν καλεῖ (σελ. 589)· ἐν δὲ τῷ Ἰε ρ ο κ λ ε ο ς ἑλληνικῷ Σ υ ν ε κ δ ἡ μ ω, «Αἰλίᾳ, ἢ καὶ Ἱεροσολύμας». Οὕτω καὶ ἐν Συνόδῳ τῶν Ἱεροσολύμων (τῷ 536). «Ἐν Κολωνίᾳ Αἰλίᾳ μητροπόλει, τῇ καὶ Ἱεροσολύμοις» τοιαῦτα καὶ ὁ μοναχὸς Ἰούλιος ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ Χ ρ ο ν κ ῳ (περὶ τὸν ε, αἰῶνα)· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Τίς δὲ ἄρα καὶ ὁ τόπος τῆς ἐξουρίας τοῦ ὀνόματος τῆς Ἱερουσαλὴμ, αὐτὸς μὲν Οὐαλέσιος ἐσιώπησι· ῥᾶστα δὲ ὅμως δεικνύται, καὶ οὗτος εὐρὺς καὶ μέγας!— πᾶσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Ἐν ἐσπέρᾳ καὶ πρωτῇ καὶ μεσημβρίᾳ διὰ πάντων καὶ χρόνων καὶ τόπων, ὁσάκις ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς αἰῶνας τὰς ἱερωτελεστίας καὶ προσευχὰς εἰς Θεὸν ἀναφέρει ἡ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία, τοῦτο τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς τοῦ Θεοῦ διαθήκης περι- κροτεῖται· καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατ' ἰδίαν καὶ προσευχόμενοι καὶ διαλεγόμενοι, μεγαλύνουσι τὸ βασιλικὸν ὄνομα τῆς Πόλεως τοῦ βασιλείως τοῦ μεγα- λου· καὶ ψάλλουσι δὲ μετὰ τοῦ Δαβὶδ· «Ἐὰν ἐπιλάβωμαι σου Ἱερουσαλὴμ, ἐπι- λησθεῖν ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάργυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ». Ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν παράδοξον εἶπεν ὁ Οὐαλέσιος· ὅτι ἄρα μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ μαρτυρίου τῆς Ἀναστάσεως ἡ φιλοδοξία τῶν ἐπισκο- πων ἐσφετερίσθη τ' ὄνομα καταχρηστικώτερον! Πῶς ὧ κλεινότεραι ἀνδρῶν; οἱ ἀ- διαλείπτως διαδοχοὶ τοῦ Ἀδελφοῦ ἐκπαλαί τὸ θεοδοτον ὄνομα τῆς τῆς ἐπισκοποῦντος μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν; καὶ μόλις ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς 'Αναστάσεως ἐπανέ- λαθον τοῦτο, καὶ τότε κεντηθέντες ὑπὸ φιλοδοξίας; ἀλλὰ τοῦτ' ἀφίσις κατό- πιν πᾶσαν ἀτοπίας ὑπερβολῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλοδοξίας ἐπισκοπικῆς ὁ παπ- χὸς Οὐαλέσιος ἐπεμνήσθη, φαίνεται πως ὅτι φοινίκων ἐπεθύμει· ἤθελε γὰρ ἴσως μάλιστα μὲν, ἵνα καὶ Καπιτωλία, ἡ Καπιτωλίνα ὀνομάζεται ἡ Ἱερουσα- λὴμ (ὡς ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν. Πτολεμ. ε, 16: Δίων. Κάσσι. εἰς Ἀδριαν. 69)· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἠρέσθη καὶ εἰς τὸ Αἰλίᾳ, ὡς ῥωμαϊκὸν ὄνομα καὶ τοῦτο, διὸ καὶ κατὰ κληρονομίαν ἀνῆκον μετὰ τῆς πόλεως τοῦ Αἰλίου Ἀδριανοῦ· εἰς τὰς

δοξασιμενα ελαλήθη περι σου ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ». Ἀφ' ἧς ὥρας δάκτυλος Θεοῦ τὸ πρῶτον ἔδειξε τῷ πατρὶ τῶν πιστῶν Ἀβραάμ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἣν αὐτὸν μετώπισεν εἰπὼν, «*Δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄρ σοι δείξω*», ἔκτοτε ἀνέτειλεν ἡ θεαυγῆς ἡὼς τοῦ μεγαλείου τῆς ἀγίας γῆς. Ἐν αὐτῇ Μελχισεδὲκ τὴν τάξιν τοῦ αἰωνίου καὶ ἀδιαδόχου ἀρχιερέως προεικόνισε, καὶ τὸν τύπον τῆς δι' ἄρτου καὶ οἴνου ζωοποιοῦ θυσίας ἐσκιαγράφησε· καὶ Ἀβραάμ τὴν ἀσώματον Τριάδα ἐν εἰδει ἀγγέλων ἐφιλοξήνησε· καὶ Ἰσαὰκ προδιέγραψε τὴν σφαγὴν τοῦ ἀειζώου ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· (ὅθεν καὶ τῆς θεοφανείας ὁ τόπος ἐκλήθη «*Κύριος εἶδε*», καὶ «*Κύριος ὤφθη*»)· ἐκεῖ που καὶ Ἰακώβ εἶδεν ἐν ὁράματι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀγούσαν κλίμακα τῆς θείας οἰκονομίας, δι' ἧς ἐμελλον ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ τυπικῶς ἐώρακεν ὁ πατριάρχης, καὶ τόπον Θεοῦ, καὶ οἶκον Θεοῦ τὴν χώραν ὠνόμασε· καὶ τὰ λοιπὰ μεγάλα γνωρίσματα τῆς ἀγίας γῆς παρασιωπῶμεν. Ὅθεν καὶ οἱ προφῆται πόλιν Θεοῦ, καὶ πόλιν ἀγίαν καλοῦσι τὴν Ἱερουσαλὴμ (Ἠσαϊ. μὴ, 2: νό, 1), καὶ πόλιν τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου (Ψαλμ. μζ, 2. δηλονότι τοῦ Θεοῦ)· ὁ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἐπεκύρωσε (Ματθ. ε, 35). Ἀλλὰ καὶ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ βηπτίσματος τοῦ Σωτῆρος ἕως καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν Ἀνάληψιν ἔτει ὁδόφω, πόλιν ἀγίαν τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνεκλήρυξε τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (δ, 5: ις, 21). Ὁ δὲ θεὸς Πέτρος καὶ

ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου καθήμενον, καὶ ὀνομάζοντα ἑαυτὸν καθολικὴν ἀρχιεράρχην, καὶ κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας! Ἀλλ' ὁ Οὐαλίσιος ἐπιθύμησεν ἀδυνάτων. Ὅπου γὰρ οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἀδριανὸς οὐδ' ἀνθρωπίνης πόλεως μεγάλης, τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρὸς περιγενέσθαι. Ἐπέγραψε μὲν γὰρ καὶ «*Ἀἴδ' εἰς Ἀδριανού, καὶ οὐχὶ Θεοῦ πόλιν*», ἀλλὰ γελᾷται καὶ μέχρι σήμερον δρωμένη ἡ ἐπιγραφὴ. Ἡ δὲ καὶ μένει ἡ γνησία, «*Ἀἴδ' εἰς Ἀθῆνας, Θεοῦ πόλιν*»· πολλοὶ δὲ μᾶλλον μένει εἰς αἰῶνα Ἱερουσαλὴμ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ.

τὸ Θαβὼρ ἅγιον ὄρος ἀποκαλεῖ (Β, α, 18) ὡς καὶ πρῶτην τὴν Σιών ὁ Προφητὰν εἶπε ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ» (Ψαλμ. 6, 6). Γνωστὸν δὲ, ὅτι καὶ τὸ *Sivatr ἅγιον* ὠνόμασται, καὶ τὸ Χωρὴב ὄρος θεοῦ, καὶ γῆ ἁγία πάλιν ἡ τοῦ Σιναιίου, πρὸς ἣν ὁ θεόπτης Μωϋσῆς προσερχόμενος λῦσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν αὐτοῦ θεόθεν προσετάγη (Ἐξόδ.). Οὕτως ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ μηδαμοῦ χωρούμενος Δεσπότης καὶ Κύριος τοῦ παντός, ὁ ἔχων θρόνον οὐρανὸν καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν, ἀγιάζει καὶ τόπους ἰδίους, οὓς ἂν ἐκλέξῃται αὐτός (Λευτ. ιβ, 26: ιδ, 24), ὡς ἔξοχα σκηνώματα τῆς θείας αὐτοῦ Μεγαλειότητος, εἰς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ὅλην τὴν Ἰουδαίαν, ἐν ᾗ μόνῃ ὑπῆρχε γνωστὸς ὁ θεὸς (ἀπάσης τῆς λοιπῆς Οἰκουμένης οἰκτρῶς εἰδωλομανούσης), καὶ ἥς βασιλεύουσα πόλις ἦν τὰ Ἱεροσόλυμα, ἁγίασμα (ἁγίαστίριον) Κυρίου προσηγόρευσε τὸ Πνεῦμα τοῦ προφητάνακτος· «ἐγενήθη Ἰουδαία ἁγίασμα αὐτοῦ» (Ψαλμ. ριγ, 2).

§. γ. Ἄλλ' εἶπερ ἐν τύποις ἔτι καὶ συμβόλοις ἠγάσας τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ ὕψιστος, πόσῳ τοῦτο τρανώτερον ἐδόξασε καὶ θεοπρεπέστερον, σκηνώσας ἐν αὐτῷ σωματικῶς, ὅτε ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ τὸ μέγα τῆς παγκοσμίου σωτηρίας ἔργον διὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἐτέλεσεν; Ἐκ τοῦ Σινᾶ ἐξῆλθεν ὁ Νόμος ὁ παλαιός, παιδαγωγῶν τοὺς ἀνθρώπους εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐκ δὲ τῆς Σιών ἐξέλαμψεν ὁ Νόμος τῆς χάριτος, καὶ ὁ Λόγος τοῦ Εὐαγγελίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἀναπλάττων τὸ πεπτωκὸς δημιουργήματα τῶν θείων χειρῶν. Ἐκεῖ ἐτέθη ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαίος, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἔν, καὶ Ἰουδαίους καὶ ἐθνικούς, καὶ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς εἰς μίαν λογικὴν οἰκοδομὴν συναρμόσας, κέντρον ἔχουσιν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐν Ἱεροσολύμοις ἰδρύθη ἡ πρώτη τῶν πιστῶν Ἐκκλησία, πρὸς ἣν καὶ ἔξωθεν πανταχόθεν οἱ τοῦ Χριστοῦ συντρέχον λάτρες, προσκυνήσαντες εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ἐπῆλθεν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῆς ἀπίστου καὶ διεστραμμένης τῶν προφητοκτόνων γεγεῆς πᾶν αἷμα δίκαιον, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ αἰωνίου Δικαίου

(ὅπερ ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἀσεβεστάτη φωνῇ πανδήμως ἀνέλαβον), ἀφίθη δὲ ὁ οἶκος αὐτῶν ἔρημος, καὶ ἡ ἐκπαλαι θεοδόξαστος πόλις (ἦν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ὑπεραγαπῶν, ἐκλαυσεν, ἰδὼν ὁρμῶσαν ἀνεπιστρόφως εἰς τὸ βάρβαρον τῆς Χριστοκτονίας), ἐξέπιεν ἐν τοῖς ἀχαρίστοις αὐτῆς τέκνοις τὸ πανέσχατον κερασθὲν ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς, «καὶ ἦν Ἰερουσαλήμ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν μέχρι καιροῦ πατουμένη», καὶ τότε πάλιν οὐ διέλιπεν ἡ ἀγιότης τῆς θείας χάριτος ἐπισκιάζουσα τὸν τοῦ καταλυθέντος νομικοῦ ναοῦ ἀκατάλυτον διάδοχον τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας ναδὸν, καὶ τὴν τὰ ἔχνη τοῦ θεανθρώπου διηνεκῶς ἀμάραντα φέρουσιν ἀγίαν γῆν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης αἰχμαλωσίας ἐρημωθείσαν, καὶ μήπω ἐγκαταλειφθεῖσαν θεόθεν, ὅρος ἅγιον Κυρίου, καὶ τὸ ἅγιον τὸ ἔρημον, ὁ παρὰ τοῖς Χαλδαίοις αἰχμάλωτος προφήτης Δανιὴλ ἀπεκάλει (θ, 16, 17). καὶ οἱ τρεῖς ἡγιασμένοι παῖδες ἐκ μέσου τῆς καμίνου ἐξύμνουν τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, τὴν τῶν πατέρων Ἰερουσαλήμ (Αἰνέσ.). Τὸν δὲ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων αἰχμαλωσίαν ἀνεξάλειπτον ἀγιασμὸν αὐτῆς μαρτυρεῖ τρανῶς ἡ θεόπνευστος Ἀποκάλυψις, ἣν πολλῶ μετὰ τὴν ὑπὸ Τίτου καταστροφὴν τῶν Ἰεροσολύμων συνέγραψεν ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Κυρίου μαθητῆς καὶ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· ὅστις καὶ αὐτὸς πόλιν ἁγίαν αὐτὴν ἀποκαλεῖ (ια, 2). Ταύτην τὴν μετὰ Χριστὸν Ἰερουσαλήμ καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας προεῖπε «πόλιν ἁγίαν πιστὴν Σιών», καὶ ἱερεμίας προδιαγράφων, «Ἐν ταῖς ἡμέραις (φησὶν) ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καλέσουσι τὴν Ἰερουσαλήμ θρόνον Κυρίου, καὶ συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη εἰς αὐτήν» (Ἰερεμ. γ. 17).

§. δ. Καὶ ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καὶ ἐφεξῆς (ὡς καὶ καθ' ἡμᾶς) ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις ἐκάλει τοὺς πιστοὺς πανταχόθεν ἐπισκεψομένους τὴν ἁγίαν γῆν, ὁψόμεθα ἐν τοῖς ἐξῆς· μαρτυρήσει δὲ μετὰ μικρὸν καὶ ἱερώνυμος, λέγων, ὅτι ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἔργον ἐστὶ μακρὸν διηγήσασθαι, πόσοι μὲν ἐπίσκοποι, πόσοι δὲ μάρτυρες, πόσοι

δὲ διδάσκαλοι ἤλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ· (βλ. ἐφεξῆς §. λη). Οὐδὲ μνήμης εἰσὶν ἄλλοι μωροὶ τινες ἐν Ῥώμῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ, αἰῶνος παραφρονήσαντες, οἵτινες παρερμηνεύοντές τινα μυστηριώδη τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἐξέφερον (*μιαρὰ φωνῇ*, ὡς λέγει ὁ μακάριος Ἱερώνυμος), ὡς δὴθεν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰρημιάνα κακείνα τὰ ῥήματα· «Ἐπὶ τῆς πλατείας πόλεως τῆς μεγάλης, ἥτις καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴγυπτος, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπταχρῶθη» (Ἀποκαλ. ια, 8). Οὐδ' ἐβλεπον τὸν μικρὸν ἄνωτέρω διαγραφέντα καὶ μετρηθέντα *ναὸν τοῦ Θεοῦ* (τὴν Ἐκκλησίαν), καὶ τὸ *θεσιαστήριον καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ* καὶ ὅτι *αἰὼν ἡ αὐλὴ ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι, τὴν δὲ πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι μῆνας τεσσαράκοντα δύο*» (Ἀποκαλ. ια, 1—3, καὶ Ἀνδρέου ἐξήγ. αὐτόθ.). Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσυνέτους ἐκείνους ἐξήλεγξε τότε ὁ μακάριος Ἱερώνυμος (ἐπιστ. ιζ). Ἄλλοι δ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σοφοὶ τινες εἶναι δοκοῦντες, καὶ χριστιανικὸν ἐπιδεικνύμενοι ζῆλον, ἐπεχείρησαν ἀποτρέψαι τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῆς τῶν ἁγίων τόπων ἐξ εὐλαβείας ἐπισκέψεως, ὡς οὐ μόνον ματαιίας καὶ πάντῃ ἀνωφελοῦς, ἀλλὰ καὶ ψυχοβλαβοῦς (ἐφ' ᾧ καὶ οἶον πρόβλημα τῆς αὐτῶν κακοδιδασκαλίας τὴν ἐπιστολὴν τοῦ θείου Γρηγορίου προτείνουσι, παρεξηγοῦντες, ὡς προεῖρηται). Πόθεν δὲ πρὸς τοῦτο συνεκινήθησαν, λέγομεν ἐπιτομώτερον εὐθύς.

§. ε. Ὅτε ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ τῆς παπικῆς δυναστείας οἱ περὶ τὸν Λούθηρον καὶ Καλβῖνον, ὀκνήσαντες (ὡς μήποτ' ὄφειλον) ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν (ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἡ Δυτικὴ ἐξέρράγη), ἔγνωσαν ἰδίαν συστήσασθαι ἐκκλησίαν, πασῶν τῶν παπικῶν καταχρήσεων ἐλευθέραν· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀτοπωτάτων παρανομιῶν ἔλαθον ἀποβαλόντες καὶ καιριώτατα τῆς εὐσεβείας κεφάλαια, καὶ μυστήρια, καὶ παραδόσεις ἁγίας, καὶ ἔθιμα τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθοδόξων, ἅπερ ἐκράτει καὶ μετὰ τὸ σχίσμα ἡ, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθησαν, Δυτικὴ Ἐκκλησία (καὶ τοι καὶ τούτοις πολλὰ καὶ καινοτομοῦσα), ἵνα μὴδὲν ἔχωσι κοινὸν πρὸς τὰς παπικὰς ἀξιώσεις. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρχαίων

χριστιανικῶν ἐθίμων ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ἐν καὶ ἡ πολλῶν, ὑπὸ ζεούσης
 πίστεως ἀγομένων, εἰς ἀγίους τόπους καὶ ναοὺς εὐλαβῆς περιήγη-
 σις, καὶ πρώτιστα εἰς τὴν θεοβάδιστον γῆν καὶ πόλιν τῶν ἱερο-
 σολύμων· ἡ δὲ παπικὴ μακαριότης καὶ τοῦτο τὸ ἅγιον ἔθιμον
 πρὸς τὰς κοσμικὰς αὐτῆς ἀπολαύσεις ἐσφετερίσθη (ὡς ἔχρησεν οὗ καὶ τὸν
 σταυροφόρον μὲν λεγόμενον, σταυρομάχον δὲ τέλος ἀφανέντη,
 καὶ τί κακὸν μὴ δράσαντα τὴν Ἐκκλησίαν; ἐξέκαυσε πόλεμον)·
 ἐπανέστησαν οἱ Λουθηροκαλβῖνοι καὶ κατὰ τούτου τοῦ πατροπα-
 ραδότου ἐθίμου· καὶ πολλοὶ τινες τῶν κατ' αὐτοὺς σοφῶν ἔγρα-
 ψαν οὐκ ὀλίγα καθόλου κατὰ τῶν ἀπίόντων εἰς ἱεροσόλυμα, σπου-
 δάζοντες (ὡς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος τοῦ Δρύαντος υἱός) ἀφανίζειν τὴν
 ἄμπελαν διὰ τοὺς μεθύοντας, καὶ τὸν καρποφόρον στάχυν μετὰ
 τοῦ παραφύεντος ζιζανίου συνεκρίζου. Μεταξὺ δὲ τούτων εἰς τις
 ἦν καὶ οὗ περ ἐν ταῖς προηγηθεῖσιν ἐμνημονεύσαμεν Πέτρος ὁ Μο-
 λινέος (Καλβῖνος τὸ φρόνημα), καὶ ὁ Μοσχέμιος, καὶ Πέτρος ὁ
 Βεσσελίγγιος, καὶ εἴ τις ἕτερος. Καὶ τούτων ἄλλοι πάλιν συνορ-
 γισταὶ καὶ συνθιασῶται, καὶ οὗτοι βακχικώτερον ἀσχημονοῦντες,
 ἀνεφάνησαν μετὰ ταῦτα μέχρι καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Ἀλλὰ
 τούτων μὲν τοὺς ματαίους, οὓς ἀπὸ κοιτίας ἐξευρέγονται λόγους
 (ὅσοι πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἀνέχουσι) παραλείπομεν ὡς ἄλλο μη-
 δὲν ὄντας, εἰ μὴ ψυχῆς φιλοσαρκίαν νοσοῦσης λήρους παραλόγους,
 καὶ σοφίσματα κακοηθείας καὶ πονηρίας, ἅπερ ὡς βέλη χαράσ-
 σοντες, καὶ φαρμάσσοντες ταῖς βλασφημίαις, ἐκτοξεύουσι δυσμενέ-
 στατα μὲν, ἀλλ' ὅμως εἰς ἀέρα ὡς μηδόλως καθαπτόμενα τοῦ
 ὕψους τῆς θεοστιβοῦς τῶν τόπων ἀγιότητος. Ἀλλ' οὐδ' ἐξ ὄντινες
 προτείνουσι μετ' αὐθαδείας ῥητῶν τῆς θείας Γραφῆς ὠφελοῦνται·
 τάναντα δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν λαμπρῶς ἐξελέγχονται. Περικροῦσι
 τὸ εὐαγγελικόν· «Ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ (τῆς
 Σαμαρείας), οὔτε ἐν ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ» καί,
 «Ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῆται προ-
 σκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» (ἰωάν. δ, 21—24).
 Ἀλλὰ τί κοινὸν ἔχουσι τὰ θεῖα ταῦτα ῥήματα πρὸς ὃν αὐτοὶ προ-

βάλλονται σκοπόν; Ἐφρόνουν οἱ Σαμαρεῖται, ὅτι ἐν τῷ κατ' αὐ-
 τοὺς ὄρει Γαριζεῖμ, καὶ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις δεῖ προσκυνεῖν τῷ
 Θεῷ. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν πρῶτον ἀποφαίνεται, ὅτι ἔσται καιρὸς,
 ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει οἱ Σαμαρεῖς, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις οἱ Ἰουδαῖοι
 προσκυνήσουσι τῷ Θεῷ, προὑποδηλῶν τὴν ἐπικειμένην ὑπὸ τῶν
 Ῥωμαίων κατάλυσιν καὶ τοῦ τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ τοῦ νομικοῦ
 τῶν Ἱεροσολύμων ναοῦ. Ἐφεξῆς δὲ καὶ τὴν ἀγνοίαν τῶν Σαμαρει-
 τῶν ἐξελέγχεις, καὶ ταύτης προτιμήσας τὴν θεογνωσίαν τῶν Ἰου-
 δαίων (« Ἰμεῖς, φησι, προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οὔδατε, ἡμεῖς προσκυ-
 νοῦμεν ὃ οὔδαμεν »), καὶ διατρανώσας, ὅτι « ἡ σωτηρία ἐκ τῶν
 Ἰουδαίων ἐστίν », ἐπιφέρει· « Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν »
 (ἐνέστηκεν ἤδη ὁ καιρὸς οὗτος) « ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ »
 (οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικεκλημένοι,
 φωτισθέντες διὰ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος καὶ ἀληθείας), προσκυ-
 νήσουσι τῷ Πατρὶ « ἐν πνεύματι » (οὐκ ἐν γράμματι, δηλονότι
 σαρκικῶς καὶ Ἰουδαϊκῶς νοουμένῳ, οὐδ' ἐν περιτομῇ σαρκὸς, ἀλλ'
 ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀποκαλυφθείσης πίστεως, καὶ ἀπὸ διανοίας εὐ-
 σεβοῦς καὶ καθαρῆς τὴν λογικὴν καὶ ὀρθόδοξον προσάγοντες λα-
 τρείαν), « καὶ ἐν ἀληθείᾳ » οὐκ ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, καὶ βουθυ-
 σίαις καὶ ταῖς ἄλλαις νομικαῖς τελεταῖς, ἀλλ' ἐν τῷ πληρώματι
 τῆς ἀληθείας τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀνάιμακτον θυσίαν ἱεουργοῦντες·
 καὶ οὐδ' εἰς ἓνα τόπον μόνον (ὥς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται),
 ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας λατρεύοντες καὶ
 εὐλογοῦντες τὸν Κύριον, ὡς προεῖπεν ὁ Προφητὰνὰξ, καὶ Σοφονίας
 προσεφῆτευσεν, λέγων· « Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ
 τόπου αὐτοῦ » (6, 11). Ταῦτα λέγουσι καὶ νοοῦσιν ἐναργῶς τὰ
 λόγια τοῦ Σωτῆρος. (βλ. Κυρίλλ. Ἀλεξανδρ. περὶ τῆς ἐν πνεύμα-
 τι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως. κτλ.). Ἄγε τοίνυν σὺ ὁ νέος μισε-
 ροδόλυμος Σαμαρεῖτης, δεῖξον ἐξ αὐτῶν τῶν θείων ῥητῶν, πῶς οὐ
 δεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπιέναι μήπως ἀποφαίνεται ὁ
 Κύριος, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οὐδέποτε προσκυνήσουσιν ἐν
 Ἱεροσολύμοις; ἢ μήπως ὁ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς τῶν Χριστια-

νών, ὁ αὐτός ἐστι καὶ ὁ τότε τῶν Ἰουδαίων; μήποτε δὲ καὶ οἱ ἐκεῖ ἀπίοντες προσκυνηταὶ οὐ προσκυνοῦσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ; ἢ καὶ τάνάπαλιν, μήποτε φρονοῦσιν οὗτοι καὶ πιστεύουσιν, ὅτι μόνον ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνεῖται ὁ Πατήρ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ; Τί λέγεις ἄνθρωπε; Ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ πρῶτον ἐπέφανεν ἡ ἀληθινή προσκύνησις τῆς τρισηλίου Θεότητος. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ ἐδιδάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα ἐδίδαξαν ἐξεληθόντες, ὅπως δεῖ προσκυνεῖν τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ Κύριος, ἥδη ἀναλαμβανόμενος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπεσφράγισε τοὺς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἐσχάτους αὐτοῦ λόγους, διὰ τῶν ἐξῆς· Ἐξεσευθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. α, 8). Καὶ σὺ καθὼ καὶ προβάλλεις τοὺς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν θεῖους λόγους παρεξηγῶν, ὥς κωλύοντας τοὺς πιστοὺς ἀπιέναι προσκυνήσοντας ἐν Ἱερουσαλὴμ; Καὶ τίς ἄλλη παρὰ ταύτην ἐστὶν ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν αὐτὴν ἐπαγγελθέντος αἰωνίου καὶ ἀδότητου πόματος, τοῦ ζῶντος καὶ εἰς αἰώνιον ζῶντος ἀλλομένου ὕδατος τῆς εὐαγγελικῆς θεογνωσίας, ἧς μάρτυρες καὶ κήρυκες ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Ἐλαιῶνος ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Σωτήρος οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἧτις ἐστὶν ἡ ἀληθὴς προσκύνησις τοῦ Θεοῦ; Πρόσεχε, μήποτε καὶ θεομάχος εὐρεθῇς. — Ἀλλὰ (φησι) καὶ πᾶσα κατὰ τόπους τῶν πιστῶν Ἐκκλησία νέα τις ἐστὶν Ἱερουσαλὴμ, πάρεστι γὰρ ἐν ἐκάστῳ τῶν θείων ναῶν καὶ ἡ Βηθλεὲμ, καὶ ὁ Βολγοθάς, καὶ ὁ ζωοδόχος Τάφος ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, ἧτις καὶ τὰ τῆς Φάτνης καὶ τὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τὰ τῆς Ἀναστάσεως ἀναπληροῖ, καὶ ἐπ' αὐτῆς αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἐν τῇ Σιών δεσποτικὴ ἱερουργία τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἐπιτελεῖται. — Ναὶ δὴ ταῦτα πάντα ἀληθῆ καὶ ὁμολογούμενα παρὰ πᾶσι τοῖς πιστοῖς. Ἀλλ' εἴπερ ἡ παναγία τράπεζα, τύπος οὖσα καὶ εἰκὼν τῶν ἁγίων ἐκείνων τόπων, ἐν οἷς ἐπὶ γῆς ὁ Κύριος ἡμῶν σωματικῶς ἐγεννήθη καὶ ἔπαθε καὶ ἀνέστη,

οὕτως ἐστὶ σεβαστὴ, ὡς μηδὲν εἶναι τῆς τραπέζης ἀγιώτερον π (ὡς εἶπε Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας), πόσω μᾶλλον σεβαστέα τυγχάνουσιν αὐτὰ τὰ πραγματικὰ χωρία, ἅπερ ἡ ἀγία τράπεζα συμβολικῶς ἐξεικονίζει; Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ καθολικῇ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ τυποῦται, καὶ κατασκευάζεται, καὶ σεβάζεται τὸ σημεῖον καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ· μή τοι διὰ τοῦτο οὐ σεβαστέον μάλιστα καὶ προσκυνητέον αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ θεῖον προσκυνούμενον ξύλον τῆς ζωῆς, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος ἡμῶν σωματικῶς ἐσταυρώθη; Πᾶς πιστὸς καὶ ἀληθὴς λάτρις τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει «*μαδὸς Θεοῦ ζῶντος*»· μή τοι διὰ τοῦτο παραμελητέον τῆς ἐν τοῖς θείοις νοοῖς συνάξεως τῶν πιστῶν; Ἔπειτα, μήπως καὶ ἐπὶ τοῦ θεοδόχου Γάφρου, καὶ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ ἐπὶ τῆς Φάτνης οὐκ ἐπιτελεῖται συνάμα καὶ ἡ Δεσποτικὴ ἱερουργία τῆς ἐν τῇ Σιών τὸ πρῶτον τελεσιουργηθείσης καὶ παραδοθείσης ἀνκιμᾶκτου θυσίας τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ; Ὡ, πόσον ἐκφαντορικῶς «*καταγγέλλεται δι' αὐτῆς ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου*» (Λ, Κορ. ια, 26) ἐπ' αὐτῶν τῶν τόπων, ἐν οἷς ἐξετελέσθη! καὶ τὸ ἐπιφερόμενον, «*ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ*» πόσον ἐναργῶς τῆς χριστιανικῆς καθάπτεται καρδίας κατέναντι τοῦ ὅρου τῶν ἑλαιῶν, ὅπου πάλιν ἐλεύσεται ὁ Ἰησοῦς, καθ' ὃν τρόπον ἀνελήφθη (Πράξ. α, 11). — Ἀλλ' ἐξόν (φησι) τῆς θείας χάριτος ἀπολαύειν ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ καὶ ναῷ, τίς ἡ χρεία τῆς εἰς Ἱερουσαλήμ ἐπιπόνου πορείας, τοσαῦτα χρήματα δαπανῶντας, ἅπερ ἔδει μᾶλλον εἰς τοὺς πτωχοὺς διανέμειν, καὶ τρέφειν δι' αὐτῶν τὸν Χριστόν; — Βαβαὶ τῆς φιλοπτωχίας! οὕτως ἐστὶ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ, ὡς μηδὲν διαφέρειν ἐκείνης τῆς τοῦ Ἰσκαριώτου φιλελεήμονος γνώμης, ὅστις βλέπων τὴν μακαρίαν ἐκείνην γυναῖκα τὴν ἐκχέουσαν τὸ βαρύτιμον μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ, μέσση τὴν καρδίαν ἀλγίσσας, ἀνέκραξεν· «*Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη; ἡδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πρᾶθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς*» (Ματθ. κς. 9: Μάρκ. ιδ. 4: Ἰωάν. ιβ, 5). Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἔλεγε ταῦτα, «*οὐχ ὅτι ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῶν πτωχῶν· ἀλλ' ὅτι*

κλέπτῃς ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα
 ἐβάσταζε». Καὶ ἔστιν ὁ Ἰούδας ἐναργῆς εἰκὼν τῶν ἐπαινού-
 των τὰς κοινωφελεῖς ἀρετὰς πρὸς ἰδίον ἑαυτῶν κέρδος. Σὺ δὲ
 ὁ φιλοπτωχίαν διδάσκων εἰλικρινῶς, οὐκ αἰσχύνῃ καθήμενος
 πικρὸς λογιστῆς καὶ τοῦ ταμείου, καὶ τῆς προαιρέσεως, καὶ
 αὐτῆς τῆς συνειδήσεως τοῦ πλησίον; Πόθεν οἶδας, ὅτι ὁ δαπανή-
 σας εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἱεροσολύμων ἀριθμὸν τινα τῶν ἰδίων αὐτοῦ
 χρημάτων, οὐ φροντίζει (κατὰ γρῆος ἀπορραϊτητον) καὶ περὶ τῶν
 πτωχῶν; Μὴ σύ γε, πρὸς τῆς φιλανθρωπίας αὐτῆς! ἄφες καὶ
 τοὺς πλουσίους, καὶ τὴν χήραν αὐτὴν βάλλειν τι δῶρον εἰς τὸ γα-
 ζοφυλάκιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν τοὺς τοιούτους
 θεωρῶν, οὐκ ἐκώλυε (Μάρκ. ις.). Λέγει δὲ καὶ πρὸς σέ, ὅτι εἶπε
 πρὸς τοὺς ἐμῆριμωμένους τῇ μυροφόρῳ, δι' ἣν ἀπεθρήνουν ἀπώ-
 λειαν τοῦ μύρου. Τί κόπους παρέχεις τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ; καλὸν
 ἔργον ἐργάζεται εἰς ἐμέ. Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε
 μεθ' ἑαυτῶν καὶ ὅταν θέλητε, δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, καὶ
 τὰ λοιπὰ τοῦ θεοῦ ῥητοῦ. Μὴ γὰρ εἶχε μύρου χρεῖαν ὁ Κύ-
 ριος; ἢ μήπως ἐπαινῶν τὴν μυραλοιφίαν, ἐδίδασκεν ἀμέλειαν τῆς
 πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνης, τῆς οὕτως ἀναγκαίας πρὸς
 σωτηρίαν; (Ματθ. κε). ἄπαγε. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἀπεδέξατο
 καὶ τὴν τιμὴν τῆς φιλοχρίστου γυναικός· οἷαν καὶ οἱ προσκυ-
 νηταὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπιδείκνυνται, μυρίζοντες οἶον πνευμα-
 τικῶς διὰ τῆς εἰς τὸ ἱερὸν γαζοφυλάκιον (μικρὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-
 στον) δωροφορίας τὸν πανάγιον αὐτοῦ τάφον. Καὶ γὰρ κα-
 κείνη ἡ μυροχόος (ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, προαναφωνῶν τὴν τότε
 πλησιάζουσιν αὐτοῦ σφαγὴν) «ὅ εἶχεν ἐποίησε· προέλαβε μυ-
 ρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν» (Μάρκ. ιβ, 8). Καὶ
 πᾶσα δέ τις ἄλλη εἰς τοὺς θεοὺς ναοὺς καθαρὰ προσφορά παρα-
 βάλλεται πρὸς τὴν θεάρεστον μυραλοιφίαν ἐκείνην· καὶ σφραγι-
 ζέτω τὸν λόγον ὁ θεῖος Χρυσόστομος, λέγων· «Καὶ σὺ τοίνυν,
 ἐὰν μὲν τινα ἰδῇς σκεύη κατασκευάσαντα ἱερὰ, καὶ προσάγοντα,
 ἢ ἄλλον τινα ἐκκλησίας κόσμον περὶ τε τοίχους καὶ ἑδάφος φι-

λοποποιούντα, μὴ κέλευε πραθῆναι » (ὡς ὁ Ἰούδας τὸ μέρος), « ἢ ἀνατραπῆναι τὸ γεγεννημένον, ἵνα μὴ πηρώσῃ αὐτοῦ (τοῦ ἀφιερουμένου) τὴν προθυμίαν. Ἄν δὲ πρὶν ἢ κατασκευάσαι (ἴσ. κατασκευάσῃ) τις ἐρεῖ ταῦτα (α), κέλευε δοθῆναι πτωχοῖς. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς (ὁ Κύριος) ὥστ' ἵνα μὴ πηρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν (ἴσ. προθυμίαν) τῆς γυναικὸς (β), τοῦτο ἐποίησε » (τόμ. ζ. σελ. 768. Μ.). Ὅτε δὲ καὶ ἀγιάζει τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ τὸν τόπον τοῦ σκηνώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, κηρύττει ἡ Ἐκκλησία μετὰ τοῦ Προφητάνακτος (Ψαλμ. κς, 8) καίτοι οὗτοι μὲν οἱ τὴν δαπάνην τῶν βουλομένων εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπελθεῖν ἀφιερῶντες ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς αὐτῶν προαιρέσεως, καὶ διανέμοντες ὅλην εἰς τοὺς πένητας. Ἄλλοι δὲ πολλῶν μεγαλοφρονέστεροι τῶν μὲν πενήτων ὀλίγον φροντίζουσι, τὰς δὲ πολλὰς (ἀς πλάττουσι) καὶ ἀμυθήτους μυριάδας τῶν χρημάτων, τὰς ἐκ πολλῶν (φασὶ) χιλιάδων κατ' ἑτος προτικυνητῶν συσσωρευομένας, μηδὲν μελλήσαντες, ἐκφοροῦσι σκάφαις ὄλαις καὶ σκαφίσιν ἐκ τῶν κατωρύχων θησαυρῶν τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τὸ σκῆνωμα τῆς θείας δόξης ἔρημον καταλείποντες, ἀνεγείρουσιν ἐκ τούτων γυμνάσια πολλὰ καὶ περιφανῆ, καὶ πλήρη πολλῶν διδασκάλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας νέων πέμπουσιν εἰς τὴν σοφὴν Εὐρώπην, ὅπως σπουδάζαντες μεταφέρωσι πᾶσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν σοφίαν εἰς φωτισμὸν τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ περὶ τῆς ὑψηλῆς τούτων ἀξιώσεως ἐροῦμέν τι παροδικῶς καὶ ἐν ταῖς ἐξῆς.

§. 5. Ἦδη δ' ἐκείνῳ μόνον θαυμάζομεν. Πάσας τὰς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς γινομένας ὑπὸ τῶν φιλοῖστόρων περιηγήσεις πάντες

(α) Ἰσ. γραπτίον ἐρεῖ τὰς ἑξῆς, ὅ φανίται διαμεισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφῆως, εἰς τὸ ἐρεῖ τὰς ἑξῆς. Ἐρωτήσῃ ἔχει καὶ ὁ Ζιγαβηνὸς εἰς Ματθ. κς, 12 (καὶ εἰς ἄνθ' ἐκείνου, ἀντὶ τοῦ, ἄνθ' ἐκείνου). Ὁ δὲ Μορίλιος ἀντὶ τοῦ ἐρεῖ, σημειῖ τὴν ἑξῆς, ἀλλ' ὁρθέτερον ἂν ἔγραψεν « ἔρηται », καὶ τοῦτο πάλιν φανίται διαμεισθὲν εἰς τὸ ἐρεῖ τὰς ἑξῆς. — (β) Ὁ Μορίλιος ἀντὶ τοῦ ἐπιθυμίας σημειῖ ἁγνώμηνην· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐπιθυμίαν ἰδοίμενος τὴν ὁρθὴν γραφὴν, προθυμίαν, ὡς εἶπεν καὶ ἀνωτέρω ὁ Πατὴρ· οὕτως ἔχει καὶ ὁ τὰ Χρυσοστόμου μεταγράφων Ζιγαβηνός.

οἱ χριστιανοὶ οὗτοι σοφοὶ μετ' ἐπαίνων ἀποδέχονται (καὶ καλῶς ποιοῦσι). Καὶ τὰς συγγραφὰς αὐτῶν οἱ δυνάμενοι βαρυτίμως ὠνοῦνται, καὶ τὰς ἡκριθωμένας χαλκογραφίας σπουδάζουσι, καὶ ταύταις πολλάκις τοὺς θαλάμους αὐτῶν φιλοκάλως περικοσμοῦσιν. Οὐκ ὀλίγοι δὲ τούτων καὶ αὐτοὶ κατὰ καιροῦς διαπόντιον, ἢ διὰ ξηρᾶς, *δολεχὴν ὁδὸν ἀργαλίην τε* διατρέχουσι, φερεπόνως σταδιοδρομοῦντες τὸν τετραπέρατον κόσμον, ὅπως ἱστορήσωσιν ἐξ αὐτοψίας τῶν τε φυσικῶν καὶ τεγνητῶν φαινομένων τὰ ἀξιολογώτατα, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ Αἴγυπτον, καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰταλίαν λείψανα τῆς κοσμικῆς Ἀρχαιολογίας. Εἰς δὲ τὰς τοιαύτας περιηγήσεις (ἅς καὶ δις καὶ τρίς τινες ἐπαναλαμβάνουσι) δαπανῶσιν ἀργυρίου καὶ χρυσίου πλῆθος πολὺ, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπαινετῆς αὐτῶν φιλομαθείας. Διὰ τί ἄρα γε μόνην τὴν εἰς τοὺς ἀγίους μάλιστα τῶν ἱεροσολύμων τόπους ὁδοιπορίαν καὶ ἐπίσκεψιν τῶν χριστιανῶν (καὶ ἐξαιρέτως τῶν ὀρθοδόξων) οὕτω δαπανηρὰν καὶ ψεκτὴν καὶ δεισιδαίμονα καὶ ψυχοδυσχερῆ διαθρῦλλοῦσι; Μία καὶ μόνη χώρα καὶ πόλις ὑπάρχει καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἐμπεριέχουσα συνάμα καὶ ἱστορικὰ καὶ θρησκευτικὰ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἀρχαιολογίας κειμήλια, ἡ καθέδρα τοσοῦτων ἡγεμόνων καὶ βασιλέων, ἡ πατρὶς τῶν Πατριαρχῶν, τῶν Δικαίων, τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων, αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος, ἡ ἀγία πόλις Ἱερουσαλήμ. Αὕτη ἡ ἀγραφὸς καὶ πολύγλωττος βιβλὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἣτις καὶ σιωπῶσα γίνεται τρανόφθιγγος διδάσκαλος καὶ ξεναγὸς πρὸς ἐναργεστέραν καὶ αὐτοπτικὴν κατάληψιν τῶν δύω τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διαθηκῶν, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς, καὶ καρδίας συγκίνησιν, καὶ βαθεῖαν μελέτην τῶν ὑψίστων τῆς εὐσεβείας θεωριῶν. Καὶ ὁμῶς ταύτην μόνην ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ περιφανεῖς, ἀναξίαν εὐρίσκουσι τῆς λογικῆς καὶ θρησκευτικῆς σπουδῆς τοῦ χριστιανοῦ. Σέβονται ὅταν ἴδωσι, φέρ' εἰπεῖν, τὴν θανάσιμον τοῦ Σωκράτους εἰρκτὴν, καὶ χοῦν ἀναλαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καὶ λιθάριον, τυχόν, ἐκλαζεύοντες ἀποφέρουσι μεθ' ἑαυτῶν,

τιμαλφεστάτης μνήμης ἔναυσμα. Καὶ τὰ λείψανα τοῦ Παρθενῶ-
 νος καὶ τοῦ Θεοσείου, καὶ εἴτι ἄλλο τῆς ἐλληνικῆς μεγαλοφυΐας
 ἀμίμητον ἀριστούργημα δικαίως θαυμάζουσι, καὶ ἀσιγήτως ἐγκω-
 μιάζουσι. Τὸν δὲ θεοδέγμονα Τάφον, ἐξ οὗ ἀνέτειλεν ἡ ζωὴ
 καὶ ἀνάστασις τοῦ σύμπαντος κοσμοῦ, καὶ τὸν μόνον ἐν πάσῃ τῇ
 Οἰκουμένῃ ναόν, ὅπου πάντα τὰ χριστεπώνυμα ἔθνη, κατὰ τὰς ἰδί-
 ας γλώσσας ἕκαστον, παμφώνως καὶ συμφώνως Χριστὸν τὸν Θεὸν
 ἀνυμνοῦσι, φηλὸν τι καὶ ἀδιάφορον ἡγοῦνται θέαμα, καὶ ταῦτα
 τὴν εἰς Χριστὸν ἐπαγγελλόμενοι πίστιν. Καὶ τὸν μὲν πελαγίζοντα
 πολύκαρπον Νεῖλον θαυμάζουσι, καὶ τὰς ἀποκρύφους αὐτοῦ πη-
 γὰς ἐπιμελῶς ἀναζητοῦσι. Μόνος δὲ ὁ Ἰορδάνης, οὕτινος τὰ ὀρμή-
 ματα καὶ μακρόθεν πληροῦσι τὰς πολυγόνους κολυμβήθρας τοῦ
 Βαπτίσματος τῆς θείας υιοθεσίας, (κατὰ τὴν ἀνωθεν πηγάζουσαν τοῦ
 θεοῦ Πνεύματος ἐπιρροήν), καὶ *εὐφραίνονται τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ*,
πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησίαν, οὗτος ὁ ποταμὸς, ὁ τῆς ἐν
 αὐτῷ φανερωθείσης ὑπερθέου Τριάδος ἀένναος κήρυξ, ἅλαλος καὶ
 ἄγονος ῥέει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Ἐξίστανται βλέποντες
 τὰς γηραιὰς Πυραμίδας, καὶ τοὺς μετεώρους κρηνοὺς τῶν χρονο-
 βρώτων τοῦ Κολοσσαίου τῆς Ῥώμης πετρῶν, καὶ ἄλλων δὲ ἀμφι-
 θεάτρων, καὶ τῶν πρῶην ὑψιδόμων τειχῶν τοὺς εὐρώεντας σωροὺς
 ἐπιμελῶς παρατηροῦσι, σπουδαζόντες ἐν τούτοις τὰ ἦθη, τὰ
 ἔθιμα, τοὺς ἀγῶνας, τοὺς θριάμβους τῶν παρελθόντων αἰώνων.
 Τὸν δὲ μικρὸν τοῦ Γολγοθᾶ λόφον, ἐφ' οὗ ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς
 θριαμβεύσας τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίαις τοῦ σκότους, ὑπέγραψε
 διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὴν αἰωνίαν ἄφεσιν καὶ ἀπολύτρωσιν τοῦ
 γένους τῶν ἀνθρώπων, τοῦτον τὸν ζωήρρυντον τοῦ *Κρανίου τόπον*,
ὅπου κατεπόθη ὁ θάνατος, καὶ θν καὶ ἄδης, καὶ γῆ, καὶ ἥλιος ἐφρι-
 ξεν, ἀναίσθητοι παρέρχονται. Καταβαίνουσι μετ' ἄκρας περιε-
 γείας εἰς τὰ σκότια βάθη τῶν περιφήμων ἄντρων καὶ σπηλαίων
 τῆς οἰκουμένης, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ποικίλας, ἡ φήμας ἱστορικὰς,
 ἡ φυσικὰς ιδιότητας, μετὰ δάδων ἀχλυωδῶν προσέρποντες, θεω-
 ροῦσιν· ἀμβλυωποῦσι δὲ μόνον πρὸς τὸ Σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ

καὶ τὴν πενιχρὰν αὐτοῦ φάτνην, ὅθεν ἀνέτειλεν ὁ ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν ὑψιλοτέρας Ἀειπαρθένου τεχθεὶς ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτιζόν πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐκπλήττονται πρὸς τὴν ὄψιν τῶν πυριπνόνων ὁρέων τῆς Αἴτνης, τῆς Ἑκλας, τοῦ Βεσουδίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ αἰγλήεντος Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἄλπεων ἐπιμελῶς ἀναμετροῦσι· παρορῶσι δὲ τὸ θαυώριον ὄρος, ὡς ζοφῶδες καὶ κωφόν· ὅπου διὰ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡστράψε τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθείσης ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ὅπου δι' αἰῶνος ἀσίγητος ἡχεῖ ἡ θεόφθεγκτος ἐκείνη φωνὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, ἣν ὁ Πέτρος μετὰ τῶν Εὐαγγελιστῶν εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον διαλαλοῦσι (Β. Πέτρ. α, 11. Ματθ. ιζ. κτλ.). Καὶ τὰ μέχρι συντελείας ἀκλόνητον ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὅπου ἡ ἀναληφθεὶς Ἰησοῦς, καθ' ὃν τρόπον ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν, συγκάθεδρον τῷ Πατρὶ τὸ πρόσλημμα τῆς τεθειμένης σαρκὸς ἀναδείξας, οὕτω πάλιν ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς (Πράξ. α, 11), τοῦτο τὸ ὄρος, καὶ τὴν παρακειμένην κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ (ἰωήλ γ, 2. βλ. καὶ ἐξῆς §. ο) ἀχάριςοι καὶ ἀτρόμητοι παρατρέχουσι! Σιωπάσθωσαν τὰ λοιπὰ, τοῦ λόγου συντέμνοντος· χαιρέτωσαν δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι κατὰ κόσμον σοφοί, οἵτινες πολλὰ μὲν μετὰ μόχθων ἀναγινώσκουσι διὰ τῶν ὁμμάτων, εἴτ' ἐπὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως μεταβαλλομένων φυσικῶν φαινομένων, εἴτ' ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν χειροτεύκτων μνημείων τῆς ματαιότητος τῶν θνητῶν, μόνων δὲ τῶν ἀγίων τόπων καταφρονοῦσιν, ὡς μηδὲν εὐρίσκοντες ἐν τούτοις θεώρημα ἄξιον τῆς ἀνθρωπίνης ἀθανασίας· ἡμεῖς δὲ τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ βραβεύουσιν ἔχοντες ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἐπάνιμεν εἰς τὴν τῆς Εἰρήνης Ὁρασιν, τὴν πόλιν τοῦ αἰωνίου βασιλείως τῆς εἰρήνης, ὁδεύοντες κατόπιν τῶν μακαρίων ἡμῶν Πατέρων, καὶ προσκυνοῦντες μετ' αὐτῶν τὰ μεγάλα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ὑπομνήματα.

§. ζ. «Ἐπέστρεψαν εἰς ἱεροσόλυμα οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Ὁρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος (μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου), καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῶν, οὃ ἦσαν καταμέροντες» (ὅ,τε Πέτρος

καὶ οἱ λοιποὶ) οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (Πράξ. α, 11—14). Ὅτι δὲ τοῦτο τὸ ὑπερφῶν, οὐ ἦσαν οἱ Ἀποστολοὶ *καταμέροντες* (διατρίβοντες καὶ πρότερον, ἐνοικοῦντες) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, προδῆλον ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν θείων ῥητῶν. Αὐτοῦ καὶ τὸν ἄρτον (τῆς θείας εὐχαριστίας) *ἐκλῶν*, ἱερουργοῦντες καὶ μετὰ τὴν καθ' ἡμέραν αὔξηναν τῶν πιστῶν, ὡς ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. «Καὶ ἦσαν (οἱ προστεθέντες πιστοὶ) προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλᾶσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς» (Πράξ. β, 42). Αὐτοῦ καὶ τὸν Ματθαῖον, ἀντὶ τοῦ ἐκπεσόντος προδότου, κληρώσαντες συγκατεψύφισαν μετὰ τῶν ἁποστόλων (Πράξ. α. 23). Αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐπτά Διακόνους ἐχειροτόνησαν (Πράξ. γ, 5, 6). Αὐτοῦ συνεκροτήθη καὶ ἡ πρώτη Σύνοδος τῶν Ἀποστόλων, ἥς Ἰάκωβος ὁ πρῶτος ἱεράρχης τῶν ἱεροσολύμων προήδρευε (Πράξ. ιε). Τοῦτο δὲ τὸ ὑπερφῶν ὑπῆρχε τὸ αὐτὸ καὶ τὸ *μεγα ἀνφῶρον τὸ ἐαιρωμένον* (Μάρκ. ιδ, 15), ἐν ᾧ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐτέλεσε τὸν Δεῖπνον τὸν μυστικόν, καὶ τοὺς συντακτηρίους λόγους τῆς αὐτοῦ Διαθήκης ἐθεσπιώδησε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἐφανερώθη πρὸς αὐτοὺς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον αὐτοῦ κατήλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους *συρρηγμένους ἐπὶ τὸ αὐτὸ* (χωρίον, οἶκημα), καὶ τοῦτο, τέλος, ὕστερον ἐπίσημος ναὸς τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο, «*ἡ ἀνωτέρω*» (ἐπὶ τῆς ἀγίας Σιών) «*τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησία*», ὡς ὁ, τε Κύριλλος ὁ ἱεροσολύμων μαρτυρεῖ, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ σύνοικος καὶ σύγχρονος ἱερώνομος, καὶ Θεοδώρητος, καὶ ὁ Ταυρομενίας ἱερὸς Θεοφάνης (καὶ οὗτος αὐτόπτης γενόμενος) μετὰ μικρὸν ἡμῖν ἐροῦσι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ θεὸς Ἐπιφάνιος «*Περὶ τῆς ἐν ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας*, ὡς μικρὰς ἔτι οὐσας, ἐθα ὑποσρέψαντες οἱ μαθηταὶ — ἀπὸ τοῦ Ἑλαιῶνος, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερφῶν. Ἐκεῖ γὰρ ὠκοδόμητο, τουτέστιν ἐν τῷ μέρει Σιών» (περὶ Μέτρ. §. ιδ). Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ ὑπερφῶν φαίνεται ἡ πρώτη Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὅθεν μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλαιῶνος

ἐπιστροφὴν τῶν Ἀποστόλων, μόλις ἑκατὸν εἴκοσι μαθητῶν τῶν πάντων συνηγμένων (Πράξ. α, 15) ἐξεχύθη εἰς ἅπασαν τὴν Οἰκουμένην, οἷα τις ἡλίου βολή, ὁ σωτήριος λόγος, καὶ ἀνὰ πάσας πόλεις τε καὶ κώμας, πληθυσούσης ἄλως δίκην, μυρίανδροι καὶ παμπληθεῖς ἀθρόως ἐκκλησῖαι συνεστίχενσαν (Εὐτέβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. β, 3).

§. η. Ὅτι δὲ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ, πληθυνόντων τῶν μαθητῶν (Πράξ. β, 41—45), ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, πλὴν τοῦ ὑπερέφου, καὶ ἄλλοι τόποι εἰς προσευχὴν καθιερωμένοι, ἢ εὐκτήριοι οἶκοι, ἐν οἷς ἐτελοῦντο τῶν πιστῶν αἱ συνάξεις, οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἀμφιβάλλει. Οὕτως ἦσαν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἰουδαίῳν ἰδιαιτέραι συναγωγαὶ (οἷον ἡ τῶν Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων. Πράξ. ζ). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σύγχρονοι τῶν Ἀποστόλων ἐν Αἰγύπτῳ Θεραπευταὶ εἶχον τὰς κατὰ χώραν ἐκκλησίας, ἐν ἐκάστῃ οἰκίᾳ οἴκημα ἱερὸν, ἐν ᾧ τὰ τοῦ σειμανοῦ βίου μυστήρια ἐτελοῦντο (Φίλων παρ' Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. β, 17). μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ΟΒ Ἀποστολικὸς κανὼν τὰς πρώτας κατὰ τόπους τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας (βλ. καὶ Ἀποσ. Διαταγ. Β, γ'), καὶ Παῦλος αὐτὸς, λέγων· «Συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» (δηλονότι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ναῷ, ὃν καὶ νῦν ἡ συνήθεια Ἐκκλησίαν καλεῖ)· ὥς ἀποδείκνυσιν τὴν ἔννοιαν τρανῶς καὶ τὸ ἐφεξῆς «Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν; — ἡ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε;» (ὅπου τὸ ἐκκλησία ἀντιπαράβάλλεται πρὸς τὸ οἰκία) (α). Οἱ δὲ τινες κἂν τῷ τοῦ

(β) Α. Κορινθ. ια, 18—22. Ὅπου ὁ θεὸς Χρυσόστομος (Ὁμιλ. κζ. σελ. 331· ἐκδ. Ὁξον. 1841) «οὕτω καὶ τὸν τόπον (ἰδιωτικὸν ποιεῖς), ὡς οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ κατηρμένῃ· Ἐκκλησία γὰρ γίνονεν, οὐχ ἵνα διηρημένοι ὦμεν οἱ συνελθόντες» κτλ. (ὡσαύτως καὶ Θεοδώρητ. καὶ Θεοφύλακτος). Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος· «ἔξ ὃν παιδευόμεθα μῆτε τὸ κοινὸν δεῖπνον ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐσθίειν καὶ πίνειν, μῆτε τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐν οἰκίᾳ καθυβρίζειν» (ἐν ὅροις κατ' ἐπιτομὴν, Ἑρωτ. τι). Οὕτω καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος (Τοπ. IV. p. 220), καὶ ἄλλοι τῶν ἱερῶν Πατέρων. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ ἰθνηκοί, ὅτι εἶχον ἥδη οἱ χριστιανοὶ κατὰ τόπους Ἐκκλησίας ἔτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ β, αἰῶνος; ὡς ὁ Δουκιανὸς

ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου (β, 2), «ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ» κτλ. ἀντὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέλαβον τὸ Συναγωγὴν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παρεκβατικώτερον.

§. θ. Εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, ἥς πρῶτος ὁ Ἀδελφοθέος ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη, ὅτι συνέτρεχον καὶ ἐξώθεν, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πλησίων χωρῶν, πολλοὶ τῶν πιστῶν, προσκυνήσοντες τοὺς ἡγιασμένους τόπους, ὅτε λόγος αἰρεῖ, καὶ τὰ πράγματα μαρτυροῦσιν. Ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ἡ *μία τῶν σαββάτων* (τουτ. ἡ πρώτη τῆς ἑβδομάδος), καθ' ἣν ἀνέστη ὁ Κύριος, ὠνομάσθη Κυριακὴ (Ἀποκαλ. α, 10). Καὶ κατ' αὐτὴν ἡ θεία, λειτουργία ἱεουργεῖτο (Πράξ. κ, 7, 11. Ἰουστίν. Ἀπολ. β). Καὶ κατὰ ταύτην οὖν τὴν ἡμέραν τίς ἂν ἀμφιβάλλοι δικαίως, εἴπερ ἄρα αὐτοὶ οἱ τῆς Ἀναστάσεως μάρτυρες, οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τῶν μαθητῶν, συνήρχοντο ἐπὶ τοῦ ζωοδόχου μνήματος προσκυνῆσαι τὸν Ἀναστάντα; Καὶ εἰ κατὰ τὸν νόμον οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ προσήλυτοι συνήρχοντο κατ' ἔτος πανταχόθεν ἑορτάσαι μάλισα τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστὴν τυπικῶς ἐν τῷ ναῷ, πολλῶν δὲ μᾶλλον οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, καὶ ἄλλοι

(τῷ 120 μ. Χ.), λέγων «Χρυσόροφον οἶκον» (ἐν ὑπερώῳ, ὅπου συνήγοντο οἱ Χριστιανοί) καὶ ὁ Πλίνιος (Epistof. L. X. 97), καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανὸς ἀνέφερε Χριστιανῶν Ἐκκλησίας (Vopisc. in Aurelian.). Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Διαμαρτυρητῶν, ἐπειδὴ διατείνονται μὴδένα τοὺς χριστιανούς ἔχειν καθιερωμένον εἰς προσευχὴν καὶ ἱεουργίαν εὐκτῆριον οἶκον, ἢ ναὸν, ἴστω καὶ μικρὸν, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων (βλ. Suicer. Thes. Ecclesias. v. Νάξ. Molinej de Altaribus etc.) ἐκλαμβάνουσι τὸ ἀνωτέρω τοῦ Ἀποστόλου Ἐκκλησία ἀντὶ Σύναξιν, Συνέλευσιν τῶν πιστῶν (οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Schleusner Lexic. N. Test. v. Ἐκκλησία). Ἀλλ' ἐξελέγχουσι ταύτην αὐτῶν τὴν πλάνην ἄλλοι ἐξ αὐτῶν σοφώτεροι καὶ συνετώτεροι, οἷον ὁ Γρότιος (Annotat. εἰς Πράξ. β), καὶ μάλιστα ὁ πολὺς Μήδος (Mede), ἐκ τοῦ Ῥώμης Κλήμεντος, Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ ἄλλων Πατέρων παράγων τὰς μαρτυρίας βλ. Bingham Origin. Eccl. vol. III. p. 113-159· πρβλ. καὶ Beveregij Vindic. Cod. Can. l. II. Cap. 8. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἴδε καὶ τοῦ περιεκλειστάτου Χατωβριάνδου τὴν εἰς τὸ Ὅδοιπορικὸν αὐτοῦ Εἰσαγωγὴν, ἐν ᾗ κάλλιστα διέλαβε περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ πολλοὺς τῶν εἰς προσκυνῆσιν τῶν ἁγίων τόπων κατὰ καιροὺς ἀπελθόντων ἀπαριθμαῖ· Chateaubriand Itinéraire etc. T. 1. Introd. pag. 89-120 καὶ Tom. 2. pag. 197.

Ἑλληνισταὶ ἔμελλον ἑορτάζειν τὸ Πάσχα τὸ σωτήριον ἐν Ἱεροσολύμοις, προσκυνοῦντες τὸ πανάγιον μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως, ὅθεν ἐξέλαμψεν ἡ αἰω.ία ζωή· καὶ τὴν θεῖαν δὲ λατρείαν σὺν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου (τῇ θεῇ λειτουργίᾳ) ἐπιτελοῦντες ἐν τῷ τῆς Σιών ὑπερώῳ, ὅπου σχεδὸν ἑναυλος εἰσέτι ἐνήχει ταῖς ἀκοαῖς ὁ ἦχος τῆς βιαίας προῆς τῶν πυρίνων γλωσσῶν, ἧτις ἐπλήρωσε τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ὁ δὲ μακάριος Ἱερώνυμος ἐσημείωσεν (Ἐπισ. ιζ'), ὅτι ταύτης τῆς πεντηκοστῆς μᾶλλον (ἢ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἑορτῆς) «τὴν ἡμέραν ἔσπευδεν ὁ Παῦλος γενέσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ» (Πράξ. κ, 16). Καὶ πολλοὶ δὲ τῶν ἐξω τῆς Παλαιστίνης χριστιανῶν ἀπῆρχοντο εἰς Ἱερουσαλήμ, φέροντες εὐποιίας καὶ προσφορὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἐκείσε πιστῶν, οἷον ἐκ τῆς Κορίνθου, καὶ ἀλλαχόθεν, ὡς καὶ Παῦλος αὐτὸς ὁ μάλιστα περὶ τούτου φροντίζων καὶ διατάσσων ἀποστολικῶς (Α. Κορ. ις, 2-4: Ῥωμ. ιε, 6: Γαλατ. β, 10: Πράξ. ια, 29). Καὶ τὸν λόγον δε προστιῖθαι, δι' ὃν οἱ ἐκτὸς τῶν Ἱεροσολύμων ὤφειλον μεταδιδόναι τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις πιστοῖς· (ἐξ Ἰουδαίων μάλιστα πεπιστευκόσι). «Εἰ γάρ (φησι) τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς» (Ῥωμ. ιε, 25, 27), ὅπου ὁ ἱεὺς Θεοδώρητος ἀπαριθμῶν τὰς ἐξ Ἱεροσολύμων προχυθείσας δωρεὰς εἰς πάσας τὰς ὑπ' οὐρανὸν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, ἐπιφέρει· «Ἐξ ἐκείνων, κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ὁ Δεσπότης Χριστός· ἐξ ἐκείνων οἱ Ἀπόστολοι, τῆς οἰκουμένης οἱ κήρυκες· δι' ἐκείνων διενεμήθη τὰ τοῦ Πνεύματος δῶρα· δίκαιον τοίνυν τῶν μειζόνων μεταδεδωκότας, μεταλαχεῖν τῶν μειόνων» κτλ. (Ἑρμην. αὐτόθ.). Οὕτως ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίαν πηγὴν τῶν θείων χαρισμάτων ἀποφαινόμενος, συμπεριλαμβάνει καὶ τοὺς ἁγίους τόπους, ἐν οἷς σωματικῶς ἐτελέσθη ἡ πάντα τοῖς ἀνθρώποις χαρισασμένη θεία Οἰκονομία· τούτους δὲ καὶ αὐτὸς πάντως προσεκύνει. μετὰ τῶν ἄλλων πιστῶν, ὅσakis ἀνέβαιναν εἰς Ἱεροσόλυμα. Εἰ γάρ οἱ Φαρισαῖοι «ὑποδόμου» τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ ἐκδόμου τὰ

μνημεῖα τῶν δικαίων (α)· πολλῶ γε μᾶλλον, καὶ ἀσύγκριτον ὄσον, οἱ ἐξ Ἰουδαίων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότες ἐτίμων θεοπρεπεστάταις τιμαῖς τὸ ζωήρῃτον μνημεῖα τῆς Ἀναστάσεως αὐτοῦ τοῦ πληρώματος τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῆς τοῦ Δεσπότης φιλανθρωπίας σωτήρια ὑπομνήματα.

§. ι. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου αἰῶνος συνήρχοντο πολλαχόθεν οἱ πιστοὶ, προσκυνήσαντες τὰ ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει ἔχρη τῆς ὀντως ζωῆς, ἀπόδειξις τρανωτάτη καὶ ἡ ἐφεξῆς. Ἐτεῖ 70 ἀπὸ γεννήσεως Χριστοῦ (ἡ τῷ 37 μετὰ τὴν Ἀνάστασιν) ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν προφητοκτόνον καὶ χριστοκτόνον γενεάν ἡ ἐσχάτη καὶ ἀνίατος καὶ παγγενῆς συμφορὰ καὶ ἡ πόλις τῶν ἱεροσολύμων ὑπὸ Τίτου κατεστράφη· ὁ δὲ λαὸς τῆς ἐν ἱερουσολύμοις Ἐκκλησίας, κατὰ τινα θεῖον χρησμὸν, τοῖς αὐτόθι δοκίμοις δι' ἀποκαλύψεως δεθέντα, ἀπὸ τοῦ πολέμου μετανίστησαν ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν Πέλλαν, πόλιν τῆς ἐν Ἀραβίᾳ Περαιᾶς (Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Γ· 5· Ἐπιφάν. π. Μέτρ. §. ιε), κακεῖ διέμειναν ἐπ' ὀλίγον χρόνον. Εἵτα δὲ πάλιν ἐπανήλθον εἰς ἱερουσαλήμ, σκηνώσαντες μεταξὺ τῶν ἐρείπίων, καὶ πάλιν ἐν τῷ ἀγίῳ τόποις τὰ ἱερὰ ἐτέλουν· καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ τῶν μαθητῶν [τῶν] Ἀποστόλων (ζηοῖν ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνης) ἀνθούντες τῇ πίστει, καὶ σημεῖα μεγάλα ἐργαζόμενοι ἰσσεων ~ ὑποστρέψαντες ἀπὸ Πέλλης τῆς πόλεως εἰς ἱερουσαλήμ κτλ. (αὐτόθ.). Ἐπεσκοπεῖ δὲ τότε τῆς ἐν ἱερουσολύμοις Ἐκκλησίας

(α) Ματθ. κγ, 29. Ἀρχαῖον δὲ τὸ εἶδος τοῦτο καὶ παρ' ἄλλοις εἶναι, καὶ παρ' Ἰουδαίοις (ἴδε Α, Μακκαβ. ιγ, 27-29), τηρούμενον καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἐκείθεν δὲ τοὺς τάφους τῶν δικαίων καὶ προφητῶν, οὐ μόνον τιμῶντες τοῖς ἄλλοις οἷοις κοσμήμασιν, ἀλλὰ μάλιστα (καθὰ κρίνουσιν οὐκ ἀπίθανως τῶν τινες νεωτέρων σοφῶν), καὶ συναγωγὰς οἰκοδομοῦντες πλησίον τῶν τάφων, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰδίως προσευχόμενοι, καὶ τοὺς ὕμνους ᾄδοντες τῶν πατέρων (βλ. Vitring. De Synagog. Veter. I, 31). Κακεῖνο δὲ σημειωτέον ὅτι ταλαινίζει ἐν τούτοις τοὺς Φαρισαίους ὁ Κύριος, οὐκ αὐτὸ τὸ ἔργον ψέγων καὶ τὴν εἰς τοὺς τάφους τῶν προφητῶν δικαίαν τιμὴν ἀποδοκιμάζων, (ἄπαγε), ἀλλὰ τὴν φαρисαϊκὴν ὑπόκρισιν ἐξελέγχων, μεθ' ἧς καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἔπραττον οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐπιδείξως χάριν (ὡς τὰς λοιπὰς ἀρετάς. Ματθ. κγ, 29 κτλ.) ἀπὸς τὸ θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν ἀνθρώπου.

Συμεών ὁ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ οὗτος συγγενὴς τοῦ Κυρίου, διαδεχθεὶς τὸν μικρῷ πρὸ τῆς καταστροφῆς μαρτυρικῷ θανάτῳ στεφανωθέντα Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον (Εὐσεβ. Γ. 14. πρβλ. καὶ κεφ. 7). Ὅτι δὲ τοὺς ἁγίους τόπους καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἀκριβῶς ἐγνώριζον οἱ χριστιανοὶ, πρόδηλον καὶ ἀναμφίβολον· οὔτε γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου ἀπῆσαν τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ σύγχρονοι τῶν συμβεβηκότων ἦσαν. Ἐπειτα καὶ τὸ θεοδόχον μνημα καὶ ὁ Γολγοθᾶς ἐξω τοῦ τείχους καὶ τῆς πύλης ὄντα, οὐ κατεχώσθησαν ἀφαντωθέντα παντελῶς, ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καταστραφείσης πόλεως. Καὶ Συμεών μὲν ἐποίμαινε τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν μέχρι Τραϊανοῦ (τῷ 117)· ὅποτε, διωγμοῦ κινήντος κατὰ χριστιανῶν, διαβληθεὶς οὗτος πρὸς τὸν ἀνθύπατον ὡς ὢν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ, καὶ ὡς χριστιανός, κατακρίνεται εἰς θάνατον σταυρικόν, ἐτῶν ὦν 120, καὶ ἐπομένως αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τοῦ Κυρίου γενόμενος (Εὐσεβ. Γ. 32). Διαδέχεται δὲ τοῦτον ἰούστος, ὁ καὶ Βαρσαβᾶς (ὁ μετὰ Ματθαίου ἐκλεγείς εἰς τὸν Ἰούδα τόπον ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Πράξ. α, 23), εἰς ὧν καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ περιτομῆς μυρίων ὄσων εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων (Εὐσεβ. αὐτόθ.). Μετὰ δὲ τὸν ἰούστον ἔτεροι δώδεκα ἐξ Ἑβραίων τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας διεδέξαντο, μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (τῷ 137), ὀλιγόβοιοι γεγονότες, ὧν τὰ ὀνόματα καταλέγει ὁ Εὐσέβιος δεκαπέντε τοὺς πάντας ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἱεράρχου Ἰακώβου μέχρι τοῦ ἐσχάτου τῶν ἐκ περιτομῆς γεγονότων Ἰούδα, κατὰ τοὺς Ἀδριανοῦ χρόνους. Ἐφεξῆς δὲ προχειρίζεται πρῶτος ἐκ τῶν πεπιστευκότων Ἑλλήνων, ἡ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, ὁ Μάρκος (Εὐσεβ. Δ. 5, 6). Καὶ αὕτη μὲν ἡ σειρὰ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἱεροσολυμίτιδος Ἐκκλησίας ἀποδείκνυσι καὶ ταύτης τὸ εὐσταθὲς καὶ ἀδιάλειπτον, καὶ τὸ τῶν ἁγίων τόπων ἀδιάκοπον σέβας καὶ ἐν μέσῳ τοσούτων ταραχῶν ἀνθῶν καὶ ἀνεπίληστον παρὰ πᾶσι τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐχωρίαις καὶ τοῖς ἐξωθεν ἐρχομένοις.

§. ια. Ἐδειξε δὲ τὸ πρᾶγμα λαμπρῶς. Ἀἴλιος Ἀδριανὸς ὁ αὐ-

τοκράτωρ, (ὅστις ἐξηνδραπόδισε, τέλος, τοὺς Ἰουδαίους, ἐπαναστάοντας καὶ αὐθις ἐξ ἀπονοίας ἡλιθάτου κατὰ Ῥωμαίων, καὶ δόγματι βασιλικῷ διατάξας τὸ πᾶν ἔθνος τῶν Ἰουδαίων μηδόλως τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα χώρας ἐπιβαίνειν), ἀνακτιῖζει τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐξ ἀλλοφύλων ἔθνικων ὁπωσδήποτε συνικίσας (α), καὶ ταύτην *Aeliam Capitolinam* μετονομάσας, τὸ μὲν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος, τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Καπιτωλίου Διός. Καὶ τούτου μὲν ἄγαλμα καὶ ναὸν ἀνήγειρεν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ κατηρσιπωμένου ναοῦ τῶν Ἰουδαίων, (ὡς ἱστορεῖ Δίων (β)). Ἐπὶ δὲ τοῦ θεοδέγμονος Τάφου γῆν πολλὴν συμφορήσας, Ἀφροδίτης ἔστησε ναὸν καὶ ἄγαλμα (γ). Ἐκ δὲ τούτου φαίνεται τρανῶς, ὅτι οἱ ἔθνικοι ἐσπούδαζον ἀποκρύψαι τοὺς ἁγίους τόπους, διότι ἐπ' αὐτῶν οἱ χριστιανοὶ καὶ τότε συνήεσαν, προσκυνοῦντες τὰ ἔχνη τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μοναχὸς Ἀλέξανδρος (περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ Σταυροῦ), λέγων· «Μαθόντες δὲ ἐκ παραδόσεως οἱ πιστοὶ τὸν τόπον τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ κεχωσμένον ἔτι καὶ ἀφινῇ τυγχάνοντα» (ὡς ἂν ἐν τοῖς ἐρεπιπίοις τῆς ὑπὸ Τίτου ἀλώσεως τῆς πόλεως), «ἐρχόμενοι καθ' ἡμέραν σεβασμῶς προσεκύνουν. Ὅπερ θεωροῦντες οἱ εἰδωολάτραι, τοῦ Διαβόλου ὑποβάλλοντος

(α) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ὑπ' Αἰλίου Ἀδριανοῦ συνοικίσεως τῆς Ἱερουσαλήμ βλ. Ἀλεξανδρ. Χρονικ. σελ. 474. Βον. Εὐσέβ. Ἐκκλ. Ἰστ. Δ. ς. καὶ Vales not. αὐτόθ. Scaliger εἰς Εὐσέβ. Χρον. σελ. 209. Ἐπιφάν. περὶ Μίτρ. §. ιδ, καὶ Ρεφαν. εἰς Ἐπιφάν. σελ. 394.

(β) Δίων, ξθ. 17. βλ. καὶ τὸ ἡμέτερον περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτ. Τόμ. Γ. σελ. 147.

(γ) Εὐσέβ. βίβ. Κωνσταντ. Γ. 26. πρβλ. Σωκράτ. Α. ιζ: Σωζόμεν. β, 1. Θεοδώρητ. Ἐκκλ. Ἰστ. α, 15: Γεώργ. Ἀμαρτωλ. Χρονικ. Κατὰ δὲ τὸν Ἱερώνυμ. ἐπὶ μὲν τοῦ θεοῦ μνήματος ἔστησεν ἄγαλμα Διός, ἐπὶ δὲ τοῦ Γολγοθᾶ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοδόχου σπηλαίου τῆς Βηθλεὲμ εἰδωλὸν Ἀδωνίδος (S. Hier. Epist. ad Paulin.). Περὶ τούτων οὐδὲν λέγει ὁ Εὐσέβιος, εἰ μὴ μόνον ὅτι (ἐπὶ τοῦ ἁγίου μνήματος καὶ τοῦ περὶ τὸν τόπον) «Ταφεῖνα ψυχῶν ἐπισκευάζουσι, νεκρῶν εἰδώλων σκέτιον Ἀφροδίτης ἀκολάστῳ δαίμονι μυχὸν οἰκοδομώμενοι» (βίβ. Κωνστ. Γ, 26) ὅπου μάλιστα τινὲς τὸ εἰδώλων διορθοῦσιν εἰς τὸ εἰδωλίον. Ἐκ τούτων τῶν εἰδώλων ὑπῆρχεν ἴσως καὶ τὸ τοῦ Διός, ἢ καὶ ἄλλου ψευδοθέου. Ταῦτα καὶ οἱ νεώτεροι ἡμελογοῦσι· βλ. Krafft, Die Topographie Jerusalems. pag. 172. Bonn, 1846.

αὐτοῖς, ὠκοδόμησαν ἐκεῖσε ναὸν τῷ ἀγάλματι τῆς ἀκαθάρτου δαίμονος Ἀφροδίτης (παρὰ Γρετζέρω, περὶ τοῦ Σταυρ. βλ. καὶ Λεμούνον. σελ. 429). Ἄλλ' ἡ κοσμικὴ σοφία τῆς εἰδωλολατρείας ὑπηρετεῖ καὶ ἀκουσα τῇ μωρίᾳ τοῦ Σταυροῦ. Διετήρησε γὰρ οὕτω μετὰ τῶν ἄλλων ἀγίων τόπων μάλιστα τὸ θεῖον Μνημα τῆς Ἀνστατώσεως, προφυλάξασα ἀπὸ πάσης ἀν' ἐπελθούσης μανίας τῶν ἐθνικῶν, συνάμα δὲ τοῦτο καὶ βεβαίως ἀρίγνωτον κατέστησε, καὶ ἀναντιρρήτως ἀναλλοίωτον, καὶ ἀριδείκτεον, μέχρι τῆς θεόθεν ὠρισμένης ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς φήμισιν τῶν ἀπίστων. Ἐμμενον δὲ τὰ ἐβέβηλα ταῦτα δομήματα δι' ὧν 180 ἐτῶν, μέχρις οὗ καθωδήγησαν τὴν εὐσέβειαν τοῦ μεγάλου τῶν χριστιανῶν βασιλέων πατρὸς εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐγκεκρυμμένου θησαυροῦ τοῦ ζωοδόχου Τάφου, οὗ τινος οἶον φύλακες ἐτάχθησαν καὶ ταῦτα τὰ εἰδωλικά τεχνάσματα, ὡς πρῶην ἡ ἐθνικὴ κουστωδία, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ λίθου σφραγίδες τῶν Ἰουδαίων.

§. ιβ'. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρὸς καιρὸν καὶ πολιτικῶς ἀνθρωπονόμηστον Αἰλίαν, πράγματι δὲ καὶ οὔσαν καὶ καλουμένην ἀείποτε ἀγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ (οὗ γὰρ ἐμελλε τειχῶν οἰκοδομῇ, καὶ τούτων ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς πρώτης Ἱερουσαλὴμ ἀνεγερθέντων, καὶ ἐπωνυμία δειλαίου θνητοῦ κατισχύσειν τῆς ἀγιότητος καὶ μεγαλωνυμίας τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ· καθὼς οὐδὲ τὸ ἕτερον ὡς ἐκ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς ἐπώνυμον, ἡ *Καπιτωλίνα*, οὐδ' αὐτὰ τὰ ξόανα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἠδυνήθησαν κατακρατῆσαι τῶν, ἐφ' ὧν ἐπωκοδόμηντο, παναγίων ἰχνῶν τῆς ἀθανάτου ζωῆς). Καὶ κατ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν Αἰλίαν Ἱερουσαλὴμ ἔμμενε πάλιν εὐσταθὲς ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἀπὸ τοῦ προειρημένου Μάρκου μέχρι καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ (137—284) εἰκοσιτριῶν ὄλων ἐπισκόπων διαδοχαί, διαδεξαμένων τὸν θρόνον τοῦ Ἀδελφοθέου, οὓς αὐτὸς ὁ τοῦ Διοκλητιανείου διωγμοῦ σύγχρονος Εὐσέβιος ἐξ ὀνόματος καταλέγει (Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε, 12. Σ, 10, 11: Ζ, 5, 28, 32). Ὅτι δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐφεξῆς ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησία διῆγεν ἡσυχώτερον, καὶ ἦν τότε κατὰ τὸν ψαλμωδόν

« Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένη, ὡς πόλις, ἥς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ » (Ψαλμ. ρκα, 3), δεικνύται ἐκ τῆς ἱστορίας· ἐν ᾗ βλέπομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ (τριακοστοῦ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων) ἐπισκόπου Ναρκίσσου (τῷ 162 μ. Χ.), « ἐπειδὴ ποτε κατὰ τὴν μεγάλῃν τοῦ πάσχα διανυκτέρευσιν ἐπέλιπε τὸ ἔλαιον τοῖς διακόνοις (τοῦ ναοῦ), καὶ τὸ πᾶν πλῆθος ἀθυμία κατέλαβεν, ὁ θεὸς Νάρκισσος ἐπέταξε τοῖς τὰ φῶτα παρασκευάζουσιν, ὕδωρ ἀνιμῆσαντας ἐκ τινος παρχαίου μένου φρέατος, ὡς αὐτὸν κομίσαι· — καὶ ἐπευξάμενος τῷ ὕδατι, παρεκέλευσεν ἐγγίαι τοῖς λύχνους μετὰ πίστεως εἰς Κύριον γνησίας· ποιησάντων δὲ τοῦτο, παρὰ πάντα λόγον δυνάμει παραδόξῃ καὶ θεῖα μετεβλήθη τοῦ ὕδατος ἡ φύσις εἰς ἐλαίου ποιότητα » (βλ. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. τ. 9). Καὶ τούτου τοῦ θαύματος (τοῦ θαυματουργηθέντος ἐλαίου) βραχύ τι λείψανον παρὰ πλείστοις τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδελφῶν ἐφυλάττετο μέχρι καὶ τοῦ Εὐσεβίου αὐτοῦ (αὐτόθ.). Καὶ ποῦ μὲν τῆς ἀγίας πόλεως ὑπῆρχε τότε ὁ ναὸς οὗτος, ἐν ᾧ παρῆν καὶ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ πληθὺς ἐκκλησιαζομένων, ἄδελφον· βέβαιον δὲ ὅτι καὶ μετὰ τὴν ὑπ' Ἀδριανοῦ ἀνάκτισιν τῆς Ἱερουσαλὴμ (μόλις 25 ἔτων παρελθόντων) ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Ἐκκλησία, καὶ ἄλλοι πιθανῶς εὐκτήριοι οἴκοι, ἐν οἷς συνήγοντο οἱ πιστοί. καὶ ἐγγύριοι καὶ ἐξωθεν, κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα μάλιστα παρεπιδημοῦντες.

§. ιγ. Μικρῷ πρὸ τοῦ Ναρκίσσου, ἡ κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐτοῦ προεδρίας, ἠκμαζε καὶ ὁ μάρτυς καὶ φιλόσοφος Ἰουστίνος (τῷ 145) ἐν Νεαπόλει τῆς Σαμαρείας γεννηθεὶς· καὶ ἔστι μὲν οὐκ ἀπίθανον (ὡς ἐκ τῆς τοῦ τόπου γειτονίας, καὶ τῆς πολλῆς περὶ τὰ θεῖα τοῦ μάρτυρος σπουδῆς), ὅτι καὶ οὗτος ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἁγίους τόπους ἐπισκεψόμενος· διὸ καὶ ὡς αὐτοπτης τὴν τοποθεσίαν τῆς Βηθλεὲμ διορίζει. « Κώμη δὲ τις ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαίων, ἀπέχουσα σταδίων τριάκοντα (ἢ σαρράκοντα) Ἱεροσολύμων, ἐν ᾗ ἐγεννήθη ἰησοῦς ὁ Χριστὸς » (Ἀπολογ. α, §. 34). Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο φαίνεται πως ἀντιβαίνουσα ἄλλη τις τοῦ μάρτυρος φράσις, ἡ ἐξῆς· « Ἐπειδὴν ἰωσήφ

οὐκ εἶχεν ἐν τῇ κώμῃ ἐκείνῃ (τῇ Βηθλεὲμ) ποῦ καταλύσαι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ σύνεργος τῆς κώμης κατέλυσε, καὶ — ἐκεῖ ἐτετόκει ἡ Μαρία τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν τῇ φάτνῃ αὐτὸν ἐτεθείκει (Διαλ. πρὸς Τρύφ. §. 78. σελ. 184). Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν Πατέρων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Μάρτυς εἶπεν ἀλλαχοῦ τὸ θεοδόχον Σπήλαιον ἐκτὸς κείμενον τῆς Βηθλεὲμ. Ἦντε τὸ σύνεργος ἔγραψεν ἀντὶ τοῦ ἐχομένου, συναπτῶς ταῖς ἐγγυτάτω κατοικίαις τῆς κώμης· καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ καταλύματι (Λουκ. 6, 7) γειτονικῶς ἐγγίζον καὶ συνομοροῦν. Οὕτως εὐκρινῶς, καὶ πάντως ἐξ αὐτοψίας, ὁ μάρτυς καὶ φιλόσοφος, πρῶτος τῶν θείων Πατέρων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν, διέγραψεν ἡμῖν τὴν ἐπ' αὐτοῦ τοποθεσίαν τοῦ παναγίου Σπηλαίου τοῦ περιέχοντος τὴν θεοδέγμονα φάτνην, ἣν ὁ Εὐαγγελιστὴς μόνην καὶ ἐνάρθρως ὀνομάζει, «ἐν τῇ φάτνῃ», συνυπακουομένου καὶ αὐτοῦ τοῦ περιέχοντος (Λουκ. 6, 7, 12, 16).

§. ιδ. Ἐπὶ τοῦ θείου Ναρκίσσου ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα καὶ Μελίτων ὁ περικλητὴς Σάρδεων ἐπίσκοπος (τῷ 170), ὡς αὐτὸς γράφει ἐν τῇ πρὸς Ὀνήσιμον ἐπιστολῇ, «ἀνελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, καὶ ἕως τοῦ τόπου γενόμενος, ἐνθα (τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς πίσεως ἡμῶν) ἐκηρύχθη, καὶ ἐπράχθη » (παρ' Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Α. 26).

§. ιε. Κατὰ τὸν αὐτὸν δεύτερον αἰῶνα (τῷ 170) Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς τῶν Καππαδοκῶν γῆς, ἐνθα τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς ἠξίωτο, ἦλθεν εἰς ἱεροσόλυμα, εὐχῆς καὶ τῆς τῶν τόπων ἱστορίας ἔγραψεν. Ἐλθόντα δὲ τοῦτον ἐδέξαντο οἱ ἀδελφοὶ κατὰ ἀποκάλυψαν, ὡς ἐκ Θεοῦ προωρισμένον ἐπίσκοπον τῶν ἱεροσολύμων. Καὶ δὴ μετὰ κοινῆς τῶν ἐπισκόπων γνώμης, οἱ τὰς πέριξ διεύκον Ἐκκλησίας, βιάζεται μετατεθῆναι εἰς τὴν προεδρίαν τῆς ἀγίας Πόλεως, ἥδη τοῦ Ναρκίσσου ἑκατὸν καὶ δεκαεὶ ἔτη διηνυκότος. Οὗτος ὁ τρισόβδιος καὶ ὁμολογητὴς Ἀλέξανδρος «συνέστησε πρῶτος ἐν Αἰλλῇ βιβλιοθήκην» ἐξ ἧς καὶ Εὐσέβιος συνήγαγεν ὕλην τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐν ᾗ διέσφεν εἰς ἡμᾶς καὶ τινὰ τεμάχια τῶν αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῶν (Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Γ, 11, 20).

§. ις. Σύγχρονος Ἀλεξάνδρου καὶ Κλήμης, ὁ ἱερώτατος πρεσβύτερος, ὁ καὶ Στρωματεὺς, διέπρεψεν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς αὐτὸς Ἀλεξάνδρος ἐν τῇ πρὸς Ἀντιοχεῖς ἐπιστολῇ μαρτυρεῖ, λέγων «Ταῦτα δὲ ὑμῖν, κύριοί μου ἀδελφοί, τὰ γράμματα ἀπέστειλα διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου, ἄνδρος ἐναρέτου καὶ δοκίμου· ὃν ἴστε καὶ ὑμεῖς, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅς καὶ ἐνθάδε παρὼν κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπισκοπὴν τοῦ Δεσπότη, ἐπεστήριξέ τε καὶ ἡύξησε τὴν τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίαν» (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱς. ζ, 11).

§. ιζ. Οὐδ' ὁ Κλήμεντος μαθητὴς Ὠριγένης, ὁ μέγας καὶ πολὺς ἐκείνος ὁ Ἀδαμάντιος (180—220 μ. Χ.), οὐδ' οὗτος ἀπελείφθη τῆς προσκυνήσεως τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἰχνῶν τῆς ὄντως ζωῆς. Εἰπάτω δ' αὐτός· «Ἐπίσθημεν δὲ μὴ δεῖν Βηθαρία ἀναγινώσκεισθαι, ἀλλὰ Βηθαβαρά (Ἰωάν. α, 29), γενόμενοι ἐν τοῖς τόποις, ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἰχνῶν Ἰησοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν προφητῶν» (α). Καὶ πάλιν «Ἀκολούθως τῇ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ) ἱστορίᾳ δεικνύται τὸ ἐν Βηθλεὲμ Σπηλαίον, ἐνθα ἐγεννήθη, καὶ ἡ ἐν τῇ Σπηλαίῳ φάτιν, ἐνθα ἐσπαργανώθη. Καὶ τὸ δεικνύμενον τοῦτο διαδόχον ἔστιν ἐν τοῖς τόποις καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως ἀλλοτρίοις, ὡς ἄρα ἐν τῷ Σπηλαίῳ τούτῳ ὁ ὑπὸ χριστιανῶν προσκυνούμενος καὶ θαυμαζόμενος γεγέννηται Ἰησοῦς» (Κατὰ Κέλσ. Α. §. 51). Ὡς τε κατὰ τοὺς Ὠριγένους χρόνους (ἔτει περίπου ἑβδομηκοστῷ μετὰ τὸν Ἀδριανὸν) ἐδείκνυτο τὸ Σπηλαίον τοῖς εἰς ἱστορίαν (περιήγησιν) καὶ προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων ἐρχομένοις χριστιανοῖς· οὐδ' ἐπέκειτο κατὰ τοῦ θεοδόχου τούτου ἄντρου ἡ φησὶν ἱερώνυμος ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ σταθὲν εἰδῶλον Ἀδώνιδος, ἴσως πρῶτον καταπεπτωκός· καίτοι ὁ Εὐσέβιος οὐδὲν ἰστόρησε περὶ τούτου. Ὁ δ' ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου ἄναος καὶ τῆς ἀκολάστου δαίμονος ἵστατο μέχρι καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ Εὐσεβίου αὐτοῦ, αὐτόπτη γεγονότος. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πολλοὶ

(α) Ἐξηγητ. εἰς Ἰωάν. τόμ. 6. σελ. 120 Huei,

τῶν χριστιανῶν συνήρχοντο (ὡς ἔστι συμβαλεῖν ἐκ τοῦ Σωζομένου. B, α), προσκυνοῦντες καὶ μακρόθεν τὸ κατάρχωστον καὶ κεκρυμμένον θεῖον Μνῆμα, καὶ τὸν Γολγοθᾶν, εἰ καὶ μετὰ συστολῆς, ἕνεκα τῆς κυριαρχίας τῶν ἐθνικῶν. Οὗτοι δὲ πάλιν ἐτέρωθεν ἠλπίζον, ὅτι οἱ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν προσκυνοῦντες δοξοῦσι τὴν Ἁγροδίην σέβειν. Ἐπειτα καὶ τῷ χρόνῳ εἰς λήθην [ἂν] ἔλθειν τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ σεδάσματος, μήτε τῶν χριστιανῶν εἰδῶς εἰς τοῦτο φοιτῶντων, ἢ ἐτέροις καταμνηνέειν (τὸν τόπον) τοιμῶντων, καὶ τούναντιον πιστουμένου τοῦ ἐλληνικοῦ ναυῦ καὶ ἀγάλματος. Καὶ ὅμως συνέβαινε τάνάπαλιν αὐτὸς ἐπιστοῦτο ὁ θεῖος τόπος, ὅν οἱ πληθύνοντες χριστιανοί, καίτοι μετὰ δέους, ἀλλ' ὅμως οὐ διέλειπον σεβόμενοι καὶ ἔξωθεν, ἐγκεκρυμμένον, καὶ προσκυνοῦντες ἐν αὐτῷ τὸν Χριστόν· οὐδ' ἔμελεν αὐτοῖς ὅπως ἐδόκει τοῖς ἐθνικοῖς ἢ προσκύνησις.

§. ιη. Ὡριγένους σύγχρονος ἦν καὶ ὁ διάσημος Φιρμιλιανὸς, Καισαρείας ἐπίσκοπος (τῷ 230)· ὅστις καὶ αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἰουδαίαν πρὸς αὐτὸν τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης διατρίβοντα Ὡριγένην, τῆς περὶ τὰ θεῖα παιδεύσεως ἕνεκα (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱς. ζ, 26, 27)· ἀνέβη δὲ καὶ εἰς Ἱερουσαλήμ, τοὺς ἁγίους τόπους ἱστορήσων (ἱερῶν. Καταλόγ. Ἐκκλ. συγγραφ.).

§. ιθ. Ἡδὴ δὲ τοῦ τρίτου αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος (περὶ τὰ 270) τίθεται γεννηθεὶς ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου (τῷ 315) ἐπίσκοπος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας προχειρισθείς. Οὗτος καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου περικλεεστάτης οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἐγίνωσκεν, ἐκ γειτόνων οἰκῶν, πάντα τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἀφίξιν τῶν ἔξωθεν πιστῶν περιηγητῶν καὶ περὶ μὲν τῆς Βηθλεὲμ γράφει τὰ ἐξῆς· «Ὅλα δὲ ταῦτα ἐξεθέμην εἰς παράστασιν τῶν πεπραγμένων ἐπὶ τῇ ἐν Βηθλεὲμ γενέσει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν . . . καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, ὡς ἐκ Πατέρων εἰς αὐτοὺς κατελθούσης παραδόσεως, τοῖς ἐὼν τόκων ἱστορίας χάριν εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἀφικνουμένοις μάρ-

ζυροῦσι, τῶν λόγων πιστούμεγοι τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς τοῦ ἀγροῦ (γρ. ἄντρον) δεξιῶς (α), ἐν ᾧ τεκοῦσα ἡ Παρθένος κατατέθειται τὸ βρέφος, ἐφ' οἷς ἡ προφητεία φησί» κτλ. (Εὐαγγ. Ἀποδ. Ζ. σελ. 213). Περὶ δὲ τοῦ ὅρου τῶν Ἑλαιῶν λέγει· «Καὶ ἔσθι ἐπὶ τοῦ ὅρου τῶν Ἑλαιῶν (φησὶν ὁ προφήτης Ζαχαρίας), ὅπερ ἐστὶ καὶ ἄλλως πρὸς λέξιν ὀρᾶν πεπιλεγμένον, εἰσέτι καὶ σήμερον τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων * ἀπάντων * πανταχόθεν γῆς συντρεχόντων, οὐχ ὡς πάλαι, τῆς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγλαίας ἕνεκα, οὐδ' ὥστε προσκυνῆσαι ἐν τῷ πάλαι συνεστώτι ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀγιάσματι, καταλύειν δὲ ἕνεκεν ἱστορίας τε ὁμοῦ (ἴσ. γρ. ὁμοῦ τε) τῆς κατὰ τὴν προφητείαν ἀλώσεως καὶ ἐρημίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ προσκυνήσεως . . . Ἔστησαν δὲ ἀληθῶς οἱ πόδες τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν . . . ἐπὶ τοῦ ὅρου τῶν Ἑλαιῶν, πρὸς τῷ αὐτόθι δεικνυμένῳ σπηλαίῳ εὐξαμένου τε, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τοῦ τῶν Ἑλαιῶν ὄρους τὰ περὶ τῆς συντελείας μυστήρια παραδεδωκότος, ἐντεῦθεν τε τὴν εἰς οὐρανούς ἄνοδον πεπονημένου κτλ. (Αὐτόθ. Βιβλ. Ζ, σελ. 178). Περὶ δὲ τοῦ ζωοποιῦ Μνήματος εὐθὺς αὐτὸς ἡμῖν ἐρεῖ. Τοσοῦτον δὲ μόνον ἡμεῖς ἐνταῦθα σημειοῦμεν, ὅτι ἐκ τῶν προειρημένων μαρτυριῶν πόρρω τῆς ἀληθείας ἐξελέγχονται πλανηθέντες, καὶ φρεναπατήσαντες ἑαυτοὺς, ὅσοι τῶν καινοτομιστῶν ἐναντία τῆς ἱστορίας ἐφρόνησαν, εἰπόντες, ὅτι πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου οὐκ εἰώθεισαν ἐκ τῶν ἐξω χωρῶν χριστιανοὶ ἀπίεσαι εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων τῆς Ἱερουσαλὴμ. Μόλις ἓνα μόνον, τὸν εἰρημένον ἐκ

(α) Ἄντρον εἶναι γραπτόν καὶ αὐτὸς ὁ Εὐσέβιος μαρτυρεῖ, χρησάμενος τῇ φράσει τῇ αὐτῇ καὶ ἀλλοχού » Τῷ τῆς πρώτης τοῦ Σωτῆρος Θεοφανείας ἄντρον· καὶ « Πρὸς τῷ τῆς γεννήσεως ἄντρον » καί· « Παντοίως τὸ τῆδε ἱερὸν ἄντρον φωνάζοντα » (βίβλ. Κωνστ. Γ. μα, μγ). Καὶ ἄλλως δὲ τὸ ἀ γ ρ ο ῦ πρὸς τὴν ἐνοσίαν τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας οὐ συμφωνεῖ. Ἄντρον ὑπέλαθε γραπτόν καὶ ὁ Κασσῶν (ὅστις καὶ τὸ τ ὠ ν λ ὅ γ ω ν, διορθοῖ εἰς τὸ α τ ᾠ λ ὅ γ ω » Εἰεῖσι. 11). Φαίνεται δὲ τὸ τοῦ ἀ γ ρ ο ῦ σφάλμα παλαιὸν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Εὐσεβίου. Ἐκ τούτου γάρ, ὡς δοικεν, ἀντέγραψε καὶ Θεόδοτος ὁ Ἀγκυράς (τῷ 430) « Ἐν ἀθήνῃ τίκεται χωρίφ, ἀ γ ρ ὸ ν ἀ φ α ν ῆ πρὸς γέννησιν ἐκλεξάμενος » (Ὁμιλία εἰς τὴν γέννησιν. βλ. Συνόδ. Συλλ. τ. α. σελ. 593).

Καππαδοκίας ἱερὸν Ἀλέξανδρον, εὖρηκεν ὁ Μολινέος ἀπελθόντα πρὸ τῆς Ἀγίας Ἐλένης· ἐπαγάζεται δέ πως καὶ ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ κατὰ τῶν παναγίων τόπων σταθεῖσιν εἰδώλοις! Ἀλλὰ τοῦτον μὲν καὶ τοὺς τοιοῦτους παραλείπομεν ληροῦντας. Ἄλλο δέ τι φέρεται παρὰ τοῖς Δυτικοῖς διήγημα ἐν τῇ τῶν ἱερῶν (ζαυροφορικῶν) *πολέμων Ἐπιτομῇ* (α). Ὅτι δέθεν καὶ πρὸ τοῦ Διοκλητιανείου διωγμοῦ (τῷ 285) οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ χριστιανοὶ εἶχον ἤδη ἐν τῇ κυριότητι αὐτῶν τὸν πανάγιον Τάφον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πλάσμα παχυλὸν, ἀντιστρατευόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν. Οὐδὲ συμβάλλει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ διηγήματος μαρτυρία τις, ἢν, μηδὲν πρὸς ἔπος, ἀναφέρουσιν ἐκ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων (6). Ἔστι μὲν γάρ οὐκ ἀπίθανον, ὅτι οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις εἰδωλολάτραι καὶ ἀλλόφυλοι, ὀλιγάριθμοι ὄντες (καὶ τοὶ κατ' ἀμφοδούς ἐπτά,

(α) *Epitome Bellorum Sacror. T. VI.* παρὰ Chateaubr. *Introd.* pag. 97.

(6) Ὁ ἱερώτατος Κύριλλος ἐξηγῶν τὸ «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ (ὡς τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος), λέγει... Περὶ δὲ τῶν τόπων, Ἱεροσολυμίτης ἄνθρωπος, περιλαβὼν εἶδας τὸ τοῦ ραΨαλμοῦ αἰδοῦ ἡκούσασαι αὐτὴν ἐν ἔγγραφῃ· εὐρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς παθούσι τοῦ δρυμοῦ» — (καὶ ἐπιφέρει) «Πρὸ ὁλίγων γὰρ ἐτῶν δρυμώδης ἦν ὁ τόπος» (Κατῆχ. ἱβ. §. 9. σελ. 158). Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς διαλαμβάνων περὶ τοῦ Γολγοθᾶ, λέγει· «Κῆπος γὰρ ἦν (ἐν τῷ τόπῳ) ὅπου ἐσταυρώθη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν βασιλικαῖς δωρεαῖς ἐφαιδρύνθη» (ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου), «ἀλλὰ κῆπος ἦν πρότερον καὶ τὰ σύμβολα τοῦτου μένει, καὶ τὰ λείψανα». (Κατῆχ. ἱδ. §. 3. σελ. 189). Ταῦτα τοῖνον τὰ χωρία φέρουσιν, ὡς μαρτυρίαν τοῦ ῥηθέντος διηγήματος τῆς τῶν ἱερῶν πολέμων Ἐπιτομῆς. Ἀλλ' εἴπερ ἦν ὁ περὶ τὴν Βηθλεὲμ τόπος δρυμώδης (οὐχὶ champêtre, ὅ ἐστι, πεδινός, ὡς οὐκ ἀκριβῶς ἐρμηνεύουσιν) ὀλίγους χρόνους πρὸ τοῦ Κυρίλλου (τῷ 372), τί κοινὸν ἔχει τοῦτο πρὸς ἡν λέγει ἡ Ἐπιτομή πρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ γενομένην ὑπὸ τῶν πιστῶν κήσιν τοῦ παναγίου Τάφου; ποῦ ἡ Βηθλεὲμ; καὶ ποῦ τὸ θεῖον Μνῆμα; Ἐπειτα τὸ μὲν Σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ ἐπὶ ἐπὶ τοῦ Ὀριγένης εἰδείκνυτο τοῖς πιστοῖς ἐλεύθερον, ὡς προείπαμεν· ἀλλ' οὐχὶ πάντως καὶ τὸ Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως μέχρι καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (ὡς αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ Εὐσεβίου διακηρύττει)· εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ θείου Κυρίλλου ἔμεινεν τὸ δένδρον, ἢ φωτὴν, ἐξωθεν τοῦ Γολγοθᾶ (ἐκτὸς θηλαδῆ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἰδρυθέντος ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως), σύμβολον καὶ λείψανον τοῦ κήπου (δοκεῖ ἦν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ὁ Κύριος ἐσταυρώθη, ἐν δὲ τῷ κήπῳ καὶ τὸ μνημεῖον), μὴ τι τοῦτο τὸ λείψανον μαρτυρεῖ καὶ τὴν ὑπὸ τῶν πει-

καὶ ἀμφοδάρχας διελόντος τὴν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. βλ. Χρον. Πασχάλ. σελ. 474. ἐκδ. Βόν.). ἡμέλουν κατὰ μικρὸν τῶν ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τοῦ Γολγοθᾶ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ σταθέντων ξοάνων, οὐδ' ἰσχυοὶ ἀντιστῆναι πρὸς τὸ καθ' ἡμέραν αὐξάναν πληθος τῶν πιστῶν. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὑποσελλομένη τοὺς ἐκ τῆς εἰδωλομανίας διωγμοὺς, οὐκ ἐτόλμα καθελεῖν τὰ ἐπὶ τοῦ ζωοδόχου Μνήματος ἰδρυθέντα μνημεῖα τῆς ἀσεβοῦς δυναστείας, εἶχε δὲ μόνην τὴν παραμυθίαν τοῦ προσελνεῖν, εἰ καὶ μετὰ δέους, τὰ ὑποκεκρυμμένα καὶ ἀφανῆ ἀγιάσματα τοῦ Κυρίου καὶ μακρόθεν, ὡς προείπομεν.

§. κ. Ἀλλ' ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐμελλεν ἵνα (τὰ τοῦ Ἄσματος εἰπεῖν) «Ὁ κῆπος οὗτος ὁ κεκλεισμένος» (οἷον γάρ, φησιν, ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐκεῖ πλησίον ἐβηκαν τὸν Ἰησοῦν), αὕτη ἡ πηγή (τῆς Ἀναστάσεως ἡμῶν) «πηγὴ ἰσθραγισμένη» (πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, εἶτα δὲ διὰ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐποικοδομηῆς), αὐτὸς λέγω ὁ πανάγιος Τάφος ἐμελλεν, ἵνα καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ Χριστὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ ἀναστὰς, εἰκονικῶς ἀνατεῖλῃ ἐκ τῶν μυγῶν, ὅπου ἦν τεθαμμένος ὑπὸ τῆς ἀσεθείας (βλ. Κυρίλλ. Κατηχ. ιδ. §. 3). Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (τῷ 326) ἀπὸ τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ φίλος, καὶ πνεύματι κάτοχος θεῷ, — χῶρον ἐκείνον τὸν θεῖον καθαίρεισθαι προσάττει. — ἅμα δὲ τῷ προστάγματι τὰ τῆς ἀπάτης μηχανήματα εἰς ἐδαφος ἀνωθεν ἀπ' ὑψηλοῦ κατερρίπτετο· ἐλύετό τε καὶ καθηρεῖτο, αὐτοῖς ξοάνοις καὶ δαίμοσι, καὶ τὰ τῆς πλάνης οἰκοδομήματα. — καὶ τοῦδαφος αὐτὸ εἰς πολὺ τοῦ χώρου βάθος ἀνορύξαντας, αὐτῷ χαὶ πόρῳ που καὶ ἐξωτάτῳ, λύθροις ἄτε δαι-

στῶν πρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰσχεσιν τοῦ θείου Μνήματος; ἔπειτα τί ῥητόν πρὸς τὸ τοῦ Εὐσεβίου; «Τὰ τῶν ἀθίων καὶ θυσσεῶν ἀνδρῶν κατὰ τῆς ἀληθείας μηχανήματα (τὰ κρύπτοντα τὸν ἅγιον Τάφον) μακροῦς παρετίνετο χρόνοις. Οὐδεὶς τε τῶν πάποτε ἡγουμένων, ἢ στρατηγῶν, ἢ βασιλέων εὐρηται ἐπιτελεῖσθαι εἰ μὴ εἰς καὶ μόνος» (ὁ Μ. Κωνσταντῖνος). Βίβ. Κωνσταντ. Γ. 26. Ἀλλὰ τὴν γνώμην τῆς ἔπιτομῆς καὶ αὐτὸς ὁ ταύτης μνημονεύων περιελίσσεται Chateaufort (ἐνθ. ἀνωτέρ.) εὐγενῶς ἀποβάλλει.

μονικοῖς ἐξέρυπωμένην, ἐκφορεῖσθαι παρακελεύεται — ὥς δὲ ὁ κατὰ βάθους τῆς γῆς ἀνεφάνη χώρος, αὐτὸ δὴ λοιπὸν τὸ σεμνὸν καὶ πανάγιον τῆς σωτηρίου Ἀναστάσεως *Μαρτύριον* παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεφαίνετο (α), καὶ τό*τε* ἅγιον τῶν ἁγίων ἄντρον *τὴν ὁμοίαν* τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναβιώσεως *ἀπελάμβανεν εἰκόνα*. διὸ μετὰ τὴν ἐν σκότῳ κατάδυσιν, αὖθις ἐπὶ τὸ φῶς προῆει καὶ τοῖς ἐπὶ θεῖαν ἀφικνουμένοις ἐναργῇ παρεῖχεν ὄραν τῶν αὐτόθι πεπραγμένων θαυμάτων τὴν ἱστορίαν — ἔργοις ἀπάσης γεγωνοτέροις φωνῆς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν μαρτυρούμενον (Εὐσέβ. βίῳ Κωνσ. Γ. 26—28). Αὐτὸς δὲ ὁ μεγαλὸνυμος, καὶ ἱσαπόστολος τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων πατὴρ, ἐν τῇ πρὸς τὸν τότε ἱεροσολύμων Μακάριον ἐπιστολῇ ἀνέκφραστον θαῦμα τῆς θείας χάριτος ἀνακηρύττει τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ζωοδόχου Μνήματος «Τὸ γάρ (φησι) τὸ γνῶρισμα τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πάθους ὑπὸ τῇ γῇ πάλαι κρυπτό-

(α) Μαρτύριον ὀνομάζει τὸ Μνῆμα τῆς ἀθανασίας καὶ Κύριλλος ὁ ἱεροσολύμων, καὶ τὸν λόγον προστιθεῖς· «Τίτι γὰρ τῷ λόγῳ, κατὰ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας, ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς Ἀναστάσεως οὗτος τόπος οὐκ ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ καὶ Μαρτύριον; Ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην (Σοφον. γ. 8) τὸν εἰπόντα, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεως εἰς μαρτύριον» (Κατηχ. ιδ. §. 3. σελ. 190 ἐκδ. Millij. Ἰδε καὶ τούτου σημειώσ. αὐτόθ.). Μαρτύριον τοῦτον τὸν ναὸν καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καλεῖ, γράφων πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, «συνελθόντας τοῦ Μαρτύριου τὴν ἀφίερωσιν (τὰ ἱγκαίνια) ποιήσασθαι» (Εὐσέβ. ἐνθ. ἀνωτ. Δ. 40). Καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῇ, Συνήχθημεν (λέγουσι) «Πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου Μαρτύριου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου . . . κατασκευασθέντος, ἐπιτελείσμεν» (παρὰ τῷ Μ. Ἀθανασίῳ τόμ. α. σελ. 621). *Μίγα Μαρτύριον* ὀνομάζει τοῦτον καὶ Νικηφόρος (Ἐκκλ. ἱς. π. 50). Ἐντεῦθεν *μαρτύρια* ὠνομάσθησαν καὶ οἱ ναοί, οὐ μόνον οἱ εἰς τιμὴν τῶν ἁγίων μαρτύρων καθιδρυμένοι (ἐφ' ᾧ συμπέπτει καὶ ἡ ἔννοια τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίας αὐτῶν, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων καθιερώσεως τῶν θεῶν θυσιαστηρίων), ἀλλὰ καὶ ἄλλοι παντοῦ· οἷον, εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου (Μ. Ἀθανάσιος), καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀποστόλου μαρτύριον (Σωκρ. Ἐκκλ. ἱστορ. δ' 18), καὶ μαρτύριον τῶν Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει (Εὐσέβ.), καὶ μαρτύριον Ἡλιοῦ τοῦ προφήτου (Γρηγ. Ναζ.) καὶ ἄλλα παρὰ τῷ Μ. Βασιλείῳ πολλοῦ· κτλ. Ἐνίοτε τὸ μαρτύριον τίθεται καὶ ἀντὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴκου. «Τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἅγια μαρτύρια (Δι. Ὀικουμ. Συνδ. Πράξ. α).

μενον, τοσαύταις ἐτῶν περιόδαις λαθεῖν, ἄχρις οὗ διὰ τῆς τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ ἀναιρέσεως ἐλευθερωθῆν, τοῖς ἑαυτοῦ θεράπουσιν ἀναλαμβάνειν ἐμελλε, πᾶσαν ἐκπληξιν ἀληθῶς ὑπερβαίνει. Εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες σοφοί, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες, ἄξιόν τι τοῦ πράγματος ἐβελήσουσιν εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχύτατον ἀμιλληθῆναι δυνήσονται» — καὶ παρακατιῶν «ὥς ἄρα πάντων μοι μᾶλλον μέλει, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκείνον τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι, αἰσχίστης εἰδῶλου προσθήκης, ὥσπερ τινὸς ἐπικειμένου θάρους, ἐκούφισα, ἅγιον μὲν ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ κρῖσει γεγενημένον· ἀγιώτερον δ' ἀποφανθέντα, ἀφ' οὗ [τὴν] τοῦ Σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς θῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμήσωμεν. Καὶ ἐφεξῆς διατάσσει τὰ περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ θαίου ναοῦ «Καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ σωτήριον ἄντρον ἐκόσμη, τὸ θεσπέσιον ἐκείνο Μνῆμα, ὥσαντι τοῦ παντὸς κεφαλὴν, ἐξαιρέτοις κίοσι καὶ πλείστον κόσμῳ καταφαιδρύνων. Ἐπειτα δὲ καὶ ναὸν κάλλιστον καὶ μέγιστον, τὸ τῆς Ἀναστάσεως μαρτύριον, καθίδρυσε. Καὶ δὴ κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον μαρτύριον, ἡ Νέα κατεσκευάζετο Ἱερουσαλήμ, ἀντιπρόσωπος τῇ πάλαι βοωμένη, ἥ μετὰ τὴν κυριοκτόνον μαιφονίαν ἐρημίας ἐπ' ἔσχατα περιτραπέισα, δίκην ἔτισε δυσσεβῶν οἰκητόρων. Ταύτην δὲ τὴν καιρὴν καὶ νέαν Ἱερουσαλήμ (τὸν ναὸν, ἐκ δὲ τούτου καὶ πᾶσαν τὴν Χριστοῦ πόλιν Ἱερουσαλήμ καιρὴν καὶ νέαν ὁ Σφζόμενος, καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς ἀπεκάλεσαν· Αἰτίας δὲ λόγος οὐδεὶς) «τάχα που καὶ λόγοι προφητικοὶ θεσπίζοντες ἀνυμνοῦσι» (βλ. Εὐσεβ. βίβ. Κωνσ. Γ, λ—λδ, ὅπου καὶ τοῦ τε παναγίου Τάφου τὸν περιστύλιον κόσμον, καὶ ὅλου τοῦ ναοῦ τὴν κατασκευὴν διαγράφει).

§. κα. Ἐγένετο δὲ ταῦτα τὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μεγαλουργήματα, παρούσης ἐν Ἱεροσολύμοις Ἑλένης τῆς ἁγίας Αὐγούστης, καὶ θεοφιλεστάτης αὐτοῦ μητρὸς, «ἥτις ἀποδιδούσα τῷ παμδασιλεῖ Θεῷ χαριστήρια, ἤλθε εἰς εὐχὰς αὐτῆς ἐκπληροῦσα, ἵνα τοῖς βήμασι τοῦ Σωτῆρος τὴν πρέπουσαν προσκύνῃσι ἀπο-

νείμην. Τότε εὐρέθη καὶ τὸ τίμιον ξύλον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ παρὰ τῷ Δεσποτικῷ κεχωσμένον μνήματι (α). Ἡ δ' αὐτὴ βασιλὶς καὶ ἐν τῷ Σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἀνήγειρε ναοὺς περικαλλεστάτους (Εὐσεβ. αὐτ. Γ. μβ, μγ). Ἐν δὲ τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἀναστάσεως ἐστάθη πάντως καὶ ὁ θρόνος τοῦ πρώτου ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφθεοῦ, ὃν εἶδεν ὁ Εὐσέβιος· καὶ μαρτυρεῖ πεφυλαγμένον ὑπὸ τῶν κατὰ διαδοχὴν περιεπόντων αὐτὸν ἀδελφῶν διὰ τὸ πρὸς τοὺς ἁγίους ἄνδρας σέβας (Ἐκκλ. ἱ. Ζ, 19). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ αἰδιδυμὸς Ἱεροσολύμων Δοσιθεὸς ὁρμηθεὶς, ἔγραψεν οὐκ ἀπιθάνως, ὅτι διέσωσαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐπὶ Τίτου καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων λαβόντες μεθ' αὐτῶν οἱ εἰς Πέλλαν προσφυγόντες χριστιανοί (β).

§. κβ. Μετὰ μίαν δεκατηρίδα Σύνοδος ἀθροίζεται μεγίστη, κελεύσει τοῦ βασιλέως, ἐν Τύρῳ· κακείθεν ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα τὰ ἐγκαινία τοῦ μεγάλου Μαρτυρίου τῆς Ἀναστάσεως πανηγυρικῶς ἐπιτελέσῃ. Λεγέτω δ' αὐτὸς Εὐσέβιος, αὐτόπτης παρών, τὴν μεγαλοπρέπειν τῆς ἱεροτελεστίας. Ἄρσαντες οὖν οἱ πάντες, δημοσίοις δρόμοις ἤλαυνον ἐπὶ τὰ προκείμενα· ἐπληροῦτο δὲ τότε πᾶς ὁ τῆδε τόπος μεγίστης Θεοῦ χορείας, ἐπὶ ταύτῃ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις συνηγμένων τῶν ἐξ ἀπάσης ἐπαρχίας διαφανῶν ἐπισκόπων. Μακεδόνες μὲν γὰρ τὸν τῆς παρ' αὐτοῖς μητροπόλεως παρέπεμπον. Παννόνιοι τε, καὶ Μυσοὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἀνθούντα κάλλι τῆς τοῦ Θεοῦ νεολαίας. Παρῇν δὲ καὶ Περσῶν ἐπισκόπων ἱερὸν χρῆμα, τὰ θεῖα λόγια ἐξησχηκῶς ἀνὴρ· Βιθυνιοὶ τε καὶ Θράκες τὸ πληρωμα τῆς Συνόδου κατεπόσμου· οὐ μὲν

(α) Βλ. Κύριλ. Ἱεροσ. ἐπιστ. π. Κωνσταντ. §. 6: Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱ. α. 17. Σωκρ. Α. ιζ: Σωζόμεν. Β. α.

(β) Δοσιθ. Δωδεκαβίβλ. σελ. 5. Καὶ ἄπορον, πῶς ὁ σφώτατος Εὐγένιος, Εδουβίου μαρτυροῦντος, ὑπερορᾷ τὰ Δοσιθείου (ἐκπύναται. σελ. 84). Ἐκ ταύτης τῆς παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ μνήμης τῆς Ἀδελφοῦ καθέδρας ὁρμηθέντες ἴσως καὶ οἱ Αὐτικοί, ἐπλαστούργησαν ἢ καὶ νῦν δεικνύουσιν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ῥώμην ναῷ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου τὴν τούτου ξυλίνην καθίδραν, ἃν που ἐν θήκῃ ἀργυρᾷ ἀνατεθειμένην.

ἀπελιμπάνοντο οὔτε Κιλικίων οἱ διαφέροντες· καὶ Καππαδοκῶν οἱ πρῶτοι παιδεύσει λόγων, μέσοι τοῖς πᾶσι διέπρεπον. Συρία τε πᾶσα, καὶ Μεσοποταμία, Φοινίκη τε καὶ Ἀραβία σὺν αὐτῇ Παλαιστίνῃ, Αἴγυπτός τε καὶ Λιβύη, οἱ τε τὴν Θηβαίων οἰκοῦντες χώραν, πάντες ὁμοῦ ἐπλήρουν τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ χορείαν, οἷς ἀναρβύμητος ἐξ ἀπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἐπηκολούθει λεώς. Παρῇν δὲ τούτοις ἅπασι βασιλική τις ὑπηρεσία κτλ. (Βίβ Κωνσ. Δ. μγ. ἶδε καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἐπιστολὴν ταύτης τῆς συνόδου παρὰ τῷ Μ. Ἀθανασίῳ Ἀπολ. Β. Πρβλ. καὶ Σωκρ. ἔκ. ις. Α, λγ). Ἐκτοτε διέμεινεν ἔθος παρὰ τοῖς Μακεδόσι, διὰ πολλοῦ κεκρατηκός, ἵνα τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν ἀποστέλλωσι κατ' ἔτος εἰς Ἱερουσαλήμ μετὰ δώρων, ὥς φησι Δοσίθεος (Δωδεκαβ. σελ. 177).

§. κγ. Ὁ δὲ Μ. Κωνσταντῖνος δι' ἐτέρου εὐσεβοῦς διατάγματος ἐκέλευσεν, ἵνα καὶ τῷ χωρίῳ τῷ περὶ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῇ (παρὰ τῇ Χεβρώνι) καθαιρεθῶσι μὲν τὰ κακὰ παρὰ τῶν ἀσεβῶν καθιδρυθέντα εἰδωλα, καὶ ὁ βωμὸς τῶν ἀκαθάρτων θυσιῶν, ἀνεγερθῇ δὲ ναὸς ἅγιος εἰς δόξαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἀξίως τῆς ἀρχαίας καὶ διηνεκοῦς τοῦ τόπου ἀγιότητος· ἃ δὲ καὶ γέγονεν. Ἄξιον δὲ τινα καὶ κατὰ λεξιν μνημονεῦσαι ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς, ἣν ὁ φιλόχριστος Αὐτοκράτωρ ἔγραφε πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Μακάριον, καὶ πάντας τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισκόπους, «Οὐ γὰρ ἀγνοεῖτέ, φησιν, ἐκεῖ πρῶτον τὴν τῶν ὅλων Δεσπότην Θεὸν καὶ ἰσθῆναι τῷ Ἀβραάμ, καὶ διειλέχθαι. Ἐκεῖ οὖν πρῶτον ἡ τοῦ ἀγίου νόμου θρησκεία τὴν καταρχὴν εἴληφεν. Ἐκεῖ πρῶτον ὁ Σωτὴρ αὐτὸς μετὰ τῶν δύο ἀγγέλων τὴν ἐαυτοῦ ἐπιφάνειαν τῷ Ἀβραάμ ἐπεδαψιλεύσατο. Ἐκεῖ τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ἤρξατο φαίνεσθαι κτλ. (παρ' Εὐσεβ. βίβ Κωνσ. Γ. νβ).

§. κδ. Μετὰ περὶπου 30 ἐνιαυτοῦς (περὶ τὸ 355) ἱστορεῖται παρὰ Λατίνους, ὅτι καὶ Εὐτροπία, ἡ χήρα Μαξιμίνου τοῦ Ἐρχουλίου, ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσουσα· λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὴ κατηδάρισε τὰ λείψανα τῆς εἰδωλολατρείας τὰ κατὰ τὴν

ἀγορὰν τῆς Τερεβίνθου, πλῆσιον τῆς Χεδρώνος (α). ἀλλ' εἰ μετὰ τὸ διάταγμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἔμενον εἰσέτι κατ' ἐκείνον τὸν τόπον λείψανά τινα τῆς εἰδωλοθρησκείας (ἡ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ μετὰ ταῦτα ἀνενεώθησαν), ἄδελον.

§. κε. Ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (τῷ 333) τίθεται καὶ ὁ ἀνώνυμος λατῖνος συγγραφεὺς τοῦ Ἱεροσολυμικοῦ Ὀδοιπορικοῦ, ἐν ᾧ ζωγραφεῖται ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ περίξ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ, καὶ ὅσον ἐπιτετημένως, τοσοῦτον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀκριβῶς (β).

§. κς. Παραλείπομεν τὸν Νικομηθεῖας Εὐσέβιον (τῷ 330), ὅστις τῆς τῶν Ἱεροσολύμων θέας σκηψάμενος ἐπιθυμεῖν, μετὰ πλείστης ἐκείθεν (ἐκ Κωνσταντινουπόλεως) ἀπῆρε τιμῆς· συναπῆρε δὲ αὐτῷ καὶ Θεογόνιος ὁ Νικαίας, καὶ τοὺς ἱεροὺς κατέλαβον τόπους (Θεοδ. Ἐκκλ. Ἰς. Α. κ).

§. κζ. Ἄλλη Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις ἱστορεῖται συναχθεῖσα ἐπὶ Κωνσταντίου (τῷ 350), ἥτις ὡς ἐκ περιωπῆς ἱερωτάτης, συνέησι πὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπανιόντα, «τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθιόπῃ... καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀδελφοῖς» (Μ. Ἀθαν. τόμ. α. σελ. 601).

§. κη. Ὁ Μέγας Βασίλειος (τῷ 358—360) ἦλθεν εἰς Ἱεροσολύμην μετὰ τοῦ Εὐδόουλου (διδασκάλου αὐτοῦ, Ἀθήνησι πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν), καὶ πάντα τόπον ἱερὸν προσκυνήσαντες, ἐξαπτίσθησαν ἀμφότεροι ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Μαξίμου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ (ἀγ. Ἀμφιλόχ. βίβ. Μ. Βασιλείου σελ. 172 ἐκδ. 1644). Ἀνέφλεγε δὲ τότε τῶν πιστῶν τὰς καρδίας (ὅσοι μεγάλοι τὴν

(α) «Ἀδριανὸς ἔλαβε τοὺς Ἰουδαίους αἰχμαλώτους, καὶ ἀπέλθον εἰς τὴν λεγομένην Τερβίνθον, προέστησε πανήγυριν, καὶ πίπρακεν αὐτούς· — καὶ ἕως τοῦ νῦν ἡ πανήγυρις ἐκείνη λέγεται Ἀδριανὴ (ἄλλ. Ἀδριανίς)». Χρονικ. Πασχάλ. σελ. 474: ἐκδ. Βον. πρβ. Ἱερὸν. Comm. εἰς Ζαχαρ. ια.

(β) «Itinerarium a Burdigala Hierusalem usque, et ab Heraclea per Aulonam, et per urbem Romam Mediolanum usque»· ἐξῆδωκεν ὁ Wesseling μετὰ πολυμαθῶν σημειώσεων, καὶ μετὰ Κελδινικοῦ προλόγου ἐν Vetera Romae. Itineraria etc. Amstelædami, 1735.

ἡλικίαν ἐλάβδανον τὸ ἅγιον βάπτισμα) καὶ ἡ κατὰ τοῦτο μίμησις τοῦ Δειπνίου Χριστοῦ. Οὕτω καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος νοσήσας, καὶ ζητήσας τὴν σπραγίδα τοῦ θείου βαπτίσματος ἐν Νικομηδείᾳ, ἔλεγεν· «Ἐπὶ τῶν ρείθρων Ἰορδάνου ποταμοῦ τοῦτ' ἐνενοῦν ποιῆσαι, ἐφ' ὧν καὶ ὁ Σωτὴρ εἰς ἡμέτερον τύπον τοῦ λουτροῦ μετασχεῖν μνημονεύεται. Θεὸς δ' ἄρα τὸ συμφέρον εἰδὼς, ἐντεῦθεν ἤδη τούτων ἡμᾶς ἀξιοῖ» (Εὐσέβ. Βίω Κωνσ. Δ. ξβ). Οἱ δὲ τινες πάλιν κατὰ τόπους μὴ ἔχοντες εἰς Ἰορδάνην ἀπελθεῖν, ἐζήτουν ἱερουργόν τοῦ βαπτίσματος ἀρχιερέα, καὶ Ἱεροσόλυμίτην (βλ. Γρηγορ. Ναζ. λόγ. εἰς τὸ βάπτισμ. σελ. 655), ἀτοπα πάντως φρονούντες, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκ τούτου φαίνεται τὸ πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα πάγκοινον σέβας τῶν τότε χριστιανῶν.

§. κθ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς (τῷ 370), ὅτι μὲν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης διέτριψεν ἐπὶ χρόνον ἕνεκα σπουδῆς καὶ φιλομαθείας, αὐτὸς λέγει (Λόγ. κ. σελ. 325). Ὅτι δὲ καὶ εἰς τὴν γείτονα Ἱερουσαλὴμ ἀνέδραμε, τοὺς ἀγίους ἐπισκεψόμενος τόπους, ἱκανῶς μαρτυροῦσι τὰ τῆς Θεολόγου γλώττης ἐκείνης θαυμάσια ῥήματα «Τὴν Βηθλεὲμ τίμησον τὴν μικράν, ἥ σε πρὸς τὸν παρὰδεῖσον ἐπανήγαγε· καὶ τὴν φάτνην προσκύνησον, δι' ἣν ἄλογος ὢν, ἐτράφη ὑπὸ τοῦ λόγου· γινώθι ὡς βοῦς τὸν κτησάμενον (Ἡσαίας διακελεύεται σοί), καὶ ὡς ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ». (Λόγ. λη. σελ. 622).

§. λ. Ἡ ἀγία καὶ πνευματέμφορος Οἰκουμενικὴ Β. Σύνοδος (τῷ 381) οὐκ *Aliliar* (πολιτικῶς), ἀλλ' αὐτὸ τὸ θεόδοτον ὄνομα τὴν Ἱερουσαλὴμ ὀνομάζει· καὶ ταύτης τὴν ἐκκλησίαν «*Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν*» λαμπρῶς ἀνακηρύττει «*Τῆς δὲ (φῆσι) Μητρὸς ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν, κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα*» (Ἐπιστολ. Συνοδικ. πρὸς τὸν Ῥώμης Δάμασον· παρὰ Θεοδωρήτῳ Ἐκκλ. ἱστορ. Β, θ). Ἰππερχε δὲ ὁ αἰοίδιμος Κύριλλος

ὑπὸ μὲν τοῦ καὶ πράγματι καὶ ὀνόματι Μακαρίου τοῦ Ἱεροσολύμων (τοῦ καὶ ἐπὶ τῆς Α. Οἰκουμενικῆς Συνόδου συνεδριάσαντος) διάκονος χειροτονηθείς, ὑπὸ δὲ τοῦ μετ' ἐκείνου Μαξίμου, πρεσβύτερος καὶ κατηχητῆς, καὶ αὐτοῦ τέλος τοῦ Μαξίμου διάδοχος εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων (τῷ 350). πολλὰ δὲ παθὼν καὶ φυγῶν ὑπὸ τῶν διωκόντων Ἀρειανῶν, τέλος ἐπανῆλθε, καὶ ὑπὸ τῆς Β, Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ἐν ᾗ καὶ συνήδρευσεν) ἐπικυροῦται· (ἡ δὲ μαρτυρία τῆς θείας ταύτης Συνόδου, ἵνα καὶ τοῦτο κατὰ πάροδον εἰπωμεν, προτιμωτέρα πάντως μυριάκις μυρίων Ἱερωνύμων, ὅστις Ἀρειανὸν ἄντικρυς ἔγραψε τὸν ἀγιώτατον Κύριλλον ἐν τῷ Χρονικῷ, ὃ παρηκολούθησαν καὶ ἄλλοι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκτὸς τῆς προθέσεως). Ὁ δὲ μακάριος Κύριλλος ἐν ταῖς ἱεραῖς αὐτοῦ Κατηχήσεσιν (ἃς ἔτι νέος συνέγραψεν) οὐ μόνον τοὺς τόπους τοὺς ἁγίους ἀκριβῶς διαγράφει, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν τοὺς Κατηχουμένους διδάσκει, ἀποδείκνυσιν, ὡς οὐκ ὀλίγοι ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ ἔξωθεν συνιόντες ἐπὶ τῷ προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τόπους, καὶ τοῦ θείου βαπτίσματος ἐν Ἱεροσολύμοις ἀξιωθῆναι (βλ. Κατηχ. ιη, σελ. 273, ὅπου ἐξηγεῖ τὸ τοῦ Ἠσαίου. "Αρον κύκλῳ τοὺς θρόνους σου Σιών"). Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου Κυρίλλου ἐφάνη καὶ ἐν Οὐρανοῖς ἡλίου λαμπρότερον τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιῶν Σταυροῦ (ὡς αὐτὸς τοῦτο ἐναργῶς διαγράφει ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον ἐπιστολῇ). Τὰ δ' αὐτὰ καὶ σφζόμενος ἱστορῶν, «Οὐ μετρίως, φησί, καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκούμενον ἡ περὶ τούτου (τοῦ θαύματος) ἀγγελία κατέπληξεν. — Ὡς γὰρ εἰώθει, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς κατ' εὐχὴν καὶ ἱστορίαν τῶν τῆδε τόπων Ἱεροσολύμων» (ἰσ. γρ. ἐν Ἱεροσολύμοις) ἐδημοῦντες, ὧν ἐγένοντο θαυτα τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσαν» (Σφζομ. Ἐκκλ. ἱς. Δ. ε. ταῦτα καὶ Νικηφ. ὁ Κάλλιστος Ἐκκλ. ἱς. θ. 32).

§. λα. Γρηγόριος ὁ θεσπέσιος τῆς Νύσσης ποιμὴν (τῷ 370) ἔγραψε μὲν τὰς δύο προεκτεθείσας ἐπιστολάς. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσων τὰ ἔχρη τῆς ὁρατικῆς ζωῆς, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποσταλείς πρὸς ὁμόνοιαν τῶν

ἐκεῖ ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πολὺ πρότερον δι' εὐχῆς ἔχων ἀπελθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τόπους (ὡς αὐτὸς περὶ ἐαυτοῦ μαρτυρεῖ), εἶδομεν ἐν τοῖς προηγηθεῖσι (σελ. 29).

§. λβ. Ἀμμώνιος ὁ ἱερός Ἀββᾶς καὶ ἀσκητής, ὁ Σιναΐτης, τὸ γένος Ἀλεξανδρεὺς, θαυμάσιος ἀνὴρ (ἐπὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, καὶ Πέτρου Ἀλεξανδρείας τοῦ τὸν Μ. Ἀθανάσιον διαδεξαμένου τῷ 371). Οὗτος οὖν μετὰ μὲν τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς Ῥώμην συναπῆρε, καὶ πρὸς τ' ἄλλα μὲν τῆς πόλεως πάμπαν ἀπεριέργως ἔσχε· μὴ δὲ τὰ τρόπαια (τὰ μνημεῖα) τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Πέτρου καὶ Παύλου) προσεκύνησε προσελθὼν (Σωκρ. Ἐκκλ. Ἰς. Δ. β, καὶ κγ). Μετὰ δὲ τὴν Ἀθανασίου τελευτὴν, καὶ τὴν Πέτρου διαδοχὴν, ἔγραψε ταῦτα ὁ Ἀμμώνιος. «Ἐγένετό μοι—λογισμὸς ἀποδημῆσαι εἰς τὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης· πρῶτον μὲν, οὐχ ὑποφέρων θλίψειν τὰς θλίψεις καὶ τὸν καθ' ἡμέραν γινόμενον κίνδυνον τῶν πιστῶν, [τὸν] ὑπὸ τῶν παρανόμων τυράννων, [καὶ] τὸν ἀγιώτατον ἡμῶν ἐπίσκοπον Πέτρον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κρυπτόμενον, καὶ φεύγοντα.—ἅμα δὲ καὶ ἐπιθυμῶν θεάσασθαι τοὺς σεβασμίους τόπους, καὶ προσκυνῆσαι τὴν ἁγίαν Ταφὴν, καὶ τὴν ζωοποιὸν καὶ ἄχραντον Ἀνάστασιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς λοιποὺς ἁγίους τόπους, ἐν οἷς περιάγων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπετέλει τὰ φρικτὰ αὐτοῦ μυστήρια» (α).

(α) Βλ. Ἀμμωνίου μοναχοῦ λόγος περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν Εὐσεβίων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει, καὶ ἐν τῇ Ῥαϊθοῦ ἁγίων πατέρων (ἐν *Illustrium Christi Martyrum Lecti Triumphi* etc. ed. Combefisij. Paris. 1660 pag. 88), ὅπου ὁ Κομβεφίσιος ἐξέλαβε τὸν ἀνωτέρω Πέτρον Ἀλεξανδρ. τὸν ἱερομάρτυρα Πέτρον, τὸν ἐπὶ Δικίου μαρτυρήσαντα τῷ 301 (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἰστορ. Η. ιγ). ὅθεν ὁ Λεμοῦνος (*Varia Sacr.* p. 443) νοθεύει τὸ ἀνωτέρω χωρίον, ὡς μήπω τότε (ἐπὶ τοῦ ἱερομάρτυρος Πέτρου) μήτε τοῦ ἁγίου Τάφου εὐρημένου, μήτε τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ψευδοσημένου. Ἄλλ' ἠπατήθη πάντως ὁ Λεμούνος ὑπὸ τῆς Κομβεφισίου χρονολογίας, ὅστις συνέχει τὸν ἱερομάρτυρα πρὸς τὸν τοῦ Ἀθανασίου διάδοχον Πέτρον· ὅλην δὲ, ὅτι καὶ οὗτος εἰς Ῥώμην ἀπῆρε (Θεοδώρ. Ἐκκλ. Ἰστορ. Δ. ιθ. πρβλ. καὶ ιζ, ιη). Τότε ὁ Ἀμμώνιος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς Παλαιστίνην, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, κατέβηκεν εἰς τὸ Σίναϊον, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡ τῶν ἐν Σινᾷ καὶ ἐν Ῥαϊθοῦ ἁγίων Ἀββᾶδων σφαγὴ ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Βλαμύμων

§. λγ. Συμεώνης ὁ παλαιός, καὶ βίου ἀσκήσει, καὶ θαύμασι περιώνυμος (περὶ τὸ 375), ὅπως ἐσέβετο τοὺς ἁγίους τόπους, αὐτὸς ἡμῖν ἐρεῖ· «Ἡμεῖς φησιν» (αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀκόλουθοι) «τὸν ἀσκητικὸν μετιόντες βίον, καὶ τῆς ἡσυχίας ἐρῶντες, ἀλώμεθα κατὰ τὴν δε τὴν ἔρημον, ἐν τῷ Σινᾷ ὅρε· τὸν τῶν ἀπάντων ἐπιθυμοῦντες προσκυνῆσαι Θεόν, ἐν ᾧ Μωσῇ τῷ θεράποντι τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ποιησάμενος, ἔδωκε τῆς νομοθεσίας τὰς πλάκας· οὐχ ὅτι τὸ θεῖον περιγεγράφθαι νομίζομεν· (ἀκούομεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος α ὅτι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ λέγει Κύριος ν, καὶ ὅτι ἀκατέχει τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας ν)· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς θερμῶς ἐρῶσιν οὐ μόνον οἱ ἐρώμενοι τριπόθητοι, ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι ἐράσμιοι, οἱ τὴν τούτων παρουσίαν καὶ ὁμιλίαν δεξάμενοι» κτλ. (Θεοδώρ. Φιλοθ. ἱστορ. ζ).

§. λδ. Ὡς ὁμόφρο·α καὶ ἰσοκλεῇ καὶ σχεδόν τι σύγχρονον τῷ παλαιῷ Συμεῶνι παραβάλλομεν καὶ Πέτρον τὸν ἐκ τῆς (ἐν Ἀσίᾳ) Γαλατίας· «Ὅστις 99 ἔτη τὰ πάντα βίους, ἑπτὰ μόνον, ὡς φασί, συνέζησε μετὰ τῶν γονέων, τὰ δὲ λοιπὰ 92 ἐν τοῖς τῆς μοναστικῆς φιλοσοφίας διετέλεσεν ἄθλοις. Ἡθλητὴς δὲ τὸν πρῶτον χρόνον ἐν Γαλατίᾳ. Ἐκείθεν ἱστορίας ἕνεκα τὴν Παλαιστίνην κατέλαβεν, ἵνα τοὺς τὰ σωτήρια πάθη δεξαμένους θεασάμενος τόπους, ἐν αὐτοῖς τὸν σεσφκῶτα προσκυνήσῃ Θεόν, οὐχ ὡς τόπῳ περιγρφόμενον· ἡπίστατο γὰρ αὐτοῦ τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον· ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστιάσῃ τῇ θεωρίᾳ τῶν ποδουμένων, καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικόν, δέχῃ τῆς ὀψεως, τῆς πνευματικῆς διὰ τῆς πίστεως ἀπολαύῃ τρυφῆς. Πεφύκασι γὰρ πως αἱ φιλοστοργῶς περὶ τινὰ διακαίμενοι οὐ τὴν ἀπὸ τῆς θέας αὐ-

κατεπρόχθη (Σωκρ. Ἑκκλ. ἱς. Α. 36; Σαζέμ. ζ, 38). Ὁ δὲ μακάριος Ἀμμώνιος διασφθεῖς, ἵπανῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ἔπου καὶ συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς τῶν Ἀββάδων ἀναρρίσεως Αἰγυπτιασί. Ἐξελλήνισα δὲ ταύτην Ἰωάννης (βλ. Ἀμμώνιον ἐνθ. δνωτ. σελ. 182. καὶ Cave Scrip. Eccles. Hist. p. 47), ἣν ὁ Combefis, εἰδέτωκε κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν μᾶλόντος περὶ τῶν ἀναρρίντων» κτλ.

τοῦ μόνης θυμηδίαν καρποῦσθαι, ἀλλὰ καὶ οἰκίαν, καὶ ἐσθήματα, καὶ ὑποδήματα μετὰ πάσης θεωρεῖν εὐφροσύνης. Τοῦτον ἔχουσα τὸν ἔρωτα περὶ τὸν νυμφίον ἢ ἐν τοῖς Ἄσμασι τῶν Ἀσμάτων φερομένη νύμφη, βοᾷ λέγουσα· «ὣς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ὁ ἀδελφιδοῦς μου ἀναμέσιν τῶν υἱῶν ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα, καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν λάρυγγί μου». Οὐδὲν οὖν ἀπεικὸς οὐδὲ ὁ θεῖος οὗτος πεποίηκεν ἄνθρωπος, τὸν αὐτὸν περὶ τὸν νυμφίον δ.ξάμενος ἔρωτα· ποθήσας δὲ καθάπερ τινὰ τοῦ νυμφίου θεωρεῖσαι σκιά, τοὺς ἄσασιν ἀνθρώποις τὰς σωτηρίους πηγὰς ἀναδύζοντας ἐπεζήτησε τόπους». Ταῦτα κατὰ λέξιν ὁ ἱερὸς Θεοδώρητος (Φιλοθ. Ἱστορ. θ).

§. λε. Ἰλαρίων ὁ Μέγας καὶ τὸ ἐπώνυμον καὶ τὸ πρᾶγμα (τῷ 365) Παλαιστινὸς τὴν πατρίδα (ἐκ τῆς πρὸς τῇ Γάζῃ κώμης Θαθαθᾶς), καὶ ἐν Παλαιστίνῃ καταβιώσας, οὗ τὸν βίον ἔγραψεν ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος (μηκέτι σφζόμενος), καὶ ὁ ἱερώνυμος (τ. α. σελ. 317, κτλ.), καὶ οὗτος ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀπῆλθε προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλὴμ, «ὅπου καὶ μίαν (φησὶν ὁ ἱερώνυμος) ἡμέραν διέμεινεν ἵνα μήτε τῶν ἁγίων δόξῃ παραμελῶν, μήτε πάλιν τόπῳ περικλείων τὸν Θεόν» (ἐπιστ. ιγ).

§. λς. Ἐπιφάνιος ὁ ἀγιώτατος, ἐξ Ἰουδαίων, καὶ Παλαιστινός, ὁ Κύπρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ (τῷ 368) ἀπῆλθεν ἔτι μοναχὸς εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνήσων τοὺς ἁγίους τόπους· «Ἐπορεύθημεν» (γράφει ὁ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ ἀκόλουθος Ἰωάννης, ἐν βίῳ αὐτοῦ §. κς) «Ἐπορεύθημεν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ προσεκυνήσαμεν τὴν ζῶν ἡμῶν, τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Δεσπότη. Ἐποιήσαμεν δὲ ἐν τῇ πόλει, διερχόμενοι τοὺς τόπους, καὶ εὐχόμενοι, ις ἡμέρας» (βλ. Ἐπιφαν. τόμ. β. σελ. 340). Καὶ ἀρχιερατέων δὲ ἤδη πάλιν ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅπου καὶ ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀναστάσεως (καὶ τοι τοῦ τότε Ἱεροσολύμων Ἰωάννου μὴ πάνυ φιλικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένον). Οὐχί (γράφει πρὸς Παμμάχιον ὁ μακάριος ἱερώνυμος, πρὸς αὐτὸν ἀποτεινόμενος τὸν Ἰωάννην), «Οὐχί πρὸ τοῦ Μνήματος τοῦ Κυρίου

διελέγετο; — Οὐχί, πρὸς τὸν Σταυρὸν (τὸν Γολγοθᾶν) ἐκ τῆς Ἀναστάσεως ἐπείγομένων ὑμῶν, πάσης ἡλικίας καὶ φύλου πληθὺς συνέβηες πρὸς αὐτὸν, προσφέρονσα τὰ παιδία (πρὸς εὐλογία), καταφιλοῦσα τοὺς πόδας, τέλλουσα τὰ κράσπεδα; » κτλ. (Ἐπιστ. ξά. τ. α. σελ. 664).

§. λζ. Εὐάγριος (τῷ 380) ὁ θυμάσιος καὶ περίφημος (καὶ τέλος, κατὰ δυστυχίαν, ὠριγενιστῆς ἐξελεγχθεὶς), ἀπῆλθεν εἰς ἱεροσόλυμα καὶ οὗτος· ἐνθὲ καὶ ἐξενίσθη παρὰ τῇ οἰκίᾳ Μελάνη (βλ. Παλλάδ. Λαυσαικ. κεφ. πη· τὰς δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς ὀλίγας διαφωνίας περὶ τινὰ τῶν κατ' αὐτὸν, ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῷ περὶ τῶν Ο. Ἑρμηνευτ. Τόμ. Δ. σελ. 572, 623).

§. λη. Ἰερώνυμος, ὁ σοφώτατος Δαλμάτης Πατήρ, καὶ φωστήρ τῆς Ἐκκλησίας (ἐν οἷς ἀμωμῆτως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἠγωνίσαστο καὶ συνέγραψεν), ἦλθε μὲν ἐκ Ῥώμης εἰς προσκύνησιν τῆς ἀγίας γῆς, καὶ ἐμόνασεν ἐν Βηθλεὲμ περὶ τὸ 379· πολλαχοῦ δὲ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων διαγράφει τοὺς ἀγίους τόπους· ἐμνημονεύσαμεν δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παροδικῶς δύο τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν (σελ. 29)· ἀλλὰ καὶ ἥδη προστιθέμεθα μακροτέρας τινὰς περικοπὰς τοῦ Πατρός· Ἐν μὲν οὖν τῇ πρὸς τὸν Ῥωμαῖον Δεοδέριον ἐπιστολῇ (τόμ. α. σελ. 1305) προσκαλὼν αὐτὸν μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σερενίλλης εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἡγιασμένων χωρίων τῆς θείας ἐπιφανείας, μετ' ἄλλα ἐπιτίρει καὶ τὰ ἑξῆς· «Καὶ τοίνυν προτρέπω ὑμᾶς, καὶ παρακαλῶ δι' ἀγάπην τοῦ Κυρίου, παράσχετε ἡμῖν τὰς ὑμετέρας ὄψεις ἰδεῖν, καὶ, χάριν τῶν ἀγίων τόπων, πλουτίσατε ἡμᾶς τῷ τοσούτῳ δωρήματι. Κἂν ὑμῖν ἀπαρέσῃ τὰ τῆς ἡμετέρας διαμονῆς, πάντως τὸ προσκυνῆσαι εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου, μέρος πίστεώς ἐστι, καὶ θεάσασθαι οἷον ἐτι νεαρὰ τὰ ἔχνη τῆς γεννήσεως, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ » κτλ. Τὴν δὲ περίδοξον Ῥωμαίαν πατρικίαν Μάρκελλαν προσκαλούμενος εἰς τὸν ἀγρὸν τῆς Βηθλεὲμ (σελ. 161), καὶ τοῦτον εὐφραδέστατα διαζωγραφῶν, ἐπάγει· «Ἀλλ' ἵνα εἰς τὴν ἑπαυλιν (τὴν Βηθλεὲμ), καὶ τὸ κατάλυμα τῆς Μαρίας

ἐπανεέλθωμεν, ποίῳ λόγῳ, ποίᾳ δὲ φωνῇ διηγήσομαί σοι τὸ Σπήλαιον τοῦ Σωτῆρος; Κἀκεῖνην δὲ τὴν φάτνην, ἐν ᾗ θρέφος ἐκλαυθ-
 μύρισε, σιγῇ μᾶλλον, ἢ φράσει ταπεινῇ τιμητέον. Ποῦ γὰρ ἐκεῖ
 πλατῆται στοαί; ποῦ κεχυσμένα φατνώματα; ποῦ, δίκην ἀνα-
 κτόρων, ιδιωτικῶς κατεσκευασμένοι βασιλικά; (εὐρύχωροι οἰ-
 κοδομαί, πλατυτάτους ἔχουσι περιπάτους), αἶνα τὸ εὐτελὲς σω-
 μάτιον τοῦ ἀνθρώπου πελυτιμότερον ἐμπεριπατῇ; τί δ' οὐχὶ καί, ὡς
 ἂν εἴπερ ἡδύνατο εἶναι ἄλλο τι τοῦ κόσμου περικαλλέστερον, οἱ δὲ
 τὰς ὁροφάς αὐτῶν εἰσορᾶν ἐθέλουσι μᾶλλον, — ἢ τὸν οὐρανόν; ἰδοὺ ἡ
 Βηθλεέμ· ἐν ταύτῃ τῇ μικρᾷ τῆς γῆς ὅπῃ ὁ δημιουργὸς τῶν οὐρα-
 νῶν ἐγεννήθη· ἐνταῦθα ἐσπαργανώθη· ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ποιμένων
 ὠράθη· ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἀστέρος ἐδείχθη· ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν
 Μάγων προσεκυνήθη. Τοῦτον δὲ τὸν τόπον οἶμαί γε ἀγιώτερον
 εἶναι παρὰ τὸν Ταρπήϊον λόφον, ὃς οὐρανόθεν πολλάκις κεραυ-
 νωθείς, ἀπέδειξεν, ὅτι τῷ Θεῷ ἀπαρέσκει. Καί ἐστι μὲν αὐτόθι
 (ἐν Ῥώμῃ) Ἐκκλησία ἀγία. Ἔστι τρόπαια (μνημεῖα) τῶν Ἀπο-
 στόλων (Πέτρου καὶ Παύλου) καὶ τῶν μαρτύρων. Ἔστι τῶν Ἀπο-
 στόλων ἡ κηρυχθῆσα πίστις» — (καὶ τὰ λοιπὰ τῆς χαριστάτης
 ἐπιστολῆς). Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν αὐτὴν Μάρκελλαν, ὡς ἐκ τῆς
 Παύλας καὶ Εὐστοχίας, ἐπιστολῇ, μετ' ἄλλας πολλὰς διὰ πολλῶν
 γραφικῶν ῥημάτων καὶ παραδειγμάτων κατασκευαζομένας εὐφη-
 μίας τῆς Ἱερουσαλὴμ (πρὸς ἣν ἐλθεῖν τὴν Μάρκελλαν προτρέπου-
 σιν), ἐπιφέρονται καὶ τὰ ἐξῆς. «Ὅσους ἡ πόλις αὕτη προφῆτας,
 ὅσους ἐβλάστησεν ἄνδρας ἀγίους, μακρόν ἐστιν ἀριθμεῖν. Ὅλον
 τὸ μυστήριον ἡμῶν (τῶν χριστιανῶν) ἐν ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ
 τῇ πόλει ὑπάρχει ἰθαγενές. Ἐν τοῖς τρισὶν αὐτῆς ὀνόμασι τὴν τῆς
 Τριάδος ὑποδείκνυσσι πίστιν. *Ἰαθὺς, Σαλὴμ, καὶ Ἱερουσαλὴμ*
ἀποκαλεῖται. (καὶ μετὰ πολλὰ) «Στεβόμεθα πανταχοῦ τῶν μαρ-
 τύρων τοὺς τάφους, καὶ τὴν ἀγίαν αὐτῶν κόνιν, ὅσας ἐνεστι,
 προσάπτομεν τοῖς ὀμμασιν ἡμῶν, καὶ τῷ στόματι προσφύομεν·
 τὸ δὲ μνημεῖον, ἐν ᾧ ἐτέθη ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀμελητέον τινὲς ἐνό-
 μισαν! — Μακρόν ἐστι καθ' ἕκαστον αἰῶνα διατρέχειν, ἀπὸ τῆς

Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου μέχρι τῆς παρουσίας ἡμέρας, καὶ διηγεῖσθαι, τίνες μὲν τῶν ἐπισκόπων, τίνες δὲ τῶν μαρτύρων, τίνες δὲ τῶν περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐλλογίμων ἀνδρῶν ἦλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, νομίζοντες ἔλασσον μὲν εὐλαβείας θρησκευτικῆς, ἔλασσον δὲ γνώσεως ἔξειν, μὴδὲ τὴν ἐσχάτην (τὸ δὴ λεγόμενον) χεῖρα ταῖς ἐαυτῶν ἀρεταῖς ἐπιθήσειν, αἰμὴ προσκυνήσουσιν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις, ἐν οἷς τὸ Εὐαγγέλιον ἐξέλαμψεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Καὶ εἴπερ ἐνδοξός τις ῥήτωρ (ὁ Κικέρων) αἰσχετόν οὐκ οἶδ' ὄντινα εἶναι νομίζει, ὅτι τὰ γράμματα τὰ ἑλληνικὰ μεμάθηκεν οὐκ Ἀθήνησιν, ἀλλ' ἐν Λιλυθαίῳ (ἀκρωτηρίῳ τῆς Σικελίας), « τὰ δὲ πάλιν γράμματα τῶν Φωκαίων, οὐκ ἐν Φώμῃ, ἀλλ' ἐνδον τῆς Σικελίας, — πῶς ἡμεῖς νομίσαμεν, ὅτι τις ἐκτὸς τῶν ἡμετέρων Ἀθηνῶν » (τῶν Ἱεροσολύμων) σεῖς τὸ τῶν σπουδασμάτων ἄκρον ἀέτωμα δύναται ἀφικέσθαι; Καὶ οὐ λέγομεν τοῦτο, ὡς ἀρνούμεναι, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ὅτι ἄγιοι ἄνδρες οὐκ εἰσὶ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις· ἀλλ' ἵνα τοῦτο μάλιστα βεβαιώσωμεν, ὅτι καὶ οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης (ἐν ἀγιότητι) πρωτεύοντες ἐνταῦθα συνήχθησαν. Καὶ πάρεσιν ὄντως οἷον ἄνθος τι, καὶ λίθος πολυτιμώτατος μεταξὺ τῶν κοσμημάτων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ πῶν Μοναχῶν καὶ τῶν Παρθένων χορός. Ὁ πρῶτος ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθάδ' ἐπείγεται παραγενέσθαι· καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας ὑπεῖρου κειχωρισμένος Βρετανός, ἐπειδὴν εἰς τὴν εὐσέβειαν προκόψῃ, καταλιπὼν τὸν δυτικώτερον τόπον, ζητεῖ τὸν ἐκ φήμης μόνον καὶ ἐκ τῆς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως ἐγνωσμένον. Τί δὲ χρὴ μνημονεῦσαι τοὺς Ἀρμενίους; τί τοὺς Πέρσας; τί τοὺς Αἰθιοπῶν λαούς; Τί δὲ καὶ αὐτὴν τὴν μοναχῶν φερωτάτην Αἴγυπτον, Πόντον τε καὶ Καππαδοκίαν, Κοίλην Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν, καὶ τὰ τῆς Ἀνατολῆς παραδείγματα; Ταῦτα γάρ, κατ' ἐκεῖνο τὸ λόγιον τοῦ Σωτῆρος, « ὅπου τὸ πτῶμα ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί », συντρέχουσιν εἰς τούτους τοὺς τόπους, καὶ ποικίλων ἡμῖν ἀρετῶν ἐπιδείκνυνται δείγματα. Καὶ διάφωνος μὲν ἡ φωνή, μία δὲ ἡ θρησκεία. Τοσοῦτοι δὲ σχεδὸν

οὶ τῶν ψαλλόντων χοροὶ, ὅσαι καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν διαφοραί. — Ἀρὰ γε ἔσται ποθ' ὁ χρόνος ἐκεῖνος, καθ' ὃν ἡμῖν ἐξέσται ἡ (συνάμα μετὰ τῆς Μαρκέλλης ἐλθούσης) «συνέρχεσθαι μὲν εἰς τὸ (ἐν Βηθλεὲμ) Σπήλιον τοῦ Σωτῆρος, συνδουλεύειν δὲ παρὰ τὸν Τάφον τοῦ Κυρίου; λείχειν δὲ τῇ γλώττῃ (καταφιλεῖν) τὸ ζῶλον τοῦ Σταυροῦ; καὶ τῷ ὄρει τῶν ἑλαιῶν μετὰ τοῦ ἀναληφθέντος Κυρίου συνανηψοῦσθαι εὐχῇ καὶ ψυχῇ; Καὶ τὸν Λάζαρον δὲ ἐξιόντα τοῦ τάφου δεδεμένον κειρίαις ὀφόμεθα. Καὶ τὰ Ἰουδαίαια ῥεῖθρα, διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Κυρίου ῥέοντα καθαρώτερα — Πορευσόμεθα καὶ εἰς Ναζαρέτ, θεωρούμεναι τὸ εἰς Γαλιλαίαν ἄνθος (ὡς ἐρμηνεύεται τ' ὄνομα)· καὶ πρὸς τὸ Θαβώριον ἐπιειξόμεθα, καὶ τὰς σκηνάς θεωρήσομεν τοῦ Σωτῆρος, οὐχ ὡς ὁ Ἡέτρος πρόφην ἤθελε, μετὰ Μωσέως καὶ Ἠλίας (σκηνοῦντος), ἀλλὰ μετὰ Πατρός καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ τοὺς ἄλλους ὀφόμεθα τόπους, ἐν οἷς ἐστήκασιν ἐκκλησίαι, οἷον σημαῖαι τῶν νικῶν τοῦ Κυρίου» (Τόμ. α. σελ. 150—157). Αὐτὸς δὲ ὁ μακάριος ἱερώνυμος καὶ ἐν τῷ πρὸς Εὐστόχιον ἐπιταφίῳ Παύλας, τῆς αὐτοῦ τοῦ ἑυστοχίου μητρὸς (Ῥωμαίας πατρικίας, τὸ γένος ἐλκούσης ἐκ τῆς ἀρχαίας οἰκίας τῶν Κορνηλίων καὶ Γράκων, ἧτις ἦλθε καὶ ἐμόνασεν ἐν Βηθλεὲμ.) θαυμασίως διαγράφει τοὺς διαφόρους τῆς Ἰουδαίας σταθμοὺς, οὓς διήλθεν ἡ μακαρία Παύλα, προσκυνοῦσα τοὺς ἁγίους τόπους· καὶ ὅπως τέλος, ἅμα τῷ ἐλθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, «προσπεσοῦσα πρὸ τοῦ Σταυροῦ (ἐν τῷ Γολγοθᾷ), ὥσανει κρεμᾶμενον ἔτι θεωμένη τὸν Κύριον, προσελύνει· εἰσελθοῦσα δὲ καὶ εἰς τὸν πανάγιον Τάφον, κατησπάζετο μὲν τὸν λίθον τῆς Ἀναστάσεως, ὃν ὁ Ἄγγελος ἀπεκύλισεν ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου (α). Αὐτὸν δὲ τὸν τόπον τοῦ θεανδρικοῦ σώματος, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος, ὡς ὑδάτων διψῶσα πολυποθήτων, στόματι πιστῷ κατεφίλει. Κἀκεῖθεν ἀνέβη εἰς τὴν Σιών, ὅπου ἐδείκνυτο

(α) Τοῦτον καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων διαγράφει (Κατχ. ιδ. §. 19), ὡς καὶ ἐπ' αὐτοῦ «παρὰ τῷ μνημαίῳ κείμενον». Σφίεται δὲ ἡδὴ καὶ καθ' ἡμᾶς μίγα τοῦ λίθου τούτου τιμάχιον, ἐν τῷ τοῦ θείου Μνημάτων μουδουκλίῳ.

ὁ σὺλος, ὁ τὴν στοὰν ἤδη τῆς ἐκκλησίας ἀνέχων, βεβαμμένος τῷ τοῦ Κυρίου αἵματι, πρὸς ᾧ προτιθεῖς ἐμαστιγώθῃ (α). Ἐδείκνυτο δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατηλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ μαθητάς, συντηγμένους ὡς *ἐκατὸν εἰκοσιν*· (ταύτην ὁ Κύριλλος διαγράφει ῥητῶς, ἐτὴν ἀνωτέραν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· βλ. ὁπίθ. σελ. 56) Καὶ καθεξῆς δὲ τὴν Βηθλεὲμ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ πολυσεπτα χωρία τῆς ἁγίας γῆς, ἅπερ ἡ θεοφιλὴς ἐπεσεχέσατο Παύλα μετ' εὐλαθείας, οὕτως ἀκριβῶς ὁ ἱερώνυμος διαγράφει, οἷα καὶ καθ' ἡμῶς ὁρῶνται, καὶ δεικνύονται διὰ τοσοῦτων αἰώνων βεβαίως ἐπαγνωσμένα. Ἐν δὲ τῇ 35 ἐπιστολῇ πρὸς Ἐξουπεράντιον (τόμ. α. σελ. 270), παροτρύνων τοῦτον ἀπαρνήσασθαι τὴν στρατείαν καὶ τὸν κόσμον, προσκαλεῖ σὺν αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κυντιλιανὸν ἀναχωρῆσαι (εἰς Βηθλεὲμ). Καὶ ἐν ἐπιστολῇ 46 (τόμ. α. σελ. 285) προτρέπει τὸν Ρούστικον, ἐλθεῖν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, ὅπου πρότερον ἐλθοῦντα καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, κατέμεινε μονάσασα. Συνῆν ἐν Βηθλεὲμ τῷ ἱερωνύμῳ καὶ Εὐσέβιος, πρεσβύτερος σφοδρὸς, ἐκ Κρεμῶνης τῆς ἰταλίας. Καὶ Σωφρόνιος ὁ Γραικὸς, ὃς ἔγραψε καὶ ἐγκώμιον εἰς τὴν Βηθλεὲμ (ἱερών. ἐν Καταλ. ἔκκλ. Συγγρ. κεφ. 144).

§. λθ. Πρὸς δὲ τῇ μακαρίᾳ Παύλῃ καὶ τῇ ταύτης θυγατρὶ, τῷ Εὐστοχίῳ (οὐδετέρως, κατὰ τὸν ἐλληνικὸν ὑποκοριστικὸν ἐν τοῖς τοιοῦτοις τύπον) προσθετέον καὶ τὴν προρρηθείσαν εὐγενῇ Ῥωμαίαν Μάρκελλαν, καὶ τὰς δύο ὁσίας Μελάνας, καὶ ταύτας ἐνδόξους Ῥωμαίους, ἐν Βηθλεὲμ τὸν ἐνθεν βίον διανυσάσας (ἱερών. ἐπιστολ. κβ, καὶ Παλλάδιος Ἀλυσαικ. κεφ. ριη. σελ. 596, 600).

§. μ. Θεοδόσιος ὁ αὐτοκράτωρ (τῷ 386) ἀπεθύμησε καταλαβεῖν τὰ ἱεροσόλυμα· καὶ περιβιβόμενος σχῆμα ἰδιωτικόν, ἦλθεν ἐν τῇ πόλει τῆς ἁγίας Ἀναστασίας (ἱσ. γρ. Ἀναστάσεως) καὶ κρούσαντος, ἤνοιξέ τις [τῶν] ὑπηρετῶν. Πίντων δὲ τῶν λύχνων σιτισθέντων, ἐν τῷ εἰσελθεῖν τὸν βασιλεῖα ἀφνίδιον πάλιν ἀνῆρθη-

(α) Τοῦτου μέρους εὐφραίνεται ἐν τῷ Πιτριάρχικῷ ναῷ τῆς Μιγάλης ἐκκλησίας.

σαν, ὡς ἐν πανηγύρει· ὁ δὲ θυρωρὸς ἐκπλαγείς, ἀπῆγαγεν αὐτὸν πρὸς Ἰωάννην τὸν ἀρχιερέα· ὁ δὲ δι' εὐχῆς ἐπέγνω αὐτὸν, καὶ ἐμακάρισεν, ὅτι βασιλεὺς ὢν, ἐν τοιαύτῳ σχήματι παριγένετο προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τόπους· (ταῦτα ὁ Κεδρην. Συνόψ. Ἱστορ. τόμ. α. σελ. 523. ἐκδ. Παρισ. 1647).

§. μ.ζ. Συμεὼν καὶ Θεόδωρος, ὁσιώτατοι ἀδελφοὶ Θεσσαλονικεῖς, οἱ τὴν ἱερὰν Μονὴν τοῦ κατὰ τὴν Πελοπόννησον Μεγάλου Σπηλαίου καθιδρύσαντες (348—390) ἀπῆλθον εἰς προσκύννησιν τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ (βλ. Κτιτορικ. τοῦ Μεγάλ. Σπηλαίου σελ. 41).

§. μ.δ. Πελαγία ἡ ὁσία ἐξ Ἀντιοχείας (περὶ τῷ 350—385) ἔτι μὲν ἐθνικῇ, θεατρικῇ τε ἦν καὶ πόρνη δημοσία, βαπτισθεῖσα δὲ, τὸν κόσμον κατέλιπε, καὶ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀναβᾶσα, προσεκύνησε τὰ σωτήρια σῶάσματα, καὶ ἐμόνασεν ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, ἔνθα καὶ τὸν βίον ὁσῶς ἐτελεύτησε. Ταύτην καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος προβάλλεται μετανοίας ὑπόδειγμα, λέγων· «Οὐκ ἤκούσατε, πῶς ἐκαίνη ἡ πόρνη, ἡ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ λέγῳ πόλει» (ἡ Πελαγία) πάντας ἀπέκρυψεν ἐν εὐλαδίᾳ; — Βουλθεῖσα γὰρ καὶ μεταδοληθῆσα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐπισπασαμένη, — πρὸς οὐρανὸν ἀνέδραμεν (Δόγ. περὶ τοῦ μὴ προσηλωσθαι, κτλ.). Ταύτης τῆς ὁσίας Πελαγίας καὶ ἡ σορὸς ἔκειτο ἔγγιστα τοῦ ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἐλαιῶνος νανοῦ, ὡς ἱστορεῖ Περδίκας ὁ Ἐφέσιος (Ἐκφρ. π. τ. ἐν Ἱεροσολύμοις κτλ.) λέγων· «Ἐγγιστα τούτου καὶ σορὸς ὁσίας Πελαγίας — Καὶ γὰρ περὶ τὰ πλάγια τοῦ τείχους ἵσταμένη. Διὰ μαρμάρων, ὡς πολλὰ, τῆς γῆς ἀνεστηκυῖα» κτλ. (ἐν Ἀλλατ. Συμμί-κτοις. σελ. 72. βλ. καὶ Δανιὴλ Ἐφέσου, Διήγησιν κτλ.).

§. μ.η. Ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (τῷ 380—404), ὅτι μὲν ἀπῆλθε καὶ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐξ Ἀντιοχείας, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν βιογραφίᾳ οὐκ ἰσθόρηται· φαίνεται δὲ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἀπίθανον καὶ μάλα ἐκ τῆς εὐροίας τῶν λόγων, δι' ὧν, πολλαχοῦ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐκφράζει τὰ μεγαλεῖα τῆς Ἱερουσαλὴμ. Οἶον, ἐκχρῶν τὸν μὲν Ψαλμ. (τίχ. 2), α Ἀγλάϊσμά, φησιν, αὐτὴν (τὴν ἀρχαίαν Ἱερουσαλὴμ) πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφροσύνην ἐποίησεν ἐκεῖ-

θεν γὰρ ἡ πηγή τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς θεογνωσίας αἱ ρίζαι καὶ ἀρχαί. Ταιούτην τοίνυν αὖσαν αὐτὴν ἐρρίζωσε, καὶ καλῶς ἐπηξεν ἐπὶ κόσμῳ τῆς οἰκουμένης, ἐπὶ ἀγλαΐσματι καὶ χαρᾷ πάσης τῆς γῆς. — Εἰ δὲ βούλει αὐτὸ καὶ κατ' ἀναγωγὴν (ἐπὶ τῆς καινῆς, τῆς χριστιανικῆς ἱερουσαλῆμ) ἀ ἐκλαβεῖν, ὅψει τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν γὰρ τὸ ἀγγελλίωμα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γέγονεν· ἐντεῦθεν εὐφροσύνη καὶ χαρά· ἐντεῦθεν αἱ πηγαὶ τῆς φιλοσοφίας, ἐνθα Χριστὸς ἐσταυρώθη· ὅθεν οἱ Ἀπόστολοι ἐξώρμησαν. Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ ἱερουσαλῆμ (τόμ. ε. σελ. 198). Καὶ εἰς Ψαλμ. μθ, (στίχ. 2) μετ' ἄλλα πολλὰ· «Ἐκεῖθεν (ἐκ τῆς Σιών) ὁ Σταυρὸς ἐλαμψεν. — Ἐκεῖθεν, καθάπερ ἐκ βαλθίδος τινὸς εὐσκελεῖς ἵπποι, ἤρξαντο οἱ Ἀπόστολοι τὸ κήρυγμα ποιεῖν. Ἐκεῖ τὰ προόμια καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Ἐκεῖ τὰ ἀπόρρητα δόγματα κηρύττεσθαι ἀρχὴν ἔλαβον. Ἐκεῖ πρῶτον ἀπεκαλύφθη ὁ Πατήρ, ἐγνωρίσθη ὁ Μονογενὴς, καὶ ἐδόθη τοσαύτη χάρις κτλ. Καὶ πάλιν· «Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ μέρους ἐθέλεις λαμβάνειν ἀπόδειξιν, ἐννόησον τίνος ἕνεκεν ἡ οἰκουμένη συντρέχει ἅπαντα, τάφον ἰδεῖν σῶμα οὐκ ἔχοντα; ποία δύναμις ἔλκει τοὺς ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς, ὥστε ἰδεῖν ποῦ μὲν ἐτέχθη, ποῦ δὲ ἐτάφη, ποῦ δὲ ἐσταυρώθη; κτλ. (εἰς τὸν ρθ Ψαλμ. σελ. 259). Καὶ πάλιν· «Μετὰ γοῦν τὸν τόκον ἐκαῖνον, ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἔρχονται, ὁψόμενοι τὴν φάτην καὶ τῆς καλύβης τὸν τόπον, ὅνπερ ἄνωθεν ὁ προφήτης προεφώνησε, λέγων· «Καὶ σὺ Βηθλεέμ· οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰσύδα» (εἰς Ματθ. Ὁμιλ. ζ. τόμ. ζ. σελ. 205).

§. μδ. Καὶ Πορφύριος ὁ Γάζης ἐπίσκοπος (τῷ 396) ἦλθε τὸ πρῶτον ἐκ τῆς αὐτοῦ πατρίδος Θεσσαλονίκης εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν ἱεροσολύμοις θησαυρισμάτων, ὅπου καὶ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη, καὶ τέλος Γάζης ἱερώτατος ποιμὴν (βλ. Συναξαρ. Φεβρ. κς). Εἶχε δὲ καὶ Μάρκον ἀξιωματικόν τε καὶ ἀκόλουθον καὶ μαθητὴν (Βολλάνδ. τ. 3: σελ. 636).

§. μς. Παλλάδιος ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λαυσαϊκοῦ (τῷ 400)

καὶ οὗτος ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ πολὺ διέτριψε, καὶ τριετίαν ὄλυν ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν παρὰ τῷ Ἀββᾶ Ἰννοκεντίῳ· μνημονεύει δὲ καὶ ἄλλους ἐπισήμους ἐν Ἱερουσάλημ καὶ Βηθλεὲμ ἀσκουμένους, καὶ τὸν Ποσειδώνιον (βλ. τὸ περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τόμ. Δ. σελ. 580):

§. μς. Φιλόρωμος πρεσβύτερος, ἀνὴρ ἀσκητικώτατος ἐκ Γαλατίας, ἔλεγε πρὸς τὸν σύγχρονον Παλλᾶδιον· «Κατηξιώθην δὲ χάριν εὐχῆς καὶ δεύτερον ἐλθεῖν ἐν Ἱεροσολύμοις εἰς τὴν τῶν ἁγίων τόπων, ἰδίῳις ἀπελθὼν ποσὶ καὶ ἀνελώμασιν, ἑαυτὸν (γρ. ἑαυτῷ) ἐπεκρέσαζεν (Παλλᾶδ. Λαυραϊκ. κεφ. ριγ. σελ. 585).

§. μζ. Κυριακὸς ὁ ὁσιώτατος καὶ θεῖος ἀναχωρητὴς, τὴν πατρίδα Κορίνθιος (τῷ 408) ἀπῆλθεν εἰς προσκύνειν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις θεοβαδίστων τύπων, ὅπου καὶ ἐμόνασε, καὶ κατεβίωσεν ἐν Παλαιστίνῃ, μακροβιώτατος (ἐτῶν 108) γενόμενος ὁ τριστάβιος (βλ. Συναξ. Σεπτ. κθ).

§. μη. Ἰωάννης Κασσιανὸς, ὁ ἱερώτατος (τῷ 424—448) ἐκ τῆς Ταυρίδος· τὸ γένος Ἑλλων, Ἀθήνησιν ἐγεννήθη (διὰ τί δὲ τοῦτον ὁ Φώτιος Ῥωμαῖον καλεῖ, βλέπε τὸ περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτῶν, Τόμ. Δ. σελ. 650). ἔτι δὲ παῖς τὸν μοναχικὸν ἀσπασάμενος βίον, ἐν τῇ ἱερᾷ παλαιστῇ τῆς Βηθλεὲμ τοὺς ἀσκητικοὺς διήνυσεν ἄθλους ἐπὶ χρόνον μακρόν.

§. μθ. Θεοδόσιος ὁ αὐτοκράτωρ (ὁ Μικρὸς) ἀκατὰ τὸ 427 τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπέστειλεν, εὐχαριστήριους ὕμνους προσέξουσιν τῷ Θεῷ, ἥτις πάμπολλα ταῖς ἐκκλησίαις ἐδώρῃσατο· καὶ προσκυνήσασθαι τὸν τε ἅγιον Σταυρὸν καὶ τοὺς σεβασμίους τόπους, ὑπέστρεψεν εἰς τὰ βασιλεία. Ταῦτα ἐπὶ λέξεως ὁ ἱερός Θεοφάνης (Χρονογρ. σελ. 39 ἐκδ. Παρις.). Ἔστι δὲ ἡ αὕτη Εὐδοκία ἐκείνη ἡ σοφὴ καὶ αἰοίδιμος Ἀθηναία, θυγάτηρ Ἀεοντίου, Ἀθηναίου Σοφιστοῦ, ἥτις ὑπὸ τῷ πατρὶ ἐπαιδεύθη, καὶ διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων, καὶ ποιήματα ἡρωικῶ τῷ μέτρῳ πολλὰ καὶ μελιχρὰ πεποίηκεν. Ἐκαλεῖτο δὲ πρῶτον Ἀθηναίς· ὅτε δὲ ταύτην ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς γαμετὴν ἐξέλεξατο, βαπτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀκακίου, Εὐδοκία μετωνομάσθη, ὡς ὁ πολὺ τοῦ Θεοφάνους ἀργαιότερος

Σωκράτης ιστορεῖ. Μνημονεύει δὲ καὶ αὐτὸς τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ αὐτῆς ἀποστολὴν « καὶ ὅτι τὰς περὶ Ἱεροσόλυμα ἐκκλησίας, καὶ πάσας τὰς ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς πόλεσι, ποικίλως ἐτίμησεν ἔν τε τῷ ἀπιέναι, καὶ αὐθις ἐπανιοῦσαι (Σωκρ. Ἐκ. ἱς. Ζ, κα, καὶ μζ). Καὶ δεύτερον δὲ πάλιν, ἀπομακρυνθεῖσα εἰς τέλος τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις θυγῶν, ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα καὶ μοναστήρια ἔκτισε, καὶ ξενῶνας, καὶ τὸ τεῖχος τῶν Ἱεροσολύμων, φερώνυμός κ' ἦν τοῖς ἀναφανείσας, καὶ ἀξία τῆς θείας εὐδοκίας ἐργάτις, οἷοι γίνονται καὶ πάντες οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς εὐδοκεῖ Κύριος εἰς τὸ ἀγαθοποιεῖν τὴν Σιών (τὴν ἐκασαχοῦ, καὶ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίαν). Οὕτω δὲ καὶ εἰς ἕνα ἑκαστον αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν Εὐδοκίαν (κ' ἦν συκοφαντιῶσιν οἱ Βεσελίγγιοι) πληροῦται τὸ προφητικὸν « Ἀγάθυνον Κύριε ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών κτλ. (Ψαλμ. ν.). Τοῦτο δὲ τὸ ῥητὸν καὶ αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν, ὡς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας, ἐφήρμοσεν ἡ Εὐδοκία, χαριεντιζομένη, ἥ καὶ ἐν Κυρίῳ καυχωμένη, δι' ἧς ἡξίωσεν αὐτὴν ποιῆσαι ἀγαθοποιίας (βλ. Χρονικ. Πασχάλ. σελ. 585 ἐκδ. Βόν. Μαλακά Χρονογρ. σελ. 352, καὶ Κεδρην. τ. α. σελ. 540). Ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τὸν βίον ἐτελεύτησε τῷ 460, « Ζήσασα καλῶς, καὶ καθὰ Θεῷ φίλον » (ὡς φησὶν Ἐφραίμιος ὁ Βυζαντινὸς ἐν τῷ στιχηρῷ Χρονικῷ (α). ἴδε καὶ Εὐάγρ. Ἐκκλ. ἱς. Α'. κ — κβ: Κύριλλ. Σκυθοπολ. Βίῳ ἁγ. Εὐθυμίου κεφ. κε: Ζωναρ. Χρον. ιγ. σελ. 40, 45). μνημονεύει δὲ τῆς μακαρίας ταύτης βασιλίδος καὶ ἡ Ἐκκλησία Ἀγ. ιγ.

§. ν. Θεοδώρητος ὁ Κύρου ποιμενάρχης, καὶ τῆς Ἐκκλησίας δ. δάσκαλος (τῷ 130), αὐτὸς τε ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἁγίους ἐπισκεψόμενος τόπους, ὅπου καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ νομικοῦ ναοῦ μετ' ἐκπλήξεως ἐθεώρησεν, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ διαβρήθην (τόμ. δ. σελ. 482—195), καὶ τὴν δόξαν τῆς ἁγίας Πόλεως πολλαχοῦ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ πανηγυρίζει. Αὐτίκα ἐρμηνεύων ἐκείνην τὴν ἱστορίαν πρόβησιν « Ἦκασι πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν μεταβαλεῖ

εἰς σὲ πλοῦτον θαλάσσης» (Ἠσαΐ. ξ. 4-5). «Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ (φησὶν) Ἐκκλησία τὰ πάλαι τοῖς δαίμοσι προσφερόμενα δέχεται· καὶ ἡ πάλαι πικρὰ τῶν ἐθνῶν θάλασσα τῷ ξύλῳ τοῦ Σταυροῦ γλυκανθεῖσα, — τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσφέρει τὰ δῶρα· διαφερόντως δὲ εἰς τὴν Ἱερουσαλὺμιν ταῦτα προσφέρουσι πόλιν, ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης συντρέχοντες» κτλ. Καὶ πάλιν εἰς τὸ «Καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστῇ Σιών» (Ἠσαΐ. α, 26) ἐρμηνεύει· «Μήτηρ γάρ ἐστι τῶν πεπιστευκότων· οὐ δὴ χάριν καὶ πρὸς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες, ἰδεῖν ποθοῦντες, οὐ περιδόλων μέγεθος, οὐδὲ πύργων ὕψος, οὐδὲ κίωνων καὶ λίθων μαρμυργάς, ἀλλὰ τάφον Δεσποτικόν, καὶ σταυροῦ τύπον Δεσποτικῷ, καὶ τὴν σμικρὰν ἐκείνην καὶ πολυθρύλλητον φάτνην» κτλ. (ἴδε καὶ εἰς Ἠσαΐ. β, 3). Καὶ, «Ἐκ ποίων γὰρ ἐθνῶν οὐκ ἐπίστευσαν τῷ Σωτῆρι; Τίνας δὲ τούτων οἱ μὴ καταλαβόντες καὶ τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ διὰ τὸ προσκυνῆσαι τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ σεπτοὺς τόπους, ἐν οἷς οὐ μόνον ἡ ἐκ Θεοῦ Θεὸς σαρκωθείς (ἰσ. γρ. ἐσαρκώθη, ἢ, *σαρκωθείς ἐπεφάνη*), ἀλλὰ καὶ ποσὶ φιλανθρωπίας ἐβάδι-σε; (εἰς Ψαλμ. πς), Καὶ αὐθὺς ἐρμηνεύων τὸ «Αὕτη ἡ κακατάπαυσις μου εἰς αἰῶνα αἰῶνας» (Ψαλμ. ρλα, 14), «Καὶ τοῦτο δέ (φησι) τετύχηκε πέρας. Εἰ γὰρ καὶ ὁ παλαιὸς νεὺς ἔρημος διὰ τὴν Ἰουδαίων μανίαν ἐγένετο, ἀλλ' οὖν ἐκεῖ πάλιν καὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως τὰ χωρία τῆς θαλάσσης ἤξιωτο (γρ. ἠξίωται) χάριτος· καὶ ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάττης συντρέχουσιν ἅπαντες τὴν ἐν ἐκείνοις ἀναβλύζουσαν εὐλογίαν ἀρύσασθαι» κτλ. Καὶ τὸ «εἰς δρόσος Ἀερμῶν ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών» (Ψαλμ. ρλβ) ἐξηγεῖ· «Ἀπὸ τοῦ Ἀερμῶν (φησι) τῇ Σιών ἐπιφερομένη. — *Ἐν γὰρ τῇ Σιών* καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἱερούς Ἀποστόλους ἡ ζωοποιὸς καὶ κατεπέμφθη δρόσος» κτλ. (ἴδε περὶ τούτου ὀπισθ. σελ. 56). Καὶ τὸ τοῦ Ἱερεμίου (γ 17:) «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις» — καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ θρόνον Κυρίου» κτλ. διασαφεῖ· «Μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν — ἀπέστησαν τῆς προτέρας πλάνης οἱ αὐτῇ δουλεύσαντες, καὶ τὸν τῶν

ἀπάντων προσκυνοῦσι Θεόν, καὶ ὡς εἰς θρόνον θίζῃ, τὴν Ἱερουσαλὴμ, συντρέχουσιν ἅπαντες. Ἑρμηνεύων δὲ καὶ αἰνῶν τὰ προφητικόν «Κληθήσεται γὰρ σου τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, εἰρήνη δικαιοσύνης, καὶ δόξα θεοσεβείας» (Βαρούχ ε, 4), «Ταῦτα (λέγει) τὰ ὀνόματα νῦν ἔχει (ἡ Ἱερουσαλὴμ). Διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες· λαμπρὰν γὰρ αὐτὴν καὶ περιφανῆ πεποίηκε τὸ σωτήριον πάθος» κτλ. Ἀλλ' ἂν τις ἐπιχειρήσῃ πάσας τὰς εἰς τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ εὐφημίας τοῦ μακαρίου Θεοδωρήτου συναγαγεῖν εἰς ἓν, ἐγγχειρίδιον αὐτῷ συντάξαι δεήσει.

§. να. Σωζόμενος (τῷ 440) ὁ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψας, ἱστορῶν, ὅτι ἔκπαλαι καὶ κατ' αὐτὸν ἐτελεῖτο ἡ ἐορτὴ τῶν ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου γενομένων ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως (βλ. Μηνολόγ. Σεπτεμ. ιγ), καὶ ὅτι «ταύτην ἄγει λαμπρῶς ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία, ὡς καὶ μυήσεις» (βαπτίσματα τῶν κατηχομένων) «ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι», προστίθῃσι «Συνέναι τε πολλοὺς, σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ἐφ' ἡμῶν οἱ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων πανταχόθεν συντρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως» (Ἐκκλ. ἱς. Β. κς, πρβλ. καὶ Δ. ε).

§. νβ. Εὐδοκία Θεοδοσίου τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς ἄνω εἰρημένης βασιλίδος Εὐδοκίας ἐγγόνη, ἐξ Εὐδοξίας τῆς αὐτῶν θυγατρὸς, συζύγου δὲ τοῦ Οὐάλεντιανοῦ, βασιλέως τῶν ἐσπερίων μερῶν. Αὕτη ἡ Εὐδοκία (τῷ 464) «δεκαεὶς χρόνους ἐν τῇ Ἀφρικῇ ποιήσασα μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ὀνωρίχου, καὶ παῖδα ἐξ αὐτοῦ ὕλδεριχον γεννήσασα, δυσφοροῦσα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς, ὡς Ἀρειανοῦ ὄντος, ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ προσκυνήσασα τοὺς σεβασμίους τόπους, καὶ ἀσπασαμένη τὸν τάφον τῆς ἑαυτῆς μάμμης, ὀλίγας ἡμέρας διατρίψασα ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ, πάντα τὰ ἑαυτῆς καταλείψασα ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἀναστάσει» (Θεοφάν. Χρονογρ. σελ. 102. βλ. καὶ Σωκρ. Ἐκκλ. ἱς. Ζ. μδι: Ζωναρ. ΙΓ. σελ. 48).

§. νγ. Θεοδοσίος ὁ μέγας Κοινοβιάρχης ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ (τῷ 450), καὶ μικρῷ μετ' αὐτὸν Θεόκτιστος, συνασκητὴς τοῦ με-

γάλου Εὐθυμίου, καὶ τούτου Καππάδοκος. Καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μέγαλόνυμος Εὐθύμιος (τῷ 450—465), ἦλθον καὶ οἱ τρεῖς εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπομνημάτων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανίας, καὶ κοινὸς καὶ λαύρας ἐν Παλαιστίνῃ ιδρύσαντο, λιμένας σωτηρίας μυρίων ψυχῶν. Προστεθειὸς καὶ *Χάρτων* ὁ ὅσιος καὶ ὁμολογητὴς, καὶ μέγας τῆς ἀσκήσεως ἀθλητὴς, ἐξ ἱκόνιου εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀνελθὼν· καὶ *Γεράσιμος* ὕστερον ὁ ὅσιος, ὁ Ἰορδανίτης (ὡς ἀκούμενος παρὰ τὸν Ἰορδάνην), οὗ τὸν βίον συνέγραψεν ὁ ἱερωτάτος Σωφρόνιος, ὁ Ἱεροσολύμων. Τὰ δὲ καθ' ἕκαστα τούτων τῶν θεοφύρων ἀνδρῶν λεγέτω ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

§. νδ. Καὶ Σάββας ὁ ἡγιασμένος (τῷ 520)· τὸ κλέος τῆς μοναστικῆς ζωῆς καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἀπελθὼν ἐκ τῆς αὐτοῦ πατρίδος Καππαδοκίας εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει θείων θησαυρισμάτων, κατέμεινεν αὐτοῦ, τὴν περιωνυμοῦν κτίσας Λαύραν πλησίον τῶν Ἱεροσολύμων, ἥτις καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν τοσοῦτων ὁσίων ἀνδρῶν ἀνεδείχθη στεφανηφόρος παλαίστρα· καὶ μέχρι δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν μοναστικῆς φιλοσοφίας ἐνδιαίτημα τελεῖ, καὶ σεβάσιμον παράδειγμα, θυμαζόμενον καὶ ὑπὸ τῶν ξένων. Ἐκ τῆς περιωνυμοῦ Σαββαΐτιδος Λαύρας ἀνέτειλε καὶ Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης (τῷ 550), ὁ τὸν βίον αὐτοῦ τε ἀγίου Σάββα καὶ τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου συγγραψάμενος.

§. νε. Ἀνδρόνικος μετὰ τῆς συζύγου Ἀθανασίας (ἥτις καὶ Ἀθανάσις μετωνομάσθη) ἐξ Ἀντιοχείας, οἱ ὁσιώτατοι (τῷ 540) δις ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπως προσκυνήσωσι τοὺς ἀγίους τόπους (βλ. Συνταξιολογίαν, Ὀκτωβρ. ιγ).

§. νς. Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ (τῷ 527—565), ὁ καὶ δι' ἰδίου διατάγματος τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων ὡς ἐν τῶν πέντε πατριαρχείων ἐπικυρώσας (ὅτι δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ἐτίματο ὡς μία τῶν ἀνεκὰθεν τεσσάρων, καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ πρωτεύουσῶν ἐκκλησιῶν, μαρτυρεῖ οὐ μόνον ὁ Ζ τῆς Α, Οἰκουμενικῆς Συνόδου κανὼν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, καταλέγων τὰς διαδοχὰς

τῶν κατὰ καιρὸν ἐπισκόπων τῶν πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τει-
σάρων μεγάλων Ἐκκλησιῶν, Ῥώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ
Ἱεροσολύμων. ἰσαύτως καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ ἱερὸς Θεοδώρητος, προστιθείς
καὶ τὸν τῆς μεγάλης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκκλ. ἱστορ. Ε, 39).
Ὁ δὲ μέγας Ἰουστινιανὸς καὶ οἰκοδομὰς πολλὰς ἐπέτευσεν ἐν Ἱεροσολύ-
μοις· ἐπεμψε δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τὰ ἅγια σκεύη,
ἃ Γίτιος μὲν ἀπήνεγκεν εἰς Ῥώμην, περισφθέντα ἐκ τοῦ Σολομων-
τείου Ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων (ἰωσηπ. ἰουδ. πολ. Ζ, ε, §. 7), ἐκ
δὲ τῆς Ῥώμης ἐσκόλευσεν ὁ Βάνδαλος Γενζερικός (τῷ 155), καὶ
τέλος, ὁ Βελισάριος ἀνεῦρεν ἐν Καρχηδόνι (Προκόπ. Βανδ. Πο-
λέμ. ια). Οὕτω καὶ πόλεμοι, καὶ ἐπαναστάσεις, καὶ παντοῖαι συμ-
φοραί, ὅσαι καὶ τότε καὶ ὕστερον (τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος)
ἐμάστιζον τὸν χριστιανικὸν κόσμον, αἱ αὐταὶ συνεισέφερον ἐτέρω-
θεν εἰς δόξαν καὶ λαμπρότητα τῆς χριστοφύρου πόλεως τοῦ Θεοῦ.
Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ βάρβαρα ἔθνη τῶν Γότθων καὶ Οὐννων καὶ Βαν-
δαλων, ὡς ἤρξαντο σέβεσθαι τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ἐτίμων
τοὺς προσκυνητάς, καὶ πολλάκις προστυχοῦσαι παρηκολούθουν αὐ-
ταῖς μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων (α).

§. νζ. Ἡ ὁσία μαρία ἡ Αἰγυπτία (κατὰ τοὺς Ἰουστινιανου χρό-
νους, (τῷ 520—560), τὸ μέγα τῆς μετανοίας ὑπόδειγμα, μετέβα-
λε τὸν πρῶτον ἀσεμνότατον εἰς ἀσκητικώτατον καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων
βίον, λαβοῦσα τὴν ἀφορμὴν ἐκ τῆς εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν ἀφίξεως.
Κατὰ γὰρ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐορτὴν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ
(Σεπτεμβρ. ιδ) πολλῶν πανταχόθεν γῆς συρρέοντων, συνῆλθε καὶ
αὕτη, ἵνα ἴδῃ καὶ προσκυνήσῃ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. Καὶ ἀξιωθεῖσα
τῆς χάριτος, ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εὐθὺς εἰς τὰ πέραν τοῦ Ἰορδάνου,
καὶ διαγαγοῦσα ἐν ἀσκήσει ἔτη τεσσαράκοντα, τοῦ μακαρίου τέ-
λους ἡξιώθη. (Τὸν βίον τῆς ὁσίας συνέγραψεν ὁ ἅγιος Σωφρόνιος
ὁ Ἱεροσολύμων. Ἴδε μέγα· τούτου καὶ κατανυκτικώτατον τεμάχιον
ἐν Πρακτ. τῆς Ζ. Συνόδου. Συνόδ. Συλλ. Τόμ. β. σελ. 753. Τὴν

(α) Ελ. Michaud Hist. des Croisades. T. 1. p. 16. Paris, 1826.

δὲ μνήμην τῆς Ὁσίας ἐπιτελεῖ δις τοῦ ἔτους ἡ Ἐκκλησία, τῇ α, Ἀπριλίου, καὶ τῇ Ε. Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν).

§. νη. Ἐπὶ Μαυρικίου τοῦ Αὐτοκράτορος (περὶ τὸ 584) διέλαμψε καὶ Γαλινδοῦχ ἡ Περσίς, ἡ μεγαλομάρτυς, ἥτις ἐκ Βαβυλωνίων Μάγων ἔλκουσα τὸ γένος, εἰς Χριστὸν πιστεύσασα, καὶ βαπτισθεῖσα (ὅτε καὶ Μαρία μετωνομάσθη), καὶ πολλὰ παρὰ τῶν ἐν Περσίδι Μάγων δεινὰ παθοῦσα διὰ χρόνου μακροῦ, καὶ θαυμαστῶς διασφθεῖσα, ἐπέηλθε καὶ ἄχρι τῶν ἱεροσολύμων, καὶ διεκήρυττε τὴν ἐπιφανῆ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδιήγητον μεγαλειότητα, εὐχάς τε ἀποδομένη ἐν τῷ παναγεῖ Μνημείῳ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν τε σταυρὸν τῶν παθημάτων κατασεβασθεῖσα τῷ προσκυνήματι κ κτλ. Ταῦτα Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάτιης (Βιβλ. Ε. κεφ. ιγ. σελ. 277). Τῆς ἁγίας Γαλινδοῦχ καὶ Εὐάγριος μνημονεύει (Γαλανδοῦχ αὐτὴν γράφων), ὡς ζώσης καὶ ἐπ' αὐτοῦ (τῷ 594. Ἐκκλ. ἱστορ. ζ. 20), καὶ Νικηφόρος (ιη, 25) τὰ κατ' αὐτὴν ἱστορεῖ. (ἶδε καὶ Συναξαρ. Ἰουλ. ιγ. ὅτε καὶ τὴν μνήμην τῆς ἁγίας ἡ Ἐκκλησία τελεῖ).

§. νθ. Ρουσικιανῇ, Πατρικίᾳ Ρωμαίᾳ, ἐξελθούσα κατ' εὐχὴν ἐκ τῆς Ρώμης εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἱεροσολύμων, ἐχρόνισε κατὰ πάροδον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ταύτην δὲ ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ὁ Διάλογος (τῷ 590) δι' ἰδίας ἐπιστολῆς παραινεῖ καὶ παραγγέλει, ἵνα τάχιον ἀπέλθῃ εἰς τοὺς θεοβαδίστους τόπους, ἀποδώσους τὰς εὐχὰς αὐτῆς, ἃς ᾤξατο τῷ Θεῷ.

§. ξ. Δεόντιος, ὁ τῆς ἐν Κύπρῳ Νεαπόλεως ἁγίος ἐπίσκοπος (τῷ 590), καὶ εἰς τὴν ἁγίαν γῆν ἀπέηλθε, καὶ ταύτης τὰ θαυμάσια λαμπρῶς πανηγυρίζει. Ἄκουε. Ὡσπερ παῖδες γνήσιοι πατρός τινος ἀποδημήσαντος πρὸς καιρὸν ἀπ' αὐτῶν, — κἄν τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ θεάσονται, κἄν τὸν θρόνον, κἄν τὴν χλαμύδα, ταῦτα μετὰ δακρύων καταφιλοῦντες ἀσπάζονται. — Οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ πιστοὶ ἅπαντες ὡς μὲν ῥάβδον Χριστοῦ τὸν σταυρὸν προσκυνοῦμεν, ὡς δὲ θρόνον καὶ κοίτην αὐτοῦ τὸ πανάγιον μνῆμα, ὡς δὲ οἶκον τὴν φάτιν καὶ τὴν Βηθλεὲμ, καὶ τὰ λοιπὰ ἅγια αὐτοῦ σκηνώματα,

ὡς δὲ πόλιν αὐτοῦ σεβόμεθα τὴν Σιών, ὡς δὲ χώραν αὐτοῦ τὴν Ναζαρετ ἀσπαζόμεθα, καὶ ὡς θεῖον αὐτοῦ λουτρὸν τὸν Ἰορδάνην περιπτυσόμεθα· τῇ γὰρ πολλῇ καὶ ἀφάτῳ πρὸς αὐτὸν στοργῇ — ἐνθα ὅλως ἐπεσκέασε, σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν ὡς τόπον Θεοῦ· οὐ τὸν τόπον, οὐδὲ τὸν οἶκον, οὐδὲ τὴν χώραν, ἢ τὴν πόλιν, ἢ τοὺς λίθους τιμῶντες, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανέντα καὶ γνωρισθέντα σαρκί, καὶ ἡμᾶς τῆς πλάνης ἐλευθερώσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ τὰ ἐξῆς (ὕπὲρ τῆς κατὰ Χριστιανῶν ἀπολογ. κατὰ Ἰουδαίων λόγῳ ε. ἐν Πρακτικ. τῆς Ζ. Συνόδ. Συλλογ. Τόμ. 6. σελ. 781).

§. ξα. Ἡσύχιος ὁ πρεσβύτερος, εἴτα δὲ καὶ πατριάρχης Ἱεροσολύμων (τῷ 601), τὸ γένος Ἰσως Ἀλεξανδρεὺς, ἦλθε καὶ προσεκύνησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ὅπου καὶ τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίωμα τὸ πρῶτον ἐκκληρώθη. Τούτου σύγχρονος καὶ Δωρόθεος ὁ Παλαιστινὸς (τῷ 601), κοινοβίου ἀρχιμανδρίτης, καὶ συγγραφεὺς τῶν *ψυχωφελεστάτων ΚΔ, Διδασκαλιῶν* (πάντῃ διάφορος ἄλλου Δωρόθεου τοῦ Ἀκεφάλου, ὃν ὁ θεὸς Σωφρόνιος ἐστηλίτευσεν). Καὶ Ἀντίοχος, τούτοις σύγχρονος, Γαλάτης τὸ γένος, ἐκ τῆς παρὰ τῇ Ἀγκύρᾳ κώμης Μεδοσαγᾶς (τῷ 614), ὅστις ἐλθὼν εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων, ἐγένετο Σαβδαίτης καὶ αὐτὸς, ἐν τῇ Αἰύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα τοὺς ἀσκητικοὺς διαθλήσας ἀγῶνας, οὐ σφίξεται ἡ θαυμαστὴ *Ἐπιτομὴ πάσης τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας* (βλ. περὶ τούτου τὸν ἀνώνυμον αὐτοῦ Βιογράφων παρὰ Λαμβεκίῳ, (ἐν Ὑπομνημ. τ. γ. σελ. 355).

§. ξβ. Ἰωάννης Μόσχος, ὁ καὶ Εὐκρατῆς (περὶ τὰ 610) ὁ ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ Μεγ. Θεοδοσίου, εἴτα δὲ καὶ περὶ τὸν Ἰορδάνην ἀσκήσας, καὶ ἐν ταῖς ἐξῆς ἱεραῖς αὐτοῦ περιηγήσσει Σωφρόνιον (τὸν ὕστερον Ἱεροσολύμων) ἐτι μοναχὸν, ὅπαδόν καὶ συνέμπορον σχῶν, συνέγραψε τὸ *ψυχωφελέστατον Λειμωνάριον*, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει καὶ ταῦτα· «Ὁ ἀεθᾶς Ἰωάννης, ὁ ἀναχωρητῆς, ἦν γὰρ φιλομάρτυς ὁ γέρων, ἐβούλετο πῶποτε ἀπελθεῖν ἢ εἰς ἐρήμους μακρὰν, ἢ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐπὶ τῷ προσκυνῆσαι τὸν ἅγιον

Σταυρὸν· καὶ τοὺς ἁγίους τόπους, ἣ καὶ εἰς τὸ Σινᾶ ὄρος προσεβ-
 ξασθαι ἢ κτλ. (πρὸς τῇ Ζ, Συνόδῳ. Πράξ. Ε. ἐν Συνόδ. Συλλ.
 τόμ. 6. σελ. 823).

§. ζγ. Σωφρόνιος (ὁ καὶ Σωφρονᾶς) ὁ ἀκάματος τρι-αγωνι-
 στής τῆς ὀρθοδόξιας, καὶ πατριάρχης τῶν ἱεροσολύμων (προχειρι-
 σθεὶς τῷ 627), τὴν πατρ.δχ Δαμασκηνῶς, σοξεῖ τῆς τὸ πρῶτον,
 εἶτα μοναχὸς, καὶ τῷ θείῳ Πατριάρχῃ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἰωάννῃ
 τῷ ἑλεῆμονι μάλα προσφιλεῖς· ὅ·ι καὶ αὐτὸς, πρὶν ἢ πατριαρ-
 χεῖσθαι τῶν ἱεροσολύμων, ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, δῆλον καὶ ἐξ
 ἧς προέβιομεν ἀνωτέρω μετὰ τοῦ ὁσίου Μόσχου συναφείας καὶ οἰ-
 κειότητος, ὃ καὶ τὸ Λειμωνάριον ὁ Μόσχος προσηφώνησεν. Ἐπὶ
 τοῦ ἱεροῦ Σωφρονίου (τῷ 634) καὶ Σύνοδος συνῆλθεν ἐν ἱεροσο-
 λμοῖς κατὰ Μονοθελητῶν (βλ. Συνόδ. Συλλ. τόμ. 6. σελ. 395).

§. ξδ. Ἡράκλειος ὁ αἰοίδιμος Αὐτοκράτωρ στρατεύσας κατὰ
 τοῦ Πέρσου Χασρόου (ἐπόρθησε δὲ οὗτος τὴν ἁγίαν Πόλιν ἐπελθὼν
 ᾧτ 614, καὶ τοὺς ἁγίους τόπους ἐνέπρησε, καὶ πλῆθος λαοῦ ἤχ-
 μαλώτισε, λαφυραγωγήσας μετ' ἄλλων κειμηλίων καὶ τὸν τέμνον
 Σταυρὸν), κατὰ τούτου στρατεύσας ὁ Ἡράκλειος, καὶ καθελὼν
 τὸν πολέμιον (τῷ 621) ἡλευθέρωσε τὸ ξύλον τῆς ἀθανασίας· καὶ
 τοῦτο πάλιν ἀπεκατέστησεν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ἀνοικοδομη-
 θέντας, εἰσελθὼν εἰς ἱερουσαλήμ τροπαιοφόρος προσκυνητὴς, καὶ
 θύσας ἐν ταῖς ἡγιασμένοις χωρίοις τῷ Θεῷ τὰ χαριστήρια (βλ.
 Χρονικ. Πασχάλ. σελ. 704. Ἐφραίμιον Χρονικ. στίχ. 1397. καὶ
 Ζωαρ. ΙΔ. σελ. 83 — 85).

§. ξε. Ἀνδρέας ἱεροσολυμίτης, σοφὸς μοναχὸς, ἐλθὼν εἰς τὴν
 ἁγίαν Πόλιν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Διμασκού. Οὗτός ἐστιν ὁ
 θεσπέσιος διδάσκαλος καὶ μελωδὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς Κρήτης
 ποιμὴν (ἤκμαζε τῷ 635).

§. ξς. Ἀναστάσιος ὁ πολυάθλος ὁσιομάρτυς, ὁ Πέρσης (τῷ
 619) καὶ οὗτος ἦλθεν εἰς ἱεροσόλυμα, ὅπου καὶ ἐδραπέσθη ὑπὸ
 Μοδέστου τοῦ πατριάρχου, καὶ τὸν μοναχικὸν ἡσπάσατο εἰς
 ἀγωνιζόμενος τοὺς τῆς ἀσκήσεως ἄθλους· ἐκείθεν δ' ἐξελθὼν, καὶ

πρὸς Χοσρόην ἀπαχθεὶς, τὸν μαρτυρικὸν ἀνεδήσατο στέφανον· (βλ. Συναξάρ. Ἰαννουαρ. κβ, καὶ Πρακτ. τῆς Ζ, Συνόδ. ἐν Συνόδ. Συλλογ. τόμ. β. σελ. 774).

§. ζζ. Καὶ ἐν τῷ λατινικῷ Ὀδοιπορικῷ Ἀντωνίνου Πλακεντίας (τῷ 630) βλέπομεν, ὅτι καὶ οὗτος διαγράφει τοὺς ἁγίους τόπους, ὡς καὶ ἱερώνυμος (καὶ τοὶ περὶ τινὰ τερατολογῶν)· ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἡ Παλαιστίνη πλήρης ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων· καὶ ὁ πανήγιος Τάφος ἐκεκόσμητο παντοδαποῖς πολυτίμοις ἀναθήμασι· προστίθῃσι δὲ οὗτος καὶ τὸ κοιμητήριον τῶν περιηγητῶν (εἰς ταφὴν τῶν ξένων), κείμενον περὶ τὰς πύλας τῆς Ἱερουσαλὴμ· καὶ ταῦτα δὲ δεικνύουσι τὸ πλῆθος τῶν πανταχόθεν προσερχομένων προσκυνητῶν.

§. ζη. Τῷ 636 εἶλε τὴν ἁγίαν Πόλιν μετὰ μακρὰν πολιτορκίαν ὁ Σαρακηνὸς Ὁμάρ (καὶ ἔκτοτε διέμεινεν ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Σαρακηνῶν ἄχρι τῆς ἐφόδου τῶν ἐτέρων αἰχμαλωτιστῶν, τῶν λεγομένων Σταυροφόρων (τῷ 1099)· ἀλλ' ἡ ἱερωσία τοῦ πρὸς τὰ πανάχραντα χωρία σεβασμοῦ τῶν πιστῶν οὐδόλως μετεβλήθη. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ἔμεινεν ἡ αὐτή, στήριζουσα καὶ παραμυθοῦσα πολλαχῶς κακουχομένους τοὺς ὀρθοδόξους αὐτῆς λαοὺς. Καὶ ἐξῶθεν προσήρχοντο προσκυνηταὶ κατὰ τὸ σῶνθηες, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Δυτικωτέρας Εὐρώπης. Περὶ τὸ 690 ἐπεσκέψατο τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Γάλλος ἐπίσκοπος Ἀρκοῦλφος· ἐπανελθόντος δὲ τούτου ἀπὸ γόματος ἀκούσας ὁ Σκότος Ἀδαμάννος, συνέγραψε τὸ *Περὶ τοποθεσίας τῆς ἁγίας γῆς*, ὃ καὶ *Βέδας* ὕστερον ὁ *Benedictus* ἀπῆλθισε (τῷ 701. βλ. Καθέον σελ. 330, 335). Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ τοποθεσίᾳ καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως διαγράφει, καὶ ἄλλας ἐκκλησίας καὶ παρεκκλήσια, οἷον ἐν τε Βηθλεὲμ, καὶ Βηθανίᾳ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρύου, καὶ τοῦ κήπου τῶν Ἑλαιῶν, καὶ ἐν Γεθσαιμανῇ. Καὶ ἕτερα δὲ δύο λατινικὰ Ὀδοιπορικὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ μνημονεύονται, τὸ τοῦ Σουλβανοῦ (τῷ 715), καὶ (τῷ 736) τὸ τοῦ Βιλλιβάλδου, τοὺς αὐτοὺς ἁγίους τόπους περιγράφοντα. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐκ τῆςδυτικωτέρας Εὐρώπης εἰς Ἱεροσόλυμα παραγενομένων

προσκυνητῶν χριστιανῶν, ἀπὸ τοῦ ὁγδόου μάλιστα αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἱστορεῖτωσαν οἱ τούτων ὁμογενεῖς καὶ παλαιότεροι καὶ νεώτεροι. Ἡμεῖς δ' ἐπάνημεν εἰς τὰ ἔχνη τῶν πατέρων ἡμῶν.

§. ζθ. Γρηγόριος ὁ Ἀκραγαντίνος, ὁ αὐτὸς καὶ Ἀκραγάντων ἱερώτατος ποιμὴν (τῷ 685—700) ἐπὶ Ἰουστιανοῦ τοῦ Πανομήτου ἀκμάσας, ἦλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἀγίους κατησπάσατο τόπους (Συναξ. Νοεμ. κγ. καὶ Δοσιθ. Δωδεκαεῖζλ. σελ. 678).

§. ο. Κατὰ τὸ 730 διέλαμπε καὶ ὁ θεσπέσιος καὶ μελίβρυτος Κοσμάς ὁ ὕμνογράφος, τὸ γένος Σικελιώτης (ἐκ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων), ὃς καὶ τοῦ χαριτωνύμου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ διδάσκαλος ἐχρημάτισεν ἐν Δαμασκῷ· ἐλθὼν δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, ἱεράτευεν· ὄθεν καὶ *Ἱεροσολυμίτης*, καὶ *Ἀγιοπολίτης* ὁ αὐτὸς ἐπωνομάσθη· εἴτα δὲ καὶ ἐπίσκοπος Μαΐουμα (τῆς πρώην Ἀνθηδόνης, πόλεως Παλαιστίνης).

§. οα. Δοξαζέσθω μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ χρυσορρόας Νεῖλος τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (τῷ 730), ὃν τις καὶ μόνον ὀνομάσας, ἅπαντας τοὺς θεολόγους καὶ διδασκάλους καὶ μελωδοὺς τῆς Ἐκκλησίας συλλήβδην ἐδήλωσεν. Οὗτος ὁ μελίβοργος ὕμνογράφος ἐν ψδαῖς θεοτερπέσιν ἐξύμνησε μάλιστα τὰς πνευματικὰς τῆς ἁγίας Πόλεως χάριτας, καὶ τὸ κλέος τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν. Κατεβίωσε δὲ πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς Ἱεροσολυμίτης, ἐν τῇ Δαύρα τοῦ ἀγίου Σάββα τοὺς ἀσκητικούς καὶ λογικοὺς ἀγῶνας διαβλήσας, ὅπου καὶ ὁ ἱερός αὐτοῦ τάφος σώζεται μέχρι σήμερον.

§. οβ. Παρίτω καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Κωνσταντινουπολίτης τὸ γένος, καὶ φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀριστεύσας καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων ὁμολογητῶν τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῷ καλλινίκῳ σταδίῳ τῶν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀειμνήστων ἀγώνων. Ὅσον δὲ καὶ οὗτος ἐσέβητο τοὺς ἀγίους τόπους, ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Θωμᾶν ἐπιστολῇ, γράφων ταῦτα· «Ἀσπάζομαι τοὺς πόδας ἐκείνου τοῦ περιπατήσαντος τοὺς ἀγίους αὐτοῦ τόπους, ἵνα ἰδῶ ἐσχὴν, εὐλογία, καὶ ἀγιασμόν· καὶ οὕτως, ὥσανεὶ ἔλαβον καὶ συγ-

χώρησιν, πορεύομαι εἰς τὴν ἁγίαν γῆν· καὶ ἐκεῖ καταφιλῶ καὶ τὸ ἔδαφος ἐκείνο, ὅπερ ἐπάτησαν τοῦ Χριστοῦ μου τὰ ἰχνη, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν τὸν θεοδέγμονα Τάφον, εἰς ὃν κατετέθη τὸ πανάγιον σῶμα τοῦ ἡμῶν λυτρωτοῦ. Ἐκεῖθεν διαβαίνω εἰς τὸν θεότατον Γολγοθᾶν, ὅπου ὁ Κύριος τῆς δόξης ὑψωθείς ἐσταυρώθη. Ὁδεύω περαιτέρω εἰς τὴν Βηθλεὲμ, ἣν ὡς Ἐδὲμ νέαν φαντάζομαι. Προσκυνῶ ἐκεῖ τὴν φάτιν μαῶλλον, ἢ τὴν χρυσοῦν στάμνον, ἐν ἣ οὐ τὸ μάννα, ἀλλ' ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ἐφυλάχθη. Θεωρῶ προσέτε το πανάγιον ὄρος, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ θεϊκωτάτη Μεταμόρφωσις. [καὶ] τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, ὅθεν ὁ Κύριος ἀνέβη πρὸς τὰ οὐράνια. Βλέπω καὶ τῆς Παναγίας Δαυΐτιδος Κήρης τὸ μνήμα, ὅπου προσκυνεῖται ἡ πανυπερευλόγητος εἰς τὴν πανίερον Γεθσημανήν κτλ. (ἴδε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν καὶ παρὰ Δοσιθέω Δωδεκαβίβλ. σελ. 677). Τούτου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἢ (κατ' ἄλλους) τοῦ ἑμαίμονος αὐτοῦ, καὶ τὴν τε σοφίαν καὶ ἀγιότητα γνησίου αὐταδέλφου, καὶ ὁμολογητοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας Ἰωσήφ, Θεσσαλονίκης ἀρχιεπισκόπου (τῷ 808) θεοπρεπὲς καὶ μελιχρότατον ὑμνολόγημά εἰσι καὶ οἱ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ *Ἀναβαθμοί*, ἐν οἷς ἡ δόξα τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ πολλάκις ἐξυμνεῖται κατὰ τε γράμμα, καὶ ἀναγωγικῶς (α) οἷον «Οἱ μισοῦντες Σιών αἰσχύνθητε ἀπὸ τοῦ Κυρίου» κτλ. (ἡχ. δ. καὶ πλ. δ. ἐκ τοῦ, Ψαλμ. ρκη, 5) καὶ, «Ἐπὶ οἶκον Δαβὶδ φόβος μέγας» (ἡχ. α, καὶ πлаг. α, ἐκ τοῦ, Ψαλμ. ρκα, 4). Ὅπου ὁ ἱερὸς μελωδὸς, ὡς καὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων, ἐννοοῦσι τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, ἐν ἣ προδιέγραψεν Ἰωὴλ (γ, 2) τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἱστορικῶς καὶ τυπικῶς συμβησόμενα, ἅτινα πραγματικῶς ἐπὶ τῆς β, τοῦ Κυρίου παρουσίας ἐκπληρωθήσονται (πρὸβλ. Δανιὴλ θ, 10). Τοιαύτην δόξαν εἶχον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τοὶ κατ' ἄλλους λόγους, ἣν ὁ θεὸς Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἀποδρίπτει (ὑπομν. εἰς Ἰωὴλ)· ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον.

(α) Βλ. Νικοδήμου τὴν Νέαν Κλίμακα, ἥτοι Ἐρμην. τῶν Ἀναβαθμῶν· προλεγ. καὶ σελ. 33, 186, 128, 273.

§. αγ. Άλλοι δύο θεόφρονες αὐτάδελφοι, Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης (τῷ 818—830) Παλαιστῖνοι τὴν πατρίδα, γνήσιοι τῆς Σαββαΐτιδος Λαύρας υἱοί, πολλοὶ τὴν σοφίαν, στεφανῖται ὁμολογηταὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, *Γραπτοὶ* τὸ ἐπώνυμον, ὡς φέροντες ἀμφοτέρω ἐπὶ τοῦ μετώπου κατάστικτον ἀναγεγραμμένην τῆς κατὰ τῶν δυσσεβῶν εἰκονομάχων αἰορίμου νίκης τὴν ἀνάρρησιν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐνδοξοτάτης (ὡς ἐκ τῶν ἐφ' οἷς, καὶ δι' αὐτὴν ἐπιγραφὴ ὑπὸ τοῦ κατ' ἀντίφρασιν Θεοφίλου, ἐν ἱβ, στίχοις ἱαμβικοῖς), ἀνακηρύττεται καὶ ἡ δόξα τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐκεῖ καὶ τότε ἀπionτων εἰς προσκύνησιν. Λέγει δὲ ταῦτα ἡ παναοίδιμος ἐπιγραφὴ. «*Πάντων ποθούντων προστρέχειν πρὸς τὴν πόλιν, ὅπου πάντα τοῦ Θεοῦ λόγου πόδες ἔστησαν εἰς σύσασιν τῆς οἰκουμένης, ὧφθησαν οὗτοι τῷ σεβασμίῳ τόπῳ Σκεὺη πονηρὰ δεισιδαίμονος πλάνης*» κτλ. (ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐν Ζωναρ. Χρονικ. ΙΕ. σελ. 146: Κεδρην. Γ. β. σελ. 521).

§. αδ. Διδάσκαλος τῶν δύο τούτων τῶν Γραπτῶν ἐγένετο καὶ ὁ ἱερώτατος Μιχαήλ, Ἱεροσολυμίτης καὶ οὗτος, καὶ Σαββαΐτης, καὶ Σύγκελλος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, (τῷ 835). — Ἀδελφὸς τοῦ ἁγίου Μιχαήλ ὁμότροπος καὶ συμμαστοῦς ἐγένετο καὶ Ἰωβ ὁ ὁμολογητὴς (βλ. Δασίθ. Δωδεκαβ. σελ. 694, καὶ Συναξαρ. Ὀκτωβρ. ιη).

§. σε. Ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ Εἰκονομάχου (τῷ 836), Βασιλείου πατριαρχεύοντος ἐν Ἱεροσολύμοις, ἦλθον εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν Χριστόφορος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰωβ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ συνεκροτήθη Σύνοδος κατὰ τῶν Εἰκονομάχων, ἐν ᾗ παρήσαν 185 ἐπίσκοποι, καὶ πλῆθος ἡγουμένων καὶ μοναχῶν· οἱ δὲ πάντες τῆς Συνόδου Πατέρες ἦσαν 1509, ἀνακηρύξαντες τῶν ἁγίων εἰκόνων τὴν προσκύνησιν. Ἐγραψαν δὲ καὶ πρὸς Θεοφίλον ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ τό, τε πρὸς τὸ βασιλεῖον κράτος, κατὰ τὴν θεῖαν ἐντολὴν, ὀφειλόμενον σέβας ἐκφράζουσι, καὶ τὸ ἕαρος τῆς οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεόθεν τοῖς προέδροις τῶν ἐκκλησιῶν πεπιστευμένης διακρομήσεως τῆς ἱεραρχίας· ἰδοὺ τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς. «*Τῷ ἐκ τῆς ἄνω*

θείας, πανθενούς, παντοκρατορικής δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου Βασιλέως τῶν βασιλέων, καὶ Κυρίου τῶν κυρίων (δι' οὐ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς, δι' οὐ μεγιστάνες μεγαλύνονται, καὶ δυνάσται γράφουσιν δικαιούσιν) δόξη καὶ τιμῇ κατεστεμμένῳ, θεοπροβλήτῳ, θεοστηρίκτῳ, φερωνύμῳ βασιλεῖ, κρατίστῳ Θεοφίλῳ, νικητῇ, τροπαιούχῳ Αὐτοκράτορι, αἰωνίῳ Ἀγούστῳ, θεοτιμῇτῳ Δεσπότη, οἱ κατὰ πνεῦσιν καὶ πρόσκλησιν τῆς θείας προμηθείας τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τοὺς οἶακας τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Πατριαρχικῶν θρόνων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ ἡ μεθ' ἡμῶν οὐρανομήμητος Ἱεραρχία τὴν διακόσμησιν » (ἴσ. γρ. σὺν τοῖς μεθ' ἡμῶν, καὶ τῆς οὐρανομήμητος Ἱεραρχίας τὴν διακόσμησιν) ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν λαχόντες κατέχουσιν, ἐν Κυρίῳ χαίρειν» (παρὰ Δουθεῖω Δωδεκαβ. σελ. 695· μένεται δέ, φησι, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀχειροποιήτου εἰκόνας λόγῳ ταύτης τῆς πρὸς τὸν Θεόφιλον παρὰ τῶν τριῶν ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν ἐπιστολῆς· εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν προήδρευεν ὁ εἰκονομάχος Ἰωάννης, ὃν καὶ ἰαννῆν ἐκάλουν· ἴδε καὶ Μελετ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. 6. σελ. 264). Καὶ ἄλλη δὲ πρότερον ἐπὶ Θεοδώρου Πατριάρχου Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τῶν εἰκονομάχων συνεκροτήθη (βλ. Συνόδ. Συλλ. Τόμ. 6. σελ. 710).

§. 25. Ἡλίος (ὁ καὶ τὸ ἐπώνυμον Στυλῖτης) τοποτηρητῆς Θεοδοσίου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων ἀποσταλεῖς ἐν τῇ Οἰκουμένηκῃ Συνόδῳ, τῇ πρὸς τὴν 6, καθέδρουν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου συγκροτηθείσῃ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (τῷ 879)· εἶτα δὲ καὶ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης, (ὁ Γ, οὐ Δ, Ἡλίας ἀριθμούμενος· περὶ τὸ 880). Οὗτος ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς Κάρλον τὸν Γρόσσον (παχύν) βασιλέα τῆς Γαλλίας, καὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἡγεμόνας τοῦ βασιλείου, ἐπεσταλμένην τῷ 881· σφίζεται δὲ μόνον λατινισί (βλ. Καθέον σελ. 396· Λευκὴν Ἀνατ. Χριστιαν. Τόμ. Γ. σελ. 461)· διὰ δὲ ταύτης ὁ Ἡλίας ἐξαιτούμενος βοήθειαν εἰς ἀνθρώπων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκκλησιῶν, «Τὰ καθ' ἡμᾶς,

φην, ἱκανῶς ὑμῖν εἰσι γνωστὰ παρὰ τῶν ἐκάστοτε ἐρχομένων εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων περιηγητῶν, οἵτινες ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν. Ὁ δ' αὐτὸς Ἡλίας ὅτε, καθὰ προείπομεν, ἀπεστάλη τοποτηρητῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκόμισε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον καὶ ἰδίαν ἐπιστολὴν τοῦ τότε Ἱεροσολύμων Θεοδοσίου, ἐν ἣ ὁ Πατριάρχης οὗτος (περὶ τὰ 863 τὸν θρόνον διαδεξάμενος) γράφει ταῦτα· «Τὸ δὲ νῦν ἔχον ἱκετικῶς ἐν συνοχῇ οἰμωγῶν, καὶ μετὰ συντριμμοῦ ἀλγεινῆς καρδίας προσκύνῃσιν προσάγω τῇ θεοφιλίστῃ ὑμῶν βασιλείᾳ, ἐλεῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατοικτεῖρῆσαι Σιών, τὴν μητέρα τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, καὶ (ἰς. γρ. ἵνα) ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς τῆς βασιλείας ὑμῶν μὴ ὑποπέσῃσιν κινδύνῳ ἀφανισμοῦ. Οὐ γὰρ ῥητῶς ἐξικνούμεθα σαφηνίσαι τὰς προσγινομένας αὐταῖς θαμινῶς ἀφορήτους ζημίας. — Ἐν τούτοις δὴ οὖν πᾶσι τοῖς ταῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις συμβεβηκόσι, δεκτικῶς (γρ. δεητικῶς) τολμῶντες ἀνηγγείλαμεν τῇ φιλοσυμπαθεστάτῃ ὑμῶν βασιλείᾳ, ἀξιῶσαι αὐτὰς ἐλέους» κτλ. (Συνόδ. Συλλογ. Τόμ. 6. σελ. 955). Ἐκ δὲ τούτων δείκνυται τρανῶς, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως ἔτι κατὰ τὸ 860, καὶ πολὺ πρότερον, ὡς ἀνέκαθεν, ὑπῆρχε διηνεκῶς ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν διοίκησιν τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, πολλαῖς μὲν ζημίαις ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τρυχομένη, οὐδέποτε δὲ ὅμως ἀποσπασθεῖσα τῆς ἰδιοκτησίας τῶν Ὀρθοδόξων, ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς Ὁμάρου μέχρι καὶ τῆς τῶν Σταυροφόρων. Καὶ φαίνεται λοιπὸν Ἐγινάρδος, ὁ βιογράφος Καρόλου τοῦ Μάγνου (τῷ 800), λίαν παχυλὸν πλάσμα ῥαψωδίας (ὅπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Λατινῶν ἀσμένως ἀντέγραψαν), ὅτι ἄρα ὁ Καλῖφης τῶν Σαρακηνῶν, Ἀαρὼν Ρασχίδ, πρέσβεις καὶ δῶρα πολλὰ παρὰ τοῦ Καρόλου δεξάμενος, ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, πέμψας αὐτῷ καὶ τὰς κλεῖς τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ! Ταῦτα δὲ ἄρα οὐδ' ὁ Πατριάρχης Θεοδοσίος ἠπίστατο, οἷτ' ἄλλος· οὐδεὶς τῶν μέχρι τοῦ 1099 γενομένων Πατριαρχῶν τῶν Ἱεροσολύμων, οἵτινες κατεῖχον ὑπὸ τὴν ἰδίαν κυριαρχίαν τὴν

πατριαρχικήν αὐτῶν Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπὶ Καρόλου καὶ ἐφεξῆς Ἑλλήνων συγγαγφῶν, ὅσοι περὶ τῶν Ἱεροσολύμων διέλαβον, οὐδεὶς οἶδε τὰ τοιαῦτα κλειδοφορήματα, ὡς ἂν πρὸς κατακτητὴν (οὐχ ὄρας;), τὸν ξένον φράγγον, παρὰ τοῦ μεγάλου Καλίου προσενεχθέντα! Καὶ μένει ἄρα μόνον ἀληθές, ὅτι ὁ φίλος τοῦ Καρόλου Καλίου ἐδωκε τοῖς φράγγοις ἄδειαν τοῦ προσιέναι καὶ ἐνδημεῖν ἀφόβως εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Καρόλῳ συνεχώρησεν οἰκοδομῆσαι τινὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἕνα ξενῶνα μετὰ βιβλιοθήκης, χάριν μάλιστα τῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν τὰ δ' ἄλλα παρέπλατεν ἢ φαντασία τοῦ Ἐγινάρδου (τοῦτο δὲ συνείδεν ὀρθῶς καὶ ὁ Μοσχέμιος π. τ. ἀγ. φωτὸς, σελ. 248). Ὅτι δὲ μετὰ τὴν θάνατον τοῦ τε Καρόλου (τῷ 814), καὶ πρότερον τοῦ Καλίου Ρεσχιδ (τῷ 809), οὐκέτι πρὸς τοὺς φράγγους ἦσαν ἄγαν εὐμενεῖς οἱ Σαρακηνοὶ, καὶ κατέστρεψαν δὲ τέλος, (τῷ 1007), ἀπάσας τὰς οἰκοδόμητους τοῦ Καρόλου οἰκοδομάς, διηγεῖται ἡ ἱστορία.

§. οζ. Νικήτας, βασιλικὸς κληρικὸς, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (τῷ 947) ἦλθε προσκυνητὴς τῶν ἁγίων τόπων τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ Πατριάρχου Χριστοδούλου καὶ δῶρα τοῦ Αὐτοκράτορος ἔφερεν εἰς τὸ ἱερόν, ὡς αὐτὸς γράφει ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπιστολῇ, λέγων «Οὐκ ἀπεπέμψατο τὴν ἐμὴν δέησιν (τοῦ ἔλθειν εἰς Ἱερουσαλήμ) ἡ θεοφροῦρητος βασιλεῖς σου, δῶρόν τε χρυσοῦ παρασχούσῃ, πρὸς τὸν ἐκεῖσε θεοφιλεῖ προέπεμψεν ἀρχιεπίσκοπον» κτλ. (α).

§. οη. Μακάριος ὁ ἀοίδιμος, τὸ γένος ἔλκων ἐξ Ἀρμενίας, ἐγένετο Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἑκατοστὸς τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἀριθμούμενος, κατὰ τὸν ἐν ἀρχαίῳ χειρογράφῳ

(α) Ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα. Ἐξεδόθη δὲ τὸ πρῶτον ἡ τοῦ Νικήτα ἐπιστολὴ ἐν τῷ Προσκυνητῇ, ἢ τῇ περιγραφῇ τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ, ἐκδόθεισῃ ὑπὸ τοῦ σιδασμωτάτου καὶ ἰλλογμωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θαδωρίου, κυρίου Ἱεροδίου, ἐν Μόσχᾳ, 1837. σελ. 51. (Περὶ τῶν ἐκ σιδήρου θρυαλλίδων τῆς ἐπιστολῆς διὰ Μάβιλον. Mus. Italic. T. 1. §. CII.).

κατάλογον τῶν τῆς Ἀντιοχείας Πατριαρχῶν (ἐτελεύτησε δὲ ἔτει 1112 μ. Χ.)· ἀπῆλθε τοίνυν καὶ οὗτος εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις αἰζῶων ὑπομνημάτων τῆς θείας ἐπιφανείας. Οὗτος καὶ θύραν μεγάλην τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἠνέφξεν αὐτῷ ὁ Θεός. Ἐλάλει δὲ τὸν λόγον ἀποστολικῶς ἐνώπιον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Σαρακηνῶν, ὡς ἐπιστάμενος καὶ τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν ἑβραϊκὴν διάλεκτον· καὶ πολλοὺς μὲν εἴλκυσεν εἰς σωτηρίαν, πολλὰς δὲ μαστιγώσεις ὑπέμεινεν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ φυλακισθεὶς, ἐρρύσθη τῆς φυλακῆς, ὡς ὁ Πέτρος, δι' ἀγγέλου ἐπιφανείας. Οὐδ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ τοι βιαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀντιοχείων εἶπε δὲ τούτοις ἄλλον ἐκλέξασθαι· αὐτὸς δὲ τὸν Σταυρὸν ἐπ' ὧμων ἀναλαβὼν, ἀποστολικῶς περιήει κηρύττων εἰς βαρβάρους λαοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἀφίκετο δὲ κήρυξ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐνθα καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Γάνδη (Βολλάνδ. ἐν μνημ. Ἰουλίω, τόμ. 7).

§. οθ. Τοῦ φερωνόμου Μακαρίου ζηλωτῆς καὶ διάδοχος εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας Ἐλευθέριος ἐγένετο (περὶ τὸ 1010), ὅστις ποιμένας τὸν λαὸν αὐτοῦ διὰ χρόνων ἱκανῶν, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνητῆς, καὶ κήρυξ τοῦ θείου λόγου, καὶ πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων καὶ Σαρακηνῶν εἴλκυσεν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· διὰ πολλῶν δὲ καὶ οὗτος θλίψεων διελθὼν, καὶ θαυμάτων γενόμενος αὐτουργός, καὶ, τέλος, γῆρα κεκηνηκώς, ἡσύχασεν ἐν τῇ Μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, ἐνθα καὶ μετέστη πρὸς Κύριον. (Ἐκ τοῦ χειρογράφου Καταλόγου τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀντιοχείας).

§. π. Κατὰ δὲ τὸ 977, ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ (Κεδρην. Τ. β. σελ. 661) κατέκαυσαν οἱ Σαρακενοὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἐν ᾧ καὶ τὸν αἰοίδιμον Πατριάρχην Ἰωάννην. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ἀνεκαινίσθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν πιστῶν. Ἢδη δὲ μόλις 30 διελθόντων ἐτῶν, ὁ Καλὶφης τῆς Αἰγύπτου (ὁ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐταρχῶν) Χακὴμ Βαμριλλάχ (υἱὸς Ἀῒζι), διαλύσας ἐπὶ μικραῖς αἰτίαις τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν, ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ Βουλγάρουκτονου (Ζωναρ. ΙΖ. σελ. 225; Κεδρην. Τ. β. σελ. 706),

παρξυνθείς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, λεγόντων πρὸς αὐτόν, ὅτι ἡ πλὴθὺς τῶν εἰς προσκύνῃσαν τοῦ νεοδμήτου ναοῦ προσερχομένων Ῥωμαίων καὶ Φράγγων κατεξουσιάζει τῆς πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ στρατὸν πρὸς τοῦτο παρασκευάζουσι (οὕτω γέγραπται ἐν ἀρχαίῳ χειρογράφῳ τηρουμένῳ ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ ἐν τῇ Χρυσάνθου *Περιγραφῇ τῆς ἀγ. γῆς*· τοιαῦτα καὶ οἱ Δυτικοὶ ἱστοροῦσι παρὰ Λαβέω, *Βιβλίον. γένος* T. β. σελ. 174). Ἐκ τούτων οὖν τῶν αἰτιῶν ὀρμηθεὶς ὁ Καλίφης, κατέστρεψε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τῷ 1007 (ἢ 1008, ἢ 1009, ἢ 1010, οἱ δὲ τινες, εἰ μὴ παρὰ χρόνιζουσι, κατὰγουσι καὶ εἰς τὸ 1027) (α). Ἀλλὰ πάλιν, οὐ πολλὸν παρελθόντων ἐτῶν, περικαλλέστερος ὁ ναὸς ἀνηγέρθη, εἴτ' αὐτοῦ τοῦ Χακῆμ συγχωρήσαντος (χάριν τῆς αὐτοῦ συζύγου Μαρίας, χριστιανῆς οὔσης, ὡς φασίν), εἴτε τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δαχῆρ μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ πατρὸς, χάριν τῆς μητρὸς (κατὰ τὸν Ζωναρᾶν Χρον. ΙΖ. §. 15) εὐμενῶς ἐπινεύσαντος. Ἐπατριάρχευε δὲ τότε τῶν Ἱεροσολύμων Ὀρέστης (βλ. Μελέτ. αὐτόθ. σελ. 374), ἐπὶ τῆς αὐτο-

(α) Τῷ 1007 λέγει καὶ τις Ἀραβὺ Μωαμθανός, Ὀλαίμ καλούμενος, ἱστορίαν τῶν Ἱεροσολύμων Ἀραβιστὶ συγγράψας· ἀλλ' οὗτος ἐν τισιν ἄλλοις οὐκ ἀληθεύει· μεταξὺ δὲ τῶν ψευδολογιῶν λέγει καὶ ὅτι ὁ Χακῆμ κατέστρεψε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἠγανακτῆσας, ὡς ἔμαθον, ὅτι ἐν αὐτῷ κατ' ἔτος οἱ χριστιανοὶ τὸ πάσχα ψευδῶς πλάττουσι τὸ ἅγιον φῶς (βλ. Moschem. de Lumine Sacr. §. XI. p. 256). Ἀλλὰ τὸν Ἀραβικὸν τοῦτον λῆρον οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τῶν Ἑλλήνων, οὔτε τῶν Λατίνων συγχρόνων ἱστορικῶν, ὅσοι τὰ κατὰ τὸν Χακῆμ ἐμνημόνευσαν. Ἐξελίγεται δὲ τὸ πλάσμα καὶ ἐκ τοῦ σκληροῦ τῶν κατ' Εὐρώπην Ἰουδαίων διωγμοῦ, ὃν ἐπέφερον κατ' αὐτῶν (καὶ τοι παραλόγως· τί γὰρ ἔπαιον ἐκεῖνοι;) οἱ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες, ὡς ἔμαθον πανδήμως βεβοημένῃ τὴν πρὸς τὸν Καλίφην ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων γενομένην κατὰ τῶν Φράγγων συκαφαντίαν, ὅφ' ἦς ὀργισθεὶς ὁ Καλίφης κατέστρεψε τὸν ναὸν (Moschem. ib. p. 258). Καὶ ὅμως ὁ σοφὸς Μωαχέμιος, ὃς θερμότερος φωτομάχος, τὴν γνώμην τοῦ Ἀραβὸς Ὀλαίμ, (ὃς εἰκὸς ἀνδρὶ Καλθίνῳ!), παραδέχεται καὶ προτιμᾷ. Ὡσαύτως, καὶ ὁ τούτου τὸ πρὶ τοῦ ἀγίου φωτὸς βιβλίον ἀπανθίσας, καὶ εἰς εἶδος Διαλόγου μεταμφιάσας Ἑλλήν ἱατροφιλόσοφος· ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Ἀτάκτοις (τόμ. γ. σελ. 328—424)· δῶρον, ὡς ἐκ φιλογενεῶς κεντρούμενος καὶ διακπύρου φιλαληθείας, δῶρον ἄδωρον, [καὶ πλῆρες μισοχρίστου νόσου καὶ παντοίων σαρκασμῶν, προσήνεγκε τοῖς ὁμογενέσι, περὶ οὓς λέγειν οὐ τῆς ἡμετέρας προθέσεως γέγραπται δὲ παρ' ἄλλοις ἢ τοῦ Διαλόγου τούτου ἀπαθὲς ἐπίκρισις.

κρατορίας Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου, ὅστις καὶ συνδρομὴν οὐκ ὀλίγην χρηματικὴν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτου τελευτήσαντος (Κεδρην. Τ. β. σελ. 731), ἀνωκοδόμησε μάλα φιλοτίμως τὸν ναὸν ὁ διάδοχος Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παφλαγών (τῷ 1040), ὃς καὶ τριακοντούτους σπονδὰς πρὸς τὸν Καλίφην συνέθετο. Ἀλλὰ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος (τῷ 1048), ἀπέστειλεν ἱκανὴν διακονίαν τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδελφοῖς· ἐπατριάρχευε δὲ τότε Νικηφόρος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καλίφης μεγάλα τοῖς Ἀνατολικοῖς ἐχαρίσατο προνόμια, ἐν οἷς καὶ τὸ δικάζεσθαι παρὰ τῷ κατὰ καιρὸν αὐτῶν Πατριάρχῃ, παρ' ἄλλῳ δὲ μηδενί (βλ. Δοσίθ. Δωδεκαβ. σελ. 782). Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα (τῷ 1064) ἦλθον ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπὶ ὅλαι χιλιάδες Γερμανῶν προσκυνητῶν, Σιγίφριδου τοῦ Μαγουντίας ἡγουμένου. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ ἄνδρες ἐπαινετοὶ τῆς εὐλαβείας, ψεκτοὶ δὲ ὅμως διὰ τὴν ἀλαζονικὴν ἐπίδειξιν καὶ φαντασίαν, μεθ' ἧς ἐφάνησαν, οἷον ἐκ παρατάξεως καὶ συνασπισμοῦ, παροξύνοντες τὸν ἔτι τότε ἐξοιδαίνοντα καὶ βρέμοντα χόλον τῶν ἀνυποτατῶν Σαρακηνῶν. Τὰ κατὰ τὴν συνοδίαν ταύτην ἱστορήσεν Ἰγγοῦλφος ὁ Ἄγγλος, συνοδίτης καὶ αὐτὸς γεγονώς, ὅστις καὶ τὸν τότε Ἱεροσολύμων Σωφρόνιον ἐπαινεῖ, ὡς ἱεροπρεπέστατον καὶ ἅγιον ἄνδρα, καὶ περὶ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν περιηγητῶν ἄγαν ἱλαρῶς καὶ φιλοξένως προσενεχθέντα (βλ. Δοσίθ. σελ. 433).

§. πα. Ἀλλ' οὐδ' οἱ Ὀρθόδοξοι διέλειπον ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἁγίους τόπους, εἰ καὶ μὴ πολλοὶ καὶ γαυριῶντες, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ἀμελοῦντες τῶν ἁγίων διὰ τὸν φόβον τῶν Σαρακηνῶν γενναῖοι δὲ καὶ εὐέλπιδες, ὡς θεοφρούρητα πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων προσιόντες, ἐβάδιζον εἰς προσκύνησιν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ. Τοιοῦτος μετ' ἄλλων εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τοῦ Χριστοῦ Θεοφάνης, ὁ Ταυρομενίας ἀρχιεπίσκοπος, ὁ καὶ Κεραμεὺς τὸ ἐπώνυμον, ὡς ἐκ κεραμίνου σίμβλου φιλοπονωτάτη μέλισσα (τῷ 1040). Ἀκού-

σωμεν δ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν μελιχράν φωνήν, ὅπως διαγράφει τὴν Σιών (ἧς ἡ Ἐκκλησία, καὶ τοι ἴσως λελωμένην, διετῶζετο, ὡς ἔοικεν, ἐπ' αὐτοῦ) «Ὁ περίφημος οἶκος ὁ τῆς Σιών κτῆμα γέγονε Ζεβεδαίου, μεγέθει καὶ ἀλλεὶ διαφανέτατος· ἐ. δὲ τῷ μετεώρῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνωκοδόμητο, εὐαρκεῖ ἀέρι πανταχόθεν γεόμενος, ὡς καὶ ἡμεῖς αὐταῖς ὄψεσιν ἱστορήσμεν. Τοῦτον εἰς δύο διαιρήσας (ἴσ. διελῶν;) ὁ Ζεβεδαῖος, θάτερον μέρος χαρίζεται τῷ ἀρχιερεῖ, τὸ δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὴν οἴκησιν ἐπεποίητο. Ἐκείσε οὖν καὶ τὸ ὑπερῶν ἦν, ἐν ᾧ κατέλυσε σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ· καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μυστηρίων ἐνταῦθα ἐτέλεσε· τὸ πάσχα τὸ τυπικόν, τὸν Δεῖπνον τὸν μυστικόν, τὸν νιπτῆρα τῶν μαθητῶν, τοὺς συντακτηρίους λόγους καὶ θεολογικούς. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἱ μαθηταὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἐκρύπτοντο· ἐν αὐτῷ δὲ (γρ. καὶ) κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔλαβον. Καὶ μὴν ἡ πάναγνος Δέσποινα ἐν τούτῳ τῷ οἴκῳ τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς χρόνον διετέλεσε» (Θεοφάν. Ὁμιλ. κζ. σελ. 196. ἐκδ. Παρισ. 1644).

§. πβ. Κατὰ τὸ 1095 ἐκνήρυχθη ἡ μιὰ καὶ παμμίαιος στρατεία τῶν λεγομένων Σταυροφόρων (βλ. Ἄνναν Κομνην. Ἀλεξιάδ. Βιβ. Ι. σελ. 283 κτλ.). οἵτινες μετὰ μάχας πολλὰς, τέλος, (τῷ 1099) κατέσχον τὴν Ἱερουσαλὴμ (Ζωναρ. ιη. §. 23), διώξαντες τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ κεκρατηκότες δι' ἐτῶν 88, μέχρι τοῦ 1187, ὅποτε κακοὶ κακῶς ἀπεσχορακίσθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ὧν αὐτοί, οἱ δῆθεν χριστιανοί, πολλῶν πολλάκις ὠμότεροι καὶ τυραννικώτεροι Τελχῖνες ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τόποις ἀνεφάνησαν. Καὶ ὅσα μὲν καὶ οἷα κακὰ πέπονθεν ἐξ αὐτῶν ἡ ἁγία γῆ, καὶ πᾶσα ἡ Συρία καὶ ἡ Ἀνατολή, λεγέτω μετὰ φρίκης ἡ ἱστορία. Πρῶτος δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ἐδασίλευσε Γοδοφρίδος ὁ Βουϊλλῶν τῷ 1099. Τότε πρῶτον καὶ πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων οἱ Φράγγοι κατέστησαν ἴδιον, τὸν Ἀρνούλφον, παραγκωνίσαντες τὸν κακονικὸν Πατριάρχην, καὶ παρասυνάψαντες πρὸς τῷ γνησίῳ ποιμένι, λύκον ἐπιβάτην· καὶ ἐφεξῆς δὲ δι' ὅλων τῶν 88 ἐτῶν, ἐν οἷς ἐκράτησαν, εἶχον τοὺς ἰδίους

πατριάρχας. Οὗτοι δὲ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν σκηνομάτων ἐκυριάρχουν, καὶ Συνόδους, μᾶλλον δὲ Συναγωγὰς ἀθλίαις, ἐκ Λατίνων συνεκρότουν (ἀριθμοῦνται δὲ τοιαῦται τέσσαρες). Οἱ δὲ Πατριάρχαι τῶν Ὀρθόδοξων διῆγον πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἐν Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας, ἐπαγρυπνοῦντες εἰς τὴν τοῦ ποιμνίου σωτηρίαν, καὶ φέροντες γενναίως τὰς θλίψεις τῶν παπικῶν δορυκτητόρων. Ἰπῆρχε δὲ κατὰ τὴν πρώτῃν τῶν Φράγγων εἰσβολὴν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ ἀοιδίμος Συμεὼν, (ἀπὼν ἐν Κύπρῳ τότε), ὅστις συνέγραψε καὶ τὸ κατὰ Ἀζύμων.

§. πγ. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως οἱ Ὀρθόδοξοι διέλειπον ἐρχόμενοι εἰς Ἱεροσόλυμα, ὀλίγοι μὲν, ὡς πρὸς τὰς χιλιάδας ὅλας τῶν Ἀντικῶν τὰς συρρέουσας ἐπὶ τῆς Φραγγοκρατίας, ἀλλ' ὅμως οὐ διέλειπον. Κατὰ τὸ 1185, ἦλθεν εἰς τὴν ἀγίαν Πόλιν Ἰωάννης ἱερεὺς, ὁ Φωκάς, ἐκ Κρήτης τὸ γένος, υἱὸς Μαθαίου, πεπαιδευμένος ἀνὴρ, ὅστις κατέλειπεν ἡμῖν γλαφυρωτάτην καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίαν «*Ἐκφρασιν ἐν συνόψει τῶν ἀπὸ Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων — χωρῶν, Συρίας, Φοινίκης, καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἀγίων τόπων*» (ἐξέδωκε δὲ ταύτην Ἀλλάτιος ἐν Συμμίκτοις σελ. 1—46).

§. πδ. Εὐστάθιος ὁ σοφώτατος Ὁμήρου ὑπομνηματιστής, καὶ ἱερώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (τῷ 1175) μνημονεύει τοὺς ἐπ' αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπιόντας. «*Ἦδη δέ (φρσι) καὶ γυναικες τολμῶα τὰς ὁδοὺς ἐκεῖνας, καὶ αὐται τῶν τρυφερευομένων, καὶ τῶν ἐξ ἄστρος, ὅσας ὁ θεῖος πόθος ἀναθερμαίνων, τόποις αἰγίοις ὁκουδῆποτε τῆς ἐκεί γῆς ἐπιθήμους ποιεῖν*» (Εὐστάθ. λόγ. εἰς τὸν βασιλέα Μανουήλ, ἐκδοθεὶς ἐν τῇ τοῦ Τάφελ Θεσσαλονίκῃ, σελ. 404. Βερολίνο, 1839).

§. πε. Ἦδη δὲ τοῦ 16 αἰῶνος πρὸς δυσμὰς ἀποκλίναντος (τῷ 1187) ὁ περίφημος Καλὶφης Σαλαδῖνος ἐξετίναξε τοὺς Σταυροφόρους, αὐτοὺς αὐτῶν ψευδοπατριάρχαις, καὶ αὐταῖς ψευδοσυνόδοις καὶ πάλιν κρατήσαντας τῆς πόλεως ἐξέβαλεν, ὁμότατος

ἐπιπεσών, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ τυχόντας φράγγους κατέσφαξε, τὸν δὲ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἀπέδωκε τοῖς νομίμοις αὐτοῦ κυριάρχαις, τοῖς ὀρθοδόξοις, καὶ τοὶ μὴ παντάπασιν ἀβλαβῇ καὶ ἀκήρατον (διὰ τὸ καθόλου πρὸς τοὺς χριστιανούς, ἕνεκα τῶν φράγγων μάλιστα, μίσος). Ἐξεκόλαψε γὰρ τὴν ὀρθομαρμάρωσιν τοῦ ναοῦ, καὶ τὰς θυρίδας ἔκλεισε, καὶ τὸ πατριαρχεῖον εἰς τέμενος τῆς αὐτοῦ θρησκείας μετεποίησε· μόλις δὲ κατέπεψε τὴν γόλον, χάριν τοῦ συμμάχου Αὐτοκράτορος Ἰσαὰκ τοῦ Ἀγγέλου· ὅστις μαθὼν τὴν τοῦ Καλίου θηριωδίαν, ἔσπευσεν αὐτὸν ἐξευμενίσαι πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς χριστιανούς, πρέσβεις ἀποστείλας, καὶ δώροις θεραπεύσας (βλ. Δοσιθ. Δωδεκ. σελ. 788). Ὅσοι δὲ λέγουσιν, ὅτι ἄρα Σύροι τὸν ναὸν μεγάλοις ἐξηγόρασαν λύτροις, λέγουσιν οὐδὲν ὑγιές. Ἐπατριαρχεὺς δὲ τότε τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθεὺς. Οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, εἴπερ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος τῷ Σαρακηνῷ συνεμάχησε Σαλαδίνῳ, βοήθειαν ἀποστείλας κατὰ τῶν Σταυροφορῶν· οὗτοι γὰρ ἀπεφάνθησαν οὐχὶ (ὡς ἐκηρύχθησαν) ἐλευθερωταὶ καὶ σωτῆρες, ἀλλὰ φθορεῖς καὶ λυμαντῆρες τῆς ἀγίας γῆς, καὶ προσέτι πιστοὶ θεράποντες τῆς παπικῆς μονοκρατορίας, εἰς ἣν ἐσπούδαζον ὑποζυγῶσαι τοὺς Ἀνατολικούς. Τότε δὲ, κατευνασθέντος τοῦ ταράχου τῶν Σαρακηνῶν, ἐθάμιζον πάλιν οἱ ὀρθόδοξοι θαρράλαιότερον εἰς τὴν, καθ' ἣς ματαίως ἔχαιναν ὁ Ἄδης, εὐρυθέμελλον πόλιν τοῦ Χριστοῦ.

§. πς. Δανιὴλ, ὁ ἀπὸ Σμύρνης εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐφέσου προδιδασθεὶς, ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου Μαξίμου τοῦ Α (τῷ 1221) εἰς τὰ τρία τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχεῖα χάριν πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν (ἐκράτουν δὲ τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ φράγγοι, ναυσὶ ἐπιβάντες τῷ 1203). Οὗτος ὁ μακάριος Δανιὴλ καὶ «*Διήγησεν, καὶ περίδορον τῶν ἀγίων τόπων*» συνεγράψατο, καὶ κατέλιπεν ἡμῖν καλλιπστὸν ἀνάγνωσμα (ἐξεδόθη δὲ τοῦτο τὸ πρῶτον ὑπὸ Μιγγάρου ἐν τῷ Καταλόγῳ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων, τῶν παρὰ τοῖς ἑνετοῖς Πανίσις τηρουμένων, σελ. 282-297). Ἀρχεῖται δὲ ἡ Διήγησις οὕτως

«Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ αἰωνίου Βασιλέως τῶν βασιλευνόντων, καὶ τὸν ἀχρεῖον αὐτοῦ δούλον κατευοδεύσαντος (γρ. κατευοδώσαντος) ἰδεῖν αἰσθητῶς τοὺς σεβασμίους τῶν ἱεροσολύμων τόπους» κτλ. Εἶτα δὲ τὰ κατ' Αἴγυπτον ἀξιόλογα, καὶ τὰ τοῦ Σιναίου διαγράψας, εἰκονογραφεῖ ἐναργῶς καὶ τὰ τῶν ἱεροσολύμων, αὐτόν τε τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως περικαλλέστατον ζωγραφῶν, καὶ τὸ θεῖον Μνῆμα, καὶ τὸν πανάγιον Γολγοθᾶν, προστιθεὶς καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ (πλὴν τῆς βαθείας ὅπως, ἐν ἣ ἐπάγη ὁ Σταυρὸς) ἔτι καὶ νῦν ὀρωμένην ῥῆξιν (ἐρράγη γὰρ ἐπὶ τῆς σταυρώσεως καὶ αὐτὸς, ὅτε «αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν» Ματθ. κ'). «καὶ γάρ (φησιν ὁ Δανιὴλ) καὶ αὕτη ἡ πέτρα, καὶ μέρος ἄνωθεν, ὑποκάτω δὲ μετρίως ἐσχισμένη ὁρᾶται». Τοῦτο τὸ ῥῆγμα καὶ ὁ προῤῥηθεὶς Ἰωάννης ὁ Φωκᾶς μνημονεύει, καὶ πρὸ πάντων αὐτοῦ ὁ ἱεροσολύμων Κύριλλος, λέγων «Γολγοθᾶς οὗτος ὁ ἅγιος, ὁ ὑπερανεστῶς, καὶ δεικνύων μέχρι νῦν, ὅπως διὰ Χριστὸν αἱ πέτραι τότε ἐρράγησαν» (Κατηχ. ιδ. §. 19). Καὶ τῆς Βηθλεὲμ τὸν ναὸν λάμπρυν ὁ Δανιὴλ διαγράφει, καὶ τὰ ἄνω διὰ ψηφίδων λεπτῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καθιστορημένον· καὶ τὰς ἄλλας δὲ τὰς τῶν Ὀρθοδόξων, καὶ τὰς τῶν ἑτεροδόξων ἐκκλησίας μνημονεύει. Τελευτῶν δὲ λέγει, ὅτι, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἀγιώτατον Ἰορδάνην, ἦσαν μετ' αὐτοῦ *διεχίλιοι ὀρθόδοξοι* προσκυνηταί, χωρὶς τῶν ἑτεροδόξων.

§. πζ'. Νεώτερος ὁπωσοῦν τοῦ Δαν. ἡλ φαίνεται ὁ μοναχὸς Ἐπιφάνιος, ὁ ἱεροσολυμίτης (ἴσ. περὶ τὸ τέλος τῆς ιγ, ἑκατονταετηρίδος), ὅστις καὶ αὐτὸς συνέγραψε τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ· ἐπιγράφεται δὲ τὸ Ἐγχειρίδιον «*Ἐπιφανίου μοναχοῦ τοῦ Ἀγιοπολίτου, τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς, διήγησις εἰς τύπον περιηγητοῦ περὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς ἁγίας Πόλεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων τόπων*» (ἐν Ἀλλατίου Συμμίκτ. σελ. 46—83). Συγχρόνως ἴσως ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ Περδίκας ὁ Ἐφέσιος, οὗ καὶ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν. Ἐπιγέγραπται δὲ καὶ τούτου τὸ στίχρον συνταγμάτιον «*Περδίκου, τοῦ πρωτογοταρίου τῆς Ἐφέ-*

σου, ἔκφρασις περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Κυριακῶν θαυμάτων
(ἐν Ἀλλατίου Συμμίκτ. σελ. 65—78). Καὶ τέλος, ὁ *Ἀνώνυμος*,
αὐτόπτης καὶ οὗτος γενόμενος, συνέγραψεν *Ἀποδείξειν περὶ τῶν*
Ἱεροσολύμων (ἐν Ἀλλατ. Συμμ. σελ. 80—102). Οὗτος δὲ
περὶ μὲν τὴν φράσιν φαίνεται τῶν ἄλλων ταπεινότερος, καὶ κοι-
νολεκτικός, καὶ ἴσως ἤκμαζε κατὰ τὴν ιδ., ἑκατονταετηρίδα· περὶ
δὲ τὸ πραγματικόν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀκριβής. Ὅλων δὲ τούτων,
τῶν ἀπὸ Φωκᾶ μέχρι καὶ τοῦ Ἀνωνύμου αἱ περὶ τῶν ἀγίων τό-
πων περιγραφαὶ (σφύζεται δὲ καὶ ἄλλη τις ἀνέκδοτος ἐν τῇ Και-
σαρικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης, ἴσως τοῦ ιε αἰῶνος), ὑπάρχουσι πο-
λυτιμότεραι διὰ τὸ πραγματικόν· ὡς διαγράφουσι τὰ ἐπ' αὐτῶν
σφύζοντα, καὶ τὰ κατεστραμμένα μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης,
καὶ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ τε ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τῆς Βηθλεὲμ,
καὶ τῆς Γεθσημανῆς (ἐν ἧ ὁ πάνσεπτος τάφος τῆς ὑπερυλογημένης
ἡμῶν Δεσποίνης, τῆς Θεομήτορος), καὶ τῶν ἄλλων ἐπισήμων χω-
ρίων· δεικνύουσι δὲ καὶ χωρογραφικῶς τὴν ταυτότητα τῶν τότε
τοποθεσιῶν ἀπαράλλακτον, οἷα φαίνεται καὶ παρ' Ἱερωνύμῳ, καὶ
τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀρχαίοις Ὀδοιπορικοῖς, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς
νεωτέροις. Εἰ δὲ καὶ τινὰ παρακούσματα περιέχουσιν, ἀπλότητε-
ρον καὶ ἀταλαιπώρω, ὡς ἐκ τῆς δημώδους φύσεως, ἀναγεγραμ-
μένα, κοῦφα ταῦτα καὶ μικρὰ, καὶ ἀνάξια τοῦ εὐγνώμονος ἀνα-
γνώστου. μόνους δὲ παραλείπει τοῖς δυσμενίδαις καὶ φιλοψόγοις,
ὅσοι τὴν προδοσκήδα τῆς ἰδίας αὐτῶν κακοηθείας ἀσμένως, ὡς ἡ
μῦθα, προσηλοῦσιν ἐπὶ τῶν σεσηπότεων, ἀποφεύγοντες τὰ ὑγιᾶ καὶ
τρόφιμα μέρη τῆς ὁπώρας. Ἡμεῖς δὲ (καὶ πᾶς τις, ᾧ μέμνησε σε-
μνότητος) τῶν ματαιοσχόλων καὶ σατυρικῶν τούτων ἀμελοῦν-
τες, τείνομεν πρὸς τὸ τέρμα.

§. πη. Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ὁ Αὐτοκράτωρ (τῷ 1349—1357)
ὁ δ' αὐτὸς καὶ *Ἰωάννης μοναχὸς* (παριτηθείς, καὶ ἀνταλλαζά-
μενος τοῦ θρόνου καὶ τῆς πορφύρας τὸ μελάντατον τριβῶνιον
καὶ τὸ μοναστήριον τῶν Μαγγάνων) πολλὴν μάστιγαν περὶ τὰ Ἱε-
ροσόλυμα πρόνοιαν ἐπέδειξατο, πέμψας πρεσβευτὰς πρὸς τὸν τότε

Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Ἰουδαίας· ὅστις πρὸς τε τὴν πρεσβείαν φιλοτιμίως διετέθη, καὶ πάντα τὰ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος αἰτηθέντα προθύμως ἐξετέλεσεν. Ἐγράψε δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα λαμπρὰν (ὡς ἐκ Σουλτάνου) καὶ μεγαλοπρεπεστάτην ἐπιστολὴν, ἥς τὸ πλεῖστον μέρος ἐκτιθέμεθα, χάριν τῶν φιλομαθῶν ἀναγνωστῶν, ἀντιγράφοντες ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ αἰοιδίμου Αὐτοκράτορος, ἣν ἡμῖν κατέλιπεν ἐν βιβλίοις Δ. Ἀρχεται δὲ ἡ ἐπιστολὴ οὕτως (Βιβλ. Δ. σελ. 94—99. ἐκδ. Βόν.) «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλεούντος καὶ ἐλεήμονος. Μακροήμεροισι ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος πάντοτε τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου, τοῦ εὐεργετικοῦ, τοῦ φρονιμοῦ, τοῦ λέοντος τοῦ ἀνδρείου, τοῦ ἐν πολέμοις ὀρμητικοῦ, εἰς ὃν οὐ δύναται τις σταθῆναι ἔμπροσθεν αὐτοῦ, τοῦ σοφωτάτου εἰς τὸ δόγμα αὐτοῦ, τοῦ δικαιοτάτου εἰς τὸν ἔχον τόπον καὶ τὴν χώραν αὐτοῦ, τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως καὶ τοῦ δόγματος τῶν χριστιανῶν, τοῦ κίονος τοῦ ἀσείστου ἀπάντων τῶν βεβαπτισμένων, τοῦ βοηθοῦ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστοῦ, τῆς σπάθης τῶν Μακεδόνων, τοῦ Σαμψῶν, τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἀσάνιων, τῶν Βλάχων, τῶν Ῥώσων, καὶ τῶν Ἀλανῶν, τῆς τιμῆς τοῦ δόγματος τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν Σύρων, τοῦ κληρονόμου τῆς βασιλείας τῆς γῆς αὐτοῦ, τοῦ αὐθέντου τῶν θαλασσῶν, καὶ τῶν ποταμῶν τῶν μεγάλων, καὶ τῶν νήσων, Ἀγγέλου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου τοῦ Καντακουζηνοῦ (α). Πάντοτε ἡ βασιλεία σου τὸ θέλημα αὐτῆς νὰ τὸ ζητῇ ἀπὸ τὴν Σουλτανικὴν ἐξουσίαν μου, καὶ ἀπὸ τὸ ὁσπῆτιόν μας τὸ ἡγιασμένον καὶ πεφωτισμένον. — Καὶ ἐζήτησεν ὁ ἀποκριστὰς διὰ τὰς ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων ἐκεῖνας, ὅπου ἔναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὰ ἅγια, καὶ ἐγνώρισamen καὶ αὐτὸ, καὶ ὥρυσamen νὰ προσέξουν τὰς ἐκκλησίας, δι' ἃς ἐμνησάτε — Πάλιν ἐζήτησεν οὗτος τὸν ὀρισμόν μας τὸν ἅγιον, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν

(α) Ἀγγελον καὶ Κομνηνὸν ὁ Σουλτάνος ὀνομάζει τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην, ὡς ἐκ τοῦ γένους τῆς μητρὸς, ὡς ἐκατέρωθεν τιμῶν αὐτὸν (σχολ. σελ. 357).

ἀγίαν Ἀνάστασιν, νὰ προσκυνήσῃ καὶ ἐκεῖνος καὶ οἱ εὐρισκόμενοι μετ' ἐκείνου, ἀπὸ τῆς βασιλείας σου· καὶ ἡγαπήσαμεν εἴ τι ἐζήτησες, καὶ ἐπληρώσαμεν το, καὶ ἐγράφη ὁρισμός, εἴ τι μᾶς παρεκάλεσεν ὁ ἀποκρισάριος, νὰ πληρωθῇ εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν· καὶ ὡς ἐζήτησε νὰ ὑπάγῃ, ἐδώκαμεν τὸν ἄρχοντα μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀπέσωσέ τον ἐκεῖ, καὶ προσεκύνησεν ὡς ἤθελε, καὶ ἐγύρισε μετ' εὐχαριστίας. Πάλιν ἐζήτησεν ὁ ἀποκρισάριος νὰ γένηται ὁρισμός μας ὑψηλός, νὰ φυλάσσωνται οἱ εὐρισκόμενοι χριστιανοὶ εἰς τὸν ἀγιώτατον τόπον τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ αἱ ἔκκλησίαι· καὶ νὰ ἔχωσιν ἀγάπην καὶ δεφέντευσιν ἀπὸ τὸν ἀμνηρᾶν τὸν εὐρισκόμενον ἐκεῖ· καὶ οὐ μόνον οἱ τοπικοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ἐρχόμενοι εἰς προσκύνησιν τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως. Καὶ οἱ κατὰ καιροὺς εὐρισκόμενοι δουλευταὶ Μουσουλμάνοι εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν νὰ μὴδὲν ἀφίγουν νὰ καταφρονοῦν, καὶ νὰ δέρνουν, καὶ νὰ [ἐν]οχλῶσι τοὺς κατὰ καιρὸν ἐρχομένους εἰς τὸ αὐτὸ ἅγιον προσκύνημα, ἢ εἰς (ἴσ. γρ. καὶ) τοὺς τοπικοὺς· ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τιμῶσι, καὶ νὰ ἀναδέχωνται, καὶ νὰ κυβερνῶσιν αὐτοὺς· καὶ ὥρισamen καὶ ἐπληρώθη ὑψηλότατος ὁρισμός διὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον — καὶ τὰ λοιπὰ, ἐν οἷς περιέχονται καὶ ἡ τῶν αἰχμαλώτων ἀπόλυσις, ἣν ἐζήτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἡ τῶν εἰς Αἴγυπτον ἀπιόντων ἐμπόρων ἀσφάλεια· καὶ μετὰ πολλὰς εὐχάς, τελευτᾷ ἡ ἐγγραφὴ εἰς τὰς δεκαπέντε τοῦ Σααπᾶν, τῷ ἐπτακοσιοστῷ πεντήκοστῷ ἔτει τοῦ Μαυχαμέτ (τῷ 1349) (α).

(α) ἔχει τοῦτο τὸ Σουλτανικὸν διάταγμα καὶ Δοσίθεος (σελ. 864), ἀντιγράφας ἴσως ἐκ τοῦ Καντακουζηνου· καὶ ἄλλα δὲ Σουλτάνων διατάγματα κατέχει ἡ πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, πρὸς τὰς τοῖς Ὁρθόδοξοις προνομίαις, καὶ κυροῦντα γὰρ τούτων ἐπὶ τῶν ἁγίων τόπων πατρῶαν καὶ γνησίαν κυριαρχίαν. Ἐν δὲ τούτοις καὶ αὐτοῦ τοῦ πρώτου δορυκτάτορος Ὁμάρ, ὃ παρήγαγε τῷ θειοτάτῳ Πατριάρχῃ Σωφρονίῳ (ἰφ' οὗ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἴλε παραδοθεῖσαν ἐπὶ συνθήκαις. Βλ. Le Quien Oriens Christian. T. 3. p. 277-280· καὶ Lebeau Hist. du Bas-Empire T. 4. p. 136)· Μάτην δὲ τινες τῶν Αὐτικῶν, (οἱ τὰ σταυροφορικὰ λόγῳ δικαιώματα, πράγματι δ' ἀρπάγματα, καὶ τὰ τοῦ Καρβλου κλειδοφορή-

§. πθ. Νικόλαος ὁ Καβάσιλας, ὁ διασημώτατος (τῷ 1350) συνέγραψεν ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις (ἴσως μικρῷ πρότερον) ἀναδησάμενον τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Ἀρχεται δὲ ὁ λόγος οὕτως. α Ἐγὼ δέ σου, πῶς ἂν εἴποις; ἐρῶν, ὦ Χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέαν κτλ. (α).

§. ς. Κατὰ δὲ τὸ 1443 ὁ Καισαρείας Ἀρσένιος ἀῆκεν εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσων τὸν πάνσεπτιον καὶ θεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Τάφον, καὶ τοὺς ἱεροὺς τῶν Ἱεροσολύμων ἱστορῆσαι τόπους, καθ' οὓς τὰ παράδοξα ἐτελέσθησαν. Ταῦτα λέγει ἡ Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τότε συγκροτηθείσης μεγάλης Συνόδου. Καὶ προστεθείσθωσαν λοιπὴν καὶ αὐτοὶ οἱ ἑξαρχοὶ τῆς Συνόδου, οἱ ταυτοχρόνως ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, ὅτε Φιλόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Ἀντιοχείας Δωρόθεος Ἱεροσολύμων δὲ παρῆν ἰωακεῖμ. Οὗτοι δὲ οἱ τρεῖς τῆς Ἀνατολῆς Πατριάρχαι μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν, καὶ μετὰ τοῦ προῤῥηθέντος Ἀρσενίου Καισαρείας, τοῦ πρωτοθρόνου, ἀπεκήρυξαν τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσύνοδον καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἀνόμως πεπραγμένα (βλ. τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τῆς Συνόδου ἐν Μελετ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. γ. σελ. 300).

§. ςα. Παχώμιος μοναχὸς, τὴν πατρίδα Ζακύνθος, ὁ καὶ Ῥουσάνος τὸ ἐπώνυμον, καὶ Ῥακεδόντης (ὡς ὀνομάζουσι πολλὰκις ἑαυτοὺς οἱ μοναχοί) ἤκμαζε περὶ τὸ 1530. Καὶ εἰ μὲν ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς αὐτοπροσώπως εἰς προσκύνησιν τῶν ἱχνῶν τοῦ Κυρίου, ἀδηλον συνέγραψε δὲ κάλλιστον πονημάτων «κατὰ τῶν Ἀγιοκατηγόρων, ἥτοι τῶν κωλυόντων τοὺς ἀπερχομένους εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων καὶ σεβασμίων τόπων», οὗ καὶ ἄλλοι περὶ τινων τῶν

μετὰ ταπεινοῦντες) πειρῶνται νοθεύειν, ἢ γοῦν ἀμφίβολον ποιεῖν τὸ τοῦ Ὁμάρου διάταγμα (Χρυσόβουλλον). Αὐτὸς ὁ κλεινὸς Μιχαὴλ ἐνόμισε μόνον δεῖν ἀληθὲς εἶναι ὅρα ὁ Ὁμάρ ἐχαρίσατο τῷ ὄντι ἀσφαλίσας ἐν τὰ λμα τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανοῖς. Οὗτοι δὲ παρὰ τῶν ἐκείνου διαδόχων ἐνοχλοῦμενοι μετὰ ταῦτα, διεπλάστουργησαν διάφορα τούτου ἀντίγραφα, κατ' ἀρίστην αὐτῶν (Michaud Hist. des Croisad. T. 1. p. 22).

(*) Βλ. Lambecij Commentar. de Aug. Bibl. Caes. Vindob. L. V. p. 432.

ἀνεκδότων αὐτοῦ συγγραμμάτων διαλαβόντες, ἐμνημονεύσαμεν (περὶ τῶν Ο, Ἑρμην. Τόμ. Δ. 797). Τοῦτο νῦν ἐκδίδομεν κατόπιν τοῦ παρόντος παραρτήματος, οὔτε πάντῃ περιττὸν, οὔτ' ἄχαρι (νομίζομεν) ἀνάγνωσμα προσφέροντες τοῖς φιλομαθέσι.

§. ηβ. Πέρας λόγου· Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ Πατριάρχου τοῦ αἰοιδίμου Δοσιθέου κατὰ τῶν Λουθηροκαλθίνων συγκροτηθεῖσα Σύνοδος (τῷ 1072) ἐν τῇ Π, ὡς τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ὀρθόδοξοις ἐγκυκλίῳ αὐτῆς ἐπιστολῇ γράφει ταῦτα. «Ἐπειδὴ χάριτι Χριστοῦ συνήλθομεν χάριν ἐγκαινίων τοῦ θειοτάτου ναοῦ τῆς ἐν Βηθλεὲμ κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ (ὃν ὁ Κύριος ἀνοικοδομηθῆναι ἐν τοῖς πανδείνοις τούτοις καιροῖς τοῦ διωγμοῦ, καὶ χάρισθῆναι κεκαλωπισμένον τοῖς πανταχοῦ γῆς γνησίοις τέκνοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡδύδακυσεν), εὕρισκον μὲν ἡμῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς ἐπιδημούντων προσκυνητῶν, ἱερέων, κληρικῶν, καὶ λοιπῶν χριστιανῶν, ὥθθημεν δεῖν κτλ. Τούτου τοῦ αἰοιδίμου Δοσιθέου παμποίκιλον ἔργον ἐστὶ καὶ ἡ παντοδαπὴ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ἱστορία, ἐν ἣ καὶ περὶ τινων κατὰ καιροὺς ἀφικομένων εἰς Ἱεροσόλυμα, λόγου πάρεργον, διαλαμβάνει, καὶ περὶ τῶν πανσέπτων χωρίων τῆς ἁγίας γῆς. Ἰδίᾳ δὲ περὶ τούτου ἐπραγματεύσατο ὁ ἀείμνηστος αὐτοῦ διάδοχος Πατριάρχης Χρῦσανθος, συνταξάμενος τὴν καλὴν Ἱστορίαν καὶ Περιγραφὴν τῆς ἁγίας γῆς. (Ἐνετ. 1728).

§. ηγ. Ἐνταῦθα περαινόμεν τὸν κατάλογον ὧν ὡς ἐπισημοτέρων ἐμνημονεύσαμεν προσκυνητῶν τῆς ἁγίας Πόλεως, οὐκ ὀλίγους καὶ ἄλλους παραλιπόντες, ἵνα μὴ τὸ συνταγματικὸν ἐξογκώμεν. Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρους ἀναλέξασθαι πολλοὺς ἐκ τε τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἄλλων νεωτέρων ἱστορικῶν, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἁγίων βιογραφίας (τῆς τε κατὰ μέρος ὑπὸ τινων Πατέρων, καὶ τῆς ὑπὸ Μαυρικίου ἐκδοδομένης, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μεταφραστοῦ ὑπομνημάτων, ὅσις καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν ἅγιον Νικόλαον τὸν Μυρέων ἱστόρησεν εἰς Ἱεροσολήμ. ἀπελθόντα, καὶ τὸν ὅσιον Ἀλέξιον, καὶ ἄλλους) καὶ ἐκ

τῶν λατίνων ἀρχαίων Συναξαριστῶν, καὶ (ἵνα τ' ἄλλα παραλίπω-
 μεν) ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν ὑπομνημάτων τῶν Ἱεροσολύμων. ὅτι δὲ
 καὶ αὕτη τῶν Ἱεροσολύμων ἡ ἄλωσις καὶ ἡ παντελὴς πτῶσις τῆς
 Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας οὐδεμίαν ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν
 ἱστορίαν τῶν ἐκεῖσε ἀπιόντων μέχρι καὶ τῆς σήμερον, προδὴλον.
 Εἰ δὲ καὶ κατὰ καιροὺς διεκόπτετο ὑπὸ τῶν παρεμπιπτόντων
 πολέμων, ἢ ἡλαττονοῦτο τῶν προσκυνητῶν ἢ πληθύνε, ἀλλὰ πάλιν
 ἀνέλαμπεν, ὡς ἡλιακὴ ἀκτίς, τοῦ νέφους παρελθόντος· καὶ ὁ
 θεὸς πόθος ἤκμαζεν ἀμάραντος. Καὶ ἔστιν ἄρα ταυῦν ἤδη πολλῶ
 δικαιοῦτερον εἰπεῖν τὸ τοῦ θεοῦ Ἱερωνύμου (βλ. ὁπισθ. σελ. 82).
 «Μακρὸν ἂν εἴη (καὶ δυσχερὲς) διὰ τοσούτων αἰώνων διατρέχον-
 τας, ἀπὸ τῆς *Ἀναλήψεως* τοῦ Κυρίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς
 ἡμερῶν, διηγεῖσθαι» ὅσοι καὶ ὅποιοι τῶν ἐπιστῶμων (πλὴν τῶν μυ-
 ριάδων τοῦ λαοῦ), καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀσκητῶν μοναχῶν καὶ μονα-
 στριῶν, προσεκύνησαν τὰ ἴχνη τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ δὲ τούτων ἀπο-
 δείκνυται ἡλίου φανώτερον ὃ πρότερον ἐλέγομεν· ὅτι καὶ ὁ θεὸς
 Γρηγόριος ὁ Νύσσης (ἐν τῇ *περὶ τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπιόντων*
ἐπιστολῇ) τοὺς, πρὸς οὓς ἔγραφε, μοναχοὺς ἀποτρέπων τῆς εἰς
 τὰ ἐκεῖ ἀποδημίας, οὔτε πάντας ἐπίσης ἀπέτρεπεν, οὔτε διὰ παν-
 τὸς, μόνον δὲ πρὸς τὰς περιστάσεις οἰκονομεῖ τὴν παραίνεσιν· οἷα
 καὶ ἱατρὸς τοῖς ἀσθενεστέροις καὶ τροφὴν καὶ γύμνασιν καὶ πο-
 ρεῖαν ὀρίζει σύμμετρον τῇ τοῦ σώματος διαθέσει. Οὕτω καὶ αὐ-
 τὸς ὁ τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίας μέγας ζηλωτὴς καὶ κλή-
 τωρ Ἱερώνυμος ἐκώλυε καὶ τινας, ὡς προείδομεν (σελ. 29). Τοιοῦ-
 τον εἶχε σκοπὸν καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, ἐν οἷς ἔλεγε, «Μὴ
 ἀπιέναι εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ζητοῦντα δικαιοσύνην· μηδὲ πλεῖν εἰς
 Δυσμᾶς, ἐπὶ τῷ λαβεῖν συγχώρησιν» (λόγ. γ, περὶ μαρτύρ.). Ἄλλ'
 αὐτοὶ πάλιν οὗτοι οἱ παρὰ τῶν φιλερισούντων προβαλλόμενοι τρεῖς
 αἰοίδιμοι Πατέρες, ἐν ἄλλοις αὐτῶν λόγοις, (οἷον δ, τε Νύσσης ἐν τῇ
 Β, ἐπιστολῇ, καὶ αὐτὸς ὁ Αὐγουστῖνος ἐν τῷ *Περὶ πόλεως Θεοῦ*, ιη,
 καὶ ἐπισ. ρλζ. Ἱερωνύμου δ' ἄλλης), καὶ τοσούτων ἄλλων θεοφόρων
 Πατέρων καὶ διδασκάλων τὸ νέφος, ἐπαινοῦσι καὶ μακαρίζουσι τὴν

ἐξ εὐλαβείας καὶ θείας ἀγάπης εἰς ἱεροσόλυμα ἐπιδημίαν τῶν πιστῶν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ μυριοπληθῆ καὶ δι' αἰῶνος ἀδιάλειπτα παραδείγματα τῶν πανταχόθεν γῆς καὶ θαλάσσης συρρέοντων ἐθνῶν (*πέκ τῶν γὰρ ἐθνῶν οὐκ ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ*; βλ. ὅπισθ. σελ. 90), καὶ μάλιστα τῶν κατὰ μέρος ἐνδοξοτάτων προσώπων, βασιλέων, βασιλισσῶν, ἡγεμόνων, παντοίων ἀρχῶν, ἔτι δὲ καὶ πλείστων ὧσαν ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν, παμπόλλων δὲ σοφῶν, καὶ δὴ καὶ θεοφιλῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν τὰ παραδείγματα βεβαιούσι καὶ κηρύττουσι τὸ θεοφιλὲς καὶ ἁγιὸν τοῦτο ἔθος ἀνέκαθεν ὡς ψυχωφελέστατον ἐπικρατοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ *Ἡ ἡμεῖς ἔθνη εἰσι μελίσσων ἀδινάων*, ἢ (ἵνα τὸ οἰκειότερον εἴπωμεν, ἀπὸ τῶν ἀγίων περὶ τῶν ἀγίων ἱερολογοῦντες), *«ὡς ροφέλαι πέτανται, καὶ ὡσεὶ περιστεραὶ σὺν ρεοσσοῖς»* (Ἡσαΐ. ξ), *«Οὕτως (ὁ ἱερός φησι Θεοδώρητος, αὐτόθ.) «ὡς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία»* (καὶ ἔξαιρέτως ἡ μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν) «θεᾶται τὰ νέφη τῶν πρὸς αὐτὴν συντρεχόντων δῆμων, οἱ μιμοῦνται περιστερὰς μετὰ νεοσσῶν πετομένας. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς νοῆσαι βούλεται τὸ χωρίον, ἐν ταῖς δημοτελέσιν ἑορταῖς = θεασάσθω τὰ πλήθη συρρέοντα· καὶ τὰς μὲν, [τάς] θυγατέρας ἐν ταῖς ἀγκάλαις φερούσας, ἢ ταῖς χερσὶν ὀδηγούσας, τοὺς δὲ μετὰ τῶν υἱῶν ἑαδίζοντας, καὶ ὀψεται ἀληθῶς πνευματικὰς περιστερὰς μετὰ τῶν νεοττῶν πετομένας, καὶ πρὸς τὴν νέαν παραγινόμενας Σιών».

§. γδ. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἐμνήσθημεν τῆς συκοφαντίας τῶν νεωτέρων Πυρρῶνιστῶν, ὅσοι τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίαν κωλύειν ἐπιχειροῦντες, διαβάλλουσιν ὡς δῆθεν ἀμφιδόλους, ἢ καὶ παντελῶς ἀγνώστους τοὺς πανσεβάστους τόπους ἀποδάντας, ἕνεκα τῶν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν ἐπιβρισάντων πολλῶν πολέμων, καὶ ἐμρησμών, καὶ κατασκαφῶν, καὶ παντοίων ἄλλων περιζατικῶν (α).

(α) Αὐτικοὶ τινες τὸ πρῶτον (τῷ 1600) ἀμφέβαλον περὶ τῆς νῦν τοποθεσίας τοῦ παναγίου Τάφου, ὡς ᾗδεν καίμινου ἐντὸς τῶν τειχῶν. Μετὰ τούτους διεθροδύθη τὴν ἀμφιβολίαν ὁ Διάμαρτυρητὴς Ἰωάννης ὁ Κόρτην (τῷ 1741), καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πλίσσιγγος (τῷ 1789)· νῦν δὲ ὁ Ρόβινσον (τῷ 1840) ἐπεχείρησεν ἀπο-

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη συκοφαντία τῶ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι φαίνεται καὶ μωρὰ καὶ μυσαρὰ διὰ τὴν ἀναισχυντίαν, καὶ γέλωτος ἀξία μᾶλλον, ἢ ἀπαντήσεως. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ὑπὸ Τίτου ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπιστραφέντες ἐκ τῆς Πέλλης, ὅπου διεσώθησαν εἰ πρῶτοι χριστιανοί, οἵτινες ὑπῆρχον αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ μῦσαι τῆς ὑπ' αὐτῶν τελουμένης μυσαγωγίας, συμπροσκυνοῦντες καὶ τὰ νεαρὰ ἔχνη τοῦ Σωτῆρος (ἐν δέτοιμοις ἔζων ἔτι καὶ οἱ Δεσπόσυνοι λεγόμενοι ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, ὡς ὁ τοῦ Ἰακώβου διάδοχος Συμεὼν. βλ. ὁπισθ. σελ. 61), οὗτοι πάντως ἠπίσταντο τὰ παντέδαστα χωρία, γνωρίζοντες οὐχ ἄττον, ἢ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς οἰκείους. Εἰ γὰρ τὸ μνῆμα τοῦ προφήτου Δαβὶδ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος παντελῆ τῶν Ἱεροσολύμων καταστροφὴν, καὶ μετὰ τοσούτους αἰῶνας, ὑπῆρχε γνωστὸν (ὡς καὶ ἄλλων βασιλέων τάφοι, καὶ *Δικαίων καὶ Προφητῶν*), δεικνύμενον καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων, ὡς ὁ θεὸς Πέτρος ἐκήρυξε, λέγων· «Καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ (τοῦ Δαυὶδ) ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης» (Πράξ. 6, 29), πόσω μᾶλλον τὸ Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Θεοῦ-θρώπου, καὶ ὁ Γολγοθᾶς, ἐμελλόν εἶναι πασίγνωστα καὶ κατάδηλα παρὰ τοῖς πρῶτοις χριστιανοῖς; καὶ ταῦτα μὴδ' ἀποδημήσασιν ἐξ Ἱεροσολύμων, εἰ μὴ δι' ὀλίγων ἐτῶν, ἐφ' ὅσον διέτρεψαν ἐν τῇ Πέλλῃ. Ὅτι δ' ἐπανελθόντες προσεκύνουν πάλιν τοὺς ἀγίους τόπους, ὡς εἰώθεισαν καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἐδειξεν αὐτὸς ὁ Ἀγίος Ἀδριανὸς, εἰς βάθος αὐτοὺς καταχώσας, ἐπιστήσας δὲ καὶ ἄκων τοὺς λιθίνους αὐτοῦ Θεοὺς φύλακας ἀγρόπνους τῆς ἀνεπιλήστου τοποθεσίας τῶν ἀγίων

δείξει τὸ μὴ γνήσιον τοῦ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ παναγίου Τάφου. Οὕτως ἡ πρὸς τὸ κατωφερὲς ὁρμὴ τῆς ὑπερφάνου πλάνης γίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐθαδέστερα. Ἀλλ' ἐνήλιγξε τὰς τοιαύτας παραδοξολογίας πρῶτος ὁ Χατωβριάνδος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν περιήγησει (τῷ 1806 *Introducit.* pag. CXVI-CXX) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σχόλζης (Scholz) διὰ τοπογραφικῶν ἀποδείξεων. καὶ λόγων, ἰσχυρῶς τὸ *De Golgotha situ* (Bonnae 1825), καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Κράφθός (Die *Topographie Jerusal.* p. 169) καὶ ὁ Στράους (Sinai etc. p. 209) κρατύνουσι τὴν εἰς αὐτὸν τῆς παραδόσεως.

χωρίων, οἵτινες καί, τέλος, προσεκάλεσαν τὴν εὐσέβειαν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, οἷον δακτυλοδεικτοῦντες, εἰς ἀσφαλῆ ἀνεύρεσιν τῶν κεκρυμμένων θησαυρῶν. Ἄφ' οὗ δὲ τὸ Μαρτύριον τῆς Ἀναστάσεως μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν σκηνωμάτων ἀνηγέρθη, μένει εἰς αἰῶνας διηνεκὲς μαρτύριον τῆς ταυτότητος τῶν ἁγίων τόπων. Καί ἔπαθε μὲν πολλὰς ἐπιφορὰς καὶ καταστροφὰς ἡ νέα Σιών. Ἔδει γὰρ αὐτὴν καὶ κατὰ τοῦτο μιμήσασθαι τυπικῶς τὰ πάθη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, φέρουσαν αὐτοῦ τὰ σιγμάτια, ὡς φέρει καὶ τὰ ἔχνη· ἢ ποῦ ἄλλοθι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τοῦτου ἐμελλε μανικώτερον ἐπιτεσεῖν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰμὴ ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ κοιτίδος καὶ πηγῆς; Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ συμφοραὶ καὶ κατερειπώσεις ἀπέβαινον μαρτύρια καὶ δείγματα τῶν ἐγκρυπτομένων ἁγιασμάτων, ἀναφλέγοντα τὸν ζῆλον τῶν συγχρόνων πιστῶν πρὸς ταχεῖαν τὴν ἀνοικεδομένην (βλ. ὁπισθ. σελ. 104). Ὡς ποῖον ἀποδείξουν συναφῆς καὶ πεπυκασμένον πλῆθος! Οἱ Ἀπόστολοι ἐωράκασιν τὸν Κύριον, καὶ ἐγνώριζον τοὺς τόπους ἐν οἷς διέτριψε, καὶ ἔπαθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· τούτους δὲ παρέδωκαν μετὰ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος τῇ πρώτῃ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων· οἱ δὲ ταύτης ἐπίσκοποι κατ' ἀδιάλειπτον διαδοχὴν ἐτήρουν ἀκριβῶς τῶν τόπων τὴν παράδοσιν, ὡς καὶ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῶν ἐν αὐτοῖς πεπραγμένων. Ἐπῆλθεν ὁ Εὐσέβιος, καὶ ἀρχεται ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία τῶν ἡγιασμένων χωρίων· συνεχίζουσι αὐτὴν κατὰ σειρὰν παρακολουθοῦντες ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζόμενος, ὁ Θεοδώρητος, ὁ Εὐάγριος, ὁ Ἱερώνυμος, οἱ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ κατὰ μέρος περὶ τῆς ἁγίας Πόλεως διαλαμβάνουσι· παρέπονται οἱ Βυζαντινοί, καὶ οἱ τῶν ἁγίων ἰδιαίτεροι βιογράφοι, καὶ οἱ φιλαληθέστεροι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν. Προστεθείσθωσαν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι καὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν Ὀδοιπορικὰ, ἢ Περιηγητικὰ καὶ τοπογραφικὰ τῆς ἁγίας Γῆς, ὅσα καὶ Ἕλληνες ἐξεπόνθησαν (α), καὶ πλείστοι

(α) καὶ τῶν Ἑλληνικῶν (ἵνα παραληφθῶμεν τὸν Ἱεροκλέους Συνέκδημον) ἔχοντες

ἄλλοι τῶν Εὐρωπαίων (α). Ἐπὶ τέλους, ἡ ἀπὸ τοῦ Α, τελευτῶντος

τοὺς προημενουμέντας, Φωκᾶν, Δανιήλ, Ἐπιφάνιον, Παρδίκαν, Ἀνώνυμον, καὶ τὸ περὶ οὗ προείπομεν (σελ. 111) ἀνέκδοτον χειρόγραφον τῆς ἐν Βιέννῃ Βιβλιοθήκης, ὅπερ ἄρχεται οὕτως: «Εἰς τὸν τόπον τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ ἔλα τὰ περίχωρα τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας» κτλ. (βλ. Lambecij Comment. de Aug. Biblioth. Caes. Vindobon. Libr. V. pag. 447). Ἐπεται τὸ παρ' Ἀρσενίου τοῦ Καλλοῦθου Προσκυνητᾶριον (Ἐνετίησι, αχπγ), καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Χρυσάνθου ἱστορία καὶ περιγραφὴ τῆς ἁγίας Γῆς καὶ τὸ Προσκυνητᾶριον, ὃ συνέταξεν ὁ ἐκ Προύσης Χρυσάνθος ὁ Καμαράσης. Τοῦτο δὲ τὸ πρῶτον ἐν Βιέννῃ τυπωθὲν (τῷ 1807), ἐξεδόθη ταλειότερον ἐν Μόσχᾳ τῷ 1837 (βλ. ὁπισθ. σελ. 108). Σφίζονται δὲ καὶ ἄλλα παλαιὰ χειρόγραφα ἐν Ἱεροσολόμοις περιγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ὑπομνήματα. Κατὰ δὲ τὸ 1840 ἐξέδωκεν Ἀθήνησι καὶ Γερμανὸς ὁ Ἱεροκλήρυς μικρὸν ἔγγραφο ἱστορίας τῆς περιγραφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁναστάσεως. Ἐνταῦθα προσιθιμίμωζ καὶ ἐκ τῶν ῥωσικῶν δύο νεώτατα Ὀδοιπορικὰ, τὸ τοῦ περικλειοῦς ἐπί τε σοφίας καὶ ἀξιόμασι, καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἀκέρματον ζήλον τῆς εὐσεβείας, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μουραβιόβου (ἔστις συνέγραψε καὶ ἱστορίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ), καὶ τοῦ κλεινοῦ Ἀβραάμου τοῦ Νορόβου. Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται «Ὀδοιπορικὸν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, κατὰ τὸ 1830» (ἐξεδόθη πολλάκις ἔνυ τοῦ ὀνόματος τοῦ μετρίφερους συγγραφέως, καὶ τὸ δ, ἐν Πετροπόλει τῷ 1840). Τὸ δὲ τοῦ Νορόβου, Ὀδοιπορικὸν εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν, κατὰ τὸ 1835 (ἐξεδόθη μετὰ χαλκογραφῶν ἐν Πετροπόλει τῷ 1838), ἀμφοτέρω πλήρη ζήλου πίστει, καὶ μετὰ πολλῆς ἀκριθείας συγγεγραμμένα. ἔστι δ' ἔργον εὐχῆς, ἵνα καὶ ἱλληνιστὶ μεταφρασθῶσιν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ὁμογενῶν, ὡς καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἱερουσαλὴμ.

(α) Οἷον τὸ ἀρχαῖον ἱεροσολυμικὸν Ὀδοιπορικὸν (βλ. ὁπισθ. σελ. 75). Anton, Placent, Itinerar. de locis Terr. Sanct. — Adamann. de locis Terrae Sanctae Libr. III. Inglist. 1619. — τὸ τοῦ Ἰουδαίου Ben. Tuledan. — Eugesippus, καὶ Willebrand. ab Oldenburg. de Terra Sanct. (ἐν Ἀλλὰτ. Συμμίκτ.). Brocard. Reisebuch des heil. Landes. Frankf. 1584. — Ludolf De terra Sanct. et itinerar. Hierosol. — Maldevit Descript. Jerusalem. — Tuckon, Reisebeschr. zum Heil. Grab. — Langi Hierosolym. Urb. Templique. — Heyter Lib. Hist. Part. Orient. — Salignac. Itinerar. Hieros. et Terr. Sanct. — Le Huen (1525), Gassot (1536), Renâud (1548), Pestel (1553), Giraudet (1575), Villamont (1588), Boucher (1610), Benard (1616), Deshayes (1621), Pacifique (1622), Monconys (1647), Doubdan (1650), Roger (1658), Thévenot (1656), Nau (1674), Relandi (Palaestina). Maundrel, Pococke, Shaw, Hasselquist, Müller, Vanzow, Korten, Mariti, Volney, Niebuhr, Brown, Clarke (Travels in various countries. London. 1812), Chateaubriand (Itinéraire de Paris à Jerusalem etc. 3 vol. Paris 1822), Lamar-

αἰῶνος μέχρι σήμερον συντρέχουσα κατ' ἔτος ἐκ παντοίων ἐθνῶν, πάσης τάξεως καὶ φύλου καὶ ἡλικίας, πληθὺς τῶν προσκυνητῶν, τῶν τε Ὀρθοδόξων, Γραικῶν, Ῥώσσων, Πολωνῶν, Ἰδίων, Ἀράβων, Σέρβων, Βουλγάρων, Βλάχων, Ἀλβανῶν κτλ. καὶ παντοίων ἑτεροδόξων, Δυτικῶν, Ἀρμενίων, Ἀβυσσηνῶν, Κοπτῶν, Ἰακωβιτῶν ἢ Συριανῶν, Μαρωνιτῶν. Ἐν πᾶσι τοίνυν τούτοις τοῖς τε συγγράμμασι τῶν σοφῶν, καὶ τοῖς ὁμοφώνοις ῥήμασι τῶν κατὰ καιρὸς προσκυνητῶν, βλέπει καὶ ἀκούει πᾶς τις τὰς αὐτὰς τῶν ἁγίων τόπων περιγραφάς, τὰς αὐτὰς ἐν τοῖς καιριωτάτοις ὁμολογίας καὶ διηγήσεις· καὶ ὁ φθόγγος ὁ αὐτός, ἤδη δι' ὧν δέκα καὶ ὀκτὼ αἰῶνων, ἐπικρατεῖ εἰς πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην. Παράλείπομεν τῶν ἐγγυρίων Μωαμεθανῶν Ἀράβων τὰς ἀνωθεν ἐκ προγόνων καὶ εἰς αὐτοὺς καταδάσας περὶ τῆς ταυτότητος τῶν τόπων ὁμοφρότους ὁμολογίας. Ποία παράδοσις ἐπιστηρίζεται εἰς τοσαύτας καὶ τοιαύτας μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις; Εἰ δὲ τινες ἐθέλουσι περὶ τούτων ἀμφιβάλλειν, ὥρα λοιπὸν αὐτοῖς μὴδὲν ἐν τῷ κόσμῳ πιστὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἀληθές (α). Ἀλλ' εἰ μὴ ταῦτα πείθουσι τοὺς τοιούτους Πυρρῶνιστάς, πειθέτωσαν αὐτοὺς ἰδιοὶ τινες αὐτῶν καὶ ὁμόδοξοι σοφοί. Αὐτὸς ὁ μὴ μόνον ἐπὶ σοφίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μισοχριστιᾷ διαβόητος Γίβρων, ὠμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο, ὅτι «οἱ χριστιανοὶ κατεστήριξαν διὰ παραδόσεως ἀναμφιβόλου τὴν σκηνὴν» (τὸν τόπον) «ἐκάστου ἀξιομνημονεύτου συμβεβηκότος» (τόμ. 4. σελ. 101). Ὁ δὲ πάλιν τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀποδημίαν τῶν πιστῶν σφόδρα κατατρέχων σοφώτατος Βεσσελίγγιος, περὶ τῆς ταυτότητος ὅμως τῶν τόπων οὐ φαίνεται ἀμφιβάλλων, ἀποδέχεται δὲ καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων πραγμάτων τὴν μέχρι καὶ σήμερον δεικνυμένην τοπα-

tin (Voyage en Orient. Paris 1833), K. Raumer (Palästina, Leipzig, 1838), Ed. Robinson (Palästina etc. Halle, 1841), G. Williams (The holy city or historical and topogr. notice of Jerusalem. London, 1845), E. G. Schulz. Jerusalem. Berlin, 1845), ὁ συντετὸς Kraft (Topograph. Jerusalem), ὁ προσφυλιστὴς Strauss (Sinai und Gölgotha, Berlin, 1847).

(α) M. Chateaubriand Génér. Introd. p. CXXII sqq.

θεσίαν (οἶον τοῦ τάφου τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Ἰακώβ κτλ.) ὡς πιστὴν καὶ ἀληθινὴν, ἀνωθεν ἐκ παραδόσεως ἀδιαψεύστου τετηρημένην καὶ παρὰ τοῖς ὀψιγόνοις καὶ νεωτέροις.

§. γε. Ἄλλοι δὲ πάλιν εἰς ἄλλας ἐκκλίνουνσι στραγγαλιὰς, λαθραῖον τυρεύοντες δόλον. Ἀρνοῦνται θεῖον εἶναι καὶ ἐκ θαύματος τὸ κατ' ἔτος ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ φαινόμενον ἅγιον φῶς· ἐξελέγχουσι δὲ τοῦτο χειροποίητον σόφισμα θαυματοπλαστίας ἀγυρτικῆς· καὶ δὴ καὶ πολλὰς ἐπὶ τούτῳ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων ἐκτοξεύουσιν ὕβρεις ὑπὸ ζήλου δῆθεν χριστιανικῆς φιλαληθείας. Ἀλλ' οὗτος ὁ παρ' αὐτοῖς χριστιανισμὸς οὔτε τὴν γλῶσσαν τῆς ἀγάπης γνωρίζει, καὶ τοσοῦτον ἐκπνέει πρὸς τοὺς ἁγίους τόπους ἄγριον μῖσος, ὥστε, εἴπερ ἐξῆν τοῖς τοιοῦτοις, ἀσμένως ἂν ἐσθέννυσον οὐ μόνον τὸ ἐξαίσιον φῶς, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν φωταψίαν, καὶ τὸ μικρότατον λυχνάριον ἐν τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τὰς θυρίδας ἂν ἀπέκλειον (καθὼς ποτε μάτην ὁ Σαλαδῖνος), *λήθης βαθὺ σκότος καὶ ἀδηλίας τὴν ἁγίαν περιβάλλοντες Ἱερουσαλήμ*. Ἀλλὰ ταύτην μὲν περιλαμβάνει διηνεκῶς ἄλλο φῶς ἀσβεστον καὶ ἄδυστον· «*Ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς, τὸ ἀπρίον· καὶ τὰ ἔθνη τῶν σφαιζομένων ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς περιπατήσουσι*» (Ἀποκαλ. κα, 23). Οὗτοι δὲ οἱ τῆς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ζηλωταὶ χωροῦσι καὶ περαιτέρω. Ἐκ ταύτης γὰρ τῆς περὶ τοῦ ψευδοπλάστου φωτὸς πληροφορίας αὐτῶν συμπεραίνουνσι ἀποτόμως, ὅτι «*Οὐ δεῖ λοιπὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπέναι· τί γὰρ χρή (φασιν) ἕκαστον τῶν προσκυνητῶν τοσαύτας μυριάδας χρημάτων ὑπαπαῆν, ὅπως ἴδῃ τὸ πλαστὸν ἅγιον φῶς;*» — ἰδοὺ ὅλος ὁ σκοπὸς τοῦ περὶ τῆς φωτοπλαστίας μεγάλου κροτοβορύβου. Φεύγετε τὴν πλάνον Ἱερουσαλήμ! Ἀλλ' ὦ φιλαληθέστατοι σοφοί, πῶς οὐκ αἰδεῖσθε σοφιστευόμενοι προφανῶς πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπλουστέρων; Μὴ γὰρ ἕνεκα τοῦ ἁγίου φωτὸς ἀπέρχονται οἱ χριστιανοὶ εἰς Ἱεροσόλυμα; οὐχὶ δὲ κυρίως, καὶ ὡς πρὸς σκοπιμώτατον τέλος, ἵνα προσκυνήσωσι τὸν θεοδέγμονα Τάφον, καὶ

τὸν ζωήρρυτον Γολγοθᾶν, καὶ τὸ τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης γενέθλιον Σπήλαιον, καὶ τ' ἄλλα τὰ χωρία τῆς ἁγίας γῆς; Ἡ μήπως οἱ νῦν προσκυνηταὶ πλανηθέντες μακρὰν τῆς τῶν πάλαι Πατέρων αὐτῶν εὐσεβείας, οὐκέτι πορεύονται καὶ αὐτοί, ὡς ἐκεῖνοι, εἰς προσκύνῃσιν τῶν σωτηρίων ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῶν τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν Προφητῶν; Τίνος ἔθνους τίς προσκυνητῆς εἶπεν, ἡ ἐφρόνησε πώποτε, ὅτι ἀποδημῇ πρὸς τὸ ἅγιον φῶς; Μήπως οὐ κηρύττουσι πάντες, οὐκ αὐτοὶ ὑμεῖς ὁμολογεῖτε (τῆς ἀληθείας ἀναγκαζούσης), ὅτι πορεύονται εἰς τὸν ἅγιον Τάφον, ἡ εἰς Ἱερουσαλὴμ; Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς, καθ' ὧν οὕτως ἀπηνῶς ἀθυροστομεῖτε, οὐχὶ καὶ ὑμεῖς Ἀγιοσταίτας καλεῖτε; ἔδει δὲ δήπου καὶ τούτους Ἀγιοφωτίτας μετονομάσαι!

Ἔπειτα, ὦ ἄνδρες, τί μάτην ἀσχάλλετε καὶ ἀγανακτεῖτε; Ἰμεῖς ἤδη φωτισθέντες ὑπὸ τῆς σοφίας τοῦ αἰῶνος τούτου, εὐρήκατε τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς αὐτουργοὺς τῆς καθ' ὑμᾶς φωτοπλαστίας ταύτης ἐξεμαστεύσατε, δυσχερῶς μὲν (ὡς ὁμολογεῖτε) καὶ μετὰ πολλῶν καὶ τραγῶν ἀντιφάσεων εἰκοτολογοῦντες, ἀλλ' ὅμως ἐξεφωράσατε τὸ πλάσμα! Χαίρετε, καὶ φρονεῖτε ὅπως ἂν βῆλῃτε, καὶ τοὺς βουλομένους ὑμῖν πιστεύειν διδάσκετε τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀλήθειαν· φθόνος οὐδεὶς, οὐδεὶς ὁ κωλύων. Ἀλλὰ τί χρὴ πειεῖν, ὅποτε πάλιν ἄλλοι πολλοὶ, καὶ οὗτοι οὐκ ἀγράμματοι, ἔκριτοι δὲ ἰσως (καθ' ὑμᾶς) καὶ κοῦφοι, καὶ εὐπιστοι, καὶ εὐήθεις, ἀλλ' ὅμως ἀγαπῶσι τὴν ἀρχίφωτον Ἱερουσαλήμ; ὅθεν καὶ τῆς ἡμετέρας φιλαληθείας τὸν σκοπὸν ἅγαν ὑπαπτον θεωροῦσι, καὶ τοὺς λόγους κρίνουσι Δωδωναῖον πάταγον. Ὅσον δὲ πρὸς τὰς λοιδορίας, ἀπαντῶσι ψάλλοντες ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν, ᾄσμα· «Φωτίζου φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν». Ὁ δὲ λαὸς τοῦ Κυρίου, τὸ ἀπλοῦν καὶ ταπεινὸν πολίτευμα τῆς Ὀρθοδοξίας, οἱ νήπιοι καὶ ἄνακοι οὗτοι παῖδες καὶ καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Χριστοῦ, ὁσάκις ἂν ἀκούσῃσι τὰς σοφὰς ὑμῶν ἀνακαλύψεις, οὔτε θροοῦνται, οὔτε φροντίζουσιν ὅλως, ἀλλὰ καὶ ἐπμειδιῶσι. Καὶ τινες αὐτῶν, οἱ θαρράλαιότεροι, παραστάντες, λέ-

γοῦσι πρὸς ὑμᾶς μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς. Ἡ λογιώτατοι, λίαν παρά-
δοξος καὶ ἀτόπος προσπίπτει εἰς τὰς ἀκσὰς ἡμῶν ἡ καινοφανὴς ὑμῶν
διδασκαλία. Κεῖσθω αὕτη παρ' ὑμῖν, κακὸς θησαυρὸς. Ἡμεῖς δέ,
καὶ χειρόκμητον ὑπάρχει (καθὼς λέγετε) καὶ λυχνιαῖον, οὐκ ἀπὸ
θαύματος, τὸ ἐκ τοῦ παναγίου Τάφου προερχόμενον ἅγιον φῶς, καὶ
οὕτως ἅγιον αὐτὸ πιστεύομεν, καὶ ὡς ἅγιον τιμῶμεν. Ἡμεῖς ἀκούο-
μεν ἐκ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναστά-
σεως τοῦ Κυρίου πρῶτον μὲν ὁ ταῖς μυροφόροις φανείς ἄγγελος,
ὅστις ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου ἀπεκύλισεν τὸν λίθον, ἐκδόθητο
ἐπ' αὐτοῦ ὀλολαμπής· «Ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ» (Ματθ.
κη, 3). Ἐπειτα δὲ πάλιν, ὅτε Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἦλθον εἰς τὸ
μνημεῖον, σκοτίας ἔτι οὖσης, καὶ μὴ παρόντων ἀγγέλων, εἶδον τὰ
ὀθόνια καὶ τὸ σουδάριον, καὶ ἐπίστευσαν (Ἰωάν. κ.). Εἶδον δὲ
ταῦτα σκοτίας ἔτι οὖσης, διότι πάντως ὁ Τάφος τοῦ Κυρίου
ὑπῆρχε τότε πλήρης οὐρανίου φωτός. Ὅθεν ψάλλει καὶ ὁ θεὸς
Δαμασκηνός «Καὶ τὸ φῶς ἐν τῷ τάφῳ ὄρων (ὁ Πέτρος) κατε-
πλήττετο· οἰδίαι γὰρ βλέπειν δύναται ἐν νυκτὶ τὰ προκεί-
μενα». Καὶ αὐτὸς (ὡς ἡμᾶς βεβαιούσιν) ὁ Νύσσης ἅγιος Γρηγό-
ριος λέγει· «Καὶ ταῦτα (τὰ ὀθόνια καὶ τὸ σουδάριον) ἰδόντες οὐ
περὶ τὸν Πέτρον ἐπίστευσαν, οὐχ ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ κρείτ-
τονι νῶ καὶ ἀποστολικῶ θεασάμενοι· πλήρης γὰρ ἦν ὁ Τάφος
φωτός, ὥστε καὶ νυκτὸς οὖσης ἔτι, διπλῶς θεάσασθαι τὰ ἔνδον, καὶ
αἰσθητικῶς καὶ πνευματικῶς» κτλ. (Γρηγ. Νύσσ. περὶ τῆς Ἀναστά-
σεως τοῦ Χριστοῦ λόγ. β. σελ. 406. τὸμ. γ). Καὶ τοίνυν καὶ
ἄλλοτε οὐδέποτε· ἐφάνη ἐν τῷ ἁγίῳ Τάφῳ ἐκεῖνο τὸ τῆς Ἀναστάσεως
φῶς (καθὼς ὑμεῖς διισχυρίζεσθε), καὶ αἱ ἱστορίαι τοῦ κατὰ καιροῦς
(ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν Σαρακηνῶν) καὶ ἔξωθεν τοῦ θείου μνήμα-
τος ἐκ θαύματος ἐπιφανέντος φωτός, ὑπάρχουσι πλάσματα ψευδῆ
(καθὼς ὑμεῖς διατείνεσθε), αὐτὸ δὲ τὸ κατ' ἔτος ἐκ τοῦ παναγίου
Τάφου πηγάζον ἅγιον φῶς ὑπάρχει (καθὼς θέλετε) ἔργον χειρῶν ἁν-
θρώπων, ἡμεῖς καὶ αὐτοὺς λέγομεν, ὅτι καὶ οὕτω δεχόμεθα τοῦτο
καὶ σεβόμεθα πνευματικῶς, ὡς ἀντίτυπον ἐκείνου τοῦ φωτός τῆς

Ἀναστάσεως, ὅπερ εἶδον οἱ Ἀπόστολοι· διότι καὶ νῦν ἀνατέλλει ἐκ τοῦ Τάφου τοῦ Κυρίου, ὃς ἐστὶ πηγὴ ζωῆς· πηγὴ αἰδίου φωτός. «Εἰ γὰρ, φῶς δικαίους διὰ παντός» (Παρ. ιγ, 9), πολὺ μᾶλλον παρὰ τῷ τῶν Δικαίων Θεῷ, (ὡς ὁ Νύσσης αὐτόθι φησί), καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις σκηνώμασιν αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἀστραπημόρφου ἀγγέλου τῆς Ἀναστάσεως, ἀποδεχόμεθα τὸν τοῦ θείου Ναρκίσσου διάδοχον ἱεράρχην, ὅστις ἐξιὼν φωσφόρος ἐκ τοῦ Μνήματος, διανέμει τοῖς πιστοῖς τὸ ἅγιον φῶς. Καὶ ταῦτα δὲ λέγοντες οὐκ ἀποχωροῦμεν τῆς τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων διδασκαλίας. Ἀκούσατε, καὶ μὴ θορυβεῖτε.

Ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Ἐκκλησίας αἰώνων, (κατ' Ἀποστολικὴν ἰσὺς παράδοσιν) πᾶσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησία τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου διανυκτέρευσιν, ἐπιφωσκούσης τῆς Ἀναστάσεως, μέχρι σήμερον ἐπιτελεῖ μετὰ φώτων πανταχοῦ καὶ νῦν, καθὼς καὶ πάλαι ἐκφέρουσιν οἱ ἱερεῖς εἰς τὸν πιστὸν λαὸν φῶς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ πολλοῦ ἐπιφωτοῦσι «*Δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ ἀγεσπέρου φωτός*». ὁ δὲ λαὸς τοῦ Κυρίου προσάπτουσιν ἕκαστος τὰς λαμπάδας αὐτῶν, χαίροντες, καὶ καραδοκοῦντες τὰ πανέροτα τῆς Ἀναστάσεως εὐαγγέλια. Ταύτην δὲ τὴν ἀνέκαθεν φωταγωγίαν τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦσιν ἀρχαιότατα παραδείγματα. Ἐπὶ τοῦ ἱεροτάτου Ναρκίσσου (τῷ 162) κατὰ τὴν διανυκτέρευσιν τῆς Ἀναστάσεως, ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐγένετο διὰ τοῦ θαυματουργηθέντος ἐλαίου ἡ ὁλόφωτος ἐν τῷ ναῷ λυχναψία (βλ. Ὀπισθ. σελ. 64). Ὁ δὲ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπιλαμπρύνων τὴν φωταγωγίαν καὶ λαμπαδηφορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐκέλευσε καὶ τὴν πόλιν ὅλην καταφωτίσαι, «καὶ τὴν ἱερὰν διανυκτέρευσιν μετέβαλεν εἰς ἡμερινὰ φῶτα, κηροῦ κίονας ὑψηλοτάτους καθ' ὅλης ἐξαπτόντων τῆς πόλεως τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων· λαμπάδες δ' ἦσαν πυρὸς πάντα φωτίζουσαι τόπον, ὡς λαμπρᾶς ἡμέρας τηλευεγεσθῆσαν τὴν μυσικὴν διανυκτέρευσιν ἀποτελεῖσθαι» (Εὐσέβ. βίβ. Κωνσ. Δ. κβ). Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «Τὸ ἅγιόν (φησί) πάσχα καὶ περιβόητον, ἡ βασιλίσσα τῶν ἡμερῶν ἡμέρα, καὶ ἡ λαμπρὰ νύξ, ἡ

λύουσα τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας, καθ' ἣν ἡμεῖς ὑπὸ πλουσίῳ φωτὶ
 τὴν σωτηρίαν ἡμῶν αὐτῶν ἐορτάζομεν» (λόγ. ιθ. σελ. 304). Τοῦτο
 δὲ τὸ κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας καταλαμπρύνον τὴν νύκτα τῆς
 Ἀναστάσεως φῶς, πῶς φρονεῖ, καὶ πῶς ὀνομάζει ἡ θεολόγος γλῶσσα
 τοῦ Γρηγορίου; «Τοῦτο (λέγει) αὐτοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίκυ-
 πον, ὅσον τε οὐρανὸς ἀνωθεν φρυκτωρεῖ, κόσμον ὅλον αὐγάζων τοῖς
 παρ' αὐτοῦ κάλλεσι, καὶ ὅσον ὑπέρουράνιον, ἐν τε τοῖς ἀγγέλοις, τῇ
 πρώτῃ φωτεινῇ φύσει, — καὶ ὅσον ἐν τῇ Τριάδι, παρ' ἧς φῶς ἅπαν
 συνέστηκεν, ἐξ ἀμερίστου φωτὸς μεριζόμενον καὶ τιμώμενον» καὶ
 τοῦτο (προσιθῆσι) «πρόδρομον τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀνισταμένου»,
 τὸ (τῆς διανυκτερεύσεως) φῶς» κτλ. (λόγ. εἰς τὸ Πάσχα, σελ. 676).
 Εἰ δὲ καὶ καθόλου τὸ φῶς τὸ κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως
 καταυγάζον πᾶσαν Ἐκκλησίαν, (ἥτις ἐστὶν ἀντίτυπος τῆς Σιών,
 ὡς καὶ ἡ θεία τράπεζα τοῦ τῆς Ἀναστάσεως Μνήματος) οὕτως
 ἱερὸν ἐστὶ καὶ τιμώμενον, πόσῳ μᾶλλον σεβασμιώτερον καὶ κατ'
 ἐξοχὴν πρόδρομον τοῦ μεγάλου φωτὸς ἐξαστράπτει, τὸ ἐξ αὐτοῦ
 τοῦ πρωτοτύπου καὶ ζωφόρου Μνήματος ἀμέσως πηγάζον, καὶ
 ὡς ἂν εἴποις ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἐπαισθητῶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀμε-
 ρίστου φωτὸς μεριζόμενον; Ἡ νύξ ἐκεῖνη πανίερος καὶ πανέορτος
 καὶ μυστηριώδης, καθ' ἣν ἡ μυριοπληθὴς χορεία τῶν προσκυνη-
 τῶν, ὅλη ἐνθους, ὅλη τὰς ψυχὰς μετέωρος, καὶ πλήρης πίστεως
 καὶ εὐλαβείας, ἐορτάζει τὴν τοῦ σύμπαντος σωτηρίαν, ἱσταμένη
 κατέναντι τοῦ θεοδέγμονος Τάφου, καὶ καθορῶσα ἐξ αὐτοῦ ἀνα-
 τέλλον τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπον καὶ πρόδρομον φῶς!
 Ὡ χαρὰς ἐκεῖνης, μεθ' ἧς ἀγαλλομένῳ ποδὶ καὶ νοὶ προσέρχεται
 λαμπαδηφόρος ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀπάντησαι ὡς νυμφίῳ τῷ νικητῇ
 τοῦ θανάτου, θεωροῦσα τοῦτον τοῖς τῆς πίστεως ὁμμασι προϊόν-
 τα ἐξ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ θείου Μνήματος, ἐξ οὗ καὶ σωματικῶς
 ἐξανέστη καὶ ψάλλει δὲ θεοπρεπῶς μέγαλοφωνοῦσα μετὰ τοῦ
 θείου Δαμασκηνοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας: «Νῦν πάντα πεπλήρωται
 φωτὸς, οὐρανὸς τε, καὶ γῆ, καὶ τὰ κατὰ θόνα», καὶ τὰ λοιπὰ
 τοῦ ᾠήματος. Τοσοῦτον ἡ τῶν προσκυνητῶν (καὶ πᾶσα δὲ τῶν πι-

στῶν) ἡ πληθὺς, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ πλάνου (φεῦ, ὡς ὑμεῖς) καὶ ὅλον ὑλικὸν καὶ ἀνίερν ὑπολαβεῖν ὃ κατέχει μετὰ χεῖρας ἅγιον φῶς, ὥστε καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, κατ' ἐκείνην μάλιστα τὴν ὄραν, βλέπει πεφωτισμένην ἐκ τοῦ μυστικοῦ καὶ αἰδίου φωτὸς τῆς χάριτος τοῦ ἀνυστάντος Χριστοῦ. Ταῦτα λέγομεν πρὸς ὑμᾶς, ὡ σοφώτατοι ἀνδρῶν, ἡμεῖς οἱ ἄστοφοι καὶ ἀπ' οἰκοί· καὶ μένομεν ἐν τούτοις ἀρραγεῖς καὶ ἀκλόνητοι, ἐπευχόμενοι καὶ ὑμῶν φωτὸς ἀνοιχθῆναι πύλας. Ἀλλ' εὐφημεῖτε καὶ ὑμεῖς εὐσεβοῦντες! Μηδὲ δαπανᾶτε ματαίως καὶ κόπους καὶ χάρτην καὶ μέλαν καὶ ἔλαιον, ὅπως ἀποδείξετε χειρόκμητον τὸ τοῦ θεοδόχου Μνήματος φῶς. Οὐδὲν ἡμῖν διαφέρει· καὶ οὕτω γὰρ οὐχ ἦττον θεῖον παρ' ἡμῖν ἔστι, καὶ θαυμαστόν, καὶ πανάγιον ἀντίτυπον ἐκείνου τοῦ φωτὸς, ὅπερ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐν τῷ Τάφῳ ὁρῶν κατεπλήττετο.

§. ης. Ὅσον δὲ περὶ τῆς δαπάνης τῶν (ὡς λέγετε) *μυριάδων χρημάτων* ὧν ἕκαστος τῶν προσκυνητῶν δαπανῶσιν, ἀρκεῖ πρὸς ὑμᾶς ἀπαντῶν σοφώτατος ἀνὴρ καὶ μάλα καθ' ἡμᾶς περιώνυμος καὶ μελιχρότατος συγγραφεὺς, ἐκ πείρας μαθὼν, ὅτι τῶν ἐκ Δύσεως ὀλιγοχρημάτων καὶ λιτῶν προσκυνητῶν ἕκαστος μόλις 500 δραχμὰς καθ' ὁδὸν δαπανᾷ καὶ ἀπιὼν καὶ ἐπιστρέφων (α). Οἱ δὲ Γραικοί, καὶ ἄλλοι τῶν ὀρθοδόξων, ἴσως καὶ ἐλάττονα, ὡς ὀλιγαρχέστεροι· ἀλλ' ἔστω καὶ διπλάσιον τὸ τῆς ὁδοπορίας δαπάνημα· τοῦτο λέγετε *μυριάδας*; Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν παρὰ τῶν ἡμετέρων προσφερομένων εἰς τὸν Ναὸν, μετρίων τὸ ποσόν, ἀφιερωμάτων, εἴπερ ἐπιμελέστερον ἐποιεῖσθε τὰς ἐρεῦνας, ἐμανθάνετε' ἂν εὐκόλως, ὅτι τὸ πλεῖστον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ ὅλον, δαπανᾶται εἰς ἀνάπαυσιν καὶ διατροφήν τῶν πενηστέρων, ὧν καὶ τὸν ναῦλον καὶ τ' ἀγώγια πολλάκις τὸ Κοινὸν τοῦ παναγίου Τάφου προθύμως ἀποτινύει (πρόκεινται δὲ πᾶσι πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ λογιστικὰ βιβλία τοῦ Κοινοῦ, συμμαρτυρούντων καὶ αὐτῶν τῶν διατρεφομένων πτωχῶν). Ἀλλ' ὑπάρχουσι πάντως καὶ ἄλλοι

(α) Βλ. Chateaubriand Jâinér. T. 2. p. 340-346. καὶ Strauss l. c. p. 425.

πλουσιώτεροι διακονοῦντες τοῖς ἐν ἱεροσολύμοις ἀδελφοῖς, καὶ πληροῦντες τὸ Ἀποστολικὸν τὸ ἑμῶς περίσσευμα εἰς τὸ ἐκαίρων ὑστέρημα. Οὕτως ἀπ' ἀρχῆς φανερώθησεν ὁ Χριστὸς τὴν πόλιν αὐτοῦ, ἐν πάσαις ταῖς κοσμικαῖς αὐτῆς συμφοραῖς, ὧν ἡ ἱστορία βίβλον ὅλην συμπληροῖ (ἔδει γὰρ αὐτὴν καὶ γραγγελοθῆναι, ὡς ὁ πολιοῦχος καὶ Κύριος αὐτῆς). Ἐν δὲ ταῖς θλίψεσι ταύταις καὶ πενίαν πολλάκις ὑπέμεινεν ἀλγεινὴν, ὡς μαρτυροῦσιν ἄλλα τε, καὶ τὰ νῦν εἰσέτι σωζόμενα ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ σῶθρα δι-
κηροτρίκηρα, καὶ τὸ ταπεινὸν τῶν ἱερῶν στολῶν, αἱ ἐχρῶντο κατὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν οἱ ἀρχαιότεροι Πατριάρχαι· ἄλλοι δ' ἐξ αὐτῶν καὶ περιώδευον τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις, ταπεινούμενοι πρὸς αἰοίδιμον αὐτῶν δόξαν, ὅπως ἀθροίζωσι βοήθειαν παρὰ τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν εἰς τὰς μεγάλας ἀνάγκας τῆς ἀγίας Πόλεως, καὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς ἀφειδοῦντες ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας τῆς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μονογενοῦς Ἱερουσαλήμ. Εἰς ἥλιος ἐν οὐρανῷ, καὶ μία Σιών ἐπὶ γῆς· τὸ ἀγαλλίαμα καὶ ἀγλαΐσμα πάσης τῆς Οἰκουμένης, ἡ πηγὴ τῶν ἀπορρήτων δογμάτων, καὶ τῆς ἀνωτάτω φιλοσοφίας (ὡς εἶπεν ὁ Χρυσόστομος· ὁπισθεν σελ. 87), ὁ θεὸς θησαυρὸς τῆς πατρώας κληρονομίας τοῦ γένους τῶν Ὀρθοδόξων (καὶ ταύτην τινὲς τῶν σοφῶν φωτομάχων, μηδὲν μελήσαντες, συνεβούλευσαν ἡμῖν ἔρημον καταλιπεῖν, ἔνεκα δῆθεν τῶν θλιβόντων, κατα-
προδόντας αὐτὴν τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς ἐπιβούλοις!). Ἀλλὰ τὸ περὶ τούτων μηχανεῖν τὸν λόγον οὐ τῆς προθέσεως· (οὐ γὰρ ἀπολογίαν συγγράφομεν)· ἐκεῖνο δὲ προστιθέμεθα μόνον· ὅτι τὸ πρὸς τὸν Ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' αὐτὸ ἐρρέθη καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ Πόλιν· «*Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*». Ἐπὶ τῆς τυραννίας τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν Σταυροφόρων ἐβοήθουν τῇ τεθλιμμένῃ Σιών οἱ αἰοίδμοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτορες. Ἐπῆλθον οἱ εὐσεβεῖς ἡγεμόνες τῆς Δακίας ἀμφοτέρας μετὰ τῶν αἰμυνήστων ἀρχόντων, πόρον διαρκῆ καθιεροῦντες εἰς στήριξιν τῶν θεοβαδίστων τόπων. Καὶ ἐφεξῆς ἐπέφανεν ἡ βασιλικωτάτη καὶ αὐτο-

πρατορικὴ χρηρμία τῆς φαλαχρίστου Ῥωσσίας, ἥτις καὶ ἐκπαλαῶ ἐπὶ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἡγεμόνων καὶ θασιλέων οὐ διέλειπε πέμ-
πουσα τὰς ἱεράς αὐτῆς προσφοράς καὶ εἰς τὰς ἄλλας πατριαρχι-
κὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ πρῶτίστα εἰς τὴν Μητέρα τῶν
Ἐκκλησιῶν. Καὶ πληροῦνται λοιπὸν καὶ ἔδε τὰ προφητικά «Ἄπὸ
τοῦ ναοῦ σου ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, σοὶ οἴσουσι βασιλεῖς δῶρα» (Ψαλμ.
ξζ, 29)· καὶ ἔσονται βασιλεῖς ἱθνηοὶ σου, καὶ βασιλεῖς παραστή-
σονται σοι, καὶ ἔθονται τὴν δόξαν σου» (Ἠσαϊ. μθ, καὶ ξ· ἴδε καὶ
Ἀποκαλ. κα, 24).

§. ηζ. «Ἄλλ' ὄφειλε (λέγουσιν) ἐκ τούτων τῶν ἀφιερωμάτων ὁ
πατριαρχικὸς θρόνος τῶν Ἱεροσολύμων σχολεῖα συνεῖν, καὶ κοινώ-
φελῇ καθιδρύματα πρὸς φωτισμὸν καὶ κατάρτισμὸν τῶν Ὀρθοδόξων.
Ναὶ δὴ πάντως, σύμφημι καὶ γῶ, καὶ ψυχῇ καὶ φωνῇ καὶ κεφαλῇ κα-
τανεύω. Τὰ καθωσιωμένα τοῖς ἱεροῖς ναοῖς εἰσοδήματα πρῶτίστα καὶ
μέλιστα δαπανητέον εἰς στήριξιν τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ πενύτων δια-
τροφῇ, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ γνησίαν ἐκπαίδευσιν τῶν οἰκείων καὶ
ὁμογενῶν. Συμβάλλουσι δὲ πρὸς ταῦτα σχολεῖων οἰκοδομαί, διδα-
σκαλίων ἀγαθῶν ἐκλογαί καὶ διαδοχαί, κατασκευαὶ βιβλιοθηκῶν, κοι-
νωφελῶν βιβλίων ἐκδόσεις, νοσοκομεῖα, πτωχοτροφεῖα, ὀρφανοτρο-
φεῖα, τὰ πάντα μετὰ τῆς πρᾶσις εὐρυθμίας οἰκονομούμενα. Καὶ
τοιαῦτα θεοφιλῇ καθιδρύματα καὶ φροντίσματα ὀφείλουσι κοσμεῖν
ἐξαφρέτως τὸν θρόνον τῆς ἀρχηγόπου Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ
πρῶτον μὲν οὐ πάντα συνάμα κατορθωτά, ὥς καὶ χρόνου δεόμενα,
καὶ περιστάσεων δεξιῶν, μηδενὸς ἐπιβούλου καὶ ταραχώδους κωλύ-
ματος ἐμποδοστατοῦντος, οἷα πρὸ τινὸς μάλιστα καιροῦ καὶ νῦν
ἤδη καταθλίβουσι καὶ θορυβοῦσι τοὺς Ἁγιοταφίτας. «*Εἰρήνην ἐπὶ
γῆς*», ἀνήγγειλαν οἱ ἄγγελοι, γεννηθέντος τοῦ Σωτῆρος ἐν Βηθλεὲμ.
«*Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν*», εἶπεν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἀγίᾳ Σιών
πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, ἐπὶ τὸ πάθος ἐξιῶν καὶ ὁ προφήτης προ-
κλήρῳξεν, ὅτι «*Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ἐσθὴ αὐτοῦ*» (Ἠσαϊ. νζ, 2). Καὶ
ὁμῶς ὁ τῶν ζιζανίων σκορεὺς ἐπάγει τοῖς Ἱεροσολυμίταις πυκνὰς
ταραχὰς καὶ ζημίας χρημάτων βαρείας· καὶ ταύτας οὐκ ἀπὸ τῆς

δυναστείας καὶ προακρίσεως τῶν κρατούντων, οὐμενοῦν (τούτων γὰρ τινες τάνάπαιιν ἐφάνησαν ἄγαν εὐεργετικοὶ περὶ τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἄλλοι Κύριοι καὶ Δαρείοι (Ἔσδρ. 5), καὶ πρὸ πάντων ὁ τοῦ νῦν εὐκλεῶς Σουλτανεύντος περίφθμος πατήρ)· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, *«ὅς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν»*. Γνωστά δὲ τοῖς πᾶσιν αἱ παρὰ τῶν Δυτικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων ποικίλαι καταδρομαὶ καὶ ῥηδιουργίαι, πειραθέντων πολλὰκις ἐξ ἀθεσμοτάτης ἀντιζηλίας καὶ βατικανίας σφετερίσασθαι τὴν κυριαρχίαν μάλιστα τοῦ θεοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τῆς Βηθλεὲμ, καὶ τῆς ἀγίας Γεθσημανῆς. Καὶ τῶν μὲν ἀρχαιοτέρων καταφορῶν ἱκανὴς ἐσημείωσεν ὁ αἰδῖμος Δοσίθεος πολλαχοῦ τῆς Δωδεκαβιβλίου (ιβ. κεφ. α-ιγ), καὶ πρὸ τούτου ὁ Νεκτάριος (ἐν τῇ Ἀντιρρήσει· ἴδε καὶ τοῦ αἰοδίου Εὐγενίου τὴν πρὸς Κλαίρικιον ἐπιστολὴν, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον Ἀθήνῃσι, 1844, σελ. 75-108)· ἄλλας δὲ νεωτέρας, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Ἀρμενίων (οἷγε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκακούργησαν καὶ τὸν ἔσχατον ἐμπρησμόν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τῷ 1808) (α), εἰσετι νεαράς καὶ ἀτμίζουσας ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν (β)· καὶ νῦν ἤδη βορρῶσιν οἱ Δυτικοὶ Φράτορες, σπουδάζοντες, ἀναπτέυσαι παρὰ τῷ θεοδόχῳ Τάφῳ τῆς Ἀναστάσεως μνήματα δυστήνων βροτῶν, *πάσαι τεθνηκυῖων* (γ):

(α) Τούτων τὸν ἐμπρησμόν ἐνεαὼν ὁ περικλής Κατωβριάνδος, ἐγραψεν, ὅτι ἔσχατος αὐτὸς περιτηγῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (Jiupér. T. 2. p. 199). Ἀλλ' ἐπέκεινεν ὁ ἑνδοξὸς ἀνὴρ, καὶ ἤκουσε πάλιν τὸν ναὸν ὑπὸ τῶν Ὀρθόδοξων ἐν τρισὶν οὐδ' ἑλοῖς ἔτεσι ἀναγεθέντα (1809-1812). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ ἐμπρησμῷ θαυμαστῶς διατηρήθη ἀβλαβεῖς τὸ πλεῖστον τῆς τοῦ Διεσποτικοῦ Μνήματος περιεχῆς, μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ ξυλίνης θύρας, καὶ τὸ ἱερὸν Σκουρφυλάκιον, καὶ εἴτι ἔτερον.

(β) Βλ. τὴν περὶ τῶν ἀληθῶν αἰτίων τῆς κορυφώσεως τῶν χρεῶν τοῦ Κοινοῦ τοῦ παναγίου Τάφου περιληπτικὴν Διατριβὴν, ἐκδομένην ἐν τῷ κατὰ Μίσχαν ἐκδοθέντι Προσκυνητηρίῳ, ᾧ περιγραφῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ. σελ. 1-19.

(γ) ὅτι κατακράτειν τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως οἱ βίβηλοι Σταυροφόροι, ἔδειξαν μετὰ τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τοῦ προσκυνητοῦ Γολγοθᾶ δύο τῶν παρ' αὐτοῖς βασιλείων (τὸν Βαλδουῖνον καὶ τὸν Γεδορρίδον), ὧν τὰ μνήματα μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν διατηροῦντο μέχρι καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων πυρπολήσεως τοῦ ναοῦ (βλ.

πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα ἑκάτεροι μηχανῶνται, ῥύμῃ χρώμενοι καὶ πλούτῳ καὶ δυνάμει, πολλῶ πλεον ἰσχυροτέρᾳ τῆς πονηρίας τῶν Χουθαίων ἐκείνων, οἵτινες, οἰκοδομouμένου τοῦ νομικοῦ τῶν ἱεροσολύμων ναοῦ, προσῆλθον τῷ Ζοροβάβελ, αἰτοῦντες, ἵνα μετὰ-σχῶσι καὶ αὐτοὶ τῆς οἰκοδομῆς. «Οἰκοδομήσομεν μεθ' ὑμῶν» ! (Ἑσδρ. Δ. 2). Ἀλλ' ὡς ἐκείνων τότε, οὕτῳ καὶ νῦν τούτων τὰς βουλὰς διασπασάξει Κύριος. Τὸ δ' οὖν Κεῖδὼν τοῦ παναγίου Τάφου κακοπαθεῖ, καὶ ζημιούται χρήμασι. Καὶ ταῦτα μὲν πρῶτον πρὸς τοὺς τάχιςτ' ἀπαιτοῦντας παρὰ τοῦ θρόνου τῶν ἱεροσολύμων Σχολείων πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ ἄλλων φροντιστηρίων καθι-δρῦσεις πολυδαπάνους. Ἔπειτα πρὸς τίνες ποιοῦνται ταύτας τὰς ἀξιώσεις; μήτοι πρὸς βραβείους ἐπιλελησμένους τῶν πάλαι πατέρων αὐτῶν, τῶν Ἀλεξάνδρων, καὶ Κυρίλλων καὶ Σωφρονίων, καὶ τῶν λοιπῶν; Ἐκατοντάδας μαθητῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Εὐρώ-πην, ὡς εἶδομεν (σελ. 52) ὁ σφόδρα ζηλωτὴς τοῦ κοινοῦ φωτι-σμοῦ, σθενύνων, ὡς ἐξ ἀγύρτου χειλέων προκύπτων ἄσθημα φλο-γῶδες, τὸ παναεὶςστον καὶ ἅγιον ῥῶς, καὶ ἐκφορῶν οὕς λέγει θη-σαυροὺς τοῦ παναγίου Τάφου, πρὸς ἐρήμωσιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως καὶ χωρὶς τῶν εἰς πρηνοτήν παρὰδοθέντων τούτων θησαυρῶν, ἐτι πενόμενοι οἱ Ἁγιοταφεῖται, τὰ πλείεστα τῶν παρὰ τῆς εὐσεβείας ἀφισρωμάτων κηθίζουσιν εἰς ἐκδοσιν βιβλίων κεινωφειεστάτων, καὶ δωρεὰν διδομένων τοῖς ὀρθοδόξοις. Κηρύττουσι δὲ ταύτην τὴν ἀλήθειαν ἦτε τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Νεκταρίου σοφῆ Ἀν-τιόχειας, ἣν ἐξέδωκε, μετ' ἄλλων συνταξάμενος αὐτός. Καὶ πάμ-πολλα δὲ ἄλλα πρῶτην ἀνέκδοτον ἐκκλησιαστικὰ πονήματα, ὅσα ὁ ἀοιδίμος Δοσίθεος ἐξέδωκε, συσσωματώσας ἐν τριπλῇ τόμοις πα-χυτάτοις (τῆς Ἀγάπης, τῆς Χαρῆς, τῆς Καταλλαγῆς), καὶ πάλ-

Chateaubriand Jénér. etc. T. 2. p. 215 καὶ 327). Ἀλλ' ὁ ἑμπερσμός ἐκείνος ἀπῆλλαξε, τέλος, τὸν εἶπον Κυρίου ταύτης τῆς βιβλιοθήκης. Καὶ τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων ἀνεγερθέντος, ἐκαθάρισθη τούτων τῶν ἐπιφορημάτων τὸ πανάγιον δά-πνδον, μηδὲν τῶν Ἀυτικῶν ἀντιλίγωντος. "Ἡδὴ δ' ἐπανίστησαν (ὡς ἀκούομεν) προβάλλοντες καὶ τούτους τοὺς ἐξηλειμμένους τάφους ὡς ἔωλον δείγμα δικαιο-ματος τῆς δόξης εἰς τὸν θεῖον ναὸν ἰδιοκτησίας.

καὶ ἄλλων ἄλλα κατὰ μέρος, καὶ ἰδια δὲ, τέλος, ἑαυτοῦ συντάγματα, πᾶ πάντα τυπώσας ἐν ἱερῷ. Τὴν δὲ περὶ τῶν ἐν ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ἐγκώδη καὶ μεγάλτιμον αὐτοῦ συγγραφὴν Χρύσανθος ἐξέδωκεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Πατριάρχης μετὰ τῆς ἑαυτοῦ Εἰσαγωγῆς εἰς τὰ Γεωγραφικὰ καὶ Σφαιρικὰ, καὶ τινων ἄλλων Ἐκκλησιαστικῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ ῥηθεῖσα (σελ. 115) Ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς ἁγίας Γῆς, καὶ ἕτερον Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ (ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ Πόλει τυπωθὲν τῷ αψκῇ. Καὶ σημειωθῆτω τὸ κατ' ἐκείνους ἐπὶ τοὺς χρόνους τυπογραφεῖον τῶν Ἀγιοταριτῶν). Καὶ Ἄνθιμος ὁ ἀείμνηστος τὰς ἑαυτοῦ ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς. (Ἔστι δὲ τούτου καὶ Θεολογικὸν ἀνέκδοτον). Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ ἄλλων θεσπεσιῶν Πατριαρχῶν καὶ πατέρων τῆς ἁγίας Πόλεως διελάβομεν καὶ ἀλλαχοῦ (περὶ τῶν Ο, Ἐρμηνευτ. Τόμ. Δ). Καὶ βιβλιοθηκῶν δὲ κάλλει κοσμεῖται ἡ Ἱερουσαλὴμ· οἷαν ἐν τῷ πατριαρχικῷ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν Μεταχίμ τοῦ παναγίου Τάφου κατεσκεύασεν ὁ ἀκάματος Δροῖθας, πᾶσι τοῖς ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἄλλοις λογίοις βεῖθρα πηγάζουσιν ψυχοτρόφα. Καὶ ἄλλη δὲ τεθησαύρισται ἐν ἱεροσολύμοις, τῆς ὑπὸ τοῦ ἱεραμάρτυρος Ἀλεξάνδρου τὸ πρῶτον συστάσας ἐκείνης παλλῶ νεωτέρα διάδοχος, ἥς ὁ λόγων δυνάμει καὶ βίου ὁσιότητι καὶ πολυπειρίᾳ πραγμάτων ἐπίσημος Ἄνθιμος ἐπιστάτῃ (α). Καὶ τρίτη δὲ ἐν τῇ εὐαγγελιᾷ Δαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα, ἐξ ἧς καὶ ὁ αἰδίδιμος Πατριάρχης ἱεροσολύμων Ἐφραίμ τὰ Ἀσκητικά τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ ἐξέδωκε. Καὶ Σχολεῖον δ' ὑπῆρχεν ἀρχῇ ἐν ἱεροσολύμοις Ἑλληνικόν, τοῦ πάλαι ὑπὸ Σαλαδίνου βεβηλωθέντος ἀρχαίου Μουσείου συγγενὲς διάδοχον, ὅπερ ὁ πολλὰ μὲν παθὼν, πολλὰ δὲ κατωρθώκως αἰδίδιμος Ἀθανάσιος ἐβελτίωσε, καὶ ἀλληλοδιδασκτικὰ διδασκαλεῖα συστήσας, καὶ τὰ Κυριακοδρόμια τοῦ

(α) Τούτου τοῦ πολυσεβάστου γέροντος εὐσεβεστάτην λύαν θεολογικοῦ τινος ζήτηματος, καὶ δύο πανηγυρικά ἔγκωμια ἐξέδωκεν ὁ Θεοδορεῖς ἱεράρχης ἱεροσολέων ὡς παράρτημα ἐν τῷ κατὰ Μίσχαν ἐκδοθέντι Προσκυνηταρίῳ.

μακαρίτου Θεοτόκου, συνάμα δὲ καὶ τὸ τοῦ Βύγενίου ἔκτερον. *Σπартіон* ἐκδούς, καὶ δωρεὰν διανείμας τοῖς ὀρθοδόξοις. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ νέους ἐξεπαιδεύουσιν, καὶ ἐν ἄλλοις ἐκτὸς τῶν ἱεροσολύμων κοιμημένοις κοινοφελέει καθιδρύμασιν ἐτησίους εἰσφέρει χορηγίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ταύτου διάδοχος, ὁ νῦν ἐκλεθεὶς πατριαρχεύων μακαριώτατος Κύριλλος, ὁ δεύτερος ἀπὸ τοῦ Α, θεῖον Κυρίλλου (τοῦ τῆς Κατηχήσεως συγγεγραφότος) ἀριθμούμενος, ἐνεργῶ περὶ τὰ καλὰ καὶ φιλόφρονος φλεγόμενος ζῆλω, τὰς τε συνέσκηπτας βιβλιοθήκας πλουτίζει, καὶ τὰλλα πράττει καὶ πράξει τὰ ἔργα τῆς, ἐφ' ἧς αὐτὸν ἐγκαθίδρυσεν ὁ Κύριος, ὑψιφανὺς καθέδρας, ἐπόμενος τοῖς ἵχνεσι τῶν ἀειμνήστων καὶ μεγαλουργῶν αὐτοῦ προκατόχων. Οὕτω τὸ Κοινὸν τῆς ἱερᾶς Ἀδελφότητος τῶν ἱεροσολύμων καὶ πυνόμενον καὶ εὐθηνούμενον συνετέλει, καὶ συντελεῖ τὰ κράτιστα, καὶ συντελέσει δὲ εἰς ταῦτιον γενναϊότερον εἰς πάντα τὰ συμβάλλοντα πρὸς τὴν προσηκούσαν διδασκαλίαν καὶ δικαίωσιν καὶ παραμυθίαν τῶν οἰκείων τῆς Πίστεως, καὶ πρῶτον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Παλαιστίνης λαῶν, οἵτινες εἴπερ ποτε καὶ νῦν ἔχουσι μέγιστα χρεῖαν ἄλλων Μακαρίων, καὶ Ἐλευθερίων, καὶ Κλημέντων (βλ. ὁπισθ. σελ. 66 καὶ 103), αὐξανόντων τὴν τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίαν, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις εἰς τὴν πέτραν τῆς Πίστεως σφριζόντων αὐτὴν, καὶ περιφρουρούντων ἀγρύπνως ἀπὸ τῆς καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν περιχυθείσης ἐντροχείας τῶν ἐκ δυσμῶν εἰσφθαρέντων πάντοδαπῶν προσηλυτιστῶν. Ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν κοινὸν τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν γένους φωτισμὸν οὔτε πώποτ' ἔμεινεν, οὔτε μενεῖ ἀσυντελὲς τὸ τοῦ παναγίου Τάφου Κοινόν. Φωτισμὸν δὲ φρονεῖ πάντως οὐχὶ τὸν τῆς ψευδοδόφου διδασκαλίας (οἷον ὁ τοῦ σκότους ἄγγελος, μεταβαλλόμενος εἰς ἄγγελον φωτός, πολλachaυτοῦ περᾶται διασπείρειν); ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον καὶ πρῶτοντα τῇ Μητρὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὐσεβείας, τῆς ἀχωρίστου συζύγου τοῦ τῆς ἀληθείας φωτός, κατὰ τὸ προφητικόν. *«Ἐξαπόσειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου αὐτὰ με ὠδήγησαν καὶ ἔστησαν»*. Ὅτι δ' ὁ κακὸς φωτισμὸς ἐκκαίει καὶ φῶς ἄλλο φρικτὸν καὶ πανώλεθρον, κηρύττει ἡ θεο-

λόγος φωνή· ποῖσι; «ἐκ τοῦ πικροῦ πυρὸς ἐκγόγον». *Μὴ πορευ-
θῶμεν γάρ* (φῶσιν ὁ προφήτης) *τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν, καὶ τῇ
φλογὶ ἣ ἐξεκαύσαμεν* (Γρηγόρ. λόγ. μ. σελ. 664).

§. ηη. Ταῦτα γράφομεν βραχυῖαν, καὶ οἶον κατὰ πάροδον, ἀπέ-
τησιν πρὸς τοὺς νεωτέρους ἀγιοκατ'ηγόρους, οὔτινες μετ' Ὁμάρους,
μετὰ Σαλαδίνους, μετὰ Σαρακηνοὺς, μετὰ Σταυροφόρους, μετὰ
ψευδαδέλφους Φράτορας καὶ Ἀρμενίους, μετὰ Λουθήρους καὶ Καλ-
βίνους καὶ Μεθωδιστάς, ἐπ' ἀνέστησαν καὶ οὗτοι κατὰ τῆς ἀγίας
Πόλεως, παντοίας ἐκ μισοχριστίας ἀκοντίζοντες λοιδορίας, καὶ διὰ
ποικίλων πειρώμενοι σοφισμάτων ἐξαπατᾶν καὶ ἀποτρέπειν τοὺς
βουλομένους ἀπίναι εἰς προσκύνησιν τῶν ἰχνῶν τοῦ Ἰησοῦ. Ἀλλ'
ὅτι μὲν ἀπιτέον εἰς Ἱεροσόλυμα, δέδεικται ἐκ τῶν παραδειγμα-
των τρῶσūtων ἀγίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, οὔτινες ὡς καθέκον
τῆς εὐσεβείας ἐρρόνουν τὸ προσκυνῆσαι εἰς τὸν τόπον, οὗ ἐστη-
σαν οἱ πόδες Χριστοῦ, καὶ μέγα τοῦτο καὶ καλὸν ἡγοῦντο τῆς
πίστεως στεφάνωμα. Εἴρηται δὲ καὶ ὅτι ἡ ἀλυσὰς ὅλης τῶν τό-
πων ἐκείνων, ἐν οἷς τὰ φρικτὰ τῶν νυσσῶν ἐτελεστουργήθη,
συμβάλλει μάλιστα πρὸς μετάνοιαν, καὶ εἰς διόρθωσιν (ὃ καὶ ὁ
θεὸς Δούροστινος διδάσκει. ἐπισ. ρλζ') (α). Καὶ μέτεξαι δὲ θείας
χάριτος ἐκ τῶν θεολόγων ἐκπληγᾷ χριστιανοὶς μετ' ἀξιωμαθίου
πίστεως προσούσι, καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη πνευματικὴ· ἀλλὰ
καὶ πρὸς ἐναργεῖ καὶ ζωηρὰν πληροφροῖαν τῶν ἐν ταῖς θείαις Γρα-
φαῖς ἱστορουμένων ἢ εἰς τοὺς ἀγίους τόπους ἐνδραμῖα τὰ μέλιστα
συνεργεῖ, καὶ πρὸς θεῶν ἔρωτα τὰς ψυχὰς ἐκπυρεῖ, καὶ προ-
σθήκην πίστεως ἐμπνέει καὶ θερμῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀρχη-
γὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ δεσπότην Χριστὸν, ὡς ἀναπτρου-
μένης τῆς διανοίας ἀπὸ τῶν ὁρατῶν τῆς θείας ἐπιφανείας ὑπερ-
μνημάτων εἰς τὰ πιστευόμενα καὶ ἀόρατα.

(α) «Elegi aliquid medium ut, certo placito se ambo constrigerent ad
locum sanctum se peregrinaturos, ubi terribiliora opera Dei non sanam
cujusque conscientiam multo facilius aperirent, et ad confessionem
vel poena vel timore compellerent», S. August. Epistol. Liber, Epist. 127,

§. ηθ. Καὶ τοίνυν ἀφέντες τοὺς ἐκ γῆς τὰ ἀπὸ κοιλίας φωνοῦ-
 τας, τιμῶμεν ἅπαντες οἱ εὐσεβεῖς τὴν *Πόλιν* τὴν ἀγίαν τοῦ βασι-
 λείως τοῦ μεγάλου· καὶ τὸ πάτριον καὶ ἱερὸν ἔθος διακρατοῦντες,
 ἴωμεν εἰς *Ἱεροσόλυμα*, οἱ μὲν δυνάμενοι, πρακτικῶς καὶ σωματι-
 κῶς, οἱ δ' ἀδυνατοῦντες, τῷ πόθῳ γοῦν καὶ τῇ προαιρέσει πνευμα-
 τικῶς ἴωμεν. Ἠγεῖσθω δὲ *Ζαχαρίας* ὁ προφήτης βοῶν· «Πορευθῶμεν
 δεηθῆναι τοῦ προσώπου Κυρίου, καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου
 παντοκράτορος. Πορεύσομαι καὶ γώ. Καὶ ἤξουσιν λαοὶ πολλοὶ καὶ
 ἔθνη πολλὰ, ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν
 Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξιλάσασθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου» (η, 21-22).
 Ψαλλέτω δὲ καὶ ὁ Προφητὰνὰξ· «Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου
 Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς
 αὐλὰς τοῦ Κυρίου» (Ψαλμ. πγ, 1). Κύριε ὁ Θεός μου! πανταχοῦ τῆς
 οἰκουμένης τὰ σκηνώματα τῆς θείας σου δόξης, καὶ τὰ πανήγιά
 σου θυσιαστήρια λίαν εἰσὶν ἀξιέραστα καὶ σεβάσματα τοῖς ὀρθοδόξοις
 σου λατρευταῖς. Πόσω δὲ μᾶλλον τὸ σκηνώμα τῆς ἐπὶ γῆς ἐν-
 ραχί σου παρούσης καὶ συνανατιπροφῆς; ὅπου τὸ πρῶτον θυσια-
 στήριον τῆς ἐν τῇ Σιών Δεσποτικῆς Ἱερουργίας ἐπάγει· ὅπου τὸ
 πρῶτον ἐρανερῶθη ἡ ζωαρχικὴ καὶ πανταγία Τριάς· ὅπου τὸ
 πρῶτον ὁ τῆς ὑπερφώτου Πίστεως ἥλιος ἀνέτειλε, περιπολῶν καὶ
 καταιυγάζων πᾶσιν τὴν Οἰκουμένην· ὅπου τὰ μυστήρια τῆς σωτη-
 ρίης ἡμῶν εἰργάσω καὶ παρέδωκας· ὅπου κατέλιπες καὶ διατηρεῖς
 εἰς αἰῶνας, ὡς ἄλλο πρακτικὸν Εὐαγγέλιον, τὰ προσκυνητὰ τῆς
 θείας ἐπιφανείας σου ἔχνη καὶ ὑπομνήματα, τρανῶς μαρτυροῦντα τὸ
 μέγα καὶ ὑπερφύεστατον ἔργον τῆς ἐνσάρχου Οἰκονομίας σου. Μα-
 χαρίζει ὁ Προφήτης τοὺς εὐσεβῶς ἐνδιδαιτωμένους ἐν πίστει ταῖς
 αἰαίς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις («ὁδὸν μάλιστα ὧν οἱ τούτων
 πρόεδροι ἀναπληροῦνται, καὶ πίστει καὶ βίῳ λαμπροῖς» Θεοδώρ.).
 Καὶ μίαν μόνην ἡμέραν ὀρίζει πολλῶν χιλιάδων ἀξιωτέρων, καθ'
 ἣν ὁ πιστὸς τῷ θεῷ νηῷ προσεδρεύων, καρποῦται τοσαύτην ὠφέ-
 λειαν, ὅσῃν οὐκ ἂν ἐτέρωθεν ἀποδεδέχαιτο, πολλὰς ἀναλώσας ἡμε-
 ρῶν χιλιάδας, ὅθεν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι ἐφέται καὶ ἐπιποθεῖ,

καὶ σαρκὶ καὶ καρδίᾳ γάννυται καὶ χαίρει, διατρέβων ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· πολλῶ δὲ μάλλον ἱμεῖρεται καὶ μέχρι λειποψυχίας ἐπιθυμεῖ πᾶσα καρδία θεοφιλῆς, ἵνα ἴδῃ, καὶ ἐπ' ὀλίγον, τὰς ἀγίας αὐλὰς τῆς πρωτομήτορος τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ λατρεῦσθαι πανευφροσύνως ἐν αὐτῇ τῇ Σιών τὸν ἐν Σιών ὀφθέντα Θεόν· οὗ τὴν ἐπιφάνειαν προεῖπε μὲν ἔσομένην ὁ Προφήτης (αὐθόησεται, γάρ φησιν, ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν ἐν Σιών), κηρύττουσι δὲ τρανοφθύγγως γεγεννημένην τὰ διὰ παντὸς αὐτῆς ἀγῆραντα καὶ νεάζοντα σύμβελα καὶ γνωρίσματα. Ὡς θέλω (λέγει), θέλω κατεῖδεν τὴν ἡεοδαδιστον γῆν, καὶ προσπεσεῖν πρὸς τοὺς θεανδρικούς τοῦ Κυρίου μου πόδας εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου καὶ νῦν ἴστανται νοσῶς, ὡς ἔστησαν πρῶην σωματικῶς. Τί μοι μέλει τῆς ἐπιπολαζούσης ταραχῆς τῶν ἐθνῶν; Τί μοι, τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας; τί μοι, τῶν κολληδιστῶν καὶ περιστερεμπόρων; ἔστηκε καὶ νῦν ὑψόθεν ἐπηρμένον ἄβρατον καὶ ἀβήκτον γραγγέλλιον, πατάξον ἑξαίτης τοὺς ποιοῦντας σπῆλαιον ληστῶν τὸν ἀμόλυντον οἶκον τοῦ Θεοῦ. Ζῇ ὁ ταπεινῶν καὶ ἀνυψῶν, καὶ ρυθμιζόμενος πτωχῶν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ. Οἶδεν ὁ τοῦ κόσμου παντέφορος Δεσπότης εἰκτιναγμὸν καὶ ἀνατιναγμὸν, καὶ ἐκβρασμὸν, καὶ καρδίας θρασυσμὸν, καὶ γονάτων ὑπόλυσιν» (Ἡσαΐου 6, 10). Ἐγὼ δὲ ταπεινῶς διὰ τῶν βορύδων, ὡς διὰ κυμάτων, διανηχόμενος, ἀνατείνω τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄρη τὰ κύκλῳ τῆς Σιών, καὶ τὸν ταύτην ἄμα καὶ τὸν λαόν αὐτοῦ περικυκλοῦντα Κύριον, καὶ σπεύδω πρὸς τὸν λιμένα. «Ἀποῖστέ μοι πόδας δικαιοσύνης» εἰσαλθὼν ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ». Θέλω μετ' ἀγγέλων, μετὰ Μάγων, μετὰ ποιμένων προσκυνῆσαι τὴν οὐρανοῦ πλατυτέραν, καὶ λόγον τοῖς ἀλόγοις καρποδοτήσασαν φάνην τῆς μικρᾶς Βηθλεὲμ, ἣν (ὡς ἐξήμνησεν ἡ θεολόγος γλῶσσα τοῦ Γρηγορίου λόγ. ιθ) εἶη οὐδὲν ἐκώλυσεν καὶ μικρὰν εἶναι πόλιν, καὶ τῆς Οὐκουμένης μητρόπολιν, ὡς Χριστοῦ τροφὸν καὶ μητέρα, τοῦ τὸν κόσμον καὶ ποιήσαντος καὶ νικῆσαντος». Θέλω πατῆσαι δειλοῖς, ἀλλ' εὐλαβέει ποῦ τὸ πᾶν-γνον ἔδαφος τοῦ μεγάλου Μαρτυρίου τῆς Ἀναστάσεως, ἀνέμων ἐν

αὐτῷ τὴν πενιχράν μου δέξιν μετὰ τῆς πανηγύρεως τῶν ἐν οὐρά-
νοῖς ἀπογεγραμμένων δικαίων, προφητῶν, ἀποστόλων, ἱεραρχῶν,
μαρτύρων, ὁσίων, ὅτινες καὶ ζῶντες ἐν αὐτῷ, οἱ πλεῖστοι, προσή-
ξαντο, καὶ τῶν ἄλλων πάντες ἐκ τῆς ἀνω ἱερουσαλὴμ συνάπτουσι τὰς
ἀγίας αὐτῶν εὐχὰς πρὸς τὰς τῶν ἐν τῇ κάτω προσευχομένων. Θέλω,
θέλω προσπεσεῖν γονυπετῆς καὶ δακρυβρόδων πρὸς τῇ θάλασσῃ τοῦ
φρικτοῦ Γολγοθᾶ, καὶ δεῖξαι τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς μου πρὸς τὸν
ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν, ὃν τῷ μῶλωπι πάντες *λάθμεν*, καὶ κατὰ-
σπᾶσθαι τὰ ἔχνη τοῦ τὸν κόσμον ἐξαγοράσαντος θείου αἵμα-
τος, καὶ πόθῳ προσφύς περιπτύξασθαι τὸν ζωοποιόν Σταυρὸν, καὶ
συνανακράξαι μετὰ τοῦ εὐγνώμονος ληστοῦ τὸ «*Μνήσθητί μου*»
κατ' ἐκείνον τὸν τόπον, ὅθεν τοῖς ἀνθρώποις ἠνοιγῆ τὸ πρῶτον
ἡ κεκλεισμένη θύρα τοῦ Παραδείσου. Θέλω πρηνὴς προσπεσεῖν, κα-
ταφίλῃσαι τὸν θεοδέγμονα Τάφον, νεκροῦ μὲν σώματος κενόν,
πλήρη δὲ ζωῆς τῆς ἐκ τῆς θεοσωμίου ταφῆς, προσφέρων, ὡς μύρα,
τὰ δάκρυα, τοὺς στεναγμούς ὡς θυμίαμα, τὴν πίστιν ὡς λαμ-
πάδα φωτός, δι' ἧς ὀψομαι ὡς ἤδη παρούσαν τὴν ὑπὲρ τοῦ πρώτο-
τόκου τῶν νεκρῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐσομένην ἀνάστασιν τῶν
νεκρῶν, καὶ τὴν ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν τῆς ἤδη *στεναλοσύνης*
κτίσεως μεταποιήσιν. Θέλω συναναβῆναι μετὰ τῶν Ἀποστόλων
εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑβλαίων, καὶ προσκυνῆσαι τὴν ὑπερένδοξον ἐκείνην
περιωπὴν, ὅθεν ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς εἰς οὐρανὸν ἀνελήφθη, καὶ
ὅπου πάλιν ἔρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Θέλω προσελθεῖν
ἐκείτης εἰς τὸν τάφον τῆς κειπαρθένου μητρὸς τοῦ σαρκακωμένου
θεοῦ μου, καὶ κατὰ χάριν μητρὸς τῶν χριστιανῶν, δι' ἧς ἡ τοῦ
κόσμου γέγονεν ἀνάπλασις, ἀσπαζόμενος τὸ πανάγιον αὐτῆς κε-
νήριον, καὶ προσάπτων εὐλαβῶς καὶ πανευγνωμόνως καρδίαν,
χεῖλη, ὄμματα, μέτωπον. Θέλω ... τί δ' οὐχί; μὴ γὰρ οὐχὶ τὸν
πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν καταρδεύοντα Ἰορδάνην; κακίονο τὸ τὴν
αὐτὴν τῆς Μεταμορφώσεως λάμψιν ἔτι περιβεβλημένον Θεοδῶρα;
καὶ τὰ λοιπὰ σιωπήσομαι. Ὅταν δ' ἐπιλάβῃ φαεινότερα πά-
σης ἡμέρας ἡ τῆς Ἀναστάσεως νύξ, τότε καὶ γὰρ συνεστῶς καὶ συ-

νεοθεάζων μετὰ τῆς παγκοσμίου πανηγύρεως τῶν ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ φυλῆς καὶ γλώσσης ἀπάσης συνηθροισμένων, καὶ μέχρι τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου πυκαζόντων προσκυνητῶν, ὁψομαι τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπον καὶ ἅγιον φῶς· καὶ τὴν καλλίφωτον λαμπάδα κατέχων ἄσθεσιον, συναντήσω μετ' αὐτῶν, ὡς μετὰ τῶν φρονίμων παρθένων, Χριστῷ τῷ ἐκ τοῦ φωτοφόρου Μνήματος ὡς νυμφίῳ προτόντι· καὶ συνανυμνήσω καὶ συμψαλῶ μετ' αὐτῶν εὐφραίνόμενος, καὶ ψυχὴν καὶ ἀκοὴν ὑπὸ τῶν ποικίλων γλωσσῶν ὑπερχύδιστα καταυλούμενος.

Ὡ πόθεν ὑψηλὴ προσπίπτει καὶ αὐτὴ ἡ φαινομένη σύγχυσις, ὡς ἐκ τῆς ἀλλογλώσσου καὶ παμφώνου βοῆς τῶν ἐν τῷ ναῷ κατὰ καιροὺς προσευχομένων, καὶ εὐσεβῶν καὶ ἑτεροδόξων λαῶν. Καὶ ἔσται μὲν πάντως ὁ πολyeυκτος ἐκεῖνος καιρὸς, ὅτε γενήσεται *φωνὴ μία πᾶσιν*, ἡ τῆς ὀρθοδόξου ὁμοφροσύνης καὶ ὁμονοίας, *τὰ πάντα ἐν τάξει γίνεσθαι ῥυθμίζουσιν*, καὶ μίαν ἐκ ποικίλων διαλέκτων ἐπιτελοῦσα συμφωνίαν· ἀλλὰ γε καὶ νῦν ἐξίσταται πᾶς τις, βλέπων οἶον εἰκόνα τοῦ συμβάντος κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν, ὅποτε, τῶν Μαθητῶν ποικίλαις γλώσσαις λαλούντων, *«συνῆλθε τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη»* (Πράξ. 2), λαοὶ παντοδαποὶ, καὶ φύσει Ἰουδαῖοι καὶ προσήλυτοι εὐλαβεῖς, ἐκ πικρῶς ἐθνικῆς τῶν ὑπ' οὐρανὸν συμπαρόντες, καὶ μετὰ θάμβους ἀκούοντες ἑκαστος τὰς διελέκτους αὐτῶν. Θυμασθὲν δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου Δεσπότης φιλόανθρωπος οἰκονομία, ἕως συνεχώρησε σὺν τοῖς ὀρθοδόξοις συνέρχεσθαι καὶ αἰρετικούς, οἰονεὶ πρὶ παιδεύων αὐτούς, καὶ συνάγων τοὺς πάντας ἐν καιροῖς εὐθέτοις εἰς σωτηρίαν. Καὶ συνερχέσθωσαν λοιπὸν ἐν τε τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τῷ θεοδόχῳ Σπηλαίῳ, καὶ τῇ παναγίᾳ Γεθσημανῇ, καὶ προσευχέσθωσαν, ἕκαστοι καθ' ἑαυτοὺς καὶ κατ' ἰδίαν, ἐν τοῖς ὁρισμένοις αὐτῶν τόποις καὶ καιροῖς, καὶ οἱ γενήσῃ καὶ εὐσεβεῖς, καὶ οἱ μὴ μετ' ὀφειλῆς φρονήματος τὸν ἕνα προσκυνοῦντες Χριστὸν. Ἀδέτω ὁ ὀρθόδοξος ὁ παρὰ τῶν Ἀποστόλων παρέλαβεν ἄσμα· ψαλλέτω ὁ Ἀρμένιος τὴν κατ' αὐτὸν μελωδίαν· ὁ δὲ Κόπτης κροτείτω καὶ χαλκόκτυπα κύμβαλα· καὶ ὁ Δυτικὸς ὀργάνοις

καχρήσθω, καὶ κροταίτω τὸ πολύχορδον, καὶ ἄλλος ἄλλως ὑμνεῖτω. Πᾶσα ἡ τοιαύτη διαφωνία εἰς μίαν συνέρχεται συμφωνίαν, τὴν ὁμολογίαν Χριστοῦ. Καὶ οὕτω «παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται» (Φιλιπ. α, 18): Σφραγίζετω δὲ τὸν λόγον ὁ θεὸς. Χρυσόστομος· «Μὴ μοι λέγε τὰς αἵρέσεις τὰς ποικίλας καὶ παντοδραπὰς. Πάντες γὰρ τὸν αὐτὸν Χριστὸν κηρύττουσιν· εἰ καὶ μὴ ὑγιῶς πάντες, ἀλλ' ἐκείνων τὸν ἐν Παλαιστίνῃ πάντες προσκυνοῦσι, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Χριστόν» (λόγ. ε. εἰς τὸν Ἀπόστολ. Παῦλ. Τόμ. β. σελ. 493. Μοντ.).

§. ρ. Καὶ χάρις λαίπῳ, ὃ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀγαλλίαμα, ἡ πόλις ἡ περικύχνητος· καὶ παντευεργέτις, ἡ πόλις τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἣν αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης, ὁ τὰ πάντα πληρῶν, ἐξαιρέτως ὑπὲρ τὰς ἄλλας πόλεις ἡγάπησε, καὶ ἴδιον ἀπέφηνεν οἰκητήριον. «*Αὕτη (φησὶν) ἡ κατάπαντός μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος, ὧδε κατοικήσω, οὗ ἐρητισάμην αὐτήν*» (Ψαλμ. ρλα, 14). Ὡς μακάριοι Πατέρες οἱ ἐν αὐτῇ κατοικοῦντες, καὶ ὡς τροφία καὶ τρογόνες ἐν ταῖς νοστίαις αὐτῶν, περὶ τὰ θυσιαστήρια προσεδρεύοντες τοῦ Κυρίου, παρ' οἷς καὶ μία ἡμέρα, κρείσσω ὑπὲρ πολλὰς ἀ' λαχοῦ χιλιάδας (Ψαλμ. πγ). Ὡς φιλόθεοι προσκυνηταί, οἱ ἐστῶτες ἐν ταῖς αὐλαῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ποσὶ καὶ φρεσὶ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι παρόντες, καὶ τῆς ἐκ τῶν θεοδαδίστων τόπων χάριτος ἀπολαύοντες, εἶπατε δὴ καὶ ἐκ τῶν ἀπόντων, καὶ ἐκ παντός τοῦ τῶν Ὁρθοδόξων πληρώματος, εἶπατε τὸ *γαίρειν τῇ Πόλει τῇ ἁγίᾳ*. «*Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱερουσαλὴμ*» ἀπαίταςθε τὴν πρωτομνητοῦ τῶν χριστιανῶν. Ὡς μῆτερ Σιών (*ἡ ἄνθρωπος*), ἡ ἀληθὺς Εἰρηνούπολις, καὶ Μητρόπολις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ αἰωνίου Μεγαλειότητος, τοῦ βασιλέως τῆς Δικαιοσύνης, «*Γενέσθω δὴ εἰρήνη ἐν τῇ δυνάμει σου, καὶ εὐθηνία ἐν τοῖς περὶ γοᾶράς σου*». Εἰρήνην δῶν Κύριος, ὁ δυνάμιν σοι χαρίζομενος. εἰρήνην ἐν τοῖς περιβάλοις σου, καὶ πνευματικὴν εὐθηνίαν καὶ εὐστάθειαν ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἐν σοὶ πεπεργω-

μένοις, εὐθηνούντά σου τὰ λογικά ποίμνια συντηροῦντες, καὶ ἀλώ-
 θητα ἐκ τῶν περισταλούντων ἐπιβούλων. Σιγησάτωσαν τὰ παλαι-
 δῶς καὶ πολλὰχόθεν προσβάλλοντά σοι κύματα· σιγάτω ἡμετρον
 κηρόν! Ὡς ἡ παλίου καὶ νέου, καὶ εὐεργέται τοὺς παίοντας, πρὸς
 πάντας ἐκχέουσα τὴν ἀπλόαυσιν τῶν χαρίτων σου, καὶ πάντας
 συγκαλοῦσα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Ἐλίσχυνθήτωσαν
 καὶ ὑποστραφήτωσαν εἰς τὰ ὀπίω πάντες οἱ μισοῦντες Σιών·
 οἱ λέγοντες· Ὑψιζοῦτε, ἐκκενοῦτε ὥς τῶν θεμελίων αὐτῆς.
 Καὶ τούτοις μὲν ἠπιτιμήσαι Κύριος, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν ἱερου-
 σαλήμ (Ζαχαρ. γ, 2). Γενέσθω δ' εὐθηνία καὶ θείων δωρεῶν
 ἀφθονία πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσι Σὺ καὶ τὸν ἐν Σοὶ κατοικοῦντα
 Χριστόν. Ταῦτα πᾶς πιστὸς εἶχεται περὶ σοῦ μετὰ τοῦ Προφήτου,
 ταῦτα πᾶς φιλάδελφος. «Ἐνεκὰ (φῆσι) τῶν ἀδελφῶν μου καὶ
 τῶν πλησίων μου ἐλάλουν δι' εἰρήνην περὶ σοῦ. Ἐνεκὰ τοῦ
 οἴκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξελέγησα ἀγαθὰ σοι».

«Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ!»

ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΚΑΤΑ

ΑΓΙΟΚΑΤΗΓΟΡΩΝ,

ἦτοι τῶν

*κωλύοντων τοὺς ἀπέρχομένους εἰς προσκύνησιν τῶν σιβασριῶν
καὶ ἱερῶν τόπων·*

καὶ κατὰ τοῦ Φρὰ Μάρτι Λούτερι.

Καὶ στρατιῶται μὲν καὶ θεράποντες, οὐ μόνον ὅταν ἴδωσι τὸν σφῶν δεσπότην καὶ κύριον ὑπὸ πολεμίων, ἢ ληστῶν κυκλοῦμενον, καὶ ὑπ' αὐτῶν βαλλόμενον καὶ κινδυνεύοντα τὰ καίρια, ὑπερκινδυνεύουσι, συμμαχοῦντες καὶ ἀμυνόμενοι, καὶ πάντοθεν ἀποσοβῶντες αὐτούς, δίκην ἀσπίδος ἢ χάρακος προβαίνοντες, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἤδη κατὰ τῆς αὐτοῦ οἰκίας ἴδωσι χωροῦντας, καὶ πῦρ ἐπαφέντας, κοιτῶνάς τε καὶ ταμεῖα σκυλεύοντας, καὶ ἐσθῆτας καὶ χλαῖνας καταπατοῦντας, καὶ ἀνδριάντας συντρίβοντας, καὶ πάντα ποιοῦντας, ὅσα τοὺς τοιαύτους εἰκὸς ποιεῖν· οἱ μὲν διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ προσοῦσαν αὐτοῖς τιμὴν, οἱ δὲ, ἵνα πλεῖονα τοῦ λοιποῦ τὴν εἴσροισιν ἐπισπάσωνται, οἱ δὲ, ἵνα μὴ ἀγνώμονες φανέντες περὶ τὸν εὐεργέτην καὶ δεσπότην, οὐ μόνον τοῦ τυχόντος ἀξιώματος ἐκπέσωσιν, ἀλλὰ καὶ δίκας τίσωσιν ὡς προδότες. Εἴτα, οὗτοι μὲν ὑπὲρ πικρῆς προσκαίρου ἀμοιβῆς τοιαῦτα πάσχειν εἰλοντο· ἡμεῖς δὲ οἱ τῷ δεσποτικῷ αἵματι ἐλευθερωθέντες τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι, ἐχθροὶ προὔπαρχοντες καὶ δραπεταί, καὶ εἰς τὴν τῶν υἱῶν τάξιν μετατεθέντες, ὀφῶντες ἐξυδριζομένους τοὺς θεοὺς αὐτοῦ περιδόλους καὶ ἱεροὺς οἴκους καὶ ἀνδριάντας ὑπὸ βεβήλων καὶ ἀνοσίων καὶ κεκαυτηρησμένων ἀνδρῶν τὴν συνείδησιν, σιγήσαιμεν [ἄν];

καὶ οὕτως ἀνεπαισθήτως (ἰσ. γρ. ἀναισθήτως) παρέλθοιμεν τὴν συμφορὰν; καὶ οὐκ ἀντιταξόμεθα, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν; καὶ ποῖας ἂν οὐκ ἄξιοι καταδίκης καὶ ποινῆς ὀφείλημεν; καὶ ταῦτα, οὐχ ὅπλων καὶ δοράτων προβαλλομένων, ἀλλὰ λόγων τῷ λόγῳ ἀντεπεμβαίνοντων. Αἰὸ καὶ ἡμᾶς τὰ εἰκότα χρεῶν ἀντεισφέρειν, εἰ καὶ μή τινα ἐτέραν ἀμοιβὴν ἐλπίζοιμεν (καὶ τοι τοῦτο ἐπήγγελται), ἀλλ' οὖν διὰ τὴν προγενομένην εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαν. Περὶ οἰκων δὲ Θεοῦ μέλλων (γρ. μέλλω) εἰπεῖν καὶ εἰκόνας, οὐχ, ὥς ἂν ὑπολάβοι τις, περὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σφωρισμένων αὐτῷ θείων ναῶν· οὔτε μὴν περὶ ἐναρέτων καὶ ὁρίων ἀνδρῶν, ἤδη γενομένων ναῶν Θεοῦ καὶ εἰκόνων, μορφωθέντος Χριστοῦ ἐν αὐτοῖς (καὶ περ καὶ τούτοις ὁρῶν καταπεργονημένους ὑπὸ τῶν ἀφρόνων, καὶ κτηνώδῃ εἶον μετερχομένων), ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τε καὶ ἐπέκεινα ταύτης προπορευόμενης σεπτῶν καὶ ἀγίων τάπων· ἐνθα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὰς διατριβὰς ἐποίησατο, τὴν δὲ ἡμᾶς μετερχόμενος οἰκονομίαν· ὅπη τε πρότερον ἐν συμβόλοις καὶ τύποις καὶ σχήμασιν ἀνθρωπομορφίς, ἢ ἄλλῃ τινὶ εἰδῇ, συγκαταβαίνων, ὥπται τοῖς τότε πατριάρχαις τε καὶ προφῆταις, εἰκόνας· τινὰς παρέχων τῶν θείων αὐτοῦ ἰδιωμάτων, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐν σαρκὶ οἰκονομίας. Οὐ φασὶ γάρ τινες τῶν τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ὑποκρινομένων, καὶ δοκούντων ἐν γνώσει πρῆχρειν τῶν λοιπῶν, εὐλογόν τινα τοιούτους καὶ τοσοῦτους κόπους ἀνωφελεῖς ὑπομένειν εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἢ καὶ Γαλιλαίᾳ, καὶ Σινῇ σεβασμίων καὶ θεοπροστίων τόπων· ὡς ἀποβαλλομένων ἤδη τὴν ἁγιασμόν, μᾶλλον δὲ μιανθέντων, ἀνθρώπων αἱρετικῶν καὶ διεφθαρμένων κατοίκων γενομένων ἐν αὐτοῖς· καὶ ὥς μὴ βελτιουμένων τῶν προσκυνοῦντων, τὸναντίον μάλιστα μενοῦν βλαπτομένων, καὶ τὴν μοναχικὸν κανόνα ἀπολλύντων, ἀδιανοήτων τε καὶ πολλὰ· καὶ ταῦτα οὐκ ἐντολῆς τινος εἰς τοῦτο καταναγκάζουσιν. Πρὸς οὖς καὶ ἡμᾶς καταλλήλως δεῖ τὴν ἀπολογίαν ποιήσασθαι, ἀποδεικνύντας αὐτοὺς λήρους καὶ συκοφάντας, καὶ πάντα πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς παρενείροντας· ἐχέτω δὲ ὁδε. Ἐγκοινοῦ-

τος Ἡσαῦ τῷ ἀδελφῷ Ἰακώβ, ὡς προτιμηθέντι παρὰ προσδοκίαν παρὰ τοῦ πατρὸς Ἰσαὰκ, φεύγων Ἰακώβ τὴν ἐπιβουλήν αὐτοῦ παραινεῖσι τῇ τῶν γονέων, κατῆλθεν εἰς Μεσοποταμίαν Συρίας, ἅμα δὲ καὶ ὡς ληψόμενος γυναῖκα ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ, τῶν Χαναανίων (α) πονηρῶν ὀφθέντων ἐνώπιον τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ρεβέκκας. Ἐν γοῦν τῷ καταβαίνειν, ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὄρκου, ἐπορεύθη, ἡλίου δύναντος, εἰς Χορβάν. Εὐρῶν δὲ τόπον ἐπιτήδειον, λαθὼν ἓνα τῶν λίθων, καὶ προσκεφαλίσας χρυσάμενος, ὑπνωσεν αὐτόν. Ἐν ᾧ καὶ καθ' ὕπνον ὁρᾷ κλίμακα διέκουςαν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν, ἀγγέλους τε ἀνιόντας καὶ κατιόντας δι' αὐτῆς, τὴν δι' ἡμᾶς ἰσως οἰκονομίαν αὐτοῦ ἐμφαίνουσαν, καὶ τὴν τοῦ Ἰακώβ εἰς Μεσοποταμίαν κατάβασιν, καὶ ἐκ ταύτης ἀνάβασιν, ἀγγέλων αὐτῷ δηλονότι συναντιλαμβανομένων. Τί οὖν; ἐγερθεὶς Ἰακώβ ἐκ τοῦ ὕπνου, καὶ συμβαλὼν τὸ ὄραμα, ἐφοβήθη καὶ οἶλον μὲν Θεοῦ τὸν τόπον εἶναι ἀποφαίνεται· πύλιν δὲ οὐρανοῦ τὴν κλίμακα. Ὅτι δὲ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐκοιμήθη, καλεῖ οἶλον Θεοῦ, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν, «Ὅτι ἐστὶ Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν·» μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ ἐπειγομένου· (γρ. ἐπαρημέρου)· φησὶ γάρ· «Καὶ ἀνέστη Ἰακώβ τῷ πρωτῷ, καὶ ἔλασεν τὸν λίθον, ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην, καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς. Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, Οἶκος Θεοῦ. Καὶ Οὐλαμαοῖς ἦν ὄνομα τῇ πύλει τῇ πρότερον·». Ὅρ· οὐχ ἕτερον λίθον, οὐδὲ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ἔστησεν· ἀλλ' αὐτὸν, ἐφ' ὃν ὑπῆλθε, λαθὼν, ἔστησεν στήλην, καὶ Οἶκον Θεοῦ καλεῖ, ἔργῳ καὶ λόγῳ εἰς μνήμην ἄγων τοὺς θεωμέ- νους τῆς θείας ἐκείνης ἐμφῆς. Διηλοῖ δὲ σοι καὶ τὸ πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου, ὡς αὐτὸν τοῦτον μετωνόμασε, καὶ οὐχ ἕτερον. Τὰ

(α) Οὕτω γέγραπται ἐν τῇ αὐτογράφῳ τοῦ Παχωμίου κώδικι· (βλ. τῆς Μαρ- κίαν. βιβλιοθ. χειρογρ. Class. II. Cod. CV). Ἐν ἄλλῳ δὲ κώδικι μετὰ τὸ Χαναανίων, ἔπυνται καὶ τὰ ἐξῆς παράγραφα (ἐκ τινος σημειώματος· εἰς τὸ καί- μινον μεταφωτισθέντα). «Σημειῶσαι ταῦτα, καὶ κατὰ Ἰουδαίων καὶ εἰκονομά- χων. Εἰ γὰρ συγκατάβασις αἱ τότε θεωράσθαι, καὶ σιπητοὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἔγε- γόνισαν, συγκατάβασις ἄρα καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ, καὶ σιπητὴ ἡ τούτου εἰκὼν».

παρὰ πλήσια τοῖνυν ποιεῖ καὶ ἐκ Μεσοποταμίας ἐπαναστρέφων πρὸς
 τὴν πατρικὴν ἐστίν. Ἦδη γὰρ παρὰ τὸν χεῖμαρρον ἱακῶς γενόμενος
 (ἰσ. γρ. τῷ ἱακ. γενομένῳ), ἐπιφαίνεται αὐτῷ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος,
 ἀνδρὶ ἐουκῶς. καὶ τοῖ τὰ θεῖον ἀσχημάτιστον, πρὸς δὲ καὶ ἀνείδωτον,
 ὡς ἀσώματον, καὶ ἀπερίγραφτον, καὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατὰ
 φύσιν ἀύρατον. Ἀλλ' οὖν γε τῇ τῶν ὁρώντων δυνάμει συμμετριά-
 ζων ἑαυτὸν φαίνεται, ὡς καὶ νῦν, καὶ πρὸ τούτου τῷ Ἀβραάμ·
 οὐ κατὰ φαντασίαν, οὔτε μὴν κατὰ σώματος φθαρτὴν ιδιότητα,
 ἀλλὰ σαφῶς μὲν, καὶ ἐν τύπῳ σώματος, ἀγνωστος δὲ ὢν τῇ φύσει
 καὶ ιδιότητι. Εἰ γὰρ καὶ εἶδος Θεοῦ εἴρηται, ἀλλὰ καθὼς ἐφάνη,
 τύπους δὴ τινὰς προὑπογράφων τῆς μετὰ ταῦτα ἐν σαρκὶ ἐπι-
 φανείας· προσπαλαίει δ' ἐν ταῦθα τῷ ἱακῶς, καὶ θάρσος ἄμα
 ἐνθῆναι τούτῳ βουλόμενος, δειλιῶντι τὴν τοῦ ἀδελφοῦ συνάν-
 τησιν. Τί οὖν; μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ εἶδος, οὐκ ἠ-
 γνόησεν ἱακῶς τὸν αὐτῷ προσπαλαίσαντα· καὶ μάλιστα διὰ τὴν
 ἀντωνομασίαν. Διὸ καὶ εἰς μνήμην ἀληστον, εἶδος Θεοῦ καλεῖ
 τὸν τόπον. «Καὶ ἐκάλεσέ, φησιν, ἱακῶς τὸ ὄνομα τοῦ τόπου
 ἐκείνου, εἶδος Θεοῦ· εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσω-
 πον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ»· καὶ τοι προσέρηται, ὅτι ἀνατεί-
 λαντος τοῦ ἡλίου, παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. ἀλλ', ὡς ἔφην,
 αὐτὸν τὸν τόπον, εἶδος καλεῖ Θεοῦ καταχρηστικῶς. Ἐν γὰρ τῷ
 ὄρῳ τὸν τόπον, αὐτὸν τὸν ποτὲ αὐτόθι ὀφθέντα Θεὸν ἐδόκει ὄρῳ,
 ὡς ἐν εἰκόνι δηλονότι τὸ πρωτότυπον. Σκόπει δὲ ἐξ ἀμφοτέρων
 τῶν τῷ ἱακῶς πεπραγμένων τὸ σεπτὸν τοῦ τόπου πῶς καὶ εἰς
 τοῦξῃς δηλοῦται· οὐ γὰρ ὁ μὲν Οἶκος Θεοῦ, ὁ δὲ εἶδος [ἦν] ἐν αὐτῷ
 ἄμα τῷ ὀφθῆναι, (ἰσ. γρ. τῷ ὀφθῆναι ἄμα) τοῦ ὀνόματος συναπών-
 τος τῷ θεάματι, ἀλλὰ μένει καὶ μετὰ ταῦτα. Τούτο γὰρ βούλεται
 ἡ κλήσις· ὅτι καὶ ὁ Θεὸς προσμαρτυρεῖ λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, ὁ
 ἐφθῆς σοι ἐν τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἡλειψάς μοι ἐκεῖ σῆλην, καὶ ἤξω μοι
 εὐχὴν»· εἰ γὰρ Οἶκος Θεοῦ, καὶ εἶδος Θεοῦ, πάντως καὶ τόπος,
 καὶ σῆλη αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἡ παρθένος Μαρία, ὅτι οὐ πάντοτε γεννᾷ,
 διὰ τοῦτο οὐ Θεοτόκος· ἀλλὰ καὶ ἅπαξ γεννήσασα, ἔχει τὸ εἶναι

Θεοτόκος ἐκ τοῦ πράγματος· οὕτω καὶ οἶκος Θεοῦ αὕτη κατ' ἐξαίρετον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Τούτοις δ' ὅμοιον καὶ τὸ περὶ Μωϋσέως εἰρημένον. «Καὶ ἦλθεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ· ὥσθι δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ ἐκ τοῦ βράτου». δι' οὗ τοὺς λόγους δηλονότι ἐποικεῖτο ὁ Κύριος, ἢ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς καὶ Λόγος, καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ βουλῆς ἄγγελος. Ζητῆσαι δ' ἐπεσσι, πῶς ὄρος Θεοῦ προσηγόρευται πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐν αὐτῷ τῇ Μωϋσῃ, καὶ ἰδεῖν τὰ ἐξαίσιμα ἐκεῖνα θεήματα; Ὁρος Θεοῦ τοῦτο φησιν, οὐ κατὰ τὸν καιρὸν ὃν ἀρίστω, ἀλλὰ καθ' ὃν συνεγράφη ταῦτα. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὄντα, τοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργήματα αὐτοῦ· καὶ τούτων, τὰ μὲν ἐξόχως, ὡς ἅγια· τὰ δὲ ἀπλῶς, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἰθυήμενα καὶ ἐπικρατούμενα· τὰ δὲ μόνον, ὡς δημιουργήματα· καὶ κατὰ τοῦτο, τὰ μὲν αὐτοῦ, τὰ δὲ οὐκ αὐτοῦ, μέσως δὲ πως. Σκόπει δὲ καὶ πῶς οὐκ ἐν αὐτῷ τῷ εἶδει πάντοτε φαίνεται τοῖς θεράπουσιν αὐτοῦ ὁ Θεός· ἀλλὰ τούτῳ μὲν ἐν πυρὶ, ἐτέρῳ δὲ ἄλλως· ἐπεὶ συγκαταβάσεως, οὐ φύσεως ἡ ὕψις. «Ὡς δὲ εἶδε, φησί, Κύριος, ὅτι προάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν Κύριος ἐκ τοῦ βράτου, λέγων· Μωϋσῃ, Μωϋσῃ· ὁ δὲ εἶπε· Τί ἐστίν; Καὶ εἶπε· Μὴ ἐγγίσης ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν». Διὰ τὴν τῶν ὑποδημάτων ἀπόθεσιν (ἴσ. γρ. διὰ τῆς τ. ὑ. ἀποθέσεως) δηλοῦν βούλεται τὴν τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος· ἀνθρώπινον γὰρ τι παθὼν ὁ Μωϋσῆς, (οὐδὲ γὰρ πῶ τοιαῦτα τεθέσται), διανοήθη προσπελάσαι τῷ βάτῳ, καὶ περιεργότερον σκοπῆσαι· δι' ὃ καὶ ἀκούει ἃ ἀκούει, ἵνα γινῶ διὰ τοῦ τόπου οἷος ὁ ὀφθαλμός. Εἰ γὰρ ὁ τόπος ἅγιος διὰ τὸν ὀφθέντα, ἐννοεῖ μοι τὸν ὀφθέντα ποταπὸν [δεῖ] ὑπάρχειν. Περὶ τοῦ ὄρους τούτου καὶ μετὰ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξοδὸν φησί· «Καὶ ὥσθησαν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔφαγον καὶ ἔπιον». καὶ πάλιν «Καὶ ἀναστὰς Μωϋσῆς, καὶ Ἰησοῦς ὁ παρεστηκὼς αὐτῷ, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ». Ἀμέλει καὶ Δαυὶδ προτρέπεται, λέγων· «Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ· προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἕστησαν

οἱ πόδες αὐτοῦ». Ὅτι δὲ ἅγιοι καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τοιοῦτοι τόποι, ὁ αὐτὸς Προφήτης δηλοῖ, λέγων· «Τὸ ὄρος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος», ἦτοι διὰ παντός, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἅγιοι Παῖδες, μετὰ τὸ τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἀλωθῆναι, καὶ τὸν ῥεῖον Νεὼν ἀφανισθῆναι, καὶ αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθῆναι, ἔτι ἁγίαν καλοῦσι τὴν πόλιν. Φασὶ γὰρ ἐκ μέσου τῆς καμίνου. «Καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας κατὰ πάντα, ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἰερουσαλήμ». Οἷς καὶ τὸ ἱερὸν συνάδει Εὐαγγέλιον, τὰ περὶ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς σταυρώσεως διηγούμενον. Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος φησί. «Σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, περὶ τοῦ Θαβώριου ὑποφάσκων, ἐν ᾧ ἔδειξε τὴν δόξαν αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ. Καὶ πολλοὺς τῶν μετὰ ταῦτα ἁγίων ἰδοὺς ἂν τὰ αὐτὰ ἐμπεδοῦντας, οὐ μόνον τὸ Θαβώρ [ὡς] ἅγιον ὄρος δηλονότι προσκυνοῦντας, καὶ τὸν ζωοδόχον Τάφον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ἔνθα περιεπάτησεν ὁ Κύριος, καὶ ἐκάθησε· καὶ τοὶ ἀσεβῶν ἐπικρατούντων καὶ ἐπιχωριαζόντων τοῖς τόποις, ὡς καὶ νῦν. Καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ πρὸ τῆς χάριτος οἴκου Θεοῦ καὶ τόπους αὐτοῦ ταῦτα ὀνομάζειν εἴωθεν ἡ Γραφὴ ἔτι ἐν τύπῳ, πῶς οὐκ καὶ μετὰ ταῦτα; Μᾶλλον δὲ, εἰ σύμπασαι αἱ κατὰ τὸν κόσμον ἅγαι ἐκκλησίαι ταύτης ἀπολαύουσι τῆς τιμῆς παρὰ τῶν χριστιανῶν, τύποι καὶ παραδείγματα οὔσαι, εἴτε τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων, ἐφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ ἐδίδαξε, καὶ τέλος, δι' ἡμᾶς ἐσταυρώθη, ἀνέστη τε καὶ ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, εἴτε καὶ τῶν ἐπουρανίων, ἐν οἷς εἰσῆλθε, πόσης οἰεῖ ἀπολαύειν τῆς τιμῆς καὶ αἰδοῦς τὰ τυπούμενα; Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς οὐρανοῖς οὐκ ἐνδέχεται τινα ὅλως ἀνελθεῖν, καὶ προσκυνῆσαι· ἐν δὲ τῇ Ἰερουσαλήμ, οὐ πάντα, εὐκριθμήτους δέ τινας. Ἐξ ἀνάγκης οὖν τοὺς ἱεροὺς οἴκους ἀνά πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην κτίζομεν, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐν αὐτοῖς ἐπιτελοῦμεν, πάραδοθεῖσαν

ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐξ ἀνάμνησιν αὐτοῦ, μέχρις ἂν ἔλθῃ. Ἐπεὶ, εἴπερ ἐνδέχετο αὐτῷ συνεῖναι τῷ Χριστῷ σωματικῶς, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐν οἰφθήμεναι μέρει τῆς γῆς, οὐκ ἦν χρεία οὔτε ναῶν, οὔτε θυσιαῶν καὶ συμβόλων, ὥς οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι, ἀμέσως καὶ χωρὶς παραπετάσματος αὐτῷ συνευφραϊνόμενοις. Βίβη καὶ μάτην αὖν μέμφονται αἱ ἐμβρόντητοι τοὺς ἀπερχομένους εἰς προσκύνησιν καὶ ἱστορίαν τῶν σεβασμίων τόπων, τὴν εἰς Χριστὸν ἐνδεικνυμένους ἔρωτα, καὶ τὴν διάπυρρον πίστιν, ὥς τοσούτων ὑπερφρονοῦντας πόνων καὶ κινδύνων παντοδαπῶν, τῶν ἐν θαλάσῃ, λέγω, καὶ ξηρᾷ· καὶ τὸ ὑπόδειγμα σχεδόν. Ὁρῶμεν γάρ τινας πολλὰκις πᾶν οἰκείων [τινάς] ἀπολέσχοντας, καὶ εἰς ζώπυρον τῆς τούτων μῆμης εἰκόνας αὐτῶν προτιθεμένους, ἢ ἱμάτιον, ἢ ἕτερον τι τῶν αὐτοῦ, [γρ. αὐτῶν], καὶ εἰς τοὺς τάφους ἀπερχομένους, ἵνα μᾶλλον τὸν πόθον ἀνάψωνται. Οὐχ οὕτω γὰρ ἀκοῇ ἐντυποῦν οἶδε τὰ πράγματα, ὥς ὀρθαλμός· μᾶλλον δὲ, ἀκοῇ τυποῖ διὰ φαντασίας, ὀφθαλμός δὲ αἰσθητῶς ὁρᾷ τὰ ἐναντι αὐτοῦ· ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νῦν ζητουμένων· ἅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις καὶ σεπταῖς εἰκόσιν ἐγγεγραμμένα ὀρῶμεν, ἐκεῖσε ἀπερχόμενοι, ἐκτυπώτερόν τε καὶ τηλαυγῶς καθορῶμεν. Ὅταν οὖν ἐνδον τοῦ Ναοῦ τοῦ ζωοδόχου Τάφου γένωμαι, καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Τάφον, ὀλίγον δὲ τοῦτου διεστῶτα τὸν Κρανίου τόπον, καὶ μέσον αὐτῶν τὸν ἐνταφιασμὸν, Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμω συμπαραῖναι δοκῶ τῆς κηδεύουσιν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἁγίαν, λέγω, Σιών, αὐτῷ συνεστῇν (ἰσ. γρ. *συνεστιάσθαι*) τῷ Χριστῷ. Ὅταν δὲ ἐν Γεθσημανῇ, ἐν τῷ χεῖμαρρῳ τῶν Κέδρων, τῷ Χριστῷ συμπάσχειν καὶ συνεχέσθαι. Καὶ αὐτὸν ὁρῶ τὸν Πέτρον τὴν μάχαιραν ἔλκοντα, καὶ κατὰ τοῦ ἀνοσίου δούλου παίοντα. Ἀνερχόμενος δὲ τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρεος, τοὺς παῖδας ὁρῶ κλάδους κόπτοντας ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ὑποστυνόντας σὺν τοῖς ἱματίοις τῷ ἐπὶ πώλου καθεζομένῳ βασιλεῖ, καὶ πλῆθος ὅτι πλείονς ἤδη τοῦ λαοῦ τὴν ὑπώρειαν φθάνον μετὰ φοινίκων, τοὺς παῖδας ζηλοῦν, ἐφ' ᾧ τόπω μεθ' ἡμέρας ἐμελλοντοῦς τίτς αὐτῶν μεθ' ὧν παραγενέσθαι. Ὁρῶ τὸν προπάτορα

Ἀποὶδ φεύγοντα ἐκ προσώπου Ἀβεσσαλώμ μετὰ τῶν ἐταίρων, καὶ
 τὸν Σεμεὶ καταρῶμενον καὶ λιθάζοντα, [καὶ] τοιαῦτα πάσχοντα
 τὸν προφήτην καὶ βασιλέα, οἷά περ ὁ ἐκ τῆς ὁσφύος αὐτοῦ Βασι-
 λεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καθίσας, κατὰ
 τὰς Γραφάς, ἐμελλε μετὰ ταῦτα παθεῖν παρὰ τοῦ πρωτοτόκου
 αὐτοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ· ἀντὶ μὲν τοῦ Ἀβεσσαὺ υἱοῦ
 Σαρουίας, ἔχων τὸν Σίμωνα Ἰωνᾶ ἐπεκδικεῖν προθυμούμενον, καὶ
 ἐπιτιμώμενον τοῦ ἐγγειρήματος· ἀντὶ δὲ Σεμεὶ τοῦ ἐκ τῆς οἰκίας
 Βαούλ, τὸν Ἰούδαν, ἐκ τῶν Ἀρχιερέων ἐρχόμενον, καὶ δόλῳ προ-
 διδόντα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκρωνυχίᾳ φθίσας, ὁρῶ τὸν τύπον τῶν
 ποδῶν, καὶ αὐτὸν φαντάζομαι τὸν Χριστὸν ὄρῳ ἀναλαμβάνόμε-
 νον. Ἐν Βηθανίᾳ δὲ παραγινόμενος, ὁρῶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν συ-
 ναντῶσας Χριστῷ ἐξ Ἰερδάνου παραγενομένας, καὶ τὴν ἀφόρητον
 ἀσπὴν διηγούμενας, καὶ ἐπὶ τὸν τάφον προοδοποιούσας τοῦ ἀδελ-
 φοῦ. Καὶ τί μοι ἕκαστα καταλέγειν; Ὅπου γὰρ καὶ ἀκούων μελε-
 δούμενον, «Ἀκούσατε ὅρη καὶ βουνοὶ καὶ τὰ περὶ ὄρη τῆς Ἰου-
 δαίας», ἐξ ὧν ὁλος ἱμαντοῦ γίνονται καὶ ἐνθὲν μὲν τὴν Βηθλεὲμ,
 ἐντεῦθεν δὲ τῆς δυσόκου Πυχλὴν τὸν τάφον, ἐκείθεν δὲ τὸν Ἰβραθά,
 ἐναντίας ἀλλήλων διεκείμενα καθορῶ. Ὅταν δὲ ἐνωτισθῶ «Ἀράμω-
 μεν τοίνυν πρὸς τὴν Ἰερδάνην, δοκῶ συντρέχειν τοῖς προσκυνηταῖς,
 καὶ συγκαταβαίνειν εἰς Ἰεριχώ, καὶ κειθὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, διαμίσσου
 (ἰσ. γρ. διὰ μίσης τῆς ὁδοῦ θεωρῶν καὶ ἕτερα πλεῖστα θεάματα. Πῶς
 οὖν ἀναίθνη τῇ ἀληθείᾳ μέχονται, οἱ μηδὲν ὄφελος λέγοντες ἀπο-
 λαύειν τοὺς προσκυνοῦντας, καὶ ἐκαῖς παραγινόμενους δι' ἰσορίαν;
 Πῶς οὐκ ἴσοι τοῖς ἀτιμάζουσι τὰς ἱερὰς εἰκόνας, καὶ ἂν αὐτοὶ μὴ προ-
 σκυνοῦσι (ἰσ. προσκυνῶσι), καὶ ἄλλους ἐμποδίζουσιν (ἰσ. ἐμποδιζο-
 σιν), ἐπιτίλιν ἐναπομοργνύντες ταῖς ἀφελεστέραις αὐτῶν ψυχαῖς; Ἀλλὰ
 τοῦτο πάντως πάσχουσιν ἐκ κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας· οὐ γὰρ
 ἐθέλουσι τίνα ταυτῶν βελτίονα ἰδεῖν. διὸ αὐτοὶ, μὴ θουλάμενοι ὑπερ-
 κινδυνεύειν Χριστοῦ, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύουσι. Τί γάρ, φασί,
 θέλετε ἰδεῖν Θεὸν ὑβρίζοντα, καὶ τόπους ὑπὸ αἰρετικῶν κρατου-
 μένους τε καὶ καταπαταμένους· ποῖον μοναχικὸν ἐκείας; ποῖα χρι-

στιχινική πολιτεία ; ὡσαυτί εἰλεγον. — Τί θέλετε ἰδεῖν Χριστόν ὑπὸ Ἰουδαίων πάσχοντα, καὶ τόπους δεσποτικῶ αἵματι φοινισσομένους, ἢ καὶ μαινομένους ; — μὴ δυνάμενοί τι νοῆσαι ὑψηλότερον ἐντεῦθεν μανθῶν μᾶλλον δεικνυμένων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων Χριστῷ, καὶ τῶν μὴ. Εἰ γὰρ τινες τῶν ἱερῶν τόπων ὀρώντες ὑπὸ αἵρετικῶν κρατούμενους, καὶ ὡς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τιμωμένους, τοὺς δὲ κρείττους ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, πρᾶσκόπτουσι, τί οὐκ ἂν ἐπαθεν, εἴπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐώρων ὑπὸ Ἰουδαίων δεσμευόμενον καὶ μαστιζόμενον ; Τάχα ὑπὸ πολλῆς ἂν τῆς ἀπιστίας καὶ ψυχρότητος συνεσταύρωσαν, ἀρνησάμενοι. Μὴ γὰρ ἀνθρώπους καὶ πολιτείαν θέλομεν ἰδεῖν, ἐκείσε ἐπιδημοῦντες ; Τόπους ἀπλῶς. Μὴ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι καὶ οἱ τόποι μετεβάλλοντο τὰ ἔτη ; Οὐχί (γρ. οὐχ οἱ) αὐτοὶ χθῆς, καὶ σήμερον, μέχρις αἰῶνος ; οὐχὶ γινώσκω τῆς αὐτῶν ἀγιότητος ἡ εὐωδία ; Σοὶ μὲν βέβηλοι δοκοῦσι καὶ ἀνοφελεῖς, καὶ τοῖς κατὰ σὲ ὀλιγοπίστοις, ἢ καὶ ἀπίστοις· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς ἔχουσι πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Ποία μέμψις τῇ τοῦ Θεοῦ κιβωτῷ, ὅτι ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων δορυδλωτοῦς ἐγένετο ; ἢ ποῖος ἐπίλος, ὅτι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαυὶδ ἀνέτεθη ; οὐχὶ καὶ οὕτως τοὺς βαρβάρους πληξάσα, εἰς θαῦμα κεκίνηκε ; μᾶλλον δὲ, ποία τῷ Σταυρῷ ἀτιμία ; τὰ θυσία παρόντι ; ἐπηκολοθήσεν ; οὐχὶ τοὺς ἀγχιμαλωτῆσάντας ἀγχιμαλώτους εἴληφε διὰ τῶν σημείων ; Ἄρα εἴπερ, συγχωρήσει Θεοῦ, ἀγίας εἰκόνας εἶδες ὑπὸ ἀπίστων καταπατούμενας, καὶ βίβλους ἱερὰς ὑπὸ ληστῶν καὶ πολεμίων ἀπεμπλουμένας, βδελυκτάς διὰ τοῦτο ἐνομίσω ; (γρ. ἐκόμισας). Καὶ πῶς οὐχ ὁμογνώμων, τάχα δὲ καὶ ὁμότροπος κατὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις καὶ ἔχθροῖς τοῦ Σταυροῦ ; Βελτίωσιν ζητεῖς παρὰ τῶν προσκυνητῶν ; καὶ δεῖξον τὴν σεαυτοῦ, καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ναῷ εὐχόμενος καὶ διωδασκόμενος. Μὴ (δεῖν) θέλεις θαύματα ποιοῦντας ; ἔχουσιν ἀποκεκείμενον τὸν μισθὸν ἐν οὐρανοῖς, ὃν αὐτοὶ οὐχ ὀρέσκει γὰρ ἄλλοις ὁ Θεὸς ἐκπλαθεῖσθαι τοῦ κόπου αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ τις τοῦ ἀγαθοῦ ποτε σκοποῦ διήμαρτεν, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν μετατρέχει. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος ὁρῶν ἐκπλιον αὐτῷ τὸν

σύμπλουον ποντιζόμενον, τῆς ἐμπορίας ἀφίσταται. Ἄλλ' ἔ-
 τροπάρια ψάλλουσι, καὶ κανόνας ρυθμίζουσι, καὶ τερτίσμα-
 λίζουσι ποικίλα, λιγυρὰ καὶ θελκτικῇ τῇ φωνῇ; Καὶ
 ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐκ διαλείμματος εἰς λόγος πρὸς Θεόν, ἔ-
 ὧδῃς, ἐν στεναγμῷ ἀλαλήτῳ· εἰκὸς γὰρ καὶ στενα-
 σθαι τοὺς τοιοῦτους, ἀλλοτρίαν καὶ ἀήθη πορευομέ-
 των τυχόντων ἀνθρώπων ἀπανθρώπως ὀνειδιζόμε-
 στιζομένους ἐνίοτε. «Θέλω γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἵ-
 γους ἐν τῷ νοί, ἢ μυρίους ἐν γλώττῃ· ἡ γὰρ θλίψις νῆψι.
 ἀνθρώπον παρασκευάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησὶ· «Κύριε,
 ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου». Οὐ δέεται ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ποικιλοφω-
 νίας, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, καὶ τοῦ πάντοτε πρὸς αὐτὸν τῷ
 νοερῷ ὁμματι ἐνατενίζειν. Οἶδε γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἐκφωνῆσαι ἡμᾶς,
 ὃν χρεῖαν ἔχομεν. Ἐπεὶ καὶ Μωυσέως σιωπῶντος ἀκούει (α), τῶν
 ἐχθρῶν καταδιωκόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀδιαφορεῖς, τοῦτο πάντως
 καὶ ἐνταῦθα πείσονται καταμένοντες· ἡ μέλιττα γὰρ οὐ περ ἀν-
 ἀπέλθῃ, μέλι ποιεῖ· οὐ δῆπου καὶ ὁ κηφὴν. Τὸ δὲ ψυχρότατον
 αὐτῶν συμπέρασμα, ὅτι ἐκεῖνος, φησὶ, διὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἀπο-
 δημεῖ· ἐγὼ δὲ τὴν ὑποταγὴν ἐκπληρῶ». Καὶ τοι οὐ πάντοτε καλὴ
 ἡ ὑποταγή, εἴμῃ κατὰ Θεὸν γένοιτο· πολλάκις γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ
 ὑποταγῇ εὐρίσκεται τις τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ εἰς
 προσκύνησιν ἀπερχόμενος, οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, ἀλλὰ τὸ
 τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, οὐ σὸν τὸ διακρί-
 νειν τὰ ἀλλότρια· ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν συνείδησιν θεῶν ἔχειν
 κριτὴν, ἢν, ὅπερ πράττει, μετὰ συνέσεως γίγνοιτο, ὥστε ἀρέσκειν
 Θεῷ. Τί οὖν, φησιν, ἡμεῖς οἱ μὴ ἀπερχόμενοι εἰς ἱεροσόλυμα, κο-
 λαζόμεθα; Οὐ δῆτα, εἴπερ τοὺς ἀπερχομένους ἀποδεχόμεθα· αὐ-
 γὰρ ἐπιταγὴ τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀρετὴ. ἵνα δῆπου καὶ τὸ πάρε-
 νεύειν, δῶρόν ἐστι πρὸς Θεόν, οὐ φόρος· εὐάρεστον [μὲν], ποι-
 ούμενον μὴ ποιούμενον δὲ διὰ τὰς παντοδαπὰς ἀνάγκας, ἀνέχ-

(α) Ἀπὸ τὸ ἀτλ' 60 ἔς· πρὸς με; (ὅτε γράσσεται ἐν τῷ περιφύτῳ).

κλητον. Καὶ 72 - ἡ Ἀδιαβηνή.	Καβάτιλας.	114
κηρύττοντες, ὡς ἐν τῇ	Καλλοῦδη Προσκυνητέρ.	120
θήσει τὸ Εὐαγγέλιον, 7. - ὁ Ἱερο-	Καντακουζηνὸς ὁ αὐτοκρ.	111
τὴν ἐντολήν, ἀλλὰ συγγ.	Καπιτωλίνα.	42, 62
ποιοῦντας τὴν ἀρετὴν ἀποστ.	Καππάδοκις.	3, 4, 16, 18
ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τιμῶν μὲν τὴν	Κασσιανός.	88
μὲν τοι τοὺς ἐναρέτους ἐπαίρει, 10.	Κλήμης ὁ Στρωματ.	66
ἀλλ' ὡς τὸ κατὰ δύναμιν συνεισενεγκέναι, 13	Κοσμάς ὁ ὁμογρ.	98
φριν· ἐπεὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα	Κοσμιωτάτη.	20
παντὸς κατὰ νοῦν τὸ, « Ἀχρεῖοι δούλοι τοῦ	Κυριακός.	88
ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν » μὴ ἔχειν δὲ τὴν εἰπὴν	κτὴ ἡμέρα.	58
ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ θεῖον		10, 39
κολάζειν τε καὶ κατακρίνειν. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις ἐκτελέσει	Ἱεροσολ. 69, 71, 76, 110-	92
θανεῖν, καὶ τοῦτο πεπειθήκαμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ	Ἱεράς. 70, 74 - δ	106
οὕτως ἰσόβροπον ταῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐεργεσίαις.		94
φησιν, ἐστὲ σεσωσμένοι. Προσέχειν δὲ, μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν		84
ρᾶν τὰς θείας ἐντολάς, ἐπεὶ οὐ τὰς ἐντολάς ποιοῦμεν διὰ τὴν		103
ἀρετὴν, ἀλλ' αὐτὴν διὰ τὰς ἐντολάς. Παράδεισος γὰρ τὰ θεῖα		93
προστάγματα, φραγμὸς αἱ ἀρεταί, κλεις δὲ καὶ θύρα ἡ νῆψις.		85
Ὅταν οὖν πρόκειται ἡμῖν παραβῆναι τὴν ἐντολήν διὰ τὴν ἀρετὴν,		
ἐατέον τὴν οἰανδήποτε ἀρετὴν, καὶ ἐκπληρωτέον τὴν ἐντολήν.		
εἰ μὴ Θεῷ τὴν ἀρετὴν ἐπηγγειλάμεθα. Τότε γὰρ ἀμφοτέρω χρόνῳ		
ἐκπληροῦν· τὸ μὲν, ὡς θεῖον ἐπίταγμα, τὸ δὲ, ὡς ἰδιαν ὑπόσχεσιν.		
Ἐδεῖ, γάρ φησι, [καὶ] τοῦτο ποιεῖν, καὶ αὐτὸ μὴ ἀφίεναι. Καὶ γὰρ		
βασιλεὺς θνητοῦ πάντως ἐπίταγμα παραβαίνοντες, κολαζόμεθα·		
καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσιν μὲ ἀποδιδόντες, παιδεύομεθα καὶ		
μάρτυρες ἐπὶ τούτοις πολλοί. Ἡμεῖς δὲ μέχρι τοῦδε τὸν λόγον		
στήσωμεν, τὸ ὀφειλόμενον, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἀποτίσαντες.		

σύμπλουν ποντιζόμενον, τῆς ἐμπορίας ἀφίσταται. Ἄλλ' ὅτι οὐ τροπάρια ψάλλουσι, καὶ κανόνας ῥυθμίζουσι, καὶ τερετίσματα μελίζουσι ποικίλα, λιγυρὰ καὶ θελκτικῇ τῇ φωνῇ; Καὶ τί τοῦτο; ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐκ διαλείμματος εἰς λόγος πρὸς Θεόν, εἰ καὶ ἄνευ ᾠδῆς, ἐν στεναγμῷ ἀλαλήτω· εἰκὸς γὰρ καὶ στεναγμοῖς χρῆσθαι τοὺς τοιούτους, ἀλλοτρίαν καὶ ἀήθη πορευομένους, καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων ἀπανθρώπως ὀνειδιζομένους, ἢ καὶ μαστιζομένους ἐνίοτε. «Θέλω γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, πέντε λόγους ἐν τῷ νοῦ, ἢ μυρίου ἐν γλώττῃ»· ἡ γὰρ θλίψις νήφειν τὸν ἀνθρώπον παρασκευάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησὶ· «Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου». Οὐ δέσται ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ποικιλοφωνίας, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, καὶ τοῦ πάντοτε πρὸς αὐτὸν τῷ νοερῷ ὁματι ἐνατενίζειν. Οἶδε γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἐκφωνῆσαι ἡμᾶς, ὧν χρεῖαν ἔχομεν. Ἐπεὶ καὶ Μωυσέως σιωπῶντος ἀκούει (αἱ), τῶν ἐχθρῶν καταδιωκόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀδιαφοροῦσι, τοῦτο πάντως καὶ ἐνταῦθα πείσονται καταμέναντες· ἡ μέλιττα γὰρ οὐ περ ἂν ἀπέλθῃ, μέλι ποιεῖ· οὐ δῆπου καὶ ὁ κηφὴν. Τὸ δὲ ψυχρότατον αὐτῶν συμπέρασμα, ὅτι ἐκεῖνος, φησὶ, διὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἀπεδημίτ' ἐγὼ δὲ τὴν ὑποταγὴν ἐκπληρῶν. Καὶ τοι οὐ πάντοτε καλὴ ἡ ὑποταγὴ, εἴμῃ κατὰ Θεὸν γένοιτο· πολλάκις γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ὑποταγῇ εὐρίσκεται τις τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ εἰς προσκύνησιν ἀπερχόμενος, οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, οὐ σὸν τὸ διακρίνειν τὰ ἀλλότρια· ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν συνειδήσιν δέον ἔχειν κριτὴν, ἢν, ὅπερ πράττει, μετὰ συνέσεως γίγνεται, ὥστε ἀρέσκειν Θεῷ. Τί οὖν, φησιν, ἡμεῖς οἱ μὴ ἀπερχόμενοι εἰς ἱεροσόλυμα, κολαζόμεθα; Οὐ δῆτα, εἴπερ τοὺς ἀπερχομένους ἀποδεχόμεθα· οὐ γὰρ ἐπιταγὴ τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀρετὴ. Ὡς δῆπου καὶ τὸ παρθενεύειν, δῶρόν ἐστι πρὸς Θεόν, οὐ φόρος· εὐάρεστον [μὲν], ποιούμενον· μὴ ποιούμενον δὲ διὰ τὰς παντοδαπὰς ἀνάγκας, ἀνέγ-

(α) Ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ 60 ἔς πρὸς με 30 (ὅθεν γράφεται ἐν τῷ παραφάσματι).

κλητον. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ταλανίζει μὲν ἑαυτὸν, εἶπερ μὴ κηρύσσοι, ὡς ἐντολὴν ἔχων· μισθὸν δὲ ἐκδέχεται, εἶπερ ἀδάπανον θήσει τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς μὴ ἔχων ἐν τούτῳ καταναγκάζουσιν τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ συγχωροῦσαν. Διὰ τοῦτο δεῖ, μήτε τοὺς ποιῶντας τὴν ἀρετὴν ἀποστρέφεσθαι τοὺς μὴ ποιῶντας, μήτε τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τιμᾶν μὲν τὴν ἀρετὴν, ὡς ἀγίαν καὶ θείαν· μὴ μὲν τοι τοὺς ἐναρέτους ἐπαίρεσθαι, ὡς δὴθεν μέγα τι ποιῶντας, ἀλλ' ὡς τὸ κατὰ δύναμιν συνεισενγκόντας, Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφειν· ἐπεὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθά τι ποιεῖν· ἔχειν τε διαπαντός κατὰ νοῦν τὸ, «Ἀχρεῖοι δούλοι ἐσμέν, καὶ ὁ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν»· μὴ ἔχειν δὲ τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ἐλεεῖν καὶ δικαιοῦν, κολάζειν τε καὶ κατακρίνειν. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις ἐνεδέχeto ἀποθανεῖν, καὶ τοῦτο πεποιήκαμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὐδ' οὕτως ἰσοῦρόπον ταῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐεργεσίαις. «Χάριτι γὰρ, φησιν, ἔστε σεσωσμένοι». Προσέχειν δὲ, μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν παρορᾶν τὰς θείας ἐντολάς, ἐπεὶ οὐ τὰς ἐντολάς ποιούμεν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' αὐτὴν διὰ τὰς ἐντολάς. Παράδεισος γὰρ τὰ θεῖα προστάγματα, φραγμὸς αἱ ἀρεταί, κλείς δὲ καὶ θύρα ἡ νῆψις. Ὅταν οὖν πρόκηται ἡμῖν παραδοῆναι τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἑατέον τὴν οἰανδήποτε ἀρετὴν, καὶ ἐκπληρωτέον τὴν ἐντολήν· εἰ μὴ Θεῷ τὴν ἀρετὴν ἐπηγγειλάμεθα. Τότε γὰρ ἀμφοτέρω χρόνῳ ἐκπληροῦν· τὸ μὲν, ὡς θεῖον ἐπίταγμα, τὸ δὲ, ὡς ἴδιον ὑπόσχεσιν. Ἐδεῖ, γάρ φησι, [καὶ] τοῦτο ποιεῖν, κακεῖνο μὴ ἀφίεναι. Καὶ γὰρ βασιλέως θνητοῦ πάντως ἐπίταγμα παραβαίνοντες, κολαζόμεθα· καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσιν μὲ ἀποδιδόντες, παιδευόμεθα· καὶ μάρτυρες ἐπὶ τούτοις πολλοί. Ἡμεῖς δὲ μέχρι τούτου τὸν λόγον στήσωμεν, τὸ ὀφειλόμενον, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἀποτίσαντες.

Οἱ κατὰ τὰς ἐκδόσεις διορθωθέντες σύγγραφοι.

Ἀμμώνιος Σελ. 78.—Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Σελ. 11—36. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολ. Συνόδου Σ. 101.—Ἐπιφάνιος Σ. 60. Εὐσέβιος Σ. 68, 71. Θεοδώρητος Σ. 90. 117. — Θεοφάνης ὁ Ταυρομεν. Σ. 107. Ἠλίας Ἱεροσολύμ. Σ. 102. — Ἰουστίνος ὁ μάρτυς Σ. 64. Καντακουζηνός. Σ. 113. — Κεδρηνός. Σ. 85.—Παχώμιος Σ. 142.—Σωζόμενος. Σ. 67. 77.—Χρυσόστομος. Σ. 52.

ΠΙΝΑΞ.

Ἀγγλικὴ πολιτεία.	Σελ. 13	Βάπτισμα ἐν Ἱερδάνῃ.	76
Ἄγιον φῶς.	105, 122	Βασιλείς ὁ Μίγας.	75
Ἀδαμάντιος.	97	Βασίλισσά.	5, 20
Ἀδριανὸς αὐτοκράτωρ.	62	Βεσσαλίγγιος.	47, 75, 121
Ἀθανάσιος ὁ Ἱεροσολύμων.	132	Βηθλεὴμ.	64, 82, 136
Αἰλία.	40	Βιθλιοθήκαι ἐν Ἱεροσολ. — ἐν τῇ Σαβ.	
Αἰρετικῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως συνάξεις οὐ παράδοξοι.	138	Λαύρ.—ἐν Κωνσταντινουπόλει. 65, 132	
Ἀκριθὸς εἰς.	215	Γαλινοδοχὴ ἡ Περσίς.	94
Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμ. Σ. 65—ὁ μοναχός.	62	Γεράσιμος Ἱερδανίτης.	92
Ἀλέξιος ὁ δόσις.	115	Γολγοθᾶς	69, 110
Ἀμμώνιος ἀδελφ.	78	Γραφαί.	35
Ἀναστασιος ὁ Πέρσης.	96	Γρηγόριος ὁ Νεζ. 76. — ὁ Νύσσης	
Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολύμ.	96	77. — ὁ Ἀκραγαντίνος.	98
Ἀνδρόνικος ὁ δόσις.	92	Δαμασκηνός.	94
Ἀνθίμος ὁ Ἱεροσολύμ.	132	Δανιὴλ ὁ Ἐφέσου.	109
Ἀντίοχος ἀδελφ.	95	Δαπάνη εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων.	127
Ἀντωνίου ἀποδείξεις τῶν Ἱεροσολύμων 111.— Ἄλλου ἀνωνύμου περιγραφή τῆς ἁγίας γῆς ἀνέκδοτος.	120	Δισπόνορος.	23
Ἀρκαύλαρος.	97	Δημόσια ἐχτήματα.	18
Ἀρμένιοι πυρπολοῦσι τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.	130	Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμ.	73, 115, 138
Ἀρσένιος ὁ Καισαρείας.	114	Δυσχωρία.	16
Αὔγουστινος	116, 134	Εὐτικῶν ἀμφιβολίαὶ περὶ τοῦ ἁγίου Τάφου.	117
Ἀφροδίτης καὶ Διὸς εἰδωλον.	62	Δωρόθεος Παλαιστινός.	95
		Ἐγινάρδου πλάνη.	102
		Ἐγκαινία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.	73
		Ἐκκλησία.	57

Ἑλένη ἡ ἁγία. 72 - Ἡ Ἀδιαβηνή.	Καβάλας.	114
(Πρόλογ.).	Καλλοῦδη Προσκυνητάρ.	120
Ἐλευθέριος Ἀντιοχείας. 104	Καντακουζηνὸς ὁ αὐτοκρ.	111
Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου. 80. - Ὁ Ἱερο-	Καπιτωλίνα.	42,62
σολυμίτης. 110	Καππάδοκες.	3,4,16,18
Εὐάγριος. 81	Κασσιανός.	88
Εὐαγγελικὴ πολιτεία. 13	Κλήμης ὁ Στρωματ.	66
Εὐδοκία ἡ τοῦ αὐτοκρ. Θεοδοσίου. 88	Κοσμᾶς ὁ ὁμολογ.	98
- ἡ Ὁνωρίχου. 91	Κοσμιωτάτη.	20
Εὐθύμιος ὁ μέγας. 92	Κυριακός.	88
Εὐκτήριος οἶκος ἐν Ἱερουσαλήμ. 57	Κυριακὴ ἡμέρα.	58
Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου. 67 - Ὁ Νικο-	Κύριος.	10,39
μηδαίης. 75 - Ὁ πρεσβύτερος. 85	Κύριλλος ὁ Ἱεροσολ. 69,71,76,110-	
Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλον. 108	ὁ Σκυθοπολίτ.	92
Εὐστόχιον. 85	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. 70,74 - ὁ	
Εὐτροπία. 74	Μονομάχος.	106
Ἐφραίμ ὁ Ἱεροσολύμων. 132	Λεόντιος ὁ Νεαπολεως.	94
Ἠλίας ὁ Ἱεροσολύμων. 101	Λίθος τοῦ θαύου Μνήματος.	84
Ἡράκλειος αὐτοκρ. 96	Μακάριος Ἀντιοχείας	103
Ἠσύχιος ὁ Ἱεροσολύμων. 95	Μαρία ἡ ὁσία.	93
Θεογόνιος ὁ Νικαίας. 75	Μάρκελλα.	81,85
Θεοδοσίος ὁ αὐτοκρ. 85 - ὁ Κοινο-	Μάρκος.	87
διάρχης. 91	Μαρτῖριον.	71
Θεοδώρητος ὁ Κύρου. 89	Μελάναι αἱ ὁσάι.	85
Θεόδωρος. 86 - ὁ Σταυδίτης 98 - ὁ	Μελίτων.	65
Γραπτός. 100	Μιχαὴλ ὁ Σύγκελος. 100 - ὁ Παφλα-	
Θεόκτιστος. 91	γόν.	106
Θεοφάνης ὁ Γραπτός. 100 - ὁ Ταυ-	Μολίνος.	12,47,69
ρομανίας. 106	Μουχέμιος.	12,47,105
Θεοφάνεια. 82	Μόσχος.	95
Θρόνος τοῦ ἀδελφοθείου Ιακώβου. 72	Μουραδιώβου Ὁδοιπορικόν.	120
Ἰάκωβος ὁ ἀδελφοθεύς. 58	Νάρμισσος.	64
Ἰγγοβλφος. 106	Νικήτας, βασιλικός.	103
Ιεθεός. 39	Νικόλαος ὁ Μυρίων.	115
Ἱεροσδλυμα. 39	Νορέβου Ὁδοιπορικ.	120
Ἱεροσολυμανὸν Ὁδοιπορικόν. 75	Ὁδοιπορικὰ διαφόρων.	97,120
Ἱερουσαλήμ. 39	Οἰκουμένη B. Σύνοδ.	76
Ἱερώνυμος. 81	Ὅλατμ.	105
Ἰλαρίων ὁ μέγας. 80	Ὁμάρ.	97,113
Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ. 92	Πατὴρ πατέρων.	21
Ἰουστίνος ὁ μέγας. 64	Παλλάδιος.	87

Παχώμιος ὁ μοναχός.	114,141	Συντυχία.	22
Πάβλα.	86	Σχολεῖον ἐν Ἱερουσαλήμ.	132
Πελαγία ἡ ὁσία.	86	Σωζόμενος.	19
Περδικας ὁ Ἐπίσκοπος.	110	Σωτήρια σύμβολα.	5,22
Πέτρος ὁ ἐκ Γαλατίας.	79	Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσ. 93,96.—Ὁ Γράκι.	
Περφόριος ὁ Γάλλος.	87	κός.	85
Προσκυνηταὶ τῶν Ἱεροσολ. ἐπὶ τοῦ		Τέλειοι.	2,14
πρώτου αἰῶνος.	60	Τερίδιονθοι.	75
Ρουστικιανή.	94	Ἰπερῶνον.	53
Σάββας ὁ ἡγιασμ.	92	Ἰψηλὴ πολιτεία.	1,12
Σαλαδίνος.	108	Φαρισαῖοι τιμῶσι τοὺς τάφους τῶν	
Σαλῆμ.	39	δικαίων.	60
Σαρακηνοί.	104	Φθόνος.	26
Σιμωνὴ πολιτεία.	15	Φιλέρωμος.	88
Σιγαφρίδης ὁ Μουγουντ.	106	Φιλοσοφία.	15
Σιδών.	40,107	Φιρμιλιανός.	67
Εὐεὺη τοῦ Σολομωνταίου ναοῦ.	93	Φωκῆς.	108
Στόλος πρὸς τὴν προοδαθεὶς ἡμασσι.		Χαίρειν ἐν Κυρίῳ.	22
γῶθη ὁ Κύριος.	85	Χαρίτων.	92
Σταυροφόροι.	107	Χριστιανικαὶ συνάξεις ἐν ταῖς μαρ-	
Συμεὼν ὁ Ἱεροσολ. 105.—Ὁ Θεσσαλο-		τυρίοις	14,20
νικεύς.	86	Χρῦσανθος ὁ Ἱεροσολ. 120,132.—ὁ	
Συμειώνης.	79	Καμαράσης.	120
Σύνεδοι ἐν Ἱεροσολύμοις.	73,75,96,	Χρυσόστομος.	52,57,86
100,114,115		Ὠριγένης.	66

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 13. στίχ. 3 γρ. οὐρανοφάντωρ. — Σ. 16. ς. 26. ἱτέρων. — Σ. 20. ς. 19. καὶ οὐ. — Σ. 30. ς. 21. Ψαλμ. λη, 9. — Σ. 35. ς. 28. ἀναστάσεις. — Σ. 40. ς. 14. αἰέποτα. — Σ. 43. ς. 18. ἀγίαν. Σ. 53. ς. 6. ἄλπισαν. ς. 18. γράφ. §. 66. Σ. 56. ς. 32. ἡ ἀνωτέρα. — ς. 26. καὶ δὴ καὶ Θεοδώρ. — Σ. 58. ς. 9. ἰδδομάδες. — Σ. 62. ς. 29. ὅτι. — Σ. 66. ς. 5. γρ. σελ. 323. — Σ. 69. ς. 18. γρ. σελ. 337. — Σ. 90. ς. 28. ἐξάλ. τὴν ἐνα καὶ Σ. 92. ς. 2. — Καππάδοκος καὶ. Σ. 96. ς. 16. τῷ. — Σ. 120. ς. 27. Ingolst. Σ. 123. ς. 29. πατὴρ καὶ ἀδελ. Σ. 139 ς. 29. — ταῖς.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ:

Σελ. ζ. σίχ. θ. γρ. επικίνδυνον—σίχ. 19. ἐξάλειψον τὸν ἕνα τῶν δύο καὶ—Σ. 13. σχ. 20 (μετὰ τὸ τῶν ἐν τοῦ λῶν, πρόσθετος). Καὶ πολὺ πρὸ τούτων ὁ θαυμασὸς Ὀριγένης τὸν ἀσκητικὸν βίον διαγράφει, λέγων· «ὅ,τι (ισ. γρ. Καί τι) γινόμενον ἀσκητικὸν (ἄλλ. τοῖς ἀσκηταῖς). Πολλάκις γὰρ, παρακειμένου τοῦ γῆμαι, τῷ (γρ. καὶ) μὴ ἔχειν πρᾶγμα (ισ. γρ. πρᾶγματα), ἐπανισταμένης τῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, αἰρεῖται τις οὐ καταχρησάσθαι τῇ τοῦ γαμεῖν ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ταλαιπωρεῖν καὶ κάμνειν, ὑποπιέζων τὸ σῶμα νηστείας, καὶ δουλαγωγῶν αὐτὸ ἀποχαῖς τοιῶνδε βρωμάτων = (οἷον κρεάτων, κτλ. ὡς ἐν ταῖς ἀνάκασιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁρισμέναις νηστεαῖς) καὶ παντὶ τρόπῳ τῷ πνεύματι τὰς πράξεις (ισ. γρ. ὁρέξεις) τοῦ σώματος θανατοῦν» (Ὁμίλ. ιθ, εἰς Ἱερμ. σελ. 193. Hucl.) — Σ. 23. σσχ. 17. (μετὰ τὸ χαρὰ κτηρίῳ). Οὕτω καὶ ὁ θεσπίσιος Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἶπε «τὴν (τοῦ Χριστοῦ) δευτέραν σωτήριον ἔλυσιν» (λόγ. η. σελ. 300. Ρώμ. 1630). — Σ. 40. σσχ. 31 (μετὰ τὸ σελ. 835, πρόσθετος) βλ. καὶ Chateaubriand Itinér. T. 2. p. 260. — Σ. 41. σσχ. 24 (μετὰ τὸ ἀπιστίαν). Ὅθεν καὶ ὁ ἱερὸς Βασίλειος ὁ Σιλευκεῖας (λόγ. λη.) «τὸ ταῖχος τῆς καλουμένης Αἰλίας φκοδόμενος Ἀἴλιος Τίτιος (γρ. Ἀδριανὸς) ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομηθέντος ναοῦ» (πρὸλ. Ἐπιφάν. π. Μίτρ.). — Σ. 42. σσχ. 19 (μετὰ τὸ αἰῶνα). Ἐλεγον δὲ σπανίως καὶ τὸ ἱβνικὸν Αἰλίας εἶς «Τὸν τῆς Αἰλίων ἐπισκοπον — οἱ τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὶ τῆς Παλαιστίνης ἡγούμενον οὐκ ἴσους» (Κύριλ. Ἀλεξ. ἐπιστ. ιδ. ἴδε καὶ ἐν τοῖς Πρόκλου Κωνσ. συγγράμ. σελ. 661). Ἄλλ' ὡσαύτως, καὶ μάλα συνήθως ἔλεγον αὐτοὺς καὶ Ἱεροσολυμίτας, ὡς ἄλλοι τε δηλοῦσι, καὶ Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζηνὸς (βλ. ἔμπρ. σελ. 76.), καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς Νύσσης (ἐπισθ. ἐπισ. Α. σελ. 3, καὶ 17). — Σ. 46. σίχ. 14 (μετὰ τὸ ἐπιστ. ιζ. πρόσθετος) ἴδε καὶ ἐπισ. 150 ad Hedibiam. T. 1. p. 1227. — Σ. 48. σ. 28 (μετὰ τὸ κτλ.) ἴδε καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. σθ. (ἡ β. κατὰ τὴν Εὐγην. ἐκδ. ἐν Θεοδωρήτ. τόμ. α. σελ. 40). Σ. 58. σχ. 3 (εἰς τὸ Συναγωγῇ σημείωσις). Κεῖται καὶ παρ' Ὀριγένης (εἰς Ἱερμ. Ὁμίλ. δ. σελ. 71. Η.) τὸ Συναγωγὴ ἀντὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴλου, ἢ ναοῦ, τὸ δ' Ἐκκλησίᾳ ἀντὶ τοῦ συναξίς, ἄθροισμα πιστῶν· «Ὅτε ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων, προπέμψαντες τοὺς μάρτυρας, ἀρχόμεθα ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία μὴ ἐκθηκομένη» (ισ. γρ. στυγὴ καὶ κομπομένη, κτλ. ὁ δὲ μακάριος Ἱερώνυμος μεταφράζει... *tristes ad Ecclesiam revertebantur omnis erat multitudo lugentium*· ὡσανεὶ ἔγραψεν Ὀριγένης, λελυπημένοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανήρχοντο· πάντα τὴν πληθὺς ὀρηνούντων). — Σ. 60. σσχ. 33. ὡς καί. — Σ. 64. στ. 15 (μετὰ τὸ αὐτόθι, σημείωσις). Καὶ ἄλλο παρόμοιον θαῦμα τοῦ πολλὰ παρὰ δόξαν πεποιεηκότος (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱστ. σ. 9) Ναρκίσσου μνημονεύει ὁ Κεδρηνὸς (τόμ. α. σελ. 256) «Νάρκισσος, ἐν τῷ βαπτίζειν ἐλαίου τοῦ χρίσματος λειψάντος, ἐκέλευεν ὕδωρ ἐν τῷ κρατῆρι ἐληθῆναι, καὶ οὕτω (ισ. γρ. τοῦτο) προσευξάμενος, εἰς ἕλαιον μετέβα-

οὐ πόδες αὐτοῦ». Ὅτι δὲ ἅγιοι καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τοιοῦτοι τόποι, ὁ αὐτὸς Προφήτης δηλοῖ, λέγων· «Τὸ ὄρος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος», ἦτοι διὰ παντός, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἅγιοι Παιδες, μετὰ τὸ τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἀλωθῆναι, καὶ τὸν Θεῖον Νεὼν ἀφανισθῆναι, καὶ αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθῆναι, ἔτι ἁγίαν καλοῦσι τὴν πόλιν. Φασὶ γὰρ ἐκ μέσου τῆς καμίνου. «Καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας κατὰ πάντα, ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἰερουσαλήμ». Οἷς καὶ τὸ ἱερὸν συνάδει Εὐαγγέλιον, τὰ περὶ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς σταυρώσεως διηγούμενον. Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος φησί. «Σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, περὶ τοῦ Θεωρίου ὑποφάσκων, ἐν ᾧ ἔδειξε τὴν δόξαν αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ. Καὶ πολλοὺς τῶν μετὰ ταῦτα ἁγίων ἴδοις ἂν τὰ αὐτὰ ἐμπεδοῦντας, οὐ μόνον τὸ Θεῶρ [ὡς] ἅγιον ὄρος δηλονότι προσκυνούντας, καὶ τὸν ζωοδόχον Τάφον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐνθα περιεπάτησεν ὁ Κύριος, καὶ ἐκάθησε· καὶ τοὶ ἀσεβῶν ἐπικρατούντων καὶ ἐπιχωριαζόντων τοῖς τόποις, ὡς καὶ νῦν. Καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ πρὸ τῆς χάριτος οἴκους Θεοῦ καὶ τόπους αὐτοῦ ταῦτα ὀνομάζειν εἴωθεν ἡ Γραφὴ ἔτι ἐν τύπῳ, πῶς οὐ καὶ μετὰ ταῦτα; Μᾶλλον δὲ, εἰ σύμπασαι αἱ κατὰ τὸν κόσμον ἅγιοι ἐκκλησίαι ταύτης ἀπολαύουσι τῆς τιμῆς παρὰ τῶν χριστιανῶν, τύποι καὶ παραδείγματα οὔσαι, εἴτε τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων, ἐφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ ἐδίδασκε, καὶ τέλος, δι' ἡμᾶς ἐσταυρώθη, ἀνέστη τε καὶ ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, εἴτε καὶ τῶν ἐπουρανίων, ἐν οἷς εἰσῆλθε, πόσης οἶει ἀπολαβεῖν τῆς τιμῆς καὶ αἰδοῦς τὰ τυπούμενα; Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς οὐρανοῖς οὐκ ἐνδέχεται τινα ὀλως ἀνελθεῖν, καὶ προσκυνῆσαι ἐν δὲ τῇ Ἰερουσαλήμ, οὐ πάντα, εὐχριθμήτους δέ τινας. Ἐξ ἀνάγκης οὖν τοὺς ἱερῶς οἴκους ἀνά πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην κτίζομεν, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐν αὐτοῖς ἐπιτελοῦμεν, παρὰδοθεῖσαν

ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ, μέχρις ἂν ἔλθῃ. Ἐπεὶ, εἴπερ ἐνεδέχετο αὐτῷ συνεῖναι τῷ Χριστῷ σωματικῶς, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐν οἰφθήμεναι μέρει τῆς γῆς, οὐκ ἦν χρεία οὔτε ναῶν, οὔτε θυσιῶν καὶ συμβόλων, ὥς οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι, ἀμέσως καὶ χωρὶς παραπετάσματος αὐτῷ συνευφραϊνόμενοις. Εἰκὴ καὶ μάτην οὖν μέμφονται αἱ ἐμβρόντητοι τοὺς ἀπερχομένους εἰς προσκύνησιν καὶ ἱστορίαν τῶν σεβασμίων τόπων, τὴν εἰς Χριστὸν ἐνδεικνυμένους ἔρωτα, καὶ τὴν διάπυρον πίστιν, ὥς τοσούτων ὑπερφροσούντας πόνων καὶ κινδύνων παντοδαπῶν, τῶν ἐν θαλάσῃ, λέγω, καὶ ξηρᾷ· καὶ τὸ ὑπόδειγμα σχεδόν. Ὁρώμεν γάρ τινας πολλὰκις πᾶν οἰκείων [τινάς] ἀπολέσαντας, καὶ εἰς ζώπυρον τῆς τούτων μνημῆς εἰκόνας αὐτῶν προτιθεμένους, ἢ ἱμάτιον, ἢ ἕτερον τι τῶν αὐτοῦ, [γρ. αὐτῶν], καὶ εἰς τοὺς τάφους ἀπερχομένους, ἵνα μᾶλλον τὸν πόθον ἀνάψωνται. Οὐχ οὕτω γὰρ ἀκοῇ ἐντυποῦν οἶδε τὰ πράγματα, ὥς ὀφθαλμός· μᾶλλον δὲ, ἀκοῇ τυποῖ διὰ φαντασίας, ὀφθαλμός δὲ αἰσθητῶς ὁρᾷ τὰ ἐναντι αὐτοῦ· ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νῦν ζητουμένων· ἅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις καὶ σεπταῖς εἰκόσιν ἐγγεγραμμένα ὁρώμεν, ἐκεῖσε ἀπερχόμενοι, ἐκτυπώτερόν τε καὶ τηλαυγῶς καθορώμεν. Ὅταν οὖν ἐνδον τοῦ Ναοῦ τοῦ ζωοδόχου Τάφου γένωμαι, καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Τάφον, ἀλίγον δὲ τοῦτου διεστώτα τὸν Κρανίου τόπον, καὶ μέσον αὐτῶν τὸν ἐνταφιασμόν, Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμω συμπαρεῖναι δοκῶ τῆς κηδείουσι. Ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἁγίαν, λέγω, Σιών, αὐτῷ συνεστῇν (ἰσ. γρ. *συνεστιάσθαι*) τῷ Χριστῷ. Ὅταν δὲ ἐν Γεθσημανῇ, ἐν τῷ χεϊμάρρῳ τῶν Κέδρων, τῷ Χριστῷ συμπάσχειν καὶ συνεύχεσθαι. Καὶ αὐτὸν ὁρῶ τὸν Πέτρον τὴν μάχαιραν ἔλκοντα, καὶ κατὰ τοῦ ἀνοσίου δούλου παίοντα. Ἀνερχόμενος δὲ τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρος, τοὺς παῖδας ὁρῶ κλάδους κόπτοντας ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ὑποφωγόντας σὺν τοῖς ἱματίοις τῷ ἐπὶ πώλῳ καθεζομένῳ βασιλεῖ, καὶ πληθὺς ὅτι πλείον ἤδη τοῦ λαοῦ τὴν ὑπώρειαν φθάνον μετὰ φοινίκων, τοὺς παῖδας ζηλοῦν, ἐφ' ᾧ τόπω. μεθ' ἡμέρας ἔμελλον ἴσως τινὲς αὐτῶν μεθ' ὀπλῶν παραγενέσθαι. Ὁρῶ τὸν προπάτορα

Δαυὶδ φεύγοντα ἐκ προσώπου Ἀβессαλώμ μετὰ τῶν ἐταίρων, καὶ
 τὸν Σεμεὶ καταρῶμενον καὶ λιθάζοντα, [καὶ] τοιαῦτα πάσχοντα
 τὸν προφήτην καὶ βασιλέα, οἷά περ ὁ ἐκ τῆς ὁσφύς· αὐτοῦ Βασι-
 λεὺς τῶν βασιλεύοντων, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καθήσας, κατὰ
 τὰς Γραφάς, ἐμελλε μετὰ ταῦτα παθεῖν παρὰ τοῦ πρωτοτόκου
 αὐτοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ ἐν αὐτῷ τόπῳ ἀντὶ μὲν τοῦ Ἀβессα υἱοῦ
 Ζαρουίας, ἔχων τὸν Σίμωνα Ἰωνᾶ ἐπεκδικεῖν προθυμώμενον, καὶ
 ἐπιτιμώμενον τοῦ ἐγγειρήματος· ἀντὶ δὲ Σεμεὶ τοῦ ἐκ τῆς οἰκίας
 Βαούλ, τὸν Ἰούδαν, ἐκ τῶν Ἀρχιερέων ἐρχόμενον, καὶ δόλῳ προ-
 διδόντα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκρωνυχίᾳ φθίσας, ὁρῶ τὸν τύπον τῶν
 ποδῶν, καὶ αὐτὸν φαντάζομαι τὸν Χριστὸν ὁρᾶν ἀναλαμβάνον-
 τον. Ἐν Βηθανίᾳ δὲ πεπραγνόμενος, ὁρῶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν συ-
 κωνώσας Χριστῷ ἐξ Ἰορδάνου παραγενομένην, καὶ τὴν ἀφόρητον
 λώπην διηγούμενας, καὶ ἐπὶ τὸν τάφον προοδοποιούσας τοῦ ἀδελ-
 φοῦ. Καὶ τί μοι ἕκαστα καταλέγειν; Ὅπου γὰρ καὶ ἀκούων μελε-
 δούμενον, εἰκούσατε ὅρη καὶ βουνὰ καὶ τὰ περὶ χώρα τῆς Ἰου-
 δαίας, ἐξ ὧς ὁλος ἑμαυτοῦ γίνομαι· καὶ ἔνθεν μὲν τὴν Βηθλεὲμ,
 ἔνθεν δὲ τῆς δυσόκου Ἐρχλὴ τὸν τάφον, ἐκείθεν δὲ τὸν Ἐφραθᾶ,
 ἐναντίαν ἀλλήλων διακείμενα καθορῶ. Ὅταν δὲ ἐνωτισθῶ «Δράμω-
 μεν τοῖνυν πρὸς τὴν Ἰορδάνην», δοκῶ συντρέχειν τοῖς προσκυνηταῖς,
 καὶ συγκαταβαίνειν εἰς Ἰεριχώ, καθεῖσθαι ἐπὶ τὸν ποταμὸν, διαμέσου
 (ἰσ. γρ. διὰ *μίσσης* τῆς ὁδοῦ θεωρῶν καὶ ἕτερα πλεῖστα θεάματα. Πῶς
 οὖν ἀναίθνη τῇ ἀληθείᾳ μάχονται, οἱ μηδὲν ὄφελος λέγοντες ἀπο-
 λαύειν τοὺς προσκυνοῦντας, καὶ ἐκείσε παρχινομένους δι' ἰσορίαν;
 Πῶς οὐκ ἴσοι τοῖς ἀτιμάζουσι τὰς ἱερὰς εἰκόνας, κἄν αὐτοὶ μὴ προ-
 σκυνοῦσι (ἰσ. *προσκυνῶσι*), κἄν ἄλλους ἐμποδίζουσιν (ἰσ. *ἐμποδιζώ-
 σιν*), ἀπερίαν ἐναπομоргνύντες ταῖς ἀφελές-εραῖς αὐτῶν ψυχαῖς; Ἀλλὰ
 τοῦτο πάντως πάσχουσιν ἐκ κενυδοξίας καὶ ὑπερηφανίας· οὐ γὰρ
 ἐθέλουσι τινα ἑαυτῶν θελήματα ἰδεῖν. Διὸ αὐτοὶ, μὴ βουλημένοι ὑπερ-
 κινδυνεύειν Χριστοῦ, καὶ τοὺς βουλημένους κωλύουσι. Τί γάρ, φασί,
 θέλετε ἰδεῖν Θεὸν ὑβρίζοντα, καὶ τόπως ὑπὸ αἰρετικῶν κρατου-
 μένους τε καὶ καταπατασμένους· ποῖον μοναχικὸν ἐκείσε; ποῖα χρῆ-

στρατιανή πολιτεία; Ὡς αὖτε εἰλεγον· — Τί θέλετε ἰδεῖν Χριστὸν ὑπὸ Ἰουδαίων πάσχοντα, καὶ τόπους δεσποτικῶ αἵματι φοινισσαμένους, ἢ καὶ μαινομένους; — μὴ δυνάμενοι τι νοῆσαι ὑψηλότερον· ἐντεῦθεν μενεῦν μᾶλλον δεικνυμένων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων Χριστῷ, καὶ τῶν μὴ. Εἰ γὰρ τινες τῶν ἱερῶν τόπων ὀρῶντες ὑπὸ αἵρετικῶν κρατούμενους, καὶ ὡς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τιμωμένους, τούτους δὲ κρείττους ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, προσκόπτουσι, τί οὐκ ἂν ἐπαθεν, εἴπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐώρων ὑπὸ Ἰουδαίων δεσπομένον καὶ μαστιζόμενον; Τάχα ὑπὸ πολλῆς ἂν τῆς ἀπιστίας καὶ ψυχρότητος συνεσταύρωσαν, ἀρνησάμενοι. Μὴ γὰρ ἀνθρώπους καὶ πολιτείας θέλομεν ἰδεῖν, ἐκείσε ἐπιδημούντες; Τόπους ἀπλῶς. Μὴ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι καὶ οἱ τόποι μετεβάλλοντο τὰ ἔτη; Οὐχὶ (γρ. οὐχ οἱ) αὐτοὶ χθές, καὶ σήμερον, μέχρις αἰῶνος; οὐχὶ γινώσκωμεν τῆς αὐτῶν ἀγιότητος ἢ εὐωδίας; Σοὶ μὲν βέβηλοι δοκοῦσι καὶ ἀνοφελεῖς, καὶ τοῖς κατὰ σὲ ὀλιγοπίστοις, ἢ καὶ ἀπίστοις· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς ἔχουσι πίστιν ὡς κόκκον σιναπίως. Ποία μέμψις τῇ τοῦ Θεοῦ κρινωτῇ, ὅτι ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων δορυδάλωτος ἐγένετο; ἢ ποῖος ἐπίλος, ὅτι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαυὶδ ἀνετέθη; οὐχὶ καὶ οὕτως τοὺς βαρβάρους πληξασα, εἰς θαῦμα κεκίνηκε; μᾶλλον δὲ, ποία τῷ Σταυρῷ ἀτιμία; τὰ θμυσία παρόντι, ἐπικηλορόθησεν; οὐχὶ τοὺς ἀίχμαλωτευσαντας αἰχμαλώτους εἴληψε διὰ τῶν σημείων; Ἄρα εἴπερ, συγχωρήσει Θεοῦ, ἀγίας εἰκόνας εἶδες ὑπὸ ἀπίστων καταπατομένας, καὶ βίβλους ἱερὰς ὑπὸ ληστῶν καὶ πολεμίων ἀπεμπωλουμένας, βδελυκτάς διὰ τοῦτο ἐνομίστω; (γρ. ἐνόμισαε). Καὶ πῶς οὐχ ὁμογενῶμων, τάχα δὲ καὶ ὁμότροπος κατὰ τοῦτο τοῖς παλαιαῖς καὶ ἔχθροις τοῦ Σταυροῦ; Βεβλήωσιν ζητῆς παρὰ τῶν προσκυνητῶν; καὶ δεῖξον τὴν σεαυτοῦ, καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ναῷ εὐχόμενος καὶ διδασκόμενος. Μὴ ἰδεῖν θέλεις θαύματα ποιοῦντας; ἔχουσιν ἀποκεῖσθαι τὸν μισθὸν ἐν οὐρανοῖς, ὃν αὐτοὶ οὐχ ἔραβον· οὐ γὰρ ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ κόπου αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ τις τοῦ ἀγαθοῦ ποτε σκοποῦ διήμαρτεν, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν χερσάμενος. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος ὁρῶν ἐκκρίπτει αὐτὰς τὸν

σύμπλουν ποντιζόμενον, τῆς ἐμπορίας ἀφίσταται. Ἄλλ' ὅτι οὐ τροπάρια ψάλλουσι, καὶ κανόνας ῥυθμίζουσι, καὶ τερετίσματα μελίζουσι ποικίλα, λιγυρὰ καὶ θελκτικῇ τῇ φωνῇ; Καὶ τί τοῦτο; ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐκ διαλείμματος εἰς λόγος πρὸς Θεόν, εἰ καὶ ἄνευ ᾠδῆς, ἐν στεναγμῷ ἀλαλήτω· εἰκὸς γάρ καὶ στεναγμοῖς χρῆσθαι τοὺς τοιούτους, ἀλλοτρίαν καὶ ἀήθη πορευόμενους, καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων ἀπανθρώπως ὀνειδιζομένους, ἢ καὶ μαστιζομένους ἐνίοτε. «Θέλω γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, πέντε λόγους ἐν τῷ νοῖ, ἢ μυρίου ἐν γλώττῃ»· ἡ γὰρ θλίψις νήφει τὸν ἀνθρώπον παρασκευάζει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησὶ· «Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου». Οὐ δέσεται ὁ Θεὸς ἐξ ἡμῶν ποικιλοφωνίας, ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, καὶ τοῦ πάντοτε πρὸς αὐτὸν τῷ νοερῷ ὁμιᾶτι ἐνατενίζειν. Οἶδε γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἐκφωνῆσαι ἡμᾶς, ὧν χρεῖαν ἔχομεν. Ἐπεὶ καὶ Μωυσέως σιωπᾶντος ἀκούει (α), τῶν ἐχθρῶν καταδιωκόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀδιαφοροῦσι, τοῦτο πάντως καὶ ἐντάθθα πείσσονται καταμένοντες· ἡ μέλιττα γὰρ οὐ περ ἂν ἀπέλθῃ, μέλι ποιεῖ· οὐ δῆπου καὶ ὁ κηφὴν. Τὸ δὲ ψυχρότατον αὐτῶν συμπέρασμα, «ὅτι ἐκεῖνος, φησὶ, διὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἀποδημιεῖ· ἐγὼ δὲ τὴν ὑποταγὴν ἐκπληρῶ». Καὶ τοι οὐ πάντοτε καλὴ ἡ ὑποταγή, εἴμῃ κατὰ Θεὸν γένοιτο· πολλάκις γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ὑποταγῇ εὐρίσκεται τις τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληρῶν. Ὁ δὲ εἰς προσκύνῃσιν ἀπερχόμενος, οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ τὸ ἴδιον θέλημα ἐκπληροῖ, οὐ σὺν τῷ διακρίνειν τὰ ἀλλότρια· ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν συνειδήσιν δέον ἔχειν κριτὴν, ἐν' ᾧ περ πράττει, μετὰ συνέσεως γίγνεται, ὥστε ἀρέσκειν Θεῷ. Τί οὖν, φησιν, ἡμεῖς οἱ μὴ ἀπερχόμενοι εἰς ἱεροσόλυμα, κολαζόμεθα; Οὐ δῆτα, εἴπερ τοὺς ἀπερχομένους ἀποδεχόμεθα· οὐ γὰρ ἐπιταγὴ τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀρετὴ. Ἐς δῆπου καὶ τὸ πᾶρθενεύειν, ὁδὸν ἐστὶ πρὸς Θεόν, οὐ φόρος· εὐάρεστον [μὲν], ποιούμενον· μὴ ποιούμενον δὲ διὰ τὰς παστοδικὰς ἀνάγκας, ἀνέγ-

(α) Ἀπὸ τὸ ἐπ' ἑορῆς πρὸς μεσημέριον γράφεται ἐν τῇ παραστάσει.

κλητον. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ταλανίζει μὲν ἑαυτὸν, εἶπερ μὴ κηρύσσοι, ὡς ἐντολὴν ἔχων· μισθὸν δὲ ἐκδέχεται, εἶπερ ἀδάπανον θήσει τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς μὴ ἔχων ἐν τούτῳ καταναγκάζουσιν τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ συγχωροῦσαν. Διὰ τοῦτο δεῖ, μήτε τοὺς ποιῶντας τὴν ἀρετὴν ἀποστρέφεισθαι τοὺς μὴ ποιῶντας, μήτε τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τιμᾶν μὲν τὴν ἀρετὴν, ὡς ἀγίαν καὶ θείαν· μὴ μὲν τοι τοὺς ἐναρέτους ἐπαίρεισθαι, ὡς δὴθεν μέγα τι ποιῶντας, ἀλλ' ὡς τὸ κατὰ δύναμιν συνεισενγκόντας, Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφειν· ἐπεὶ καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθά τι ποιεῖν· ἔχειν τε διαπαντὸς κατὰ νοῦν τὸ, «Ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν, καὶ ὁ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν»· μὴ ἔχειν δὲ τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ἐλεεῖν καὶ δικαιοῦν, κολάζειν τε καὶ κατακρίνειν. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις ἐνεδέχeto ἀποθανεῖν, καὶ τοῦτο πεποιήκαμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὐδ' οὕτως ἰσοῤῥοπον ταῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐεργεσίαις. «Χάριτι γὰρ, φησιν, ἐστὲ σεσωσμένοι». Προσέχειν δὲ, μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν παρορᾶν τὰς θείας ἐντολάς, ἐπεὶ οὐ τὰς ἐντολάς ποιούμεν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' αὐτὴν διὰ τὰς ἐντολάς. Παραδείσος γὰρ τὰ θεῖα προστάγματα, φραγμὸς αἱ ἀρεταί, κλεις δὲ καὶ θύρα ἡ νῆψις. Ὅταν οὖν πρόκηται ἡμῖν παραδοῖναι τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν ἀρετὴν, ἑατέον τὴν οἰανδήποτε ἀρετὴν, καὶ ἐκπληρωτέον τὴν ἐντολὴν· εἰ μὴ Θεῷ τὴν ἀρετὴν ἐπηγγειλάμεθα. Τότε γὰρ ἀμφοτέρα χρὴ ἐκπληροῦν· τὸ μὲν, ὡς θεῖον ἐπίταγμα, τὸ δὲ, ὡς ἰδίαν ὑπόσχεσιν. Ἐδδει, γὰρ φησι, [καὶ] τοῦτο ποιεῖν, καὶ αὐτὸ μὴ ἀφίεναι. Καὶ γὰρ βασιλεὺς θνητοῦ πάντως ἐπίταγμα παραβαίνοντες, κολαζόμεθα· καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόσχεσιν μὲ ἀποδιδόντες, παιδευόμεθα· καὶ μάρτυρες ἐπὶ τούτοις πολλοί. Ἡμεῖς δὲ μέχρι τούτου τὸν λόγον στήσωμεν, τὸ ὀφειλόμενον, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἀποτίσαντες.

Οἱ κατὰ τὰς ἐκδόσεις διορθωθέντες συγγραφεῖς.

Ἀμμώνιος Σελ. 78.—Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Σελ. 11—36. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἱεροσολ. Συνόδου Σ. 101.—Ἐπιφάνιος Σ. 60. Εὐσέβιος Σ. 68, 71. Θεοδώρητος Σ. 90. 117. — Θεοφάνης ὁ Ταυρομεν. Σ. 107. Ἠλίας Ἱεροσολύμ. Σ. 102. — Ἰουστίνος ὁ μάρτυς Σ. 64. Καντακουζηνός. Σ. 113. — Κεδρηνός. Σ. 85.—Παχώμιος Σ. 142.—Σωζόμενος. Σ. 67. 77. — Χρυσόστομος. Σ. 52.

ΠΙΝΑΞ.

Ἀγγλικὴ πολιτεία.	Σελ. 13	Βίπτισμα ἐν Ἱερδάνη.	76
Ἅγιον φῶς.	105, 122	Βασιλείος ὁ Μέγας.	75
Ἀδαμάντιος.	97	Βασίλισσα.	5, 20
Ἀδριανὸς αὐτοκράτωρ.	62	Βεσσαλίγγιος.	47, 75, 121
Ἀθανάσιος ὁ Ἱεροσολύμων.	132	Βηθλέμ.	64, 82, 136
Ἀλία.	40	Βιβλιοθήκῃ ἐν Ἱεροσολ. — ἐν τῇ Σαβ.	
Αἰρετικῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως		Ἀπύρ.—ἐν Κωνσταντινουπόλει.	65, 132
συνάξεις οὐ παράδοχοι.	128	Γαλιλδοῦχ ἡ Περσίς.	94
Ἀκριθὴς εἰς.	215	Γερφάμιος Ἱερδανίτης.	92
Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμ. Σ. 85—ὁ μο- ναχός.	62	Γολγοθᾶς.	69, 110
Ἀλέξιος ὁ ὁσιος.	115	Γραφαί.	35
Ἀμμώνιος ἀββᾶς.	78	Γρηγόριος ὁ Νεζ. 76. — ὁ Νύσσης	
Ἀναστασιος ὁ Πέρσης.	96	77. — ὁ Ἀκραγαντίνος.	98
Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολύμ.	96	Δαμασκηνός.	94
Ἀνδρόνικος ὁ ὁσιος.	92	Δανιὴλ ὁ Ἐφέσου.	169
Ἀνθίμος ὁ Ἱεροσολύμ.	132	Δεπάνη εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων	
Ἀντίοχος ἀββᾶς.	95	τόπων.	127
Ἀνωνύμου ἀποδείξεις τῶν Ἱεροσολύ- μων 111.— ἄλλου ἀνωνύμου περι- γραφή τῆς ἀγίας γῆς ἀνέκδοτος.	120	Δεσπόουτος.	33
Ἀρκεῦλος.	97	Δημάσια ὀχήματα.	18
Ἀρμένιοι πυρπολοῦσι τὸν ναὸν τῆς		Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμ.	73, 115, 138
Ἀναστάσεως.	130	Δυσχωρία.	16
Ἀρσένιος ὁ Καισαρείας.	114	Εὐτικῶν ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἁγίου	
Αὐγουστίνος	116, 134	Τάφου.	117
Ἀφροδίτης καὶ Διὸς εἰδωλον.	62	Δωρόθεος Παλαιστίνος.	95
		Ἐγινάρδου πλάνη.	102
		Ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.	73
		Ἐκκλησία.	57

Ἑλένη ἡ ἁγία. 72 - Ἡ Ἀδιαβηνή.	Καβάλας.	114
(Προλόγ.).	Καλλοῦδη Προσκυνητάρ.	120
Ἐλευθέριος Ἀντιοχείας.	104 Καντακουζηνὸς ὁ αὐτοκρ.	111
Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου. 80. - Ὁ Ἱερο-	Καπιτωλίνα.	42,62
σολυμίτης.	110 Καππάδοκις.	3,4,16,18
Εὐάγγελος.	81 Κασσιανός.	88
Εὐαγγελικὴ πολιτεία.	13 Κλήμης ὁ Στρωματ.	66
Εὐδοκία ἡ τοῦ αὐτοκρ. Θεοδοσίου. 88	Κοσμᾶς ὁ ὁμολογ.	98
- ἡ Ὁνωρίχου.	91 Κοσμιωτάτη.	20
Εὐθύμιος ὁ μέγας.	92 Κυριακός.	88
Εὐκτήριος οἶκος ἐν Ἱερουσαλήμ.	57 Κυριακὴ ἡμέρα.	58
Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου. 67 - Ὁ Νικο-	Κύριος.	10,39
μηδαίης. 75 - Ὁ πρεσβύτερος.	85 Κύριλλος ὁ Ἱεροσολ. 69,71,76,110-	
Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλον.	108 ὁ Σκυθοπολίτ.	92
Εὐστόχιον.	85 Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. 70,74 - ὁ	
Εὐτροπία.	74 Μονομάχος.	106
Ἐφραίμ ὁ Ἱεροσολύμων.	132 Λεόντιος ὁ Νεαπολεως.	94
Ἡλίας ὁ Ἱεροσολύμων.	101 Λίθος τοῦ θείου Μνήματος.	84
Ἡράκλειος αὐτοκρ.	96 Μακάριος Ἀντιοχείας	103
Ἡσύχιος ὁ Ἱεροσολύμων.	95 Μαρία ἡ δαία.	93
Θεογόνιος ὁ Νικαίας.	75 Μάρκελλα.	81,85
Θεοδόσιος ὁ αὐτοκρ. 85 - ὁ Κοινο-	Μάρκος.	87
διάρχης.	91 Μαρτὶριον.	71
Θεοδώρητος ὁ Κύρου.	89 Μαλάναι αἱ δαίαι.	85
Θεόδωρος. 86 - ὁ Σταυδίτης 98 - ὁ	Μελίτων.	65
Γραπτός.	100 Μιχαὴλ ὁ Σύγκελος. 100 - ὁ Παφλα-	
Θεόκτιστος.	91 γών.	106
Θεοφάνης ὁ Γραπτός. 100 - ὁ Ταυ-	Μολίνιος.	12,47,69
ρομανίας.	106 Μοσχέμιος.	12,47,105
Θεοφάνεια.	32 Μόσχος.	95
Θρόνος τοῦ ἀδελφοθίου ἱακώβου.	72 Μουραδιώβου Ὁδοιπορικόν.	120
Ἰάκωβος ὁ ἀδελφοθίος.	58 Νάρμισσος.	64
Ἰγροβλάφος.	106 Νικήτας, βασιλικός.	103
Ἰεζὺς.	39 Νικολας ὁ Μυρίων.	115
Ἱεροσδλυμα.	39 Νορίβου Ὁδοιπορικ.	120
Ἱεροσολυμιανὸν Ὁδοιπορικόν.	75 Ὁδοιπορικὰ διαφόρων.	97,120
Ἱεροσολάημ.	39 Οἰκουμένην B. Σύνοδ.	76
Ἱερώνυμος.	81 Ὀλαίμ.	105
Ἱλαρίων ὁ μέγας.	80 Ὁμάρ.	97,113
Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ.	92 Πατὴρ πατέρων.	21
Ἰουστίνος ὁ μέγας.	64 Παλλάδιος.	87

Παχόμιος ὁ μοναχός.	114,141	Συντυχία.	22
Πάλλα.	86	Σχολεῖον ἐν Ἱερουσαλήμ.	132
Πελαγία ἡ ὁσία.	86	Σωζόμενος.	19
Περδίκας ὁ ἑφίστιος.	110	Σωτήρια σύμβολα.	5,22
Πέτρος ὁ ἐκ Γαλιτίας.	79	Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσ. 93,96.—Ὁ Γράκι-	
Περφόριος ὁ Γάζης.	87	κός.	85
Προσκυνηταὶ τῶν Ἱεροσολ. ἐπὶ τοῦ		Τάλειοι.	2,14
πρώτου αἰῶνος.	60	Τερίδιθοι.	75
Ψευστικιστῆς.	94	Ἵπερῶν.	53
Σάββας ὁ ἡγιασμ.	92	Ἰψηλὴ πολιτεία.	1,12
Σαλαδίνος.	108	Φαρισαῖοι· τιμῶσι τοὺς τάφους τῶν	
Σαλήμ.	39	δικαίων.	60
Σαρακενοί.	104	Φθόνος.	28
Σιμὴ πολιτεία.	15	Φιλόρωμος.	88
Σιγφρίδης ὁ Μουγουντ.	106	Φιλοσοφία.	15
Σιών.	40,107	Φιρμιλιανός.	67
Σκοῦη τοῦ Σολομωνταίου ναοῦ.	93	Φωκᾶς.	108
Στύλος πρὸς ᾧ προσδεθεῖς ἡμαστί-		Χαίρειν ἐν Κυρίῳ.	22
γῶθι ὁ Κύριος.	85	Χαρίτων.	92
Σταυροφόροι.	107	Χριστιανικαὶ συνάξεις ἐν τοῖς μαρ-	
Συμεὼν ὁ Ἱεροσολ. 105.—Ὁ Θεσσαλο-		τυρίοις	14,20
νικεύς.	86	Χρόσανθος ὁ Ἱεροσολ. 120,132. — ὁ	
Συμεώνης.	79	Καμπαράσης.	120
Σύνοδοι ἐν Ἱεροσολύμοις.	73,75,96,	Χρυσόστομος.	52,57,86
	100,114,115	Ὠριγένης.	66

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σαλ. 13. στίχ. 3 γρ. οὐρανοφάντων. — Ξ. 16. ς. 26. ἱτέρων. — Ξ. 20. ς. 19. καὶ οὐ. — Ξ. 30. ς. 21. Παλμ. λη, 9. — Ξ. 35. ς. 28. ἀναστάσις. — Ξ. 40. ς. 14. αἰέποτε. — Ξ. 43. ς. 18. φρίαν. Ξ. 55. ς. 6. ἄλκων. ς. 18. γράφ. §. 06. Ξ. 56. ς. 32. ἡ ἀνωτέρα. — ς. 26. καὶ δὴ καὶ Θεοδώρ. — Ξ. 58. ς. 9. Ἰεδομάδες. — Ξ. 62. ς. 29. ὅτι. — Ξ. 66. ς. 5. γρ. σιλ. 323. — Ξ. 89. ς. 18. γρ. σιλ. 337. — Ξ. 90. ς. 28. ἔξελ. τὴν ἐνα καὶ Ξ. 92. ς. 2. — Καππαδόκος, καὶ. Ξ. 96. ς. 16. τῷ — Ξ. 120. ς. 27. Inguist. Ξ. 123. ς. 29. παῖδ. καὶ ἀδελ. Ξ. 139. ς. 29. — ταῖς.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Σελ. ζ. σίχ. 6. γρ. ἐπικίνδυνον—σίχ. 19. ἐξάλειψον τὸν ἕνα τῶν δύο καὶ—Σ. 13. σχ. 20 (μετὰ τὸ τῶν ἐν τοῦ ἁγίου, πρόσθεις). Καὶ πολλὰ πρὸ τούτων ὁ θαυμαστός ἡριγένης τὸν ἀσκητικὸν βίον διαγράφει, λέγων· ὁ, τι (ἰσ. γρ. Καὶ τι) γινόμενον ἀσκητικὸν (ἄλλ. τοῖς ἀσκηταῖς). Πολλάκις γὰρ, παρακειμένου τοῦ γῆμαι, τῷ (γρ. καὶ) μὴ ἔχον πρᾶγμα (ἰσ. γρ. πράγματα), ἐπανισταμένης τῆς σαρκὸς τῷ πνεύματι, αἰρεῖται· οὐ καταχρησάσθαι τῇ τοῦ γαμεῖν ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ταλαιπωρεῖν καὶ κάμνειν, ὑπωπιζέων τὸ σῶμα νηστείας, καὶ δουλαγωγῶν αὐτὸ ἀποχαῖς τοῦ ὠνδρε βρωμάτων· (ὄϊον κρεάτων, κτλ. ὡς ἐν ταῖς ἀνέκαθεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁρισμέναις νηστεαῖς) καὶ παντὶ τρόπῳ τῷ πνεύματι τὰς πράξεις (ἰσ. γρ. ὁρέξεις) τοῦ σώματος θανατοῦν· (Ὁμιλ. ἰδ. εἰς Ἱερεμ. σελ. 193. Ημετ.)—Σ. 23. στχ. 17. (μετὰ τὸ χαράκησι). Οὕτω καὶ ὁ θεοπρίσιος Πρόκλος δὲ Κωνσταντινουπόλεως εἶπε· καὶ τὴν (τοῦ Χριστοῦ) δευτέραν σωτήριον ἔλευσιν· (λόγ. η. σελ. 300. Ῥώμ. 1630).—Σ. 40. στχ. 31 (μετὰ τὸ σελ. 835, πρόσθεις) βλ. καὶ Chateaubriand Itinér. T. 2. p. 260.—Σ. 41. στχ. 24 (μετὰ τὸ ἀπιστίαν). Ὅθεν καὶ ὁ ἱερὸς Βασίλειος δὲ Σιλουαῖος (λόγ. λη.)· καὶ τὸ τεῖχος τῆς καλουμένης Αἰλίας ἐφκοδόμωσεν Αἴλιος Τίτος (γρ. Ἀδριανὸς) ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομηθέντος ναοῦ· (πρόβλ. Ἐπιφάν. π. Μίτρ.).—Σ. 42. στχ. 19 (μετὰ τὸ αἰῶνα). ἔλεγον δὲ σπανίως καὶ τὸ ἔθνικον Αἰλίας· καὶ τὸν τῆς Αἰλίων ἐπίσκοπον—οἱ τῆς Ἐκκλησίας θεομοὶ τῆς Παλαιστίνης ἡγουμένοι οὐκ ἴσασιν· (Κύριλ. Ἀλεξ. ἐπιστ. ἰδ. ἴδε καὶ ἐν τοῖς Πρόκλου Κωνσ. συγγράμ. σελ. 661). Ἀλλ' ὡσαύτως, καὶ μάλα συνήθως ἔλεγον αὐτοὺς καὶ Ἱεροσολυμίτας, ὡς ἄλλοι τε δηλοῦσι, καὶ Γρηγόρ. δὲ Ναζιανζηνὸς (βλ. ἐμπρ. σελ. 76.), καὶ αὐτὸς δὲ θεὸς Νύσσης (ὁπίσθ. ἐπιστ. Α. σελ. 3, καὶ 17).—Σ. 46. σίχ. 14 (μετὰ τὸ ἐπιστ. εἰς πρόσθεις) ἴδε καὶ ἐπιστ. 150 ad Hedibiam. T. 1. p. 1227.—Σ. 48. σ. 28 (μετὰ τὸ κτλ.) ἴδε καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. ὁδ. (ἡ β. κατὰ τὴν Εὐγην. ἐκδ. ἐν Θεοδώρητ. τόμ. ε. σελ. 40). Σ. 58. σχ. 3 (εἰς τὸ συνάγωγῇ σημειώσις). Κεῖται καὶ παρ' Ἠριγένει (εἰς Ἱερεμ. Ὁμιλ. δ. σελ. 71. Η.) τὸ συνάγωγῃ ἀντὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴλου, ἡ ναοῦ, τὸ δ' ἔκκλησιᾳ ἀντὶ τοῦ σῶματος, ἄθροισμα πιστῶν· καὶ ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων, προπέμφαντες τοὺς μάρτυρας, ἡρχομένη ἐπὶ τὰς συνάγωγας, καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία μὴ ἐκθηκομένη· (ἰσ. γρ. συγγῆ καὶ κοπτομένη, κτλ. ὁ δὲ μακάριος Ἱερώνυμος μεταφράζει... Iristes ad Ecclesiam revertebantur omnis erat multitudo Iugentium· ὥσαντι ἐγραψεν Ἠριγένης, λελυτημένοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανήρχον· πᾶσα ἦν πληθὺς θρηνοῦντων).—Σ. 60. στχ. 33. ὡς καὶ. —Σ. 64. στ. 15 (μετὰ τὸ αὐτόθι, σημειώσις). Καὶ ἄλλο παρόμοιον θαῦμα τοῦ πολλὰ παράδοξα πεποιηκότος (Εὐσέβ. Ἐκκλ. ἱστ. γ, 9) Ναρκίσσου μνημονεύει δὲ Κεδρηνὸς (τόμ. α. σελ. 256)· ὁ Νάρκισσος, ἐν τῷ βαπτίζεσθαι ἐλαίου τοῦ χρίσματος λείψαντος, ἐκέλευσεν ὕδωρ ἐν τῷ κρατῆρι ἐληθῆναι, καὶ οὕτω (ἰσ. γρ. τοῦτο) προσευξάμενος, εἰς ἑλαῖον μετέβα-

λε». — Σ. 65. στχ. 8 (εἰς τὸ συνομοροῦν, σημείωσις). Οὕτω καὶ Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλιώς ἔγραψεν. « Αἱ πόλεις (τῷ Χριστῷ προσφέρουσι) τὴν Βηθλέμην ἢ γὰρ, τὴν φάτιν» τὰ ἔρη, τὸ σπήλαιον» (ὡς ὁρατῆς οὐσες τῆς Βηθλέμ). Δόγ. εἰς τὸ γενέθλ. τοῦ Κυρίου (σελ. 146, 147). — Σ. 67. στχ. 20 (μετὰ τὸ συγγραφ. πρόσθετος). Ὁ δ' αὐτὸς Φιρμιλιανὸς ἐν τῇ πρὸς Κυπριανὸν ἐπιστολῇ, μνημονεύει καὶ γυναικὸς ἐνεργουμένης, ἥτις ἔλεγεν, ὅτι « Σπεύδει εἰς Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπειθεῖν, ὡς δῆθεν ἐκεῖθεν ἀφικομένη» (ἐν ταῖς ἐπιστ. Κυπριαν. ἐπισ. 75). — Σ. 85. στχ. 32 (σημείωσις). Καὶ νῦν ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ἐνδον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου σταφάνου καίται μέρος τῆς κολώνης, ἐν ᾗ προσεδήσαντες τὸν Κύριον, ἡμαστίωσαν (βλ. καὶ Μαξίμου τοῦ Συμαίου (χειρόγραφον) ἱστορίαν χρονολογικὴν τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ Ἱερουσαλὴμ, καὶ πάσης Παλαιστίνης σελ. 424). — Σ. 88. στχ. 14 (σημείωσις). « τῷ αὐτῷ ἔπει (τῷ ζ. τοῦ Αἰώντος) ὁ ὅσιος Γεράσιμος ἐν ταῖς τοῦ Ἰερδάνου ὁχθαῖς ἀρεταῖς καὶ τέρασιν περιβόητος ἐγένετο. Καὶ ἄξις Κυριακοῦ τοῦ Ἀναχωρητοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, ὃς ἐξήσεν ἔτη ρζ. (Κεδρην. τόμ. α. σελ. 349). — Σ. 98. στχ. 14. (σημείωσις). Μόνος τῶν ἀρχαίων Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος (Συνόψ. Γραφ.) τὸν θεῖον μελωδὸν Κοσμᾶν ξένον ἀπεκάλεσεν (« ἡ λύρα τοῦ πνεύματος, Κοσμᾶς ὁ ξένος». βλ. τὴν περὶ τῶν Ο, Τετραβιβλον, τόμ. Δ. σελ. 742, 762), ἵνα δηλονότι καὶ τὸν αὐτὸν ἐκλαβὼν τὸν τε μελωδὸν, καὶ τὸν ἐκ Σικελίας μοναχὸν καὶ φιλόσοφον Κοσμᾶν· ὃς ὑπὸ τῶν Σαρκηνῶν αἰχμάλωτος εἰς Ἀμασκὸν ἀπαχθεῖς, καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ θεοῦ Ἰωάν. τοῦ Ἀμασκηνοῦ λυτρωθεὶς, διδάσκαλος ἐγένετο αὐτοῦ τε ἰωάννου, καὶ ἐτέρου Κοσμᾶ, ἱεροσολυμίτου τὴν πατρίδα, ὃν ἐκ βρέφους ἀπορφανισθέντα εἰσποιήσατο υἱὸν ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ. Τούτους δ' ἀμφοτέρους ἐκπαιδεύσας ὁ τὰ θεῖα σοφός, καὶ φιλόσοφος Κοσμᾶς, ἀνεχώρησεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ κατεδίδωσεν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Σίββα Μονῇ. Ἰστέρον δὲ (τούτου τετελευτηκότος) ἦλθε καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Κοσμᾶ· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ μελωδὸς ὕμνων τῶν εἰς αὐτὸν ἐπιγραφομένων ἱερῶν ᾠμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ καὶ ἱεροσολυμίτης (ὡς ἐξ Ἱεροσολύμων. βλ. Σουὶδ. λ. Κοσμᾶς), καὶ μετέπειτα ἐπίσκοπος Μαῖουμᾶ, ὡς ἐν τε τοῖς Μηνολογίοις καὶ τοῖς Συναξαρισταῖς ἱστορεῖται, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ὑπὸ Ἰωάννου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων (τῷ 842) συγγραφέντι (ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ ἀρχαιότερου Ἀραβικοῦ ἐξελληνισθέντι) βιβ. τοῦ θεοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀμασκηνοῦ, §. κ β. (βλ. τὸν βίον ἐν τοῖς τοῦ Ἀμασκηνοῦ τόμ. α. σελ. 1—33. ἐκδ. Lequien). Ἄλλοι οὖν τοῦ μελωδοῦ καὶ μαθητοῦ ὁ ὁμῶνυμος διδάσκαλος καὶ φιλόσοφος Κοσμᾶς, οὗ τινος οὐδὲν σύγγραμμα, ἢ φιλόσοφον περιτῆθε καὶ εἰς ἡμᾶς· μάτην δ' ὑπόπτεισαν ὁ σοφὸς Φαβρίκιος, μήποτε μέρος τι τῶν τῷ μελωδοῦ ᾠμάτων ἀνῆκεν εἰς τὸν φιλόσοφον (βλ. Biblioth. Graec. T. X. p. 172. Harl.). Ὅρθως δ' οὖν (αὐτόθι) διακρίνει τὸν μελωδὸν ἀπὸ τοῦ φιλοσόφου Κοσμᾶ, οὗς προλαβὼν συνέχει (σελ. 77), ἵνα νομίσας τοὺς δύο Κοσμᾶς, ὡς ὑπέλαθε καὶ ὁ Καβίος (Cave T. I. p. 344). — Αὐτοῦ. στχ. 24. (πρόσθετος). Τὸ δὲ ἱερὸν λείψανον τοῦ θεοῦ Ἀμασκηνοῦ μετακωμισθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐσφύετο μέχρι καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ Γέροντος (βλ. Παχυμέρ. εἰς Ἀνδρόνικ.

βιβλ. α. κεφ. 13). — αὐτόθ. (πρόσθε) Καὶ Θεόδωρος ὁ ἀγιώτατος Ἐπίσκοπος (τῷ 660) τὸν ἀσκητικὸν ἠγωνίσαστο εἶον ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Σάββα Μονῇ (ὅθεν καὶ μείγας ἁ σ κ η τ ῆς ἐπωνομάσθη). Τοῦτου κάλλιστα καὶ ψυχοφελῆ Κε φ ᾱ λ α α ε ἀ ἐξεδόθησαν ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν (σελ. 263). — Σ. 107. στχ. 30. γρ. κανονικόν. — Σ. 119. στχ. 21 (εἰς τὸ πεπραγμένων σημείωσις). ὕθιν καὶ ὁ θεὸς Δαμασκηνός· « Πόθεν γὰρ ἴσμεν τὸν Κ ρ α ν ί ο υ τόπον τὸν ἄγιον; [καί] τὸ Μ ν ῆ μ α τ ῆς ζ ω ῆς ; οὐ παῖδες παρὰ πατὴρ ἀγράφως παρμιληφόρες; τὸ μὲν γὰρ ἐν τόπῳ Κρανίου ἐσταυρώσθαι τὸν Κύριον γέγραπται, καὶ τὸ τετάφθαι ἐν μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν Ἰωσήφ ἐν τῇ πέτρᾳ· ὅτι δὲ ταῦτά ἐστι τὰ νῦν προσκυνοόμενα, ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἴσμεν » (π. τῶν ἁγίων Εἰκόνων λόγ. α. §. κγ· σελ. 318. τ. α. Leq.). — Σ. 120. στχ. 16. (ἀντὶ Ἀλεξάνδρου) γρ. Ἀ ν δ ρ έ ο υ . — Σ. 124. στχ. 24 (μετὰ τὸ τ ό μ . γ . πρόσθε). Καὶ ὁ θεὸς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἐξηγῶν τὸ, « Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ σκοτίας ἐτι οὔσης, ἰδούσα εἰς τὸ μνημεῖον εἶδεν ἔξωθεν τοὺς ἐν αὐτῷ δύο ἀγγέλους (Ἰωάν. κ) « Πῶς (φησι) σκοτίας ἐτι οὔση; ἀκριβῶς αὕτη πάντα ἰώρα, καὶ κατὰ μέρος ἔκαστον, καὶ ταῦτα ἔξωθεν, τὰ ἐντὸς ὄντα τοῦ σπηλαίου; Ἀπὸ οὗν, ὅτι ἔξω μὲν ἦν ἐτι σκοτία, μήπω τῆς αἰσθητῆς ἡμέρας· τελείως ἐκφανείσης, τὸ δὲ σπήλαιον ἐκαῖνο τοῦ φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως ἔγμε » κτλ. (Ὁμιλ. εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐωθινὸν δγδοον, σελ. 97 ἐκδ. Matthaei. Mosq. 1776). — Σ. 127. (Εἰς τὴν σημείωσιν πρόσθε καὶ τὰ ἐξῆς) « Hodie sacra loca Hierosolymis invisenti sumtus thalerorum septuaginta faciendi sunt, ut discas ex Jo. Franc. Gemelli Carreri Itinerer. T. 1. p. 181 » Fabric. Bibliograph. antiquar. p. 581. Hamburg. 1760.

Ἐν δὲ τῷ καταλόγῳ τῶν εἰς προσκύνησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις θεῶν ὑπομνημάτων ἀπελθόντων ἐπιστήμων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν (βλ. ὁπισθ. σελ. 60 κτλ.) προσθετέον καὶ τοὺς ἑξῆς.

Περὶ τὸ 120. μ. Χ. (ἐπὶ Τραϊανῷ) Εὐστάθιος ὁ μεγαλομάρτυς, ἀπερχόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνήσων, ἔπαθεν ὑπὸ τῶν δυσεβῶν ὅσα ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία διηγεῖται (Συναξαρ.). Τῷ 193. Μόδεστος ὁ ἀγιώτατος ἀπειλθὼν εἰς προσκύνησιν τῶν Ἱεροσολύμων, προχειρίζεται ἐπίσκοπος τῆς ἀγίας πόλεως (βλ. Συναξαρ. Δεκ. ιη. καὶ ἐν τῷ παραρτήματι, τῷ εἰς τοὺς λόγους Ἑρραῖμ τοῦ Σύρου σελ. 349. Ἐνετίησι 1720) παρ' Εὐσεβίῳ δὲ (Ἑκκλ. ἱστ. ε. 12: σ. 10.) ὁ Μόδεστος οὗτος οὐ μνημονεύεται. Περὶ τὸ 300, Νικόλαος ὁ θεὸς τοῦ θεοπεσίου πατὴρ Νικολάου τοῦ ἐν Μύρις, ἔτα δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Νικόλαος (ὁπισθ. σελ. 115), καὶ Πατρίκιος, ὁ Προύσης ἐπίσκοπος καὶ ἱερομάρτυς, ἐγένοντο τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων τόπων προσκυνητῶν (Συναξαρ. Μαΐου θ). Μετὰ δὲ τοῦ ἁγίου πατρὸς Ἱερωνύμου (βλ. ὁπισθ. σελ. 81) προστεθείσθω καὶ Παυλινιανὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἦλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ παναγίου Τάφου καὶ Παυλίνα ἡ Ῥωμαία, καὶ Μαράνα δὲ καὶ Κύρα ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Βερούας εὐγενεῖς (Θεοδώρητ. Φιλοθ. ἱστορ. κα). Κατὰ δὲ τὸ 460 Δοσίθεος ἦλθεν ὁ περιώνυμος ἀσκητὴς, καταβιώσας ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Δωροθέου μονῇ (ὅς αὐτὸς ὁ Δωρόθεος ἱστορεῖ). Σαρχρόνως ἦνθε καὶ Ἰωάννης ὁ ἀναχωρητῆς, καὶ Ἰωάννης ὁ Χοζιζίτης, Οἰθιαῖος ἐξ Αἰγύπτου (Συναξ. Ὀκτωβ. γ). Καὶ Ἀποσιναιρία ἡ Συγκλα-

τικῇ θυγατρὶ Ἀθανασίῳ τοῦ Ρώμης ἡγεμόνος (ἐπὶ Διόσκο: τοῦ μεγάλου τῷ 469) προσκύνησεν ἐν Ἱερουσόλοις, ἐνθα καὶ τὸν θίον ἀσκητικῶς τελευτᾷ (Συναξ. Ἰαννουαρ. δ). Τότε καὶ Φάβιος καὶ Κάντιδος οἱ Πατρίκιαι, ἐλθόντες εἰς προσκύνησιν τῶν Ἱερουσόλων, ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν φέροντες ἐκ Καπερναούμ τὴν ἐκεῖ κεκρυμμένην ἱερὰν ἐσθῆτα τῆς Θεοτόκου (Συναξαρ. Ἰουλ. 6: Κεῖρην. τ. α. σελ. 350). Τῷ δὲ 520. Ἰωάννης ἐκ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Νικοπόλεως, Κολωνεῖας ἐπίσκοπος, προσκυνήσας ἐν Ἱερουσόλοις, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἀσύραν τοῦ ἀγίου Σάββα (ζῶντος ἐτι τούτου), καὶ αὐτοῦ κατεδίδωσεν ἄγνωστος, ὃς ἀπλοῦς μοναχὸς (Συναξ. Δεκεμβρ. γ). Τότε καὶ Πάτρος, ὁ ἐν Ἀφρικῇ Τελώνης, ἄγνωστος ἰλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ πωλήσας ἐαυτὸν Ζωῆλφ χρυσοῦν ἐπὶ τιμῇ 30 φλωρίων, ταῦτα μὲν δίδωμι τοῖς πένησι, αὐτὸς δὲ ἰδεύειν· εἴτα δὲ γνωσθεὶς, καὶ μονάσας, μακχριστὸς ἐτελεύτησεν (Συναξαρ. Ἰαννουαρ. κ). Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διέλαμψαν ἐν Ἱερουσόλοις καὶ οἱ ὅσσοι πατέρες Ἰωάννης καὶ Συμεὼν, ὁ διὰ Χριστὸν σιλός, ἐλθόντες τὸ πρῶτον εἰς προσκύνησιν τῶν ἱγῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. (Συναξ. Ἰουλ. κα). Προσκαισθὼ καὶ Ξενοφῶν ὁ ὄσιος, ὅστις ἰλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα μετὰ τῆς συζύγου Μαρίας προσκυνήτης, εὗρεν ἀναπίστως αὐτοῦ μονάζοντας τοὺς δύο υἱοὺς, κρυφίως πρῶτον ἀναχωρήσαντας. Αὐτοῦ δὲ καὶ οἱ γονεῖς ἀμφοτέρωι μονάζσαντες, ὁσέως ἐτελεύτησεν (Συναξ. Ἰαννουαρ. κς). Κατὰ δὲ τὸ 813, Γρηγόριος ὁ Κρῆς, ὁ ὀσιώτατος, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ πολλὰ παθὼν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ τὸν θίον τελευτᾷ. (Συναξ. Ἰαννουαρ. ε). Τσαῦτα περὶ τούτων ἄλλους παρασιωπῶμεν διὰ τὸ σύντομον.

[illegible]

